

LUND, C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

VÅRT SPRÅK

NYSVENSK GRAMMATIK

I UTFÖRLIG FRAMSTÄLLNING

AV

ADOLF NOREEN

FJÄRDE BANDET

LUND
C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

LUND, BERLINGSKA BOKTRYCKERIET, 1918

ANDRA DELEN.

Ljudlära (Fonologi).

Fortsättning.

AVDELNING III.

Etymologisk ljudlära.

Fortsättning.

B. Sonanterna, forts.

I. Nysvenska ljudövergångar, forts.

b. Prosodiska förändringar.

FÖRSTA KAPITLET.

Sonoritet och stavelsebildning [1].

§ 1. Övergång från sonant till konsonant.

I hiatusställning, vare sig före eller efter annan vokal, övergå *i* och, mera sällan, *e* till konsonantiskt *i* (eventuellt växlande med *j*, se I, 468) i trycksvag stavelse som står näst före eller efter en tryckstark sådan, och som föregås, resp. efterföljes av en annan trycksvag stavelse. Företeelsen är egentligen blott ett specialfall av den för dylika stavelser allmänna — i fråga om andra vokaler än *i* och *e* i hiatusställning till synkope (eller apokope) ledande — kvantitetsreduktion som behandlas i nästa kapitel (§ 12); så att t. e. *miljon*

---

[1] Jag upptar i detta kapitel för översiktlighetens skull även sådana prosodiska företeelser som röra konsonanterna.

förhåller sig till *million* som *korpral* till *korporal* och *Spanjen* till *Spanien* som *opran* till *operan* o. d.

Vi ha här tre olika fall att behandla:

1. *i* i upptaktsstavelse, t. e. *familjär* (ty. *familiär*), *linjal* (ännu i SAOL 1889 alternativt *linial*), *linjera* (i SAOL 1874 blott *liniera*). Då emellertid alla ifrågakommande fall utgöras av lånord, så hindras i de flesta fall den ljudlagsenliga utvecklingen genom inflytande från de långivande språkens uttal och än mer deras skrift, vadan t. e. *allians*, *hosianna*, *variant* m. fl. alltid uppträda med sonantiskt *i*. En vacklan mellan det ortoepiska och det ljudlagsenliga uttalet — vilket griper allt flera ord, i den mån de bli populära — råder emellertid i åtminstone följande fall: *bastion* (enligt SAOB »stundom» med *j*), *biljon* [1] (*billion*), *galjon* [1] (*gallion*), *italienare* (se II, 58 not 4), *italiensk* [2], *karriol* [2], *karriär* [2], *korjamb* [3], *kurjös* [1] (*kuriös*), *kvadriljon* (*kvadrillion*), *mariage*, *miljard* [1] (*milliard*), *miljon* [1] (*million*), *morjan* (t. e. hos Wennerberg i Gluntarne; *morian*) [2], *opinion* [2], häst*premjeringarna* (Upsala nya tidning 29/8 1912; *premiering*), *religion* (se II, 309; trestavigt redan hos Tegnér) [4], *religiös* (se II, 309), *spanjor* [1] (*spanior*), *spoliera* [2], *triljon* [1] (*trillion*). *Slänterjan* Sahlstedt [5] eller *slenterjan* Manderström (Rim-lexikon) för *slentrian* kan möjligen bero på inflytande från lty. *slenderjan*. Ovisst är ock i vad mån sådana i vers ofta förekommande fall, där ett strängt iakttagande av meterns fordringar skulle kräva konsonantiskt *i*, t. e. *Juliana* fru Lenngren, *glaciärens* Snoilsky, *gustavian*, *miniatyrer* Wirsén [6] avse ett — i prosa mig veterligen ej förekommande — uttal *Juljana* osv. eller,

---

[1] Så alternativt i SAOL 1900 och SAOF 1916.

[2] Alternativt med *j* hos Lyttkens-Wulff 1889.

[3] SAOF och Lyttkens-Wulff ha blott *koriamb*, trots *jamb*!

[4] Se Risberg, *Den svenska versens teori*, s. 130.

[5] Se Hjelmqvist, *Förnamn och familjenamn*, s. 77.

[6] Se Risberg, a. st., s. 129 ff.

såsom Risberg antar, innebära en metrisk frihet (»upplösning»). Om andra tvivelaktiga fall se § 2, 2.

Liksom fsv. *si* och *sti* (med konsonantiskt *i*) före vokal blivit nsv. *ſ*-ljud (t. e. i *själ, stjäla* o. d.), så har ock i hithörande låneord samma övergång inträtt, t. e. i *kapriciös* och *pretentiös* (jfr däremot *graciös, minutiös, officiös, tendentiös* m. fl. med sonantiskt *i*) samt alla ord på *-sion* och *-tion* (dvs. *-tsion*), t. e. *mission, nation* o. d. Vacklan mellan *ſ* och *si* råder i *ambitiös* (enligt SAOB) »stundom» *-si-*), *assiett* (SAOB »någon gång» *-si-*; redan 1793 skrivet *agett*, dvs. *aſätt*), *deliciös* (se SAOB), *fysionomi, inventiös* (»sällan» *-si-* Lyttkens-Wulff), *maliciös, patiens* (*ſ* väl blott i Finland), *patient* (vulgärt med *ſ*, särskilt i Finland), *superstitiös* och (vulgärt med *ſ*) *socialist*. Vacklan mellan *ſ* och *sti* åter träffas i (*in*)*digestion* (»stundom» *-sti-* Lyttkens-Wulff, men icke SAOB), *Kristianstad, kvestion*.

2. *i* i efterstavelse. Här liksom i fallet 1 bevaras i allmänhet det sonantiska *i* genom lärt eller ortoepiskt inflytande, t. e. *dalia, folio, historia, premie, rabies* osv. Dock råder vacklan i åtminstone följande fall: *ammoniak* (»sällan» *-j-* SAOB), *Britannien* (trestavigt redan i Bellmans bekanta »Portugal, Spanien, Stora Britannien») [1], *Daniel, hebreiska* m. fl. ord på *-eiska* (analogiskt även i former på *-eisk-* [2]; se vidare III, 503), *Italien* (sällan trestavigt) [1], *linje* (alternativt *linie* Lyttkens-Wulff 1889 och SAOL 1900, men ej L.-W. 1911 och SAOF 1916), *Ossian, pinje* (alternativt *pinie* SAOF, men hos Lyttkens-Wulff blott med *j*), *salmiak* [1], *Spanien*. Samma tvetydighet, som ovan under 1 framhållits, vidlåder sådana i vers talrikt uppträdande, eventuellt hithörande fall som fru Lenngrens *Cornelius*, Gellerstedts *Hazelius* (tre gånger) [3], Ryd-

---

[1] Lyttkens-Wulff (1911) ha blott form med stavelsebildande *i*.

[2] Det ljudlagsenliga förhållandet visar sig väl ännu hos Franzén, då han — se Risberg, a. st., s. 130 — har *elyseiska* med, men *elyseisk* utan diftong.

[3] Se Språk och stil II, 159, där Paulson — jag begriper ej varför — »icke kan tänka sig möjligheten att läsa namnet *Hazelius* trestafvigt».

bergs *Asiens, Nubien, Tasmaniens*[1], Stagnelius *Emerentia, kompendium, Fryygiens, Ilion, Polymnia* m. m., Franzéns *Arkadien* (trestavigt även hos Wennerberg), *folioband*, Tegnérs *Asien, genius*, sångar*gratie*, Almqvists *Antonia*, Böttigers *Italia*, Snoilskys *Lydia, Titians*, Frödings *gratien, materien, mysterier*[2]. Jämförliga med de ovan under 1 anförda fallen av *si* och *sti* växlande med därav uppkommet *ʃ* äro *Blasieholmen* och *Kristian*; jfr däremot med, så vitt jag vet, konstant stavelsebildande *i* t. e. *ambrosia, fuksia, specie*, resp. *hostia*.

3. *e* i upptaktsstavelse. I de allra flesta fall bevaras här *e* av lärda eller ortoepiska skäl, t. e. *areal, ideal*[3], *kameleont, meteor, ocean* osv. Vacklan råder dock i följande fall: *galjas* (så alternativt Lyttkens-Wulff 1911, men blott *galeas* SAOL och SAOF), *galjon* (alternativt *galeon* SAOL och SAOF, men L.-W. 1911 blott *galjon*; jfr ovan under 1), *linjal* (alternativt *lineal* ännu SAOL 1874), *linjarteckning* (så alternativt L.-W. 1889, men blott *linear-* 1911 liksom ock i SAOL och SAOF), *linjär* (så alternativt L.-W. 1889 och 1911, men blott *lineär* SAOL och SAOF).

Exempel på konsonantering av *e* i efterstavelse saknas, ty Tegnérs skenbart tvåstaviga *Faeton* och *Torneå*[4] äro naturligtvis blott metriska friheter.

§ 2. Övergång från konsonant till sonant.

1. Eftersom svenskan i inhemska ord saknar diftonger med *u* såsom andra komponent, utbytes i lånord med diftongerna *au* och *eu*, i den mån dylika ord hinna bli populära, det konsonantiska *u* (i ord lånade från grekiskan eventuellt växlande med *v*, se II, 61) mot sonantiskt *u*. Ge-

---

[1] Se hans *Dikter*, s. 183, resp. 199 och 200.

[2] Se Risberg, a. st., s. 128 ff.

[3] Om skenbart trestavigt *idealet* (och *idealism*) hos Fröding se II, 309 not 2.

[4] Se Risberg, a. st., s. 130, resp. 134.

nom lärt och utländskt inflytande bevaras emellertid alternativt det diftongiska uttalet, så att av här ifrågavarande ord näppeligen många finnas som ej uppträda såväl med ett mera utländskt som med det försvenskade uttalet. Naturligtvis är det sednare relativt vanligt i mera allmänt bekanta och använda ord, t. e. *Aurora* (hos t. e. Snoilsky än 4-, än 3-stavigt, hos Atterbom 3-stavigt [1]), *Braun*, *Faust* (hos Tegnér än 2-, än 1-stavigt [2]), *Laura* (hos Strandberg än 3-, än 2-stavigt — se II, 61 not 1 — hos Atterbom 2-stavigt [3], *Paul*, *paus* (hos t. e. Sturzen-Becker 1-stavigt [2]), *Saul* (hos Wirsén och Fröding 2-, hos Levertin 1-stavigt [2]), resp. *Eufrat*, *Europa* (hos Snoilsky och Fröding 4- [4], hos Tegnér 3-stavigt [1]), *Eugen*, *Eugenie*, *neutral*, *neutrum*. Omvänt är diftong relativt vanlig i mindre gängse eller yngre lånord, framför allt i trycksvaga stavelser, t. e. *bautasten*, *centaur* eller *autograf*, *automat*, *automobil* osv., *kaukasisk*, *paulun* (3-stavigt hos t. e. Wennerberg, se II, 61 not 2), *tautologi*, resp. *farmaceut*, *pentateuk* eller *eufemism*, *eunuck*, *pseudonym*. Se vidare II, 60 ff.

2. Inlånade stigande diftonger, vilka såsom första komponent ha konsonantiskt *i* (eventuellt växlande med *j* och efter *t* med *ş* eller *ȷ*, se I, 468, resp. 442), utbyta ofta detta mot sonantiskt *i*, t. e. *barriär*, *garderobiär*, *fiasko* (dock *fjasko* t. e. Fröding [5]), *piano*, *piaster* (dock *pjaster* Lyttkens-Wulff 1911 såsom enda uttal!), *piedestal* (jämte *pjedestall*, som i SAOL och SAOF samt hos Lyttkens-Wulff 1889 är alternativt, men hos L.-W. 1911 det enda uttalet), *premiär*, *siesta*. Då stigande diftonger med konsonantiskt *i* långtifrån saknas i det in-

---

[1] Se Risberg, a. st., s. 129.

[2] Se Risberg, a. st., s. 130.

[3] Se Risberg, a. st., s. 133.

[4] Redan enligt Hof, *Swänska Språkets Rätta Skrifsätt*, s. 113, »fyrstafweligit».

[5] *Flickan i ögat* (2 gånger) och *Efterlämnade skrifter* I, 36. Likaså »hvard[agligt]» enligt Lyttkens-Wulff 1889. Själv har jag iakttagit det i Dalarna och Uppland.

hemska sv. ordförrådet (se II, 58), så kan ifrågavarande företeelse icke bero på någon sv. ljudlag, utan är tydligen av rent ortoepisk natur, dvs. framkallad av den utländska stavningen med *i*, som i enlighet med sv. utläsningsvanor uppfattats som tecken för sonant.

Emellertid uppträder i dylika ord ännu oftare (utom efter *s*) diftongiskt uttal, t. e. *ateljé*, *bonbonjär*, *chiffonjé*, *reguljär*, *voljär* o. d. (men vanligen *finansiär*, *glaciär*, *kyrassiär* — dock alternativt *kyrassjär* SAOF och Lyttkens-Wulff 1889, men ej 1911 — *lansiär*, *penitentiär*, *tertiär*). Detta kan bero dels i allmänhet på inflytande från det långivande språkets uttal, dels i fråga om ord som falla under den i § 1 framställda regeln på att det såsom ovan nämnt ortoepiskt uppkomna sonantiska *i* senare ljudlagsenligt blivit konsonantiskt.

I en mängd fall råder vacklan, t. e. *Fritjof*[1] (*Fritiof*), *Gautjod*[1] (*Gautiod*), *gondoljär* (*gondolieren* 5-stavigt hos Sturzen-Becker[2]), *hardiess* (SAOF och Lyttkens-Wulff blott så), *kanoniär*, *karabinjär* (SAOF och L.-W. blott så), *karriär* (alternativt *karjär* L.-W. 1889, men ej 1911), *pekuniär*, *pioniär*, *pontonjär*, *portier* (*i* eller *j* L.-W. 1889, men blott *j* 1911), *portiär* (*i* L.-W. 1889, men *j* 1911), *relief* (alternativt *j* L.-W. 1889, men blott *j* 1911), *rentier* (alternativt *j* L.-W. 1889 och 1911), *saladjär*, *Svitjod*[1] (*Svitiod*), *valkyria* (*valkyrja*; hos Tegnér än 3-, än 4-stavigt[3]).

3. Franskans stigande diftong *oa* (skriven *oi*) utbyter i svenskan konsekvent sitt konsonantiska *o* mot sonantiskt, t. e. *boett* (om vars uttal jfr III, 411), *poäng*, *soaré*, *toalett* osv. Ett rent undantagsfall från äldre tid är Leopolds tvåstaviga *toilett*[4].

4. Om slutljudande eller antekonsonantiskt *l*, *n*, *r* ge-

---

[1] Lyttkens-Wulff 1911 blott så.

[2] Se Risberg, a. st., s. 131.

[3] Se Risberg, a. st., s. 128, 133, resp. 132.

[4] Se Risberg, a. st., s. 129.

nom synkope av ett föregående *ə* sammanstöta med någon av konsonanterna *d*, *ḍ*, *l*, *ḷ*, *n*, *ṇ*, *s*, *ṣ*, *t*, *ṭ*, övergå de i de flesta svenskars tal (jfr strax här nedan rörande minoriteten) till resp. sonantiskt *l* (eller *ḷ*), *n* (eller *ṇ*) och *r*, utan att detta förhållande blir synligt i skrift, där dessa sonanter betecknas med resp. *el*, *en* och *er*. Jag exemplifierar de olika fallen vart för sig:

a) Son. *l* efter *d*, *s*, *t* i *bindel*, *oxeltand*, *skyttel* o. d. Se närmare I, 427 och II, 56.

b) Son. *ḷ* efter *ḍ*, *ṣ*, *ṭ* i *gördel*, *hörsel*, *mortelstöt* o. d. Se närmare I, 439 och II, 56.

c) Son. *n* efter *d*, *l*, (*n*,) *s*, *t* i *siden*, *pallen*, (*pinnen*,) *rosenknopp*, *kristen* o. d. Se närmare I, 428 f. och II, 56.

d) Son. *ṇ* efter *ḍ*, (*ḷ*, *ṇ*,) *ṣ*, *ṭ* i *orden*, (*jorden*, *kvarnen*,) *börsen*, *myrten* o. d. Se närmare I, 439 f. och II, 56.

e) Son. *r* efter *ḍ* och *ṭ* i *order*, *porter* o. d. Se närmare I, 439 och II, 56.

Ord som i ä. fsv. voro enstaviga, t. e. *betsel*, *vatten* (fsv. *bēzl*, *vatn*), kunde tänkas aldrig ha undergått synkope, utan direkt fortsätta redan i y. fsv. förefintliga former med sonantiskt *l* och *n*, utvecklade ur de ä. fsv. formerna med konsonantiskt *l* och *n* [1]. Härför talar, att t. e. Janua lingvarum 1641 har *axl*, *gissl*, *hassl*, *hörssl*, *oxl*, men *foghel*, *gafwel* osv. [2], och att man ännu in på 1700-talet träffar skrivningar som *vatn* o. d., vilka sannolikt avse ett uttal utan *ə*. Häremot talar ej, att Hof 1753 yttrar [3]: »Jag har aldrig hört någon säga: *vatten*, *tecken*, *lotten* &c. utan *e*». Hof var nämligen västgöte, och ännu i dag har man ej blott i dialekt utan även hos riksspråkstalande individer i större delen av Västergötland samt dessutom i södra Dalsland, Halland, Skåne, Blekinge, Småland och Finland bevarat vokalen (så-

---

[1] Se min *Altschwed. grammatik* § 38, 1 och 40, 2.

[2] Se Kock, Arkiv f. nord. fil. XXV, 64.

[3] *Sw. Spr. Rätta Skrifsätt*, s. 198.

som *ə* eller något dylikt) ej blott i av gammalt tvåstaviga ord, t. e. *kristen* (fsv. *kristin*), utan även i sådana som *betsel*, *vatten* o. d., där den i fsv. (eller nsv., se nedan § 3) tid uppstått genom s. k. svarabhakti. Då nu emellertid denna svarabhaktivokal är av så gammalt datum, att den uppträder — visserligen till att börja med blott sporadiskt — före *l* redan omkring 1350 och före *n* omkring 1400 (t. e. fsv. *byrghsel*, *bēzel*, *lōsin*, *vaten* [1]), så är det väl sannolikt, att sådana ä. nsv. skrivningar som de ovannämnda *axl*, *vatn* o. d. och det nu i större delen av Sverge ojämförligt vanligaste uttalet med sonantiskt *l* och *n* icke äro blott direkta oförändrade fortsättningar av fsv. *axl*, *vatn* osv., utan även delvis uppkommit genom synkope av *axəl*, *vattən* o. d.

Att denna synkope av *ə* med ty åtföljande sonantisering av *l* och *n* redan på 1600-talet varit förhanden och detta både i fråga om ursprungligt och eventuellt även oursprungligt *ə*, framgår otvetydigt av sådana skrivningar som Columbus *bess'l*, *wäx'l*, *syss'lsatt* (jfr s. 15), *goss'n*, *is'n*, *Göth'ns*, *text'n*, *wattn*, *skepsfart'n* o. d. [2], vilkas *l* och *n* i vers alltid räknas som en särskild stavelse, liksom även fallet är i *botns* hos Skogekiär Bärgbo [3], *båtn* i Bröllops Beswärs Ihogkommelse (v. 131), *hästn'* hos Hiärne (i Rosimunda) m. m. Samma uttal torde avses med Aurivillius *handel*, *Guden*, *maten*, *waten* o. d., då det om dessa ord heter, att vokalen före *l*, *n* »parum exauditur», ja »fere eliditur» (se vidare III, 413).

5. Slutljudande *n* efter *r* har dialektalt i nordöstra Uppland och Gästrikland [4] samt Västmanland och norra Söder-

---

[1] Se min *Altschwed. gram.* § 161 anm., resp. § 162, b med anm.

[2] Se NOREEN i *En sv. ordeskötsel*, utg. av Stjernström och Noreen, s. V och XIX, samt utförligare HESSELMAN i Språk och stil XI, 84 f., 89 f. och 122 ff.

[3] Jfr HESSELMAN, a. st., s. 98 och 123, resp. 104.

[4] Se HESSELMAN, *Sveamålen*, s. 23.

manland[1] blivit sonantiskt *ŋ̩*, t. e. i *barn* o. d. Att ett dylikt uttal på 1600-talet varit rätt allmänt åtminstone i Uppland och Stockholm, framgår av sådana skrivningar som hos Schroderus *barendom* (se SAOB), Lucidor *baren, biören, ören*[2], Aurivillius *baren* (se III, 413), J. de la Vallée *baren, hören, vattuqaren*, Karl XI *baren, Horen*, Holmström *baren(dom), järenklimp, wärenlöös, väderqvaren*[3], Rudbeck *biörenram*, handlingar från 1668 och 1723 *baren* (se SAOB under *björn*, resp. *barn*), Rudhelius *biören*[4] o. d., där *en* sannolikt avser sonantiskt *n* (eller *ŋ̩*), icke *ən* (jfr dock § 3, 4).

6. Om *n* genom synkope skulle komma att stå mellan två labiala eller (velo)palatala explosivor och i följd därav naturligtvis tvingas att anta sonantisk funktion, uppträder det i lägre stil (och tempo allegro, se II, 101) som sonantiskt *m*, resp. *ŋ̩*, t. e. *Gripmberg* för *Gripenberg*, *Rubm-Berg* för *Ruben Berg*, *frökŋ̩-Karola* för *fröken Karola*[5].

§ 3. Svarabhakti.

Med den från sanskritgrammatiken lånade termen svarabhakti betecknar man utvecklingen av en vokal ur en tonande buckals röstton. I svenskan äger denna företeelse rum nästan endast (se dock 4 här nedan) vid postkonsonantiskt *l, n, r*, som utom efter *l, m, n, r* och *ŋ*-ljud redan i fsv. tid — vad *r* beträffar i ä. fsv., vad åter *l* och *n* angå väsentligen först i y. fsv. (jfr ovan s. 12) — i slutljud och före konsonant ur sig utvecklade en kvalitativt rätt växlande reducerad vokal, som numera alltefter de angränsande lju-

[1] Se T. Ericsson i Språk och stil XVI, 243.
[2] Se Kock, a. st., s. 74.
[3] Se Hesselman, Språk och stil VII, 235 not, resp. 234 f.
[4] Se E. Smedberg i Språk och stil XVI, 242.
[5] Se Lundell i Språk och stil I, 36 och 43 ff., där ock redogöres för många andra mera tillfälligt uppträdande fall av sonantisering i vårdslöst tal.

dens beskaffenhet[1] uppträder såsom ettdera av de båda, här såsom oftast i detta arbete vid fonetisk beteckning under den gemensamma typen *ə* (i vår allmänna skrift däremot under *e*) sammanfattade vokalljuden *ə* och det kvalitativt icke fullt enhetliga *ɐ*[1], t. e. *vinter* (runsvenskt *uintr*), *betsel* (ä. fsv. *bezl*), *socken* (ä. fsv. *sokn*)[2]. Då denna utveckling synes vara i det väsentliga avslutad redan i y. fsv. tid — jfr dock ovan s. 11 f. om *axl, vatn* o. d. i ä. nsv. — så redogör jag här icke närmare för densamma, utan inskränker mig till att hänvisa till min Altschwedische grammatik § 160, 2, b, § 161, 2, b och § 162, b.

Samma företeelse upprepas emellertid i nysvenskan i följande fall:

1. Engelska lånords (med *le* betecknade) sonantiska *l* blir sv. *əl*, t. e. *djungel* (eng. *jungle*), *fashionabel*; detta dock i allmänhet icke efter *d* och *t*, t. e. *paddel, gentleman*, där i överensstämmelse med § 2, 4 i det föregående vanligen sonantiskt *l* förekommer.

2. Franska lånords (med *le, re* betecknade) postkonsonantiska slutljudande *l, r* bli sv. *əl*, resp. *ər*, t. e. *ensembel, agreabel, sensibel* m. fl. på *-abel* och *-ibel*, resp. *kader* (fra. *cadre*), *petimäter* (fra. *petit-maître*), *viver* (fra. *vivre*). Dessa fra. *l, r* äro emellertid numera icke tonande, varför man måste anta, antingen att de ännu vid tiden för ordens inlånande voro det — ett mellanstadium som ju i franskan måste antas ha förmedlat övergången från det äldre, ännu alternativt, och särskilt konsekvent i poesi och sång (se I, 506), förekommande uttalet *lə, rə* till det nu i prosa företrädesvis vanliga — eller att de franska perspirerade *l, r*, såsom varande för svenskan

[1] Se härom närmare I, 506 ff.

[2] Då vi nu vid sidan av *sägen* och »syn för *sagen*» även ha *sägn*, så beror detta på att de två förra formerna utgå från fsv. *sæghn*, resp. *saghn* — där *gh* beror på inflytande från verbet *sæghia* — den tredje däremot från fsv. *sægn*, dvs. *sæŋn*.

i det hela främmande (se I, 423 och 438), genom ljudsubstitution och på ortoepisk väg utbytts mot tonande *l*, *r*.

3. Om i ett inhemskt sammansatt svenskt ord ett postkonsonantiskt *l* (utom efter *r*), *n*, *r* genom synkope av ett omedelbart följande *ə* (jfr III, 353 f., 365 och 396 ff.) kommer att stå antekonsonantiskt och sålunda tvingas att anta sonantisk funktion, utvecklas ett *ə* [1]:

a) Före *l* i t. e. *buckelprydd* (sköld) [2], *fackeltåg*, *hummelbo* (oftare *humlebo* [3]), *hummelgård* (även *humle-* [3]), *hängselstropp*, *Hässelby* (även *Hässleby* [4]; fsv. *Hæslabȳ*) [5], *kavelbro* (till *kavle*; den ursprungliga biformen *kavel* är väl lösgjord ur sammansättningarna), *kringelformig*, *murkelsläktet*, *musselskal*, *navelsträng* (till *navle*; biformen *navel* är väl lösgjord ur sammansättningar [6]), *nässelkål*, *Ockelbo* (fsv. *Oklabō*) [5], *räffelbössa*, *svickelstrumpa*, *sysselsatt* (ä. nsv. *sysslesatt* G. A. Piper [7] m. fl., *syss'lsatt* Columbus, se ovan s. 12), *tavelram* (analogiskt också *tavelutställning* — jämte sällsynt *tavleutställning* [8] — i stället för ett ljudlagsenligt **tavlutställning*), *uggelbo* (även *ugglebo* [3]), *vasselkur* (även *vassle-* [3]), *vesselsläktet* (även *vessle-* [3]), *våffeljärn*, *äppelkaka* (även *äpple-* [3]).

---

[1] Jfr VII, 456 ff. och 468 samt Kock i Sv. landsm. XIII, 11, s. 26 ff.

[2] Se Tamm, *Sammansatta ord i nutida svenskan*, s. 103.

[3] Dylika osynkoperade former stamma väl väsentligen från Götaland, där synkopen gärna underlåtes (se Tamm, a. st., Kock, a. st., och jfr nästa not). Emellertid uteblir den även i Svealand hos mera tillfälliga och därför av stamordet starkare påverkade sammansättningar, t. e. *bränslebesparande*, *fibleväxt*, *semlebak* (se Tamm, a. st., s. 107), *såpbubbleblåsning* o. a. sekundära sammansättningar (se VII, 447 f.), *ödlesläkte* o. d.

[4] Den förra formen i Stockholms, Södermanlands, Uppsala, Västmanlands — således Svealands — och Gottlands län, den sednare i Jönköpings, Kalmar och Östergötlands — således Götalands — län. Jfr föregående not.

[5] Flera exempel på hithörande ortnamn anför Kock, a. st., s. 28.

[6] För det två gånger i Didrikssagan förekommande fsv. *naffuelen* behöver man ej med Söderwall anta ett annars okänt *navil*, ty mellanstavelsens *e* kan vara svarabhaktivokal (jfr min *Altschwed. gram.* § 161, 2, a).

[7] Se För skola och hem 22, s. 39.

[8] Se Tamm, a. st., s. 104.

Sådana fall som *axelbred, fågelbo, kägelspel, oxeltänder, Ängelholm* (c. 1518 skrivet *Engloholm*) o. d. behöva visserligen ej nödvändigtvis vara direkta fortsättningar av de ä. nsv. *axlebredh, fogleboo, käglespel, oxletänder* o. d., utan kunna ju tänkas vara nybildningar till *axel, fågel* osv., men detta alternativ torde i de allra flesta fall vara mycket litet sannolikt. Företeelsens uppkomst måste förläggas till ä. nsv., ty redan Columbus har *äppelskaal* [1], och hos Serenius träffas *axelben* (fsv. *axlabēn*), *hummelstör, nafwelsträng, oxeltand* (jämte *oxletänder*) [2].

De till verber på *-la* hänförliga *sammelverk* och *knyppeldyna* höra ej hit, utan bero på ty. lån, resp. inflytande (jfr lty. *knüppeln*).

b) Före *n* i *fräkenbotten* till växtnamnet *fräkne* (även, men väl ursprungligt *fräken*, se Tamms Ordbok), *fräkenpomada* till hudfenomenet *fräkne* (även *fräken*, jfr föregående), *Höjentorp* (fsv. *Hoghnathorp*), *Ottenby* (fsv. *Utnabȳ*) m. fl. ortnamn [3]; jfr *Beckomberga* av ett ur fsv. *Beknabergha* [3] utvecklat **Beken-*, **Bekembergha* på samma sätt som fsv. *Kannombergh* av äldre *Kannenbergh, Swalombærgh* av *Swalenbærgh* o. d [4].

Sådana fall som *sockenpräst, teckentydare, vapengny* o. d. behöva ej nödvändigtvis uppfattas som fortsättningar av ä. nsv. *sochnepräst, tecknetydare, vapnegny* o. d., utan kunna ju tänkas vara nybildningar till *socken* osv., vilket dock är föga troligt; jfr vad ovan under a yttrats om *axelbred* o. d. [5]

c) Före *r* i t. e. *bjällerklang* (jfr *dombjällreprydd* [6]),

---

[1] Se *En swensk orde-skötsel*, Hesselmans uppl. s. 68, Stjernströms uppl. s. 47.

[2] Se Kock, a. st., s. 26.

[3] Se Kock, a. st., s. 28.

[4] Se R. Brieskorn, *Bidrag till den svenska namnhistorien* II, 88 f.

[5] Om *åsnebrygga, -drivare* o. d. utan synkope jfr ovan s. 15 not 3.

[6] Om dylika osynkoperade former — särskilt vanliga då fråga är om mera tillfälliga sammansättningar som t. e. *bläddrerot, flundrefiske, huldresång, lindådrekaka* — jfr ovan s. 15 not 3.

citterspel (snarast dock ty. lån), *Digernäs* (fsv. *Dighranæs*)[1], *gnistersläckare* (till dialektordet *gnistra* 'gnista'), *haversoppa* (även *havre-*[2]), *innersida* (till *inre*; däremot är *innerlig* utvecklat enligt III, 353 f. ur fsv. *innarlīker*), *nederskolan* (till *nedre*; däremot utgå *nederbörd, -lag* från fsv. *niþer-*), *ockergul* (jfr *ockrefärgad*[2]), *siffertal* (analogiskt även *sifferuppgift*), *skallergräs* (analogiskt också *skallerorm*), *skulderblad*, *Väster-* och *Östergötland* (fsv. *Væstra* och *Østra Gøtland*)[3], *ytterkläder* (till *yttre*; däremot är *ytterlig*, fsv. *yterlīker* lån från mlty. *uterlik*), *Ytter-* och *Överselö* (fsv. *Ythra* och *Yfra Sela*)[1].

Sådana fall som *fingerknoge, hägerhjärta, systerbarn, åkerskifte* o. d. behöva ej direkt fortsätta fsv. *fingraknōe, hæghrahyertha, systrabarn, akraskipte* o. d., utan kunna vara nybildningar till *finger* osv., om ock detta för vissa fall, t. e. *systerbarn*, är mycket osannolikt; jfr ovan under a om *axelbred* o. d., under b om *sockenpräst* o. d.

Företeelsens ålder, ä. nsv. tid, framgår av t. e. *skulderblad, ziferkarl* hos Serenius (jfr ovan under a).

De till verber på *-ra* hänförliga *erforderlig, föränderlig, oförbätterlig, oförytterlig, ovägerlig, skyllerkur, slingerbult, änterbila* höra ej hit, utan bero på ty. lån (ty. *erforderlich* osv., mlty. *enterbīle*) eller åtminstone ty. inflytande (ty. *schildern* 'skyllra', *schlingern*), och den unga språkvetenskapliga termen *dallerljud* (1869 ff., se SAOB) är väl en nybildning efter de nyssnämndas mönster. På ty. inflytande bero väl ock väsentligen *mindervärdig* (ej upptaget i gängse ordlistor och ordböcker, men vanligt) och *minderårig, -ing* (jfr däremot *mindretal*). Om *slenterjan* för *slentrian* se ovan s. 6.

Den möjligheten är icke[4] utesluten, att åtskilliga av de

---

[1] Se Kock, a. st., där ett par andra hithörande ortnamn anföras.

[2] Om dylika osynkoperade former se s. 16 not 6 och jfr s. 15 not 3.

[3] Att här med Kock, a. st., alternativt anta »komposition med *väster, öster*», föreligger intet skäl till.

[4] Trots Kock, a. st., s. 27.

ovan under a—c anförda fallen egentligen äro att förklara genom metates enligt s. 23 f. här nedan. Dels har man ju nämligen sådana fall som fsv. *Dudhraholth* 1312 > *Dudherhult* 1337 (nu *Döderhult*), vilket ju faktiskt uppvisar metates, dels finnes det dialekter, t. e. i Dalsland, där man har *hummelbo* o. d., men icke synkope i t. e. *brännevin, fyllehund, kyrketorn, tröskeverk* o. d. [1], vadan typen *hummelbo* där måste antas vara uppkommen genom metates, icke synkope av *lə* i *hummlebo*. I så fall har utvecklingen icke — såsom ovan under 3, a antagits — varit t. e. *sysslesatt* G. A. Piper > *syss'lsatt* Columbus > *sysselsatt*, utan *sysslesatt* > *sysselsatt* > *sysslsatt* (enligt § 2, 4, a).

4. Vid ett abnormt långsamt taltempo (lento, se II, 101) kan svarabhakti inställa sig vid de flesta tonande buckaler, framför allt vid den sonoraste av dem alla, nämligen *r*, t. e. *förəbannat tərâkit* [2], *gamməla, Köpenhammən* o. d. Jfr urnordiskt *Harabanaʀ* för *Hrabnaʀ*, runsvenskt *Rulufʀ* för *Rolfʀ* o. d.

§ 4. Metates.

Vi kunna här särskilja tre huvudsakliga fall:

A. Två omedelbart angränsande konsonanter, av vilka den ena oftast är *r*, *l* eller *s*, byta plats. De hithörande specialfallen äro:

1. *rl* > *llr* inträder i Upplands och några angränsande trakters dialekter och har därifrån inkommit i riksspråket i följande fall [4]:

jollra (*jålra* Rudbeckius 1667, Holmström, *jolra* Dalin) [4] Sahlstedt ff. av *jorla* O. Erichson 1639 [4] (*iårla* Wolimhaus

[1] Enligt meddelande av docenten E. Noreen.

[2] Se Lundell i Språk och stil I, 46.

[3] Se Noreen, Språkvetenskapliga sällskapets förhandlingar 1897—1900, s. 83 ff., och utförligare Hesselman, Språk och stil IV, 97 ff.

[4] Meddelande av Hoppe.

1649) 'jollra', sv. dial. *jorla* 'prata', *jålla* (med *ll* av *rl*) 'jollra', *jåla* (med *l* av *rl*; ordet skulle annars ha »tjockt» *l*); jfr III, 327.

knollra sig och *knollrig* jämte *knor(r)la* och *knor(r)lig*; se vidare III, 327.

kvillra, troligen samma ord som sv. dial. *kverla* 'jämra sig (om små barn), skrocka (om höns)'; knappast, såsom Hellquist antagit [1], avledning av sv. dial. *kvilla* (no. dial. *kvidla*), eftersom *-ra* ej plägar avleda verber (se VII, 313 f.).

mallra 'vanka långsamt, pallra' Dalin 1853 och 1868 (jfr ock Rietz; icke upptaget i SAOL och SAOF), troligen samma ord som no. dial. *marla* 'arbeta smått och petigt'.

mallrika jämte det numera av fackmännen uteslutande använda *marleka* (båda formerna i SAOL och SAOF), geologisk term (se vidare Nordisk familjebok), är ett något osäkert exempel, eftersom ordets etymon ej är känt.

molra Weste (sv. och da. dial. *mollra*) i samma betydelse som *morla* (no. dial. *morla*, da. dial. *morrla*; jfr III, 122).

mullra Tiselius 1730 [3] (*mulra* Mörk 1743 [3]), Weste ff. (i sv. dial. även med betydelsen 'brumma') av ä. nsv. *murla* '(hotfullt) glunka, mumla' (se Dahlgrens Glossarium) jämte yngre *morla* 'mullra' Almquist (hos Sahlstedt med betydelsen 'puttra', »tremulum edere sonum ut inter coquendum») är troligen samma ord som no. dial. *murla, morla* 'brumma, knorra' (se vidare III, 284); näppeligen avledning av fsv. samt sv. och no. dial. *mulla*, isl. *muþla* 'mumla' (jfr här ovan om *kvillra*), utan då snarare att likställa med nisl. *muldra* 'brumma', da. dial. *mulre* 'mumla', vars etymon dock är oklart [2], såvida icke även det uppstått av *murla*.

myllra av *myrla* O. v. Dalin (se Dahlgrens Glossarium), Wallenberg [4].

---

[1] Se Arkiv f. nord. fil. XIV, 46.

[2] Torps sammanställning (*Nyno. etym. ordbok*, s. 437) med grek. *myllo* 'kniper ihop läpparna' förefaller ej tillfredsställande.

[3] Meddelande av Hoppe.

[4] *Min son på galejan*, Levertins uppl. s. 167.

pallra (i sv. dial. även med betydelsen 'göra något småningom' och 'paddla') troligen av *parla* Dalin 1853 'paddla' (sv. dial. *palla* 'pallra' och *pala* 'göra något sakta och långsamt' med *ll*, resp. *l* av *rl*, jfr ovan under *jollra*); jfr betydelseutvecklingen hos (det obesläktade) ty. *paddeln* (varifrån vårt *paddla*), som betyder 'ungeschickt gehen, namentlich im wasser' [1].

pillra av ett *pirla*, som i våra dialekter uppträder som *perla* 'småsticka' och *pella*, *pilla* (denna form även förekommande i riksspråket i samma betydelse som *pillra*) 'peta lätt', och som väl hör till no. dial. *pirra* 'småsticka'.

pjallra [2] 'pladdra' är väl en under inflytande av *pjollra* gjord ombildning av sv. dial. [3] *pallra* med samma betydelse, och detta sednare har tydligen uppkommit av ett **parla* (sv. dial. *pala* med *l* av *rl*), vilket såsom redan Rietz insett måste återgå på fra. *parler* eller ital. *parlare* (jfr *pika*, *propsa*, *schappa*, *tascha* av fra. *piquer*, *proposer*, *échapper*, *tâcher* o. d.), möjligen med förmedling — försvenskande förkortning — av det nutida vulgära *parlera* (jfr i så fall *basuna*, *galoppa*, *kalasa*, *krocka*, *tenta* för *basunera*, *galoppera*, *kalasera*, *krockera*, *tentera* o. d.).

pjollra med det dithörande *pjollrig* är en under inflytande av *jollra* gjord ombildning av *pollra* (se följande ord), som i dialekterna betyder både 'jollra' och 'porla'; se vidare III, 329 f.

pollra Bellman, Fryxell, Strindberg jämte *porla*; se vidare III, 330 och 122.

nät*pollra* 'flöte' Strindberg är en sammansättning med substantivet *porla* 'bubbla' Lind 1749, Lindfors 1815.

---

[1] Se WEIGAND, *D. Wörterbuch*, 5. aufl.

[2] Ej upptaget i SAOL och SAOF, men hos LYTTKENS-WULFF 1889 (däremot icke 1911), WENSTRÖM-JEURLING och SUNDÉN.

[3] Enligt WENSTRÖM-JEURLING även i »folkligt» riksspråk förekommande.

Om *dallra* 1670 ff. (se SAOB) motsvarar no. dial. *darla* 'dingla', är väl något osäkert [1].

Vad företeelsens ålder beträffar, så tillhör den åtminstone sednare hälften av 1600-talet, såsom framgår av *jålra* hos Rudbeckius och Holmström samt *dallra* (1670), om det hör hit.

2. *gl* > *lg* förekommer i ä. nsv. *beselgde* 'beseglade' P. Swart o. a. från Gustav I:s tid (se SAOB) av fsv. *beseghlde* (jfr det ofta uppträdande fsv. participiet *beselgder*).

3. *vl* > *lv* antar jag föreligga i kvinnonamnet *Elvina*, som väl utgår från *Evelina* (där *e* bör ljudlagsenligt synkoperas); jfr fsv. *innælve* 'inälvor' (isl. *innyfle*). Skenbart ha vi en rakt motsatt metates i *benkafle* 'vad' Janua lingvarum 1641, Lind 1749 jämte äldre *beenkalff* Var. rer. voc. ff. och redan fsv. pl. *bēnkalvar* (jfr isl. *kalfe* 'vad'), men här har väl omtydning efter *kafle* ägt rum.

4. ? *lm* > *ml* tycks vid första påseendet föreligga i *hymla* 'söka dölja' (ej i SAOL och SAOF, men hos Wenström-Jeurling och se t. e. K. Staaff, Två skådespel, s. 236), som i betydelse stämmer med fno. *hylma* 'dölja'. Men då man snarast väntar sig en rakt motsatt utveckling, eftersom metates plägar leda till en konsonantgrupp med avtagande (ej tilltagande) sonoritet, och då man i sv. dial. har *hymma* och *hömja* 'dölja', så är väl likheten mellan *hymla* och *hylma* tillfällig (jfr ock min Altschwed. gram. § 107 anm. 1).

5. *kn* > *nk* uppträder i *wänkt* 'väpnat' P. Swart (liksom fsv. *vænkter* av *vǣknter*).

6. ? *ns* > *sn* tycks föreligga i den en gång (se Dagens Nyheter 2/3 1917, sp. 3) anträffade pluralen *rättskaffsna*, som dock väl är en sorts kontamination av *rättskaffens* och pl. *rättskaffna*.

---

[1] Se å ena sidan NOREEN, a. st., s. 83, å andra sidan E. OLSON, Språk och stil IV, 194 ff., där ordet föres till sv. dial. *dalla* 'slå dank', som emellertid, om orden höra samman, mycket väl kan ha uppstått av *darla*.

7. *dv* > *vd* visar sig i *Skövde* (*Sk*(*i*)*öfd*(*h*)*e* 1546 ff., men i ett norskt diplom [1] redan 1444) av fsv. *Skodhve*; jfr no. *vovde* (fno. *vǫðvi*) och *støvda* (fno. *stǫðva*).

8. *ps* > *sp* uppträder i *kraspa* Schroderus 1641, Carleson 1756, Heidenstam [2] av ett **krapsa* för *krafsa* (jfr fsv. *næpsa* till *næf* o. d. [3]), verbet *rispa* (fjäder eller lin) av **ripsa* (nyguln. *ripsä*; se vidare III, 187) och substantivet *rispa* av **ripsa* till ä. nsv. *ripa* 'repa' (se Dahlgrens Glossarium).

9. *sk* > *ks* har inträtt före konsonant i *bäxt* Sparman 1642 (se SAOB; förekommer för övrigt redan i fsv.) och det i analogi därmed bildade *bäxer* Lucidor i st. f. *bäskt*, resp. *bäsker* 'besk'; vidare i *hixna* Schroderus 1641, Wolimhaus 1649, Columbus, U. Hiärne av *hijskna* Lucidor, *hiskna* Spegel 1723, Lind 1749 'his(s)na' (jfr *hisklig*, i ä. nsv. även *hijslig*, *hiszlig* och ännu Sahlstedt *hislig*).

Om ett mycket tvivelaktigt fall av den motsatta metatesen *ks* > *sk* (*smaska* av lty. *smaksen*?) se III, 446.

10. *tk* > *kt* träffas blott i *läkt* eller *läkte* (*lekte* Var. rer. voc. ff., se Dahlgrens Glossarium) av lty. *letke*.

B. Två av sonant skilda konsonanter byta plats. Blott två sällsynta fall höra hit, nämligen:

1. *n-l* > *l-n* i ä. nsv. *sland* Var. rer. voc. ff. eller *slan* (se Dahlgren; sv. dial. *slann*), *slånd* Syn. lib., Schroderus Dict. qvadril., Lind 1749. jämte *snall* Var. rer. voc. (sv. dial. *snall*, *snåll*, *snåld* [4], no. dial. *snaald*) 'trissa på spinnrocken'. Metatesen är säkerligen föranledd av den så vanliga sammanställningen med *slända*, t. e. »slända och sland» i Janua lingvarum.

2. *s-ʃ* > *ʃ-s* i det vulgära *paschas*(*a*) [5] 'episodisk berättelse' av *passage*; jfr det hos mindre bildade personer ej ovanliga uttalet *maschas* för *massage*.

---

[1] Se *Ortnamnen i Älvsborgs län, Ale härad* s. 18, *Kullings härad* s. 150.

[2] Se *Folkungaträdet* II, 357.

[3] Se Noreen, *Altschwed. gram.* § 259, 2, b.

[4] Se Danell, *Nuckömålet*, s. 131 not 3, och Lindgren, Sv. landsm. XII, 1, s. 76.

[5] Ej i SAOL och SAOF, men t. e. hos Wenström-Jeurling och Lundell,

C. Sonant och omedelbart angränsande konsonant (*l*, *n*, *r*) byta plats i följande fall (jfr s. 17 f.):

1. *r* + sonant i trycksvag ställning före konsonant > sonant + *r*. Detta fall var vanligt i fsv.[1], varifrån vi ärvt sådant som *Anders* av *Andre(a)s* (trycksvagt framför annat namn), *Birgitta* av *Brigitta*, *Kerstin* (ä. nsv. *Kirstin*, se III, 202) av *Kristin* och det vardagliga *sakerstia* Sahlstedt ff. (fsv. *sakerstige* 1497 — såsom ännu i nsv. dial., jfr III, 432 — *sakærstiæ* 1506) för *sakristia* (jfr III, 388). Från ä. nsv. tid höra hit *allerkäraste* jämte *allrakäraste*[2], *hindersmässa*[3] av *Hindriks* 'Henriks' och en mängd exempel[4] på adjektivisk gen.-pl.-ändelse *-ars*, *-ers* för *-ras*, *-res*, t. e. *ogudhactughars*, *rätferdughars*, *welsignadhars*, resp. *dödhers*, *romerskers* (*-ars* L. Petri), *starkers* (alla de nu anförda exemplen i Bibeln 1541), *allers* (se SAOB), *anders*, *beggers* och framför allt *eders* P. Swart ff. (*idhars*, *-ers* jämte *idhres* Bibeln 1541). Från y. nsv. kunna anföras de vardagliga uttalen *enterprenad* för *entreprenad* och *våffer-* eller mera dialektalt *vafferdagen* (genom folketymologisk ombildning även *våffel-*, resp. *vaffeldagen* med väl av namnet framkallat våffel-, resp. vaffelätande) för *vårfrudagen* samt möjligen det dock etymologiskt oklara *skurpens(a)* jämte vanligare *skrupens(a)*[5]. Däremot hör *berlock* säkert icke hit, ty visserligen utgår det ytterst från fra. *breloque*, men med förmedling av ty. *berlocke*,

---

[1] Se NOREEN, a. st. § 339, 2.

[2] *Allernådigst* o. d. underdånighetsformler bero däremot på lån från tyskan.

[3] Se COLLIN-SCHLYTER, *Östgötalagen*, s. 204 not 57.

[4] Se VENDELL, *Språket i P. Swarts krönika*, s. 54, 61, 62, 63 och 65.

[5] RIETZ härleder ordet från *skura* 'skrubba upp' och ett dialektalt *päns* 'bannor', som han antar utgå från *penitens*. Skulle detta antagande möjligen vara riktigt, så kunde man väl för formen *skrupens* utgå från *skrubba* och samma *päns*. Accentueringen talar ju för att vi här ha att göra med en kopulativ sammansättning (eventuellt *skrubb* + *päns*); jfr *skavank* av ä. nsv. *skadhawank* (se VII, 131 noten och jfr II, 353 med not 3) o. d.

som i sin tur utgår från en i ä. fra. sällsynt och dialektal biform *berloque*.

2, Övriga fall äro samtliga tvivelaktiga, nämligen:

a) *or* > *ro* i det ofta hörda *hjortronsalt* för *hjorthornssalt* beror väl på folketymologi. *Gertronszon* hos Girs (av fsv. *Gerthorn*) och *Gettrabo* (fsv. *Gethornaboda*) [1] äro väl att sammanhålla med den sydskandinaviska metatesen i *Trued* av *Thurgot*, *Truls* av *Thurgils*, *-trup* eller *-trop* av *thorp* o. d. *Armbrost* hos Tranér [2] är väl snarare tryckfel än en motsvarighet till mhty. *armbrost*, ä. ty. *ambrost* (jfr ock Ol. Petri *armbröst*), i alla händelser ej uppkommet av *armborst* genom metates.

b) *ol* > *lo* i *Stockhlom* Petrejus, Chrönica 1614 på titelbladet, är väl tryckfel, ehuru visserligen jag i Värmland hört *Ståkklåm* (*stakkkom*) och dels Näsman, Historiola s. 54, har *Stokklum*, dels Eenbergs uppteckning av visan om konung Gustav och dalkarlarna [3] har en gång *Stocklum* (mot tre gånger *Stockholm*), former som väl bero på ombildning efter ortnamn på *-om*, *-um*.

c) *nə* (av *nu*) > *ən* i *Mågens* 'Magnus' hos Joh. Magni torde vara en danism. Jfr s. 17 f. och da. *Horsens* av *Horsnæs* o. d.

D. Alldeles enastående är förflyttningen av *r* i ä. nsv. *allehandra* (se flera exempel i SAOB) jämte *al(d)rahanda* 'allehanda'.

§ 5. Stavelsegränsens förskjutning.

Hur intersonantiska konsonanter fördela sig på olika (tryck)stavelser har jag II, 85 ff. utförligt redogjort för. Huvudregeln är ju — märk väl i tal, icke i vår gängse skrift — att alla konsonanter från och med sonoritetsminimum föras till den sednare stavelsen, t. e. *å-ter*, *äl-ta*, *å-tra*, *als-tra*. Men jag har ock där framhållit, hurusom denna

[1] Se Lundgren, Sv. landsm. X, 6, s. 63 f.

[2] Se Språk och stil V, 216.

[3] Se Sv. landsm. II, 11, s. 12 ff.

rent fysiologiskt motiverade tendens ofta korsas av en psykologiskt motiverad strävan att, då ett morfem tydligt sönderfaller i två semologiskt skarpt skilda delar, helst om dessa delar otvunget associera sig med vart sitt självständigt uppträdande morfem, låta stavelsegränsen sammanfalla med den semologiska gränsen. Det är på grund därav som man alltefter betydelsens krav uttalar än *sol-år*, än *so-lår* (jfr I, 366 f.), *snör-ända* men *snö-ränna* o. d. Men i den mån den semologiska gränsen, i de fall där den svär mot den fysiologiskt motiverade, upphör att vara medveten, gör den sednare sig helt naturligt gällande (jfr II, 86) och får ofta till och med uttryck i skrift genom en etymologiskt sett oriktig avstavning. Sådana fall äro bland många andra exempelvis följande:

an(d)-drake för *and-rake* (se SAOB).

Bi-frost för *Bif-rost.* Det förmodligen vanligaste uttalet med *f*-ljud beror på missuppfattning av den isländska ortografien.

bråt-tom för *brått-om* (till *bråd*).

fäs-ting, om det är ett ursprungligt *fä-sting* (se VII, 278 not 2).

följe-slagare (så redan Wolimhaus 1649) för ä. nsv. *fölies-laghe* (Lex. Linc. *fölieslagh* jämte *följeſlagh*, där det långa *s* anger början av ny stavelse), fsv. *følghis-laghi*; jfr VII, 219 noten.

gu-tår Bellman ff. (*Go(o)d tå(å)r* Chronander, Moræus, Lindschöld, O. v. Dalin [1]) för *gutt-år* (*Gått åhr* Messenius m. fl. och ännu 1705, *Gått å(å)r* och *Gott år* Holofernes och Judit, *Gåthår* och *Gothår* Prytz [2], *Gott-åhr* Stiernhielm [3], *Gutt Åhr* och *guttåhr* Lucidor [4]).

---

[1] Se Hellquist, *Studier i 1600-talets svenska*, s. 18 ff.; Noreen-Meyer, *Valda stycken*, s. 178 r. 17 och 18; Dahlgrens *Glossarium*.

[2] Se Hellquist, a. st.

[3] Se *Hercules*, v. 222.

[4] Se Norelius, Arkiv f. nord. fil. I, 231.

i-nalles för *in-alles* (från ty.).

in-tresse för *int(e)r-esse*.

le-kamen av fsv. *lik-[h]amen* (jfr isl. *líkhamr*) enligt III, 342 f.

pe-troleum för *petr-oleum* 'bergolja'.

rek-tangel av *rekt-angel*.

Rottne-ros för *Rottner-os*, dvs. Rottneälvens mynning.

småt-ting, om det är ett ursprungligt *små-ting* (se VII, 280 not 4).

to-dyvel av *tord-yvel*, dvs. 'gödsel-vivel'.

u(t)-trätta [1] för *ut-rätta*.

Av särskilt intresse äro de fall där *s-j*, *s-tj* och *st-j* sammansmält till *ʃ*-ljud, t. e. *all-sköns* (dvs. *-ʃöns*; så redan enligt Hof 1753) för *alls-köns*, *gäʃ-ʃivare* jämte äldre *gäst-givare* [2], *huʃ-ʃeråd* [3] för *hus-geråd*, *Pålsjö* (i Skåne) genom folketymologisk ombildning av *Pål-sköp* för *Påls-köp* (*Povelskiöp* 1656), *rikʃäld* eller *rikʃəl* (så »vulgärt» enligt Lyttkens-Wulffs Uttals-ordbok; jfr Stockholms-slangens *riʃʃəls* enligt Uhrström) för *riksgäld*, pseudonymen *Tröl Sjinssen* för *Truls Jenssen* (jfr da. *Ne Sjænsen* för *Niels Jensen* [4]), *väʃ-ʃötte* jämte *väst-göte*, *öʃ-ʃötte* jämte *öst-göte*. Jfr det ovan s. 7 nämnda alternativa uttalet med *ʃ*-ljud i *indigestion*, *Kristian(stad)*, *kvestion*.

Även fallet *s-ʃ* förtjänar ett särskilt omnämnande. Då nämligen *sʃ* är en för inhemska svenska ord främmande förbindelse, så substitueras för densamma i mera gängse vordna lånord den tvärtom i svenskan mycket vanliga för-

[1] Så råkar jag ofta själv att i hastigheten avstava ordet.

[2] Lyttkens-Wulff anse märkvärdigt nog uttalet med *ʃ* vara »hvardagligt och vulgärt» 1889 och uppta det ej alls 1911. Jfr däremot Noreen, *Spridda studier*, 2 uppl., s. 160.

[3] Detta uttal skall enligt Lyttkens-Wulff, *Sv. språkets ljudlära*, s. 162, förekomma i Stockholm (jfr ock deras *Sv. uttals-ordbok*, s. 115, och *Sv. ordlista*, s. 7). Emellertid vilja de många stockholmare jag därom åtsport ej kännas vid detsamma.

[4] Se Wimmer, *De da. runemindesmærker* IV, 2, s. LXI.

bindelsen av *s* och *v*, vilka ljud då båda följas åt till den sednare stavelsen (jfr I, 416). Så förklaras uttalet *fos-svor* jämte mera vårdat *fos-for*, *hund-svott* jämte äldre *hunds-fott*[1]), ä. nsv. *här-svängare* jämte *härs-fängare* (från lty. *hērsch-fänger*[2]; jfr däremot *as-falt*, som normalt uttalas så på grund av sin mindre gängse användning. Vill man för att tala »vårdat» uppehålla *sf*, så fördela sig dock de båda konsonanterna ljudlagsenligt på var sin stavelse, även om detta ej är från etymologisk synpunkt berättigat, t. e. *atmos-fär* och *hemis-fär* jämte *atmo-svär* (så redan enligt Almquist 1842) och, stundom, *hemi-svär* för *atmo-*, resp. *hemi-sfär* (till *sfär*, med vilket ord dock numera åtminstone *atmosfär* ej längre associeras).

Hit höra ock sådana fall då ovisshet om var den semologiska gränsen rätteligen går vållat en etymologiskt sett oriktig stavelseuppdelning, såsom då t. e. *sen-I*, *veten-I* o. d. blivit *se-Ni*, *vete-Ni* osv., varur som bekant pronominet *Ni* (*ni*) utlösts. Andra dylika fall äro *på* av *upp-å*, växtnamnen *narv*(*e*) och *sarv*(*e*) av resp. *stjärn-arv*(*e*) och *höns-* eller *vass-arv*(*e*) samt *nypon*, äldre *njupon* av *sten-hiupon* (se III, 17); jfr sv. dial. *tigel* av *häst-igel* (se II, 55), *pi* av *upp-i*, *punner* av *upp-under* (ä. nsv. *uppunder*, se Dahlgrens Glossarium), *ti* av *ut-i*, *tur* av *ut-ur*, *tå* av *ut-åv* (ä. nsv. mycket ofta *tåf*; jfr Columbus ord: »hwar ok en brukar så at tala», *En sv. Orde-skötsel*, s. 14 i Hesselmans uppl.).

I de jämförelsevis få fall, då stavelsegränsens förskjutning gått i motsatt riktning mot vad som är fysiologiskt motiverat, beror detta förhållande på folketymologi eller på missförstånd vid det skrivna ordets utläsning. Sådana fall äro de mera sporadiskt uppträdande *dyvel-sträck*[3] för *dyvels-*

---

[1] Om ordets etymon se Tamm, *Granskning av sv. ord*, s. 7.

[2] Se Tamm, *Et. sv. ordbok* under *hirschfängare*.

[3] Så t. e. Linder, *Regler och råd*, 3 uppl., s. 144.

träck (*diefwulsträck* Lex. Linc.), *eds-öre* (*eedz-öre* redan hos Spegel 1712, *eds-öre* Nordberg 1740, Weste 1807; se SAOB) för *ed-söre*, *ek-orre* för *ekorre* (ä. nsv. *ekorne*), *hands-öl* för *hand-söl*, »*hvars ett*» (A. Engström i Strix 8/3 1905) för *hvar sitt*, *råd-jur* (med hörbart *d*) för *rå-djur*.

ANDRA KAPITLET.

Kvantitet.

§ 6. Förlängning av kort sonant[1]. 1. Före antekonsonantisk eller slutljudande konsonant.

Jag förbigår här den redan i ä. fsv. tid genomförda förlängningen före de ursprungliga (dvs. icke genom urnordisk synkope uppkomna) förbindelserna *ld, mb, nd*[2], *ng* (dvs. *ȝg*)[3] — i vilka fall senare förkortning inträtt, t. e. *hålla* (fsv. *halda*), *våld*; y. fsv. *dåm(b)* 'damm'; *stånd, vånda*; *lång, ånga* (se vidare nedan i § 10) — samt *rdh* (t. e. *bord, herde, vård*)[4]

---

[1] Sådan äger rum endast i tryckstark stavelse.

[2] I dessa tre fall uteblir dock förlängningen i de flesta uppsvenska dialekter, se HESSELMAN, *Sveamålen*, s. 54. På den gamla förlängningen före *mb* saknar riksspråket nu exempel (om det icke hithörande *våm*, äldre *våmb*, se HESSELMAN, a. st. s. 31, noten).

[3] Den förr allmänt antagna fsv. förlängningen före *nk* är tvivelaktig (se III, 309 f.), eftersom former som *kånka, skånk, stånka* o. d. tillhöra just de uppsvenska dialekter som ej ha förlängning före *ld, mb, nd* (se föregående not), vadan man kan misstänka en övergång *a* > *å* utan ett mellanstadium av långt *a*. Men även om förlängning existerat, så förbigår jag den här på grund av dess ålder.

[4] Enligt några grammaticis — t. e. de västsvenska Hof och Weste — uppgift var emellertid i 1700-talets riksspråk vokalen kort (kanske genom yngre förkortning såsom före *rt*) i de flesta ord före *rd* (i vissa fall även före *rl* och *rn*), liksom ju ännu alternativt är fallet i några unga lånord, t. e. *dyrd, garde, hird, korda* (*harlekin, tarlatan; burnus, turnare, turnips*) samt genomgående före *rd, rl, rn* i de trakter där *r* är »skorrande». Se BECKMAN, Arkiv f. nord. fil. XI, 239 och 243 f.; ÅKERBLOM, *Runii sv. rim*, s. 192 noten (och s. 195), resp. LYTTKENS-WULFF, *Sv. uttalsordbok* s. 19*.

och *rt* (i vilket fall senare förkortning delvis inträtt, t. e. *skjorta*, *vårta* med såväl lång som kort vokal) [1].

Däremot ha vi att dröja vid följande fyra, i det hela något yngre fall:

I. Vid gränsen mellan ä. och y. fsv. tid, alltså efter övergången *a* > *o* (dvs. *å*, se III, 80 och jfr III, 133), men före övergången *o* > *o* (se III, 107), ligger förlängningen av kort vokal före *rn* i sådana redan ä. fsv. ord som *barn* (men *bärsöl* jämte *bärnsöl*), *björn*, *flarn*, *forn*, *garn*, *gärna*, *gärning*, *harnesk* (någon gång med kort *a*, möjligen på grund av ett ursprungligt *harnäs'k*, se III, 380), *hjärna*, *horn*, *hörn*, *korn*, *kvarn*, subst. *kärna* (jfr III, 202), verbet *kärna*, *orne* (fsv. *orne* 'fargalt'), *skarn*, *spjärna*, *stjärna*, *tjärn*, *torn* (se III, 102), hag-, lik-, spänn*torn* (se III, 101), *tärning*, *törne*, *varna*, *varnagel* (se III, 150), *värn*, *örn*.

Väsentligen från y. fsv. tid, alltså efter övergången *o* > *o*, stamma däremot de närmast följande två fallen av förlängning.

II. Redan ungefär vid övergången från ä. till y. fsv. [2] börjar göra sig gällande den med tiden inom så gott som hela språkområdet genomförda (om undantagen se II, 115 med tillägget s. 481) förlängningen av tryckstark kort sonant före kort konsonant i slutljud och före vissa andra konsonanter [3]. Härvid förhålla sig de olika vokalerna något olika [4].

A. Vokalerna *a* och *ä* förlängas i alla för riksspråket normgivande dialekter framför de flesta konsonanter. Detta

[1] Jfr III, 100 ff. och 147 ff.; Noreen, *Altschwed. gram.* § 129, 1 och *Grunddragen av den fsv. grammatiken*, 2 uppl., § 24, 1; Wigforss, *Södra Hallands folkmål*, s. 309 ff.

[2] På vissa håll dock redan i ä. fsv., se Beckman, Stud. i nord. filologi. VI, 1, s. 27 f.; Sjöros, ib. VIII, 3, s. 67 f.

[3] Jfr Noreen, *Altschwed. gram.* § 130, 1 och delvis § 129, 2; *Grunddragen* § 35, 1.

[4] Se Hesselman, Språk och stil I, 19 och 23; Nordiska studier, s. 378,

sker nästan alldeles konsekvent då konsonanten är slutljudande, men med åtskillig vacklan, beroende på olika dialektal utveckling, då konsonanten följes av annan konsonant.

1. *a* har sålunda förlängts (jfr III, 159 ff.):

a) Före *dh:*

α) Slutljudande, t. e. *avrad* (även *avrăd* med trycksvag ultima), subst. *bad*, imperf. *bad, blad*, sjön Stora *Gla* (förr *Glad*, se III, 167), *glad* 'glänta', adj. *glad, kvad, kvarstad, mad, Medelpad* (se III, 163; även *Medelpăd* med trycksvag ultima), *mullvad, rad, spad, stad* 'ställe' (se III, 164), *stad* på väv, *vad*-(hållning), *vad*(ställe), pron. *vad* (trycksvagt *văd*).

β) Med följande *l, m, n* eller *r*, t. e. *adla, sadla, skadlig* m. m., där dock *ā* även kan bero på inflytande från *adel, sadel* osv.; *vadmal* (jämte *vădmal* — se III, 170 — och *vammal*); *stadna* (så skrivet åtminstone ännu i SAOL 1874; jfr *staana* Lucidor, *stana* Hof m. fl.[1] liksom ännu dialektalt) 'stanna'; ä. nsv. *bladra* 'vattenblåsa' (se III, 167; senare *bladdra* efter mlty. *bladder*[2]), *madra* (se III, 168).

b) Före *gh:*

α) slutljudande, t. e. *dag, drag, gnag, jag*, (grund)*lag*, (socker)*lag*, (glatt) *lag, slag, stag* (isl. *stag*), *tag*.

β) Med följande *l, n, r*[3], t. e. *ragla* (se III, 168; även *raggla* af fsv. **ragla*[4]), *vagel* (fsv. *vaghle*, se III, 165), *varnagel* (fsv. *varnaghle*) och ä. nsv. *vårdnagle* (se III, 150 och 163) samt *hagla, laglig, naglar* o. d., där *ā* kan stamma från *hagel, lag* osv.; *flagna* (stundom uttalat *flăgna*, motsvarande fsv.

---

[1] Se III, 164; Åkerblom, a. st., s. 199 f.; Hellquist, *Stud. i 1600-talets sv.*, s. 122.

[2] Rietz och efter honom SAOB anföra visserligen *bladdra* från Dalarna, men varken jag (se Sv. landsm. IV, 2, s. 19) eller Levander känna till andra former än med kort konsonant.

[3] I *hāgtorn* (vanligen uttalat *hăktorn*, stundom *hăgtorn*) torde uttalet med *ā* vara blott ortoepiskt eller ock bero på inflytande från *hage*.

[4] Se Noreen, *Altschwed. gram.* § 258 anm. 3 och § 296, 2.

flagna[1]); *lagra*, *magra* o. d., kanske med *a* efter *lager* osv.

c) Före *k*:

α) Slutljudande, t. e. *bak*, *brak*, *elak* (även *elak* med trycksvag ultima; jfr III, 170), *flak*, *hak*, *mak*, *orsak*, *rak*, *sak*, *slak*, *smak*, adj. *spak*, *tak*, *vak*, *vrak*.

β) Med följande *l*, *n*, *r*, t. e. ä. nsv. *kakla* 'kackla' Schroderus, ä. nsv. *rakla* 'rackla' Schroderus m. fl. (båda fallen överensstämmande med nutida uppländsk dialekt[2]); *sakna* samt *rakna*, *vakna* o. d., som dock kunna ha *ā* från *rak* osv.; *lakrits* (jfr III, 430), *ma'krill* (jfr III, 431), *Sakris* 'Sakarias', *sakristia* (jfr *sakerstia* III, 358 och 432), alla fyra fallen vacklande mellan *a* och *ā*, varemot *bakre* har konstant *ā* kanske beroende på inflytande från *bak*.

d) Före *l* (dvs. *ł*):

α) Slutljudande, t. e. *al*, *dal*, *fal*, *fal-aska*[3] (till isl. *fǫlr*; jfr *falna* under *β*), imperativen *gal*, *grundval* (se III, 161), *kval*, insektnamnet *mal*, fisknamnet *mal* (se III, 168), imperativen *mal*, *näktergal*, *odal* (oftast dock med *ā* i trycksvag ultima; se III, 163), *sal* (se III, 164), *ska* 'skall' (ä. nsv. *skaal*, se III, 164), *skal*, *skval*, *smal*, *stal*, *sval*, *tal*, *val* (av strömming), *val*(fisk), *val*(förrättning).

β) Med följande *d*, *n*, *t*[4], t. e. *dvaldes*, *kvald(e)*, (o)*tald* (till *tälja*), *vald(e)*[5]; *aln* (men ä. nsv. ofta *alln* — se SAOB — liksom någon gång i fsv. på grund av utbyte av *ł* mot *l*, jfr not 3), *falna* (men i äldre litteratur[6] ofta *fallna* liksom

[1] Se Noreen, a. st. § 258, 1 och § 34, 6 med anm. 3.

[2] Se vidare Grip, Sv. landsm. XVIII, 4, s. 17.

[3] Biformen *fallaska* beror antingen på folketymologisk anslutning till *falla* — så Noreen, Sv. landsm. VI, 5, s. 10 — eller ock på inflytande från *fallna* (se här nedan under *β*), däri *ł* utbytts mot *l*, som redan i fsv. tid förlängts före *n*, se min *Altschwed. gram.* § 296, 3.

[4] Det stundom förekommande uttalet *ka'lfatra* (se III, 439) är väl av ortoepisk natur.

[5] Förr även med kort *a* (och väl *l* för *ł*), se Åkerblom, *Runii sv. rim* s. 188 f.

[6] Se Åkerblom, a. st., s. 187 f.

ännu hos Almquist och Dalin 1853; jfr *aln*), *valnöt* (se III, 165); *dvalts, kvalt,* (o)*talt* (till *tälja*), *talte*[1] (till *tala*), *valt.*

c) Före *m* (dock väl ej i södra Sverges dialekter[2]).

α) Slutljudande, t. e. ä. nsv. *fraam* P. Swart[3] (isl. *fram*; det nu uteslutande brukliga *främ* motsvarar isl. *framm*), *gam* (*gaam* Synon. lib.; *gamm* Ol. Petri, Lex. Linc. ff.[3,4] motsvarar väl delvis isl. *gammr*, men har ock *mm* från de tvåstaviga formerna[5]), ä. nsv. *glaam* Aurivillius[3] (nu *gläm* efter *glamma*), adj. *kram* (jämte *kräm*, som motsvarar isl. *krammr*; se vidare III, 167 f.), *lam* (men hos Schroderus *lamm*, hos Spegel *lamm* jämte *laam* och hos Runius[6] rimmande med *främ*, väl på grund af inflytande från de tvåstaviga formerna[5], t. e. ä. nsv. *lammer*, pl. *lamma*[3,7]), (björn)*ram* (se III, 163), adj. *ram* (se III, 163), *tam* (ä. nsv. *tamm*[4,8] efter de tvåstaviga formerna[5]). Undantagen *förnäm* (i Finland ännu alternativt, men i Sverge sällan *förnām*[9]) och *säm* bero på inflytande från de tvåstaviga formerna inom verbalparadigmet.

β) Med följande *d*, t. e. *tamd*(*e*) — och i analogi därmed *tamt* — till *tämja*.

f) Före *n* (dvs. *ŋ*[10]):

---

[1] Förr även med kort *a* (och väl *l* för *ļ*), se Åkerblom, *Runii sv. rim*, s. 188 f.

[2] Se Lindroth, *J. Th. Bureus*, s. 208 not 1; Wigforss, *Södra Hallands folkmål*, s. 203 ff., och *De korta rotstavelserna i Skånemålen*, s. 10 f.

[3] Se Vendell, *Språket i P. Swarts krönika*, s. 138.

[4] Se Åkerblom, a. st., s. 198.

[5] Regeln lång sonant i enstaviga, lång konsonant i tvåstaviga former framstår ganska tydligt i vissa dialekter; se t. e. E. Noreen, *Ärtemarksmålets ljudlära*, s. 53, och jfr Wigforss, a. st.

[6] Se Noreen-Meyer, *Valda stycken*, s. 220 r. 13.

[7] Se A. Bolinus, *En dagbok*, s. 11 r. 3, resp. s. 16 r. 13; Åkerblom, a. st., s. 197; Hellquist, a. st., s. 123. Jfr Columbus uttalande (citerat i min inledning till Ordeskötseln, s. XIX), som tycks visa, att även ett uttal med kort vokal och följande kort konsonant ännu förekom.

[8] Se Norelius, Arkiv f. nord. fil. II, 261.

[9] Se Bergroth, *Finlandssvenska*, s. 52.

[10] Se Kock, Arkiv f. nord. fil. IX, 260 ff.; XVIII, 150 ff.; Noreen, *Altschwed. gram.* § 40, 3.

α) Slutljudande, t. e. *gan*, *gran*, (häst)*man*, *svan*, *van*.

β) Med följande *d*, *t*[1], t. e. *vand(e)* och *vant* till *vänja*, samt i prefixet *van-* (se VII, 118).

g) Före *p*:

α) Slutljudande t. e. *drap*, *gap*, *skap* (på häst), suffixerna *-skap-en* och *-el* (fsv. *-skaper*, resp. *-skap*, se VII, 199, resp, 198), (av)*skrap* (i ä. nsv. även med betydelsen 'skräp', se Dahlgrens Glossarium).

β) Med följande *l*, *n*, *r*, t. e. *skaplig*, *skaplynne*; *skapnad*; *kapris* (se III, 429).

h) Före *r*:

α) Slutljudande, t. e. adj. *bar*, imperf. *bar*, imperat. *far*, *kar*, *par*, *skar*, ä. nsv. *snar* 'snår' (se III, 164), adj. *snar*, *svar*, (bolster)*var*, (ögon)*var*, adj. *var* (men vanligen *värse*), adj. pron. *var*, imperf. och imperat. *var*, *var*(est; men vanligen *värför* trots *varmed*, *-på*, *-vid* osv.). Om de till numera utdöda fsv. ord hörande ursprungliga sammansättningarna *fargall* (hos Schroderus *farrgall* såsom i nuvarande Upplands-dial.), *farkost* och *marhalm*, *-vallen* m. m. se III, 160, resp. 168. Uttalen *va'rkunna* (se III, 158) och möjligen *ha'rkrank* (se III, 135) torde vara av ortoepisk natur.

β) Med följande *d*, *l*, *t*, t. e. *antvarda* (se III, 150 f.), *bard*(poesi), *bardalek* (se III, 157), *gard*[2] (se III, 437), *Gardarike* (se III, 147), *garde* (även *gärde* efter ty., se III, 437), *hällebard* (se III, 151), *karda* (se III, 152), *kardborre* (jämte *kärborre*, se III, 429), *langobard*, *lombardisk*, *leopard*, *Varberg* (ä. nsv. *Vardbergh*, se vidare III, 148), afton-, kvälls-, nattvard (se III, 156), *varda* (stundom *varda* se III, 159); *arla* (se III, 137 not 2; med *a* ännu hos Hiärne[3]), *harlekin*[2], *jarl*, *karl* (vanligen uttalat *kar*), *Karl*, *karled*, *marleka* (se ovan s. 19), *scha'rlakan*[2], *ta'rlatan*[2], *varlig*; *dart*[2] 'dolk' (se SAOB),

---

[1] Icke *b*, ty det stundom förekommande uttalet *a'nboren* beror väl på anslutning till *anor* (se SAOB).

[2] Även med *a* genom utländskt inflytande; jfr s. 29 not 4.

[3] Se Åkerblom, a. st., s. 195.

hart[1] (se III, 147 f.), *kart*[1], *karta* (se III, 430), *marter, part.* Påfallande är det alternativa *ä* i *vardera.*

i) Före *s* i slutljud, t. e. *bas* 'stryk', *fnas, glas* (dock *glass* Ol. Petri, Cellarius 1699[2], väl genom ty. inflytande), (vård)*kas* (isl. *kǫs*), *kras*, imperf. *las*, (sand)*ras.*

j) Före *t*:

α) Slutljudande, t. e. *fat, flat*, imperf. (för)*gat* (ä. nsv. *gatt*[3] 'gittade' har rättat sig efter pres. *gitter* liksom *satt* — i Nya testamentet 1526 *saat*[4] — efter *sitter*), *gnat, hat, kavat* (se III, 167), *lat, mat* (men ofta *mätmor* och *mätsäck*), ä. nsv. imperf. *saat* 'satt' (se strax ovan). Undantaget *att* är trycksvag form, och »taga *fatt*» (y. fsv. *faat*, sent *fatt*) är påverkat av *fatta* (lty. *fatten*; fsv. *fata* däremot är mlty. *vaten*).

β) Med följande *r*, t. e. ä. nsv. *smatra* 'smattra' och *sqwatra* 'skvattra' hos Schroderus (liksom i nutida Upplandsdial.)[5].

k) Före *v*:

α) Slutljudande, t. e. *av*[6], *begrav, drav, gav, glav, grav, hav, kav* (se III, 162), *krav*, subst. *kvav*, adj. *kvav, lav, nav, sav, skav, stav.*

β) Med följande *d, l, r, t*, t. e. *kravd(e)* 'krävd(e)' (till fsv. *kræfia*); *kavle, kravla* (även med *ä* på grund av dialektalt inflytande; jfr III, 167), *navle*; *havre*; *kravt* 'krävt'.

2. *ä* har likaså förlängts:

a) Före *dh*:

α) Slutljudande, t. e. *bläd, gläd, kväd*, prepos. *med*, adj. *späd* (till fsv. *spædhia* 'späda' och *spad*), imperativen *späd, städ.*

β) Med följande *j* (dvs. fsv. konsonantiskt *i*), *l, r*, t. e.

---

[1] Även med *ä* genom yngre förkortning, varom se § 10.

[2] Se Vendell, a. st., s. 37; Åkerblom, a. st., s. 204.

[3] Se Hjelmqvist, Arkiv f. nord. fil. XVIII, 352.

[4] Se N. Lindqvist, *Studier över reformationstidens bibelsvenska*, s. 25.

[5] Se Grip, Sv. landsm, XVIII, 4, s. 17.

[6] Den vardagliga biformen *å(v)* — se III, 149 — visar, att förlängningen kunnat i uddljud inträda redan i ä. fsv. tid. Jfr III, 147 med not 5 och *åt* av fsv. *at* (se III, 149 med not 7).

bläda (fsv. *blædhia*)[1], *glädja*, *späda* (fsv. *spædhia*)[1], *städja* subst., (till)*städja*, *Städjan*, *vädja* (sällan med kort *ä*; jfr *vidja* här nedan s. 39); ä. nsv. *blädra* 'bläddra' subst. (se vidare III, 167 och SAOB) jämte *blära* som växtnamn, *fjäril* (av ett **fiædhrild*, jfr III, 369 och fsv. *fiædhal*); *ädling* och *fjädrar*, *vädra* m. m. kanske med vokallängden överförd från *ädel*, *fjäder* osv. Då *städsel* någon gång har långt *ä*, beror väl detta på inflytande från *städja*.

b) Före *gh*:

α) Slutljudande, t. e. *väg*, *säg*.

β) Med följande *l*, *n*, *r*, t. e. *kägla* (även *käggla* av fsv. *kæggla*); *sägner* (jämte *sängner* av fsv. *sægn*); *fägring*.

c) Före *k*:

a) Slutljudande, t. e. ä. nsv. *ble(e)k* '(skriv)bläck' (se SAOB, fsv. *blæk*, isl. *blek* från ags. *blæc*; nsv. *bläck* Ol. Petri ff. beror på nytt lån från engl. *black*), *fläk*, *kräk* (till no. *kreka* 'krypa'), *läk*, *späk*, (Almare) *stäk* (jfr isl. *stiake* 'stake'), *vräk*.

β) Med följande *j* (fsv. kons. *i*), *l*, *n*, t. e. *fläka* (fsv. *flækia*)[1], *späka* (fsv. *spækia*)[1], ä. nsv. *häkla* 'häckla' Schroderus m. fl.[2], *kräkla* (även *kräckla*); *bräken* för **bräkne* (da. *bregne*) såsom *fräken* för och jämte *fräkne* (även med kort *ä*) eller *fräkna* (nisl. *frekna*).

d) Före *l* (dvs. *ł*) i slutljud, t. e. *gäl* (jfr III, 175), *ihjäl*, *skäl*, *stjäl* imperativ, *säl*, *väl* (ä. nsv. ofta *väll*[3] såsom ännu någon gång; detta ursprungligen trycksvag form).

e) Före *m* med följande *j* (fsv. kons. *i*) eller *d*, t. e. *främja*[4], *gräma* (ä. fsv. *græmia*, y. fsv. *græma*; ä. nsv.

---

[1] Vokallängden kan bero på inflytande från pres. ind. sg., liksom fallet är med förlusten av *i*.

[2] Se Grip, a. st.

[3] Se Åkerblom, a. st., s. 205.

[4] Även med kort *ä*, beroende på ä. fsv. förlängning av den följande konsonanten (se Noreen, *Altschwed. gram.* § 296, 1).

grämma[1] utgår väl från ett *grämja* med kort *ä* enligt not 2 här nedan), *sämja*[2] subst., *sämjas*[2], *tämja*[2], *vämjas*[2]; *grämd(e)*, *sämdes*, *vämdes* (analogiskt även *grämt*, *sämts*, *vämts*).

f) Före *n* (dvs. *ŋ*, se s. 33 not 10):

α) Slutljudande, t. e. *hän* 'bort' (se III, 507 och VII, 108 not 2; ä. nsv. ofta *hänn*[3] efter tyskan), *skrän* (till isl. *skrenia*, fsv. *skræna*).

β) Med följande *j* (fsv. kons. *i*) eller *l*, t. e. *sedvänja*[2], *skräna* (jfr *skrän* strax ovan under *α*), *tänja*[2], *vänja*[2]; *vänlig* (vanligen dock med kort *ä* från *vän*).

g) Före *p* i slutljud, t. e. *dräp*, *skräp* (jfr ä. nsv. *skrap* i samma betydelse, se ovan s. 34).

h) Före *r*:

α) Slutljudande, t. e. *bär* subst. och imperativ, *där*, (när och) *fjär* (isl. *fiar*), *skär* subst. och imperativ, *svär* imperativ (varefter infinitiv *svära* för *svärja*), *tvär*, *är*.

β) Med följande *l* eller *n*, t. e. *härlig* (jämte *härrlig* efter ty.), *käring* (fsv. *kærling* med *l* förlorat liksom i *kar* för *karl*; även *kärr(i)ng*, vars korta *ä* väl ursprungligen hör hemma blott i den synkoperade formen), *märla* (se III, 508), *pärla*, *särla* (jfr nedan s. 41), *ärla* (isl. *ertla*); *bärnsten* (se III, 507), *fe'rnissa* (se III, 507 f.), *färnbock* (se III, 508), *herrnhutare* (även med kort *ä*, se II, 136), *lanterna* (se III, 440), *laterna* (magica). Den långa vokalen i *erbjuda*, *-fara* osv. (se VII, 118) torde vara av ortoepisk natur.

i) Före *s* i slutljud, t. e. *bläs* (jfr isl. *blesóttr* 'bläsig'), *gräs* (dock *gräss* Stiernhielm[4]), *jäs*, *läs*, *näs*, *snäs* (jfr *snäsa* s. 51).

j) Före *t* i slutljud, t. e. *det* (ä. nsv. ofta[5] *dett*, *dätt*

---

[1] Se Vendell, a. st., s. 133; Grip, a. st., s. 16; Åkerblom, a. st., s. 197.

[2] Även och kanske oftast med kort *ä*, beroende på ä. fsv. förlängning av den följande konsonanten (se Noreen, *Altschwed. gram.* § 296, 1).

[3] Se Åkerblom, a. st., s. 205. Även hos Hof.

[4] Se Åkerblom, a. st., s. 204.

[5] Se Åkerblom, a. st., s. 206. Dessutom även t. e. hos Ol. Rudbeck. och Linné.

såsom ännu i Finland och norra Småland, ursprungligen trycksvag form), *fjät* (men *fiätt* Dahlstierna, jfr *fätt* o. d. i Medelpad), *förgät, mät* subst. och imperativ, *nät, ät.* Det långa *ä*-ljudet i *Ätran* (i västgötadialekt *Ättran*) är säkerligen av ortoepisk natur[1].

k) Före *v*:

α) Slutljudande, t. e. *gräv, gävträl* (av det nu utdöda fsv. *giæf*, isl. *giof* 'gåva'), imperat. *häv, jäv, kräv, kväv, näv* 'näbb' (arkaiskt), *ordstäv, räv, säv, väv.*

β) Med följande *j* (fsv. kons. *i*) eller *l*, t. e. *häva* (fsv. *hæfia*)[2], *kräva* (fsv. *kræfia*)[2], *kväva* (fsv. *kwæfia*)[2], *stävja*[3] (till *stav*), *ävja*[3]; *skrävla*[3] (jfr no. *skravle* i samma betydelse), *sävlig, tävla, ävlas.* Den vacklande vokalkvantiteten i subst. *hävd* talar möjligen i någon mån för Falk-Torps åsikt, att här två ord sammanfallit (annorlunda Tamm): ett kortvokaliskt (isl. *hefþ* 'besittning'), hörande till *hava*, och ett långvokaliskt med betydelsen 'gott stånd', hörande till sv. dial. *häv* (isl. *hǽfr*) 'duktig'.

B. Övriga korta vokaler (*i, o, u, y, ö*) förlängas i Mälartrakten och något norr därom i allmänhet blott före pertonerad konsonant (men i mycket olika utsträckning i olika dialekter), i sydligare och västligare dialekter däremot allmänneligen före såväl perspirerade (*k, p, s, t*) som pertonerade (*dh, gh, l, m* — före vilket emellertid senare inträtt förkortning[4] — *n, r, v*). Då nu riksspråket väsentligen är baserat på den förra dialektgruppen, så uppträder inom detsamma förlängning jämförelsevis sällan före perspirerad konsonant.

1. *i* (som i denna ställning enligt III, 173 ff. ofta blivit *e*, dialektalt även *ä*) förlänges alltså:

a) Före *dh*:

[1] Se *Ortnamnen i Älvsborgs län* X, 267 f. och VII, 2, s. 272 f.

[2] Vokallängden kan bero på inflytande från pres. ind. sg., såsom fallet är med förlusten av *i*.

[3] Även med kort *ä*.

[4] Jfr Hesselman, *De korta vokalerna i och y*, s. 5.

α) Slutljudande, t. e. *fred* (jämte *frid*, varom se III, 175), *gned* 'gnidning' (se III, 185), ä. nsv. *kedh* 'kid' (se III, 176 [1]), *kved* subst., *led* på kroppen (se III, 176), *led* på gärdsgård, *ned* (se III, 177), *sed* (se III, 179), *skred* subst. (se III, 188), *smed* (se III, 180), *sned* 'spratt' (se III, 180), *sved* subst., *ved*, *vid* (*ve*; ursprungligen trycksvag form, se III, 209) preposition, (tarm)*vred* (se III, 183).

β) Med följande *j* (fsv. kons. *i*), *l*, *r*, t. e. *bedja* (se III, 196), *midja* (se III, 196), *smedja* (se III, 196), *svedja* subst. och v. (se III, 196), *tredje* (se III, 196), *vidja* (se III, 197; även med kort *i* på grund av fsv. förlängning av *dh* [2]); ä. nsv. *be(d)la* 'fria' (se III, 198), *fe(d)la* 'fiol' (se III, 197), *kidla* (jfr ä. nsv. *kedling* 'killing' III, 197 [1]), *medla*; *nedre*, *nedrig* (se III, 198), *nere* (förr *nedre*, se III, 198).

b) Före *gh*:

α) Slutljudande, t. e. *seg* 'sipprande vätska' (se III, 188), *steg* subst. (se III, 181), *tig* samt *mig*, *dig* och *sig* (om vilka former se III, 194).

β) Med följande *l*, *n*, *r*, t. e. *dregla* (av fsv. **drighla*, uppsvenskt *dräggla* av fsv. **drigla*; jfr III, 198), *segla*, be-, för*segla*, *snegla* (se III, 199), ? ä. nsv. *stegla* 'stegra' (se III, 199 med not 2); *digna* (vanligen dock uttalat *dingna* av fsv. **digna* för äldre **dighna*), *segna* (jämte *singna*, skrivet *signa*; jfr III, 199), (väl)*signa* (med långt *i* hos G. Sjöborg 1811, nu blott med kort *i* och följande *ŋ*-ljud); *segra*, *Sigrid* (lån från fsv.).

c) Före *k* i slutljud, t. e. ä. nsv. och ännu Hof *be(e)k* 'beck' (se III, 189 och SAOB), *blek* 'något som blänker' (uppsvenskt *bleck*; se III, 185) och *ögn(a)bleek* (jämte *-bleck*) 'ögonblick' (se vidare III, 183), ä. nsv. *neek* Schroderus [3]

[1] Andra exempel hos J. Palmér, *Studier över de starktoniga vokalerna*, s. 15.

[2] Se Noreen, *Grunddragen av den fsv. gram.*, 2 uppl. § 69, 1; Pipping, Stud. i nord. filologi VII, 1, s. 13 f.; Beckman, *Stud. i outgivna handskrifter*, s. 49.

[3] Se Grip, a. st., s. 17 not 2.

(jämte *neck*; jfr ock III, 178) 'näck', ä. nsv. och ännu Weste, Tegnér, C. F. Dahlgren *stre(e)k* 'streck' (se III, 191 [1]), *svek* (förr även uppsvenskt *sveck*, *svick*; se III, 181), ä. nsv. *week* 'veck' (se III, 191).

d) Före *l* (dvs. *ł*):

α) Slutljudande, t. e. ä. nsv. och ännu Weste *ge(e)l* 'gäl' (se III, 175), *sel*(vatten; se III, 179), *skel* (se III, 180 [2]), *spel* (förr även uppsvenskt *spell*; se III, 181), *te* 'till' (ursprungligen trycksvag form, se III, 209).

β) Med följande *d*, *j* (fsv. kons. *i*), *k*, *n*, t. e. ä. nsv. *weeld* 'väld' (se III, 203; senare — t. e. väl redan hos Runius, som rimmar *weld* : *eld* — med vokalförkortning såsom i *bolde*, *böld*, *köld* och väl även *skild*, *-e*, beroende på att *łd* utbytts mot *ld*) [3]; ä. nsv. *seelia* 'dragrem' (se III, 197), ä. nsv. *teelia* 'tilja' (se III, 197); ä. nsv. *weelker* 'bra, duktig' (se III, 203); *teln* (se III, 204), ä. nsv. *weelnas* 'hoppas' (se III, 203), men *skillnad*, beroende på att *łn* (som förutsättes av sv. dial. *fena*) utbytts mot *ln* (jfr *alln* och *fallna* ovan s. 32 f.).

e) Före *m* i slutljud, t. e. ä. nsv. *leem* 'lem' (se III, 190; jfr *koom* här nedan s. 43), ä. nsv. *skem* 'sken, skimmer' (se III, 188).

f) Före *n* i slutljud, t. e. *len* (förr även uppsvenskt *lenn*; se III, 177), *sken* (se III, 180), ä. nsv. *te(e)n* 'tenn' (se III, 191, men även hos Ol. Petri [4], Bolinus s. 11 m. fl. och ännu Hof [5]), ä. nsv. *treen* 'steg' (se III, 182), ä. nsv. och ännu Hof *we(e)n* 'vän' (se III, 183). Påfallande är vokalförändringen i *hin* (jämte »*hin* on'de» och sällan *hinn*) av

[1] En mängd andra exempel hos Åkerblom, a. st., s. 200, och Hellquist *Stud. i 1600-talets svenska*, s. 120.

[2] Jfr ock Palmér, a. st., s. 13.

[3] *Beeld* 'bild' hos Spegel (se SAOB) beror väl däremot antingen på ä. da. *belede* eller nederl. *beeld*.

[4] Se Palmér, a. st., s. 9.

[5] Se Åkerblom, a. st., s. 201.

fsv. *hin(n)* 'de där'; månne ordet, såsom Tamm förmodat, påverkats av det synonyma ordet *fan*?

g) Före *p*:

α) Slutljudande, t. e. ä. nsv. *gre(e)p* 'grepp' (se III, 189), ä. nsv. och ännu Bellman *ske(e)p* 'skepp' (se III, 190 [1]).

β) Med följande *l* eller *n*, t. e. *vidskeplig* (men *-skepplig* — på grund av fsv. förlängning av *p* före *l* [2] — Dalin 1853; fsv. *vi[dh]skipligher*); *skepnad* (förr även *skeppnad*, se III, 200).

h) Före *r* med följande *d* eller *l*, t. e. *hird* (även med kort *i*; lån från fsv., jfr ovan s. 29 not 4); ä. nsv. och ännu Weste *se(e)rla* 'särla' (se III, 202).

i) Före *s*:

α) Slutljudande, t. e. *gles* (se III, 185).

β) Med följande *l* eller *n*, t. e. ä. nsv. och ännu Sahlstedt *we(e)sla* 'vessla' (se III, 200); ä. nsv. vanligen [3] *wijsna* 'vissna'.

j) Före *t* i slutljud, t. e. ä. nsv. och ännu Serenius, Ljungberg och Weste *be(e)t* 'bett' (se III, 189), *gnet* (i ä. nsv. uppsvenskt *gnett*, *gnätt*; se III, 176), ä. nsv. *let* 'färg' (även *lett*, *lätt*, t. e. ännu Boivie 1834; se III, 190), *slet* Sahlstedt, Weste 'slitning' (se III, 180), *smet*, ä. nsv. *speet* 'spett' (se III, 190), ä. nsv. och ännu Hof *we(e)t* 'vett' (se III, 191).

k) Före *v*:

α) Slutljudande, t. e. *drev* subst. (se III, 174 f.), ä. nsv. *klef*(sadel; se III, 176), *lev* imperativ, ä. nsv. *leff* 'läkemedel' (se III, 177), *rev*(ben), (buk)*rev*, *rev*järn (om dessa tre ord se III, 178), *rev*orm, *rev* på segel, *rev* i havet, (ärt)*rev* 'reva' (ännu hos Dalin 1853), ä. nsv. *reff* 'dörrpost' (om dessa fem ord se III, 186), *skrev* subst. (se III, 188).

β) Med följande *d*, *l*, *n*, t. e. *levde*; *refla* 'sandrevel' Serenius (se III, 198), *trevlig* (se III, 198); *levnad*, *trevnad*.

2. *o* (varav enligt III, 117 ff. blivit *å*) förlänges likaledes:

---

[1] Ytterligare exempel se ÅKERBLOM, a. st., s. 201, och PALMÉR, a. st., s. 16.

[2] Se NOREEN, *Altschwed. gram.* § 296, 2.

[3] Se GRIP, a. st., s. 16.

a) Före *dh*:

α) Slutljudande, t. e. (upp)*båd*, ä. nsv. *låd* 'ludd' (se III, 122), *måd* 'modd' Lind 1749 (se III, 122), ortnamnet *Råd* (jfr *Råda* III, 122), *såd* 'soppa, spad' (se III, 120).

β) Med följande *n* eller *r*, t. e. ä. nsv. *dråning* (jämte *dronning* såsom ännu; båda formerna av ett y. fsv. **drodhning*[1] liksom ä. nsv. *stana* jämte *stanna* av *stadhna*, se ovan s. 31) 'drottning' (se III, 314), sjönamnet *Lånen* (fsv. *Låpne*), *rodna* (jämte *roddna*, kompromiss mellan uttalen *rådna* — varav *råna* hos Skogekiär Bärgbo[2], jfr de nyssnämnda *drå-ning* och *stana* — och *ronna* Agneta Horn, Ljungberg, Sahlstedt, Weste ff., jfr *dronning* och *stanna*) och *rodnad* (med samma vacklande uttal som *rodna*; se III, 122), sjönamnet *Ånimmen* (fsv. *Opnem*)[3]; *dådra* (se III, 121 och 543; biformen *doddra* är lån från ty., se III, 325).

b) Före *gh*:

α) Slutljudande, t. e. *dråg* 'sank dalsänka' (se III, 121), *flåg* 'flygande värk' (se III, 118), *håg*, *råg*, *såg* (se III, 120), *tjog* (se III, 123), *tråg*, *tåg* 'rep' (om ty. lånordet *tåg* 'resa' se III, 126), ä. nsv. *åg* 'och, ock' (se III, 120[4]).

β) Med följande *l* eller *n*, t. e. *tåglig* 'långsam' (väl till *tågna*); *bågna*, *tågna* (se III, 123).

c) Före *k* i slutljud, t. e. *stråk* (se III, 123; men *stråck-väg* hos Columbus[5]), *tråk* (se III, 123), ä. nsv. *ögnelåk* 'ögonlock' (se III, 119).[6]

d) Före *l* (dvs. *ł*):

α) Slutljudande, t. e. *bål* 'stomme', *bål* adj. (i *bål-*

[1] Av fsv. *drotning* i proklitisk ställning; jfr Kock, Arkiv f. nord. fil. V, 67 f. noten.

[2] Se Noreen-Meyer, *Valda stycken*, s. 159 r. 14.

[3] Se *Ortnamnen i Älvsborgs län* XVII, 140.

[4] Förekommer även hos Runius, se Åkerblom, a. st., s. 204.

[5] Se Åkerblom, a. st., s. 196.

[6] Att i uddljud förlängningen kunnat inträda redan i ä. fsv. tid, framgår av subst. *ok* (se III, 101), som ännu hos Schroderus uppträder både som *ook* och *ock*. Jfr *åt* och *å(v)* ovan s. 35 not 6.

geting m. m., se III, 121, samt i *förbåll*), *dålmåns* (se III, 118), ä. nsv. och ännu Dalin, Hof, Sahlstedt *gål* eller *gol* 'gul' (se III, 118), subst. *hål*, ä. nsv. *hål* 'ihålig, djup' (se III, 118), *kol*, *tål*.

β) Med följande *d*, *n*, *s*, *t*, t. e. ä. nsv. *bålde* (nu *bolde* med kort vokal på grund av *ld* för äldre *ꞁd*; jfr *weeld* ovan s. 40), *dold*, *-e* (se III, 124; förr även, liksom ännu i Finland och individuellt i Sverge, med kort vokal [1] av samma skäl som i föregående ord), ä. nsv. *hold*, *-e* 'höljd, -e' (se III, 124), ä. nsv. *skålde* 'sköljde' (se III, 124), *tåld*, *-e*; *bålna* Weste 'bulna', *kolna* 'avkylas' (se III, 119), *moln* (jämte *molln*, se III, 318; jfr *alln* ovan s. 32), ä. nsv. och ännu Weste *målna* 'mulna' (se III, 119); *dolsk* (nu, sedan *ꞁ* utbytts mot *l*, vanligen med kort vokal; se III, 124); *dolt*, ä. nsv. *holt* 'höljt', *tålt*.

e) Före *m* i slutljud, t. e. ä. nsv. *koom* Ol. Petri [2] 'kom', senare med enligt § 8, 2 förkortad vokal.

f) Före *n* i slutljud, t. e. *dån* (se III, 121), *mån* subst. och adj. (men ä. nsv. även *förmånn* [3]), *son* (men *sonn* Asteropherus och ännu stundom).

g) Före *p* i slutljud, t. e. *glåpord* (se III, 121), ä. nsv. *hoop* 'hopp' och *vploop* 'upplopp' i Nya testamentet 1526 [4].

h) Före *r*:

α) Slutljudande, t. e. ortnamnet *Bor*(länge) eller *Bår* (se III, 543), ä. nsv. *båhr* 'borr' (se III, 118), ä. nsv. och ännu Weste *for* eller *får* 'fåra' (se III, 118), ä. nsv. och ännu Weste samt Lyttkens-Wulff 1889 *går* 'gorr' (se III, 118), ä. nsv. och ännu Weste *skår* 'skåra' (se III, 123), *spår* (ä. nsv., t. e. A. Wollimhaus, Ol. Rudbeck m. fl., senare Kellgren och ännu Tegnér, *sporr*; se III, 322), ä. nsv. *tår* 'törs' (se II, 120 [5]).

---

1 Se Åkerblom, a. st., s. 187; Beckman, Arkiv f. nord. fil. XI, 243.

2 Se Vendell, *Språket i P. Swarts krönika*, s. 138.

3 Se Hellquist, a. st., s. 124.

4 Se N. Lindqvist, *Stud. över reformationstidens bibelsvenska*, s. 24 f.

5 Samt Noreen-Meyer, a. st., s. 78 r. 21, och Dahlgrens *Glossarium*.

β) Med följande *d*, *l*, *n*, t. e. *korda* (jfr dock s. 29 not 4), *orden* (se III, 127), *ordna* (se III, 462), ä. nsv. *wården* 'vorden' (se III, 105); *morla* (se III, 122), *porla* (se III, 122), *sorl*, *-a* (se III, 123); *Born-* och *-born* i ortnamn (se III, 543), *morna* sig och pl. *mornar* (se III, 108). Om de mellan *o* och *å* vacklande lånorden *norna* och *Torneå* se III, 462.

i) Före *s*:

α) Slutljudande, t. e. ä. nsv. *blås* 'bloss' (se III, 117 och SAOB), *bos* Lyttkens-Wulff 1889 jämte vanligare *boss*.

β) Med följande *n*, t. e. ä. nsv. *låsna* 'lossna' (se III, 119).

j) Före *t*:

α) Slutljudande, t. e. ä. nsv. *flåt* 'flott' (se III, 118), ä. nsv. *råt* 'var' (se III, 119), ä. nsv. *skåt* (*skoot* Messenius [1]) 'skott' (se III, 120).

β) Med följande *n*, t. e. ä. nsv. *råtna* (men *rottna*(*s*) Bibeln 1541, Stiernhielm, Aurivillius) 'ruttna' (se III, 119).

k) Före *v*:

α) Slutljudande, t. e. ortnamnet *Hov* (om lånordet *hov* se III, 125), *lov* (däremot är *förlov* lån från mlty. *vorlōf*, gen. *-lōves* och hör således till III, 125), *skov* (se III, 122), *skrov* (se III, 122), ä. nsv. och ännu stundom *upskåf* 'uppskov' (se III, 95).

β) Med följande *l* eller *n*, t. e. *skrovlig* (se III, 122; även med kort vokal, jfr *kravla* s. 35 och *skrävla* s. 38); *dåfna* Lind t. o. m. Weste 'duvna' (se III, 118), ä. nsv. *kåfna* 'storkna' (se III, 119).

3. *u* förlänges:

a) Före *dh*:

α) Slutljudande, t. e. ä. nsv. *aftrud* 'avsteg' (se III, 263), (för)*bud*, *gud* (och i anslutning därtill *gūdom* av fsv. *guddomber*), ortnamnet *Rud* (se III, 263), *sud* 'soppa, spad' (se III, 263; jfr *såd* ovan s. 42).

β) Med följande *l*, t. e. *sudla* (jämte *suddla* med *dd* av

[1] Se Hellquist, a. st., s. 121.

samma upprinnelse som i *daddel, gadda, krydda, redd* o. d., se III, 436 f., 511; jfr III, 264).

b) Före *gh*:

α) Slutljudande, t. e. *hug*(svala); om ä. nsv. dialektalt *hog, rog* (? *tog, trog*) med långt slutet *o* av *u* före *g* se III, 250 [1].

β) Med följande *n*, t. e. *bugna* (se III, 261), *hugna* (jämte *hungna*, detta av fsv. *hugna*).

c) Före *k* i slutljud, t. e. *luk* (fsv. *luk*) 'ogräs' [2].

d) Före *l* (dvs. *ł*):

α) Slutljudande, t. e. *gul, hemul* (även *hemŭl* med trycksvag ultima) och *ohemul, kul* 'bris' (se III, 546), *smul* subst. (no. dial. *smol*; jfr *smula* III, 120), *smul* adj. 'lugn' (se III, 264).

β) Med följande *n*, t. e. *bulna*.

e) Före *r*:

α) Slutljudande, t. e. *fur* (ags. *furh*, fhty. *forha*, sv. dial. *for*; jfr *fura* III, 262), *hur, vädur* (även *vädŭr* med trycksvag ultima).

β) Med följande *n* i nsv. lånord som *urna* och med vacklan mellan lång och kort vokal i mycket unga lån såsom *burnus, koturn, turnare, turnips* (jfr s. 29 not 4).

f) Före *t*:

α) Slutljudande, t. e. *but* 'klump' (se III, 262).

β) Med följande *n*, t. e. *gutnisk* (även med kort *u*).

4. *y* (som i denna ställning blivit *ö* enligt III, 211) förlänges:

a) Före *dh*:

α) Slutljudande, t. e. *slöd* 'slösäd' (men *slödd* hos Hof; se III, 213), *slöd* subst. (se III, 212) och imperativ.

β) Med följande *j* (fsv. kons. *i*), t. e. *lödja* [3] 'vårull' (se III, 215), *rödja* [3] subst. och verb (se III, 215), *slödja* [3].

---

[1] I ä. nsv. *sloom* Spegel (se Vendell, a. st., s. 139), nu *slǫmm* 'nors' av *slum* (se III, 248), avser *oo* kanske blott att beteckna vokalens slutenhet, ej längd.

[2] Upptaget hos Lyttkens-Wulff både 1889 och 1911.

[3] Även med kort vokal liksom i *vidja*, varom se ovan s. 39 med not 2.

b) Före *gh* med följande *l*, t. e. *mögla* (även *möggla* av fsv. *møgla*).

c) Före *l* (dvs. *ł*):

α) Slutljudande, t. e. *föl* (ä. nsv. uppsvenskt *föll*; se III, 212), *göl* (se III, 213), ortnamnet *Höl* (se III, 212).

β) Med följande *n*, t. e. *kölna* (se III, 220), ä. nsv. och ännu Weste *mölnare* 'mjölnare' (se III, 220).

d) Före *n*:

α) Slutljudande, t. e. (tor)*dön* (men *iordhdönn* Var. rer. voc.), *kön* och det dithörande *allsköns* (se ovan s. 26), ä. nsv. *löhn* eller *löön* 'lönn' (se III, 213), *skön* subst. (se III, 212).

β) Med följande *j* (fsv. kons. *i*), t. e. *dröna*[1] (y. fsv. *dronia*; se III, 212), *störna*[1] (ä. nsv. och ännu Lindfors 1824 *stönja*; se III, 216 och Dahlgrens Glossarium), *söna*[1] Serenius, Lind (ä. nsv. *sönja*; se III, 212 f. och Dahlgrens Glossarium) 'vägra'.

e) Före *r*:

α) Slutljudande, t. e. partikeln *för*.

β) Med följande *l*[2], t. e. *tillbörlig* (se III, 221).

f) Före *s* i slutljud, t. e. *dös* (ä. nsv. uppsvenskt *döss*; se III, 212).

g) Före *t*:

α) Slutljudande, t. e. *löt* (se III, 212), *nöt* (ä. nsv. och ännu Ihre *nött*; se III, 212).

β) Med följande *l*, t. e. *brölling* 'riska' (ett fsv. **brytlinger*, jfr *brutlikin* 'bräcklig, som lätt brytes').[3]

h) Före *v*:

α) Slutljudande, t. e. *klöv*sadel (se III, 176).

β) Med följande *j* (fsv. kons. *i*), *l*, *r*, t. e. *klövja* (se III,

---

[1] Vokallängden kan bero på inflytande från pres. ind. sg., såsom fallet är med förlusten av *i*.

[2] Ej *b*, ty *skör*bjugg (se III, 221) kan möjligen vara påverkat av nederl. *scheurbuik*.

[3] Påfallande är den alternativa förlängningen i *plötslig(en)* av ty. *plötzlich*.

215), *lövjerska* (se III, 215); *skövla, snövla* (båda även med kort vokal; jfr *skrovlig* m. m. s. 44); *övre* (se III, 217).

5. *ö* förlänges:

a) Före *dh* i slutljud, t. e. *mjöd*.

b) Före *l* (dvs. *ł*) i slutljud, t. e. *fjöl, handsöl* (pl. av fsv. *handsal*), *köl, mjöl*, ä. nsv. *töl* 'tål' [1] (y. fsv. *thol, tol, tool* [2]), *öl*.

c) Före *r*:

α) Slutljudande, t. e. imperat. *gör*, ortnamnet *Höör* (ursprungligen *Horgh*, se III, 233), *smör*, pres. *tör* (y. fsv. *thør* 'tör, törs').

β) Med följande *l*, t. e. de från ty. lånade *skörl* ett visst mineral, *örlig* och *örlog* (se III, 92).

d) Före *t* i slutljud, t. e. ä. nsv. *kööt* Nya testamentet 1526 [3].

Den nu under II behandlade förlängningen har visserligen i de flesta sv. dialekter genomförts redan i (åtminstone yngre) fsv. tid, men på sina håll säkerligen först i nsv., eftersom den ännu i dag icke inträtt i Kalix-målet (se II, 451) och en mängd öst-nordsvenska — företrädesvis sydfinländska — munarter.

III. I y. fsv. förlänges sporadiskt [4] kort vokal före slutljudande *rr*, som i sammanhang därmed förkortas. Spår härav i nsv. riksspråk äro:

---

[1] Se E. SUNDSTRÖM, *Studier över Skogekär Bärgbo* (Uppsala 1914), s. 107.

[2] Se NOREEN, *Altschwed. gram.* § 553 anm. 24. KOCKS åsikt (*Sv. ljudhistoria* II, 123), att det fsv. *ø* här är tecken för det i många sv. dial. av fsv. *ǫ* uppkomna *ɤ* eller *o* (se III, 131; jfr I, 516 f.), kan icke gärna vara riktig, ty *tol* måste sammanhållas med andra likartade presensbildningar såsom fsv. *thør* (nsv. *tör*) till *þora*, isl. *hef*, till *hafa* o. d. (se NOREEN, *Altisl. gram.* § 510 och 522, 6), fno. *þærf* jämte *þarf* (jfr fsv. *thørf* och *thærf* jämte *þorf*, resp. *þarf*; se NOREEN, a. st. § 513 anm. 3, resp. *Altschwed. gram.* § 555, 2 med anm. 2 och 3) m. m. d.

[3] Se N. LINDQVIST, *Stud. över reformationstidens bibelsvenska*, s. 25.

[4] Se NOREEN, *Altschwed. gram.* § 305.

ä. nsv. och ännu Lind 1749 och Dähnert 1784 *bar* 'barr' (se SAOB) och i anslutning därtill ä. nsv. och ännu 1748 *baarog* 'barrig' (se SAOB) och *barlind* Linné, Hof (*barelind* Orrelius 1797, se SAOB) 'barrlind, idegran'; ? *blar* (sällan *blarr*, se SAOB; av obekant ursprung och således mycket ovisst om hithörande); ? pres. *bör* (fsv. *byr*, dvs. *byrr*; kan emellertid ha fått vokallängden från inf. *böra*);

ä. nsv. och ännu Sahlstedt och Bellman *dö(ö)r* 'dörr' (se III 219)[1];

ä. nsv. mycket ofta *för* 'förr'[2];

kvar (ä. nsv. ännu ofta *quarr*, se III, 162[3]);

ä. nsv. *määr* 'märr' Schroderus[4] (kan dock möjligen — åtminstone delvis — utgå från fsv. pl. *mærar*);

ä. nsv. oftast *sta(a)r* 'starr(gräs)'[4] (om lånordet *starrblind*, förr *starblind* och ögonsjukdomsnamnet *starr*, förr *star*, se III, 447 f.); ? pres. *svär* (fsv. *swær*, dvs. *swærr*; kan emellertid vara påverkat av inf. *svära* för äldre *svärja* och imperat. *svär* — se ovan s. 37 — liksom väl pres. *bär*, *far*, *gör*, *skär*, *spar* bero på resp. inf. och imperat.)[5];

pron. *var* (fno. *huærr*, *huarr*).

Jfr sv. dialekters *cigar* 'cigarr', *tår* 'torr', *är* 'ärr' samt fsv. *kæær* 'kärr', *noor* 'norr', »thy *weer* (rimmande med *kæær*) 'tyvärr' o. d.

Andra — isolerade — fall av vokalförlängning före slutljudande lång konsonant äro antingen beroende på analogi, t. e. nsv. *ga(a)k*[6] 'gack' med vokallängden från *gå* (jfr

[1] En mängd andra exempel se ÅKERBLOM, a. st., s. 206 f. och där anförd litteratur, N. LINDQVIST, a. st., s. 22, samt DAHLGRENS *Glossarium*.

[2] Se t. e. NOREEN-MEYER, a. st., s. 53 r. 6, och DAHLGRENS *Glossarium*.

[3] Andra exempel se NOREEN-MEYER, a. st., s. 126 r. 25, och DAHLGRENS *Glossarium*.

[4] Se GRIP, a. st., s. 16.

[5] I de icke hithörande (se III, 168 och 169) *piggvar* och *slätvar* är väl *ā* (jämte vanligare *ă*) ortoepiskt.

[6] Se ÅKERBLOM, a. st., s. 199; N. LINDQVIST, a. st., s. 22.

det i avseende på vokalkvaliteten ombildade *gåck* hos Hof och i nutida södermanländska [1] samt det både kvantitativt och kvalitativt omstöpta *gåk* i nutida södermanländsk dialekt [1]) eller av ortoepisk natur, t. e. *străm* (jämte *stramm*) från mlty. *străm* (pl. *stramme*).

IV. I åtskilliga sv. dialekter, särskilt i Uppland och Västmanland, har redan i (åtminstone yngre) fsv. tid [2] vokalförlängning inträtt före *st*. Spår härav äro de i ä. nsv. någon gång uppträdande *bääst*, *traast*, *tyst* (med långt *y*) [3].

§ 7. Förlängning av kort sonant. 2. Före antesonantisk konsonant.

Alltsedan början av 1400-talet har, om också säkerligen vid rätt olika tidpunkt, kort sonant förlängts före intervokalisk kort konsonant i de allra flesta sv. dialekter (dock icke i delar av Södermanland, Uppland, Västmanland, Dalarna, Jämtland, Västerbotten — särskilt Norrbottens län — Dalsland, Östersjö-provinserna och i nästan hela Finland samt i viss mån det Finlands-svenska riksspråket, se II, 118 f. och 482) samt det på dem byggda riksspråket. Även i detta fall (jfr § 6, II) förhålla sig de olika vokalerna något olika [4].

A. *a* och *ä* förlängas i alla för riksspråket normgivande dialekter framför alla konsonanter utom *m* [5].

---

[1] Se T. Ericsson, *Grundlinjer till undersökningen av Södermanlands folkmål* (i Sv. landsm. B. 8), s. 176. Jfr *ståt*, *stått* 'statt' i Södermanland.

[2] Se Beckman, *Stud. i outgivna fsv. handskrifter*, s. 61; E. Neuman, *Utbredningen av vokalbalansen a : å*, s. 42.

[3] Se Grip, a. st., s. 16 med not 6.

[4] Se ovan s. 30 not 4.

[5] *Jama* (jämte ä. nsv. och ännu Dalin *jamma*, se Vendell, a. st., s. 134, Åkerblom, a. st,, s. 197) är onomatopoetiskt; *krama* har väl rättat sig efter *kram* (se ovan s. 33); *lekamen* (i ä. nsv. och ännu hos Bellman även *lekamme(n)*, se Hellquist, Arkiv f. nord. fil. IV, 296, Vendell, a. st., s. 135, och N. Lindqvist, a. st., s. 21, 29) och — om det är annat än en ålderdomlig ortografi — ä. nsv. *kamar* (se Vendell, a. st., s. 134) äro väl ortoepiskt tillkomna; *grämelse* (ä. nsv. ofta *grämmelse*, se Vendell, a. st., s. 133)

1. *a* har sålunda förlängts (jfr III, 159 ff.) före:

dh, t. e. *aderton*, *bal* eller *bale* (förr *badel*, se III, 160), *fader*, *glada*, *lada*, *sadel*, *skada*, *Skagern* (fsv. *Skaþur*, se III, 164), *spade*, *stadig*, *vada*, *vadan*. I *hade* (oftare uttalat *hadde*), *lade*, *sade*, som utgå från trycksvagt fsv. *hafdhe*, *laghdhe*, *saghdhe* är däremot det långa *a* av ortoepisk natur;

gh, t. e. *aga*, *bagare*, *dager*, *draga*, *fager*, *flaga*, *gnaga*, *Haga*, *hage*, *hagel*, *krage*, *laga* v., *laga* (tid), *Lagan*, *lagom*, *ledsaga*, *mage*, *mager*, *nagel*, *saga*, *sagen* (se III, 163), *slaga*, *slagen*, *taga*, *tagel*, *tvaga*, *vagel*, *övermage* (se III, 166);

k, t. e. *baka*, *braka*, *drake*, *enstaka*, *flake*, *försaka*, *haka*, *hake*, *kaka*, *knaka*, *krake*, *laka*, *lakan*, (salt)*lake*, *lake* (fisk), *maka* s., *maka* v., *mässhake* (se III, 161), *naken*, *raka*, *rannsaka*, *saker*, *skaka*, *skakel* (även med kort vokal från pl.), *skrake*, *smaka*, *spraka*, *stake*, i *taka* händer, *tillbaka*, *vaka*, *vaken*, *vraka* [1];

l, t. e. *Ale* (härad), *aler* (se III, 166), *dvala*, *Falun*, *gala*, *galen*, *hugsvala*, *mala*, *Sala*, *salu*, *skvala*, *svala*, *svale*, *tala*, *valen* (se III, 165);

n, t. e. *bane*, *hane*, *kana*, *mana*, *spana*, *tana*, *tanig*, *trana*, *vana*;

p, t. e. *apa*, *apel*, *gapa*, *rapa*, *skapa*, *skrapa*, *stapel*, ä. nsv. *taapa* (fsv. *tapa* jämte *tappa*) Messenius [2];

r, t. e. *bara*, *fara* v., *Harald*, *hare*, *kara*, *mara*, *nare*, *narig*, *skara*, *Skara*, *skare*, *snara*, *spara*, *stare*, ta *vara* på, (handels)*vara*, *Vara* (se III, 166), *vara* v., från-, När-, till*varo*;

s, t. e. *Asunden* (icke att förblanda med *Åsunden*, se III, 137 not 3), *basa*, *brasa*, *fasa*, *frasa*, (vård)*kase*, *klase*, *krasa*, *masa*, *masur*, *rasa*, *trasa*, *Vasa*, *vase*;

är lån från mlty. *gremense* (om *gräma*, ä. nsv. *grämma* se ovan s. 36 f.); *balsamisk* och det i Finland stundom hörda (se Bergroth, *Finlandssvenska*, s. 52) *āmen* bero på utländskt (tyskt) inflytande.

[1] Att i uddljud förlängningen kunnat inträda redan i ä. fsv. tid, visa *åka* och *åker* (jfr III, 149). Jfr *åt*, *å(v)*, *ok* ovan s. 35 not 6, resp. s. 42 not 5 samt *åter* s. 51 not 1.

[2] Se Hellquist, a. st., s. 121.

t, t. e. *gata, gnata, hata, katig, nate, rata, skata, skate* [1];

v, t. e. *avel, avig, avog, dravel, gavel, glaven, grava* (lax), *hava, kava, klave, navare, save, skava, snava, slava, trave.*

2. *ä* har likaså förlängts före:

dh, t. e. *dädan* (fno. *þeđan*, fgutn. run. *þiaþan* [2]), *fjäder, fäder(ne), kväda, läder, medan* (se III, 177), *släde, tjäder, väder, vädur*;

gh, t. e. *häger, läger, sägen*, pres. *säger* (och i analogi därmed *säga*), *trägen* (isl. *tregenn* 'sorglig'), *väga*;

k, t. e. *fläker* (och i analogi därmed inf. *fläka* jämte *fläcka*, fsv. *flækkia* av äldre **flækia*), ? *kräkas* (fsv. *krækia*, möjligen dock med lång vokal; hör i alla händelser till sv. dial. *kraka* 'harkla'), ? *kväka* (antingen lån från ty. *quäken* eller hörande till sv. dial. *kvaka* 'snattra' om ankor, isl. *kuaka* 'kvittra'), *läka* (vid sidan av det till ty. lånordet *läck* bildade *läcka*), *skväka* (jfr sv. dial. *skvaka* i samma betydelse), *späker* (varefter inf. *späka*; fsv. *spækkia* av **spækia* till adj. *spak*), *vräka, åbäka* sig (jfr no. dial. *avbeklig* 'bakvänd, på tok', hörande till *bak*);

l, t. e. *spjäla, stjäla, tjäle, äling* 'alritsa' (till trädnamnet *al* [3]); hit hör däremot icke *skälig*, som i fsv. heter *skællīker* och genom ombildning efter *skäl* fått långt *ä* och kort *l*;

p, t. e. *dräpa, häpen* (jfr no. dial. *hipen* 'förväntansfull' [4]), *skräpa* (till *skräp*, varom se ovan s. 37);

r, t. e. *bära, härad, kärl* (fsv. *kæralde*), *skära, tjära, ärende, äril* (jfr fsv. *ærin*), pres. pl. *äro*;

s, t. e. *fjäsa* (no. dial. *fjesa*), *jäsa, läsa, näsa, snäsa* (troligen till isl. *snǫs* 'nos' såsom *näsa* till isl. *nǫs* 'näsa');

[1] Att i uddljud förlängningen kunnat inträda redan i ä. fsv. tid, visar *åter* av fsv. *ăter*, i trycksvag ställning uppkommet av *atter* liksom detta av *apter* (jfr Sjöros, Stud. i nord. filologi VIII, 3, s. 58 f.). Jfr *åka, åker* m. m. ovan s. 50 not 1. — Om det skenbara undantaget *fatta* se ovan s. 35.

[2] Se vidare Noreen, *Altisl. gram.* § 137 anm. 1, *Altschwed. gram.* § 471, 2.

[3] Se E. Noreen, *Ärtemarksmålets ljudlära*, s. 126.

[4] Se vidare Noreen, *Altschwed. gram.* § 163, 1.

t, t. e. *förgäta, mäta*, in(nan)-, lyst*mäte* (till *mat*), ? *Säter* och *säter* (om detta ord motsvarar det isl. *setr* och icke det synonyma isl. *sǽtr*) [1], *äta*; undantaget *lätting* är påverkat av *lättja*;

v, t. e. *djävul*, ? *däven, gräva* (jämte *grava* ovan s. 51, isl. *grafa*), *hävel, jäva, näve*, ? *stäva* (ifall det möjligtvis [2] utgår från sv. dial. *stävu*, som förhåller sig till ä. nsv. *stafwu* Synon. lib., sv. dial. *stavu*, no. dial. *stava* i samma betydelse, såsom sv. dial. *lädu* — även i ortnamn som *Läby* av fsv. *Ladhu-*, y. *Lædhubȳ* — till *ladu*, oblik form av *lada*), *väva*.

B) Övriga korta vokaler (*i, o, u, y, ö*) förlängas blott i den utsträckning som i § 6, II, B, s. 38 angivits, dock aldrig före *m*.

1. *i* (som i denna ställning enligt III, 173 ff. oftast blivit *e*, dialektalt även *ä*) har sålunda förlängts före:

dh, t. e. *eda* eller *ida* (se III, 175), *e(de)r, förleden, idelig* (se III, 195), *ledig* (jfr dock III, 176 f.), *medan* (se III, 177), *medel, Medelpad* o. d., *nedan* subst., *nedan* adv., *ne(de)r, sedan, sedermera, sedig, sveda, treding, vederfaras, viderboende* (se III, 182);

---

[1] I vilketdera fallet som helst är *säter* fullt regelbundet och ej, såsom E. Olson, Sv. studier tillägnade G. Cederschiöld, s. 61 anser, ett »undantag» från den regel om förlängning av *t* före *-er* som han tror sig ha funnit, varvid han emellertid förbisett, att Hesselman, Språk och stil I, 19 och 23 samt Nord. studier tillegnade A. Noreen, s. 378 ju uppvisat, det dylik förlängning aldrig inträder efter *ä* (och *a*), vadan således ej heller pres. *äter* utgör något »undantag», såsom Olson håller före. Tvärtom utgör *fjätter* ett undantag från Hesselmans regel, men detta ord har, såsom Olson (a. st., not 1) mycket riktigt insett, fått sitt *tt* från pl. *fjättrar* (och v. *fjättra*), liksom det ä. nsv. adverbet *bätter* (jämte *bäter*) fått *tt* från *bätre* och sv. dial. *sätter* (varav familjenamn som *Setter-, Sätter-, Zetter-, Zätterberg* o. d.) fått det från bestämda formen *sättren* 'sätern.' Ett annat och till sin anledning något oklart undantag från samma regel är *Vättern* (fsv. *Vætur*, ä. nsv. *Wäter* jämte *Wätter*, se Hellquist, Sv. landsm. XX, 748), vars ljudlagsenliga form *Vä'tern* enligt uppgift av docenterna G. Rudberg och S. Tunberg ännu lever i Karlsborgs-trakten, under det att det övriga Västergötland (och en liten del av Östergötland) har *Vät'tern* och det övriga Sverge *Vät'tern* (jfr familjenamn som *Vetter-, Vätterberg* o. d.). Förmodligen stammar här *tt* från den hos Spegel samt ännu på sina håll (se Hellquist, a. st.) förekommande formen *Wättren*.

[2] Se Hesselman, *Sveamålen*, s. 18 not 1.

gh, t. e. *Degerfors* (jfr III, 174), *diger* (delvis dock av en form med långt *i* [1]), *dregel* (även *dräggel*, se III, 198, med *gg* från *dräggla*, varom se ovan s. 39), *förtegen, insegel, legat, segel, seger, snigel, stege, svege, tegat, tegel*, pres. *tiger* (varefter inf. *tiga*), *Zegolsson* (se III, 183);

k, t. e. *bleka* 'bläcka, glimta' (se III, 185), *kveke, stekel* (jfr dock III, 181), *streka, streke, tveka*;

l, t. e. *pelare, Selaön, sele, Lyck-, Åsele* o. d. [2], *spela, velat*;

n, t. e. *fena, genom, lena* (uppländskt *lenna*, se III, 177), *sena, senap, skenben* (förr *skeneben*), (tung)*spene* (även *-spänne* — se III, 181 — som blivit neutrum på grund av inflytande från *spänne*), *vitmenad* (fsv. *hwītminadher*);

p, t. e. *flepa* 'lipa' (no. dial. *flipa* 'hänga läpp'), *grepe, repa* (se III, 187), (dår)*repe, skepa* sig (se III, 180), *skepelse, skipa* (*skeppa* Ol. Rudbeck m. fl., se III, 180), *vidskepelse* (förr även *-skeppelse* [3]);

r, t. e. *girig* (se III, 167);

s, t. e. *besa, mesost, rese*;

t, t. e. *anlete* [2], *avvita* (se III, 174), *beta* 'munsbit,' *beta* sönder, *bete* 'huggtand', *betel* 'betselmunstycke' (se III, 185) *biten* (se III, 195 och jfr 183 f.), *förveten, gneta, helvete* [2] (se III, 176), ä. nsv. allmänt [4] och ännu Dalin *heeta* 'hetta', *peta, samvete* [2], *setat, smeta, speta, spe'tälsk, streta* (jfr dock III, 188), *veta, veterlig* (även *vetterlig*, se III, 183), *ämbete* [2];

v, t. e. *ge* (ä. nsv. *gefva*) eller *giva* (se III, 175), *leva, Levene, lever, leverne, reva* 'rämna', (ärt)*reva, reva* v., (mull)-*revel*, (sand)*revel, Sevalla* (se III, 180), *Seved* (se III, 180), *skreva, treva* (jfr dock III, 182), *treven, vivel* (se III, 195).

2. *o* (varav enligt III, 117 ff. blivit *å*) har förlängts före:

dh, t. e. (upp)*båda, knåda*, (vid)*låda, nåda* (se III, 122), *Råda, skåda, tråda*;

---

[1] Se PALMÉR, *Stud. över de starktoniga vokalerna*, s. 32 f.

[2] Även med kort vokal på grund av reducerad röststyrka.

[3] Se t. e. Namn och bygd VI, 7.

[4] ÅKERBLOM, a. st., s. 201 f.

gh, t. e. *Arboga, armbåge, båge, fågel, hågad, låga, någon* (jfr dock III, 119), *odåga, råga, råge*;

k, t. e. *måka* (jämte uppsvenskt *mocka*), *stråke, tråkig, Tåkern*;

l, t. e. *fåle, håla, kola* mörkret, *skola* (om vars *o*-ljud se III, 112), *såla* (se III, 120), *tåla*;

n, t. e. *brånad* (men *bränne* Synon. lib.), *honing* (även med kort vokal), *kona, konung, spånad* (men *sponna* Ol. Rudbeck);

p, t. e. ä. nsv. *dråpe* eller *drope*[1] 'droppe', *knåpa*;

r, t. e. *fåra*, ä. nsv. *näsebåårar* 'näsborrar'[2], ä. nsv. *spåre* 'sporre'[1], *skåra*;

s, t. e. *dråse, dåsa, dåsig, flåsa, hosa* (men *hossa* Schroderus m. fl., se III, 315), *påse* (men *possa* Bureus, Ol. Rudbeck);

t, t. e. *bråte*, (lapp)*kåta, kåta* v., *påta, språte*;

v, t. e. *klove, kove, lova, ovan, skovel, sova, sovel.*

3. *u* har förlängts (jfr III, 261 ff.) före:

dh, t. e. *luden, ruda, suden*;

gh, t. e. *buga, duga* (delvis dock av en form med långt *u*[3]), *fluga, flugen, hugad, stuga, tjugu*;

k, t. e. *struken*;

l, t. e. *bula, hemula* (även med kort *u* vid reducerad tryckstyrka), *kulen, mulen, skulor, smula, stulen, sula* (jfr III, 120);

n, t. e. *Sune*;

p, t. e. *förlupen, strupe* (jfr dock III, 255), *ölsupa* (om ordet utgår från fsv. *supi* 'klunk, skvätt');

r, t. e. *buren, fura* (jfr dock III, 262), *huru, skuren, Skurusund*;

s, t. e. *frusen*;

t, t. e. *bruten, fluten*, pl. *gutar*;

v, t. e. *duven, huvud* (även med kort *u*), *kluven, ruva* subst.

---

[1] Se Hellquist, *Stud. i 1600-talets svenska*, s. 121, och Dahlgrens *Glossarium*.

[2] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 167 r. 32.

[3] Se Palmér, a. st., s. 236 f.

4. *y* (som i denna ställning enligt III, 211 ff. oftast blivit *ö*) har förlängts före:

dh, t. e. *Göinge* (se III, 212), *söder*;

gh, t. e. *bygel* (jfr dock III, 211), *mögel*, *tygel*;

l, t. e. (grön)*göling*;

p i ä. nsv. (se III, 213 f. och jfr 237) *ypen*, *öpen* (ännu Hof, men *öppning*, jfr III, 218);

n, t. e. pl. *söner*;

r, t. e. partikeln *före*, *töre* (fno. *tyri*), *törel* (se III, 213) [1];

v, t. e. *yverboren* (se III, 214), *över*, *överst*.

5. *ö* är förlängt före:

l i *mjölon*;

r i *göra* och väl även i *Göran* eller *Jöran* (se III, 233).

§ 8. **Förkortning av lång sonant. 1. Före j och m [2].**

1. Före *j* (vare sig uppkommet av hiatusfyllande *i* [3] eller av *gh* [4] och *ghi* [5]) förkortades, förmodligen redan vid tiden för övergången från ä. till y. fsv., varje lång vokal (i sammanhang varmed *j* förlängdes, därest det icke redan — såsom då det uppkommit av *ghi* — var långt). Fallen äro följande:

a [6], t. e. *bekajad* (från nederl. *bekaaid*), subst. *haj* (se III, 437), *kaj* (från nederl. *kaai*), *naja* (se III, 442), *svaja* (se III, 448), *vaja* (se III, 450).

o (d. v. s. öppet *å*) [6], t. e. *koj* och *koja* (se III, 468), ? *moj* (se III, 469), *skoja* och *skojare* (se III, 471), *stoja* (se III, 471).

ä (vare sig ursprungligt fsv. långt *æ* eller sådant som vid tiden för övergången från ä. till y. fsv. uppkommit av

[1] Inf. *töras* utgår från pres. *tör*, varom se ovan s. 47 med not 2.

[2] Om sällsynta fall av förkortning före annan, ursprungligen kort men senare förlängd, konsonant se konsonantläran.

[3] Se Noreen, *Altschwed. gram.* § 328, 1.

[4] Se Noreen, a. st. § 279, 2.

[5] Se Noreen, a. st. § 270 med anm. 2.

[6] Förekommer framför *j* blott i lånord, vadan det är möjligt, att förkortningen i något eller några här anförda ord inträtt redan i det långivande språket.

långt *e*[1]), t. e. *deja* (fsv. *deghia*), *dreja* (mlty. *dreien*)[2], *ej* (fsv. *ei*, *æi* av äldre *eghi*, *æghi*), *feja* (isl. *fægia*), *fejd* (fsv. *feghþ*; kanske dock lånat från mlty. *feid*), *frejd* (fsv. *fræghþ*), *leja* (fsv. *leghia*), *lejon* (fsv. *leion*), *meja* (mlty. *meien*)[2], *nej* (fsv. *nei*, *næi*), *nejd* (mlty. *negede*)[2], *speja* (fsv. *speia*), *väja* (fsv. *væghia*).

ö, t. e. *blöja* (fsv. *bløia*), *böja* (fsv. *bøghia*), *dröja* (fsv. *drøghia*), *flöja* (fsv. *fløghia*), *göjemånad* (se III, 237), *höja* (fsv. *høghia*), *höjd* (fsv. *høghþ*), *löja* (av ett fsv. **løghia*[3]; jfr ä. nsv. *löga*, se Dahlgrens Glossarium, liksom ännu i sv. dial.), *löje* (fsv. *løghe*), *nöja* sig (fsv. *nøghia*), *nöjd* (fsv. *nøghþ*), *nöje* (fsv. *nøghe*), *plöja* (fsv. *ploghia*), *röja* 'angiva' (fsv. *røghia*), *slöja* (se III, 336), *slöjd* (fsv. *sløghþ*), *tröja* (mlty. *trøie*)[2], *töja* (fsv. *tøghia*); blå*ögd* o. d. (då det uttalas *-öjd*, fsv. *-øghdher*; jfr § 10, 11).

2. Före *m* förkortades alla långa vokaler (i sammanhang varmed *m* förlängdes) utom *a* och *å* i helstark stavelse (t. e. *lam*, *tam* osv., se ovan s. 33, resp. *glåmig*, *råma*, *åm* osv.)[4], delvis redan vid tiden för övergången från ä. till y. fsv.[5] i de flesta sv. dialekter, dock icke i de uppsvenska och östnordsvenska[6], vilka dock senare i viss mån påverkats av det i denna punkt väsentligen på de andra dialekterna baserade riksspråket. Emellertid ha t. e. Nya testamentet 1526

[1] Se Noreen, a. st. § 114, 2 och 3.

[2] Kanske lånat med redan förkortad vokal, se III, 240 och här ovan s. 55 not 6.

[3] Se Noreen, *Fryksdalsmålets ljudlära*, s. 79.

[4] Undantag från denna regel äro väl blott skenbara. Om *förnam* och *sam* se ovan s. 33. Uttalet *inkromm* jämte vanligare *inkråm* beror på vokalens ställning i halvstark stavelse (se nedan § 11). *Promm* jämte vanligare *pråm* beror på lån från polskt *prom*, resp. mlty. *prām* (jfr III, 99 f.). *Dommino* jämte *dåmino* är lån från fra. *domino*, resp. ty. *do'mino*. *Kom* (ä. nsv. *koom*, se ovan s. 43) och *kommo* (ä. nsv. ofta *komo*, se Vendell, a. st., s. 82, och Noreen-Meyer, a. st., s. 22 r. 30) ha rättat sig efter inf. o. pres. pl. *komma* samt participiet *kommen*. Om *kräm* jämte *kräm* se ovan s. 33. Oklart är ä. nsv. *beramma*, *-råm(m)a* (se SAOB) 'berama.'

[5] Se Noreen, *Altschwed. gram.* § 300.

[6] Se Hesselman, *Sveamålen*, s. 20.

och Bibeln 1541 ännu konsekvent bevarat den långa vokalen (och det på densamma följande korta *m*).

De hithörande rikssprÃ¥ksexemplen äro följande, däri *m* står efter ursprungligen långt eller enligt s. 35 ff. ovan förlängt:

e, t. e. *blemma* (ä. nsv. och ännu individuellt *blema*[1]), *hem* (ä. nsv. *heem*[2]), *hemlig*, *hemma* (ä. nsv. *heema*[3]), *hemman* (ä. nsv. *heeman*[3]), *hemsk*, *inhemsk*, *lem* (ä. nsv. *leem*, se ovan s. 40), *rem* (ä. nsv. *reem*[4]), *remmare* (se III, 512), *remmika* (se III, 512), *slem* subst. (fsv. och ä. nsv.[5] *sleem*), *slem* adj. (fsv. och ä. nsv.[5] *sleem*, no. dial. *sleim*), *vem*. Undantag göra blott *hemul* (uppsvensk och arkaisk form; däremot *hemmul* Ihre[3]) och det dithörande verbet *hemula* (dock *hemmula* Lind, *hemmulla* Serenius), *klema* och *klemig* (uppsvenska former, men *klemmig* hos Atterbom, Fågel blå, s. 136) samt unga lånord som *akademisk*, *anemisk*, *blasfemisk*, *epidemisk*, *feminin* (som dock ofta uttalas *femminin*), *kemisk*, *nemesis*, *polemisk*, *premie*, *-um*, *schema*, *semikolon* (dock även *semm-*; dessutom ofta *semiko'lon*), *tema*, *trema* o. d.

i t. e.? *glimma* (se III, 189), *grimma* (ä. nsv. *grijma*[6]), *imma* (*ima* Serenius; jfr no. dial. *īm* 'doft'), *kimrök* (ombildning av lty. *kīnrōk* efter det av Ihre omnämnda sv. dial. *kim* 'sot'), *lim* (ä. nsv. *lijm*[2,7]), *pil'grim* eller *pilgrim'* (men även *pil'grīm* eller *pilgrī'm*), *rim*(frost), (slut)*rim* och (o)*rimlig* (alla tre av ä. nsv. *rijm*[5,7]), *stim* (ä. nsv. *stijm*[7]), *stimma* (*stima* Serenius, Levin Möller), *strimma* (ä. nsv. *strijma*[7,8]; mlty.

---

[1] Se Vendell, a. st., s. 132, Noreen, Inledning till *S. Columbus, En sv. ordeskötsel*, s. XX, och SAOB.

[2] Se Vendell, a. st., s. 138, Noreen-Meyer, a. st., s. 27 r. 28; 46, 11, 13; 57, 31; 109, 5; 130, 19, 21; 142, 4.

[3] Se Vendell, a. st., s. 134, Hellquist, a. st., s. 121, Noreen-Meyer, a. st., s. 106 r. 19.

[4] Se Vendell, a. st., s. 135, Åkerblom, a. st., s. 199.

[5] Se Vendell, a. st., s. 139.

[6] Se Vendell, a. st., s. 133, Noreen, a. st.

[7] Se Åkerblom, a. st., s. 198.

[8] Se Vendell, a. st., s. 136.

strume), *svimma* (ä. nsv. (*be*)*svijma*[1,2] och ännu Sahlstedt *svima*), *tima* v. (vanligen med långt *i*), fordom-, heden-, lag-, sen-, ur*tima* (vanligen med *ī*), *timme* (ä. nsv. *tijme*[2,3,4]). Undantag göra unga lånord som *faksi'mile, intim, kerubim, klimax, legitim, maritim, maxim, mimisk, pantomim, prim, prima* (dock som verb *primma* hos Bellman), *primas, primus, regim, serafim*(*er*), *specimina, stimulus, sublim* o. d.

o, t. e. *blom, blomma* (ä. nsv. *bloma*[5]), *blomster* (se III, 95), *bom* (ä. nsv. *boom*[6]) med de dithörande *bomolja* och *bomull* samt *buxbom* och *sävenbom* liksom familjenamn av typen *Enbom* (om alla dessa fall se III, 98), *dom* (ä. nsv. *doom*[6] såsom ännu i Finland) och ord av typen barn-, ung*dom*, *domherre* (ä. nsv. *doomherre*[7]), *-prost* m. m. (se III, 98), *from* (ä. nsv. *froom*[8]), *fromma* (ä. nsv. *frome*[9]), *gom* (ä. nsv. *goom*[7,10], ännu Vitalis best. form *gomen*), *lom* (isl. *lómr*), *lomhörd* (se III, 97), *lomma* (stundom *loma*; se III, 97), *plommon, prom* 'pråm' (se III, 99 f.), *Rom* (sällan *Rōm*) med *romare* och *romersk, Sommen* (se III, 96), *slom* eller *stomme* (ä. nsv. *stome*[11]; se III, 96), *tom* (ä. nsv. *toom*[12] såsom ännu Vitalis och fortfarande i Finland), *tomt* och *tomte* (se III, 96 f.). Undantag göra unga lånord som *komisk*, (*pro*)*nomen, nominativ* (ofta dock uttalat *nomm-*), *omen, Tomas* (ä. nsv. dock även *Thommos*[12]).

---

[1] Se Vendell, a. st., s. 132; Noreen, Inledning till *S. Columbus, En sv. ordeskötsel*, s. XX, och SAOB.

[2] Se Hellquist, a. st.

[3] Se Åkerblom, a. st., s. 198.

[4] Se Vendell, a. st., s. 137, Noreen, a. st.

[5] Se Vendell, a. st., s. 132, Noreen-Meyer, a. st., s. 5 r. 25; 21, 19; 22, 27; 23, 9; 130, 29, och SAOB. Dessutom hos Stiernhielm.

[6] Se Vendell, a. st., s. 132 och 138, Åkerblom, a. st., s. 199, Noreen, a. st.

[7] Se Åkerblom, a. st., s. 199.

[8] Se Vendell, a. st., s. 138, Noreen, a. st.

[9] Se Vendell, a. st., s. 133.

[10] Se Vendell, a. st., s. 138.

[11] Se Vendell, a. st., s. 136.

[12] Se Vendell, a. st., s. 137 och 139, Noreen-Meyer, a. st., s. 23 r. 35; 116, 26; 122, 21.

u, t. e. *försumma* (ä. nsv. *-suma*[1]; se III, 293), *ljum*, *ljumske* (se III, 293), *rum* subst. (ä. nsv. *rwm*[2]), *rum* adj. (se III, 293), *skum* subst. (se III, 248 med not 6), *skum* adj. (se III, 295), *tumla* (se III, 296). Undantag göra unga lån som *bitumen*, *duma*, *humor*, *mumie*, *postum*, *puma*, *struma*, *sumak*. I de latinska lånorden *humus* och *numerus*, som ha ursprungligen kort *u*, är uttalet med långt *u* ortoepiskt; det minst lika vanliga uttalet *nummerus* kan vara ljudlagsenligt, men kan ock bero på anslutning till det från ty. lånade *nummer*.

y, t. e. *rymlig*, *rymma* 'fly' (ä. nsv. *ryma*[3]), *rymmas* (ä. nsv. *rymas*[2]) och *utrymme*, *skrymma* (*skryma* Serenius, Sahlstedt), *skymma* (*skyma* Serenius, Lind, Levin Möller). Undantag göra unga lån som *anonym*, *hymen* (dock väl lika ofta uttalat *hymmen*), *kostym*, *kutym*, *legymer*, *parfym*, *plym*, *pseudonym*, *synonym*, *volym*.

ä, t. e. *fem* (fsv. *fææm*[4]; jfr subst. *fema* jämte *femma* Lind 1749), *förnämlig* (även med långt *ä*), *nämligen*, ä. nsv. *nemmare*, *-ast*[5] (fsv. *næmare*, *-ast*) 'närmare, -ast', *skrämma* (ä. nsv.[6] och ännu Rydqvist *skräma*; isl. *skræmask* 'fly'), *sämre* (ags. *sæmra*), *tacknämlig* (även med långt *ä*). Undantag utgöra n u m e r a — i fråga om de hithörande lånorden väl väsentligen i följd av ny påverkan från tyskan — *angenäm* (men best. form *angenämme* Tiällmann), *bekväm* (ä. nsv. *beqwemma*, *-e*, *-t*, se SAOB) och *bekväma* sig (ä. nsv. *beqwämma* sigh[7]), *bräm*

[1] Se Vendell, a. st., s. 133.

[2] Se Vendell, a. st., s. 135.

[3] Se Vendell, a. st., s. 136, Noreen-Meyer, a. st., s. 30 r. 16. Dessutom t. e. i Bibeln 1541 och hos Stiernhielm.

[4] Se Noreen, *Altschwed. gram.* § 484, 5. Lång vokal träffas ännu i Skytts- och Vemmenhögs-målen, där Wigforss, *De korta rotstavelserna i Skånemålen*, s. 11, onödigtvis antar yngre förlängning.

[5] Se Vendell, a. st., s. 58.

[6] Se Vendell, a. st., s. 136; Noreen, *Columbus, En sv. ordeskölsel*, s. XX; Åkerblom, a. st., s. 199; Hellquist, a. st., s. 121.

[7] Se Vendell, a. st., s. 132, Åkerblom, a. st., och SAOB.

(ä. nsv. och ännu Hof *bremm*[1]), *förnäm* (ä. nsv. *förnämme* o. d.[2]; *förnämst* har ännu ofta kort vokal), *krämare* (ä. nsv. *krämmare*[3]), *samkväm* (ä. nsv. *samqwemm*[4]) samt naturligtvis unga lånord som *kräm*, *poem*, *system* o. d.

ö, t. e. *berömma* (ä. nsv. och ännu Lind *beröma*[5]), *dröm* (ä. nsv. *drööm*[6]), *drömma* (ä. nsv. och ännu Lind *dröma*[7]), *döma* (i ä. nsv. ofta skrivet *dömma*[8]) och ord av typen fursten-, om*döme* (dessa emellertid ännu ofta med långt *ö*), *glömma* (ä. nsv. och ännu Ihre *glöma*[9]), *gömma* (ä. nsv. och ännu Sahlstedt och Ihre *göma*[10]) och *gömme*, *ström* (ä. nsv. *strömen*, *-ar* o. d.[11]), *strömma* (ä. nsv.[12] och ännu Levin Möller *ströma*), *strömming* (se III, 236), *söm* (*sööm* Aurivillius), *sömma* (ä. nsv. och ännu Sahlstedt *söma*[13]), *töm* (*tömen* Columbus, *tömar* Swedberg), *tömma* (ä. nsv. och ännu Sahlstedt och Ihre *töma*[14]), *öm* (ä. nsv. och ännu Sahlstedt pl. *öma*[6]), *ömma* v. (ä. nsv.[6] och ännu Sahlstedt *öma*), *ömka*, *ömklig*. Undantag gör blott något yngre lånord som *bömare*, *bömisk*.

§ 9. Förkortning av lång sonant. 2. Före (fsv.) lång konsonant.

Här upptas till behandling endast de fall, då förkortning inträtt före och på grund av en (med säkerhet eller

[1] Se VENDELL, a. st., s. 138. Även hos SCHRODERUS, *Dict. qvadrilingve*, s. 97.

[2] Se ÅKERBLOM, a. st., s. 197 f.

[3] Se VENDELL, a. st., s. 134.

[4] Se ÅKERBLOM, s. 199.

[5] Se VENDELL, a. st., s. 132; NOREEN-MEYER, *Valda stycken*, s. 5 r. 3.

[6] Se VENDELL, a. st., s. 138.

[7] Se VENDELL, a. st., s. 132.

[8] Se t. e. NOREEN-MEYER, a. st., s. 73 r. 22; 88, 31; 89, 15.

[9] Se VENDELL, a. st., s. 133; NOREEN-MEYER, a. st., s. 16 r. 34; 131, 13.

[10] Se VENDELL, a. st.; HELLQUIST, a. st.; NOREEN, a. st.; NOREEN-MEYER, a. st., s. 53 r. 30.

[11] Se VENDELL, a. st., s. 136; NOREEN-MEYER, a. st., s. 37 r. 31; 95, 16.

[12] Se VENDELL, a. st.

[13] Se VENDELL, a. st.; NOREEN, a. st.

[14] Se VENDELL, a. st., s. 137; NOREEN, a. st.

åtminstone stor sannolikhet) redan i fsv. tid förefintlig »lång» konsonant; dock icke ens i detta fall därest den långa konsonanten — vare sig före eller efter vokalförkortningens inträde — uppkommit antingen genom assimilation av ä. fsv. konsonantgrupp (t. e. i *brylling, hålla, styffar* o. d., varom se nedan i § 10) eller genom ljudlagsenlig utveckling av ä. fsv. kort konsonant (t. e. i *lejon, timme* o. d., varom se ovan i § 8, eller *böcker, etter, fattig, lödder, Nybble, sjutton* o. d., varom se konsonantläran). De här ifrågakommande långa konsonanter, framför vilka vokalförkortning ägt rum, äro med denna inskränkning följande:

1. *bb*, substituerat för *b* efter vokal i lånord, en substitution som i fsv. framtvangs därav, att språket då ej annat än i och genom sammansättning ägde något *b* — men väl *bb* — i denna ställning. Ehuru — säkerligen rent tillfälligt — fullt bevisande exempel på tillvaron av dylikt *bb* ej anträffats i y. fsv. (utan först i ä. nsv.), är det dock rimligtvis att tillskriva denna tid, eftersom denna substitution ju gärna bör vara samtidig med den nedan under 2, b behandlade motsvarande substitutionen av *d* med *dd*. De nsv. exemplen äro följande:

belsebub (vanligen uttalat *-bubb*, sällan *-bub*; hos Lidner pl. *belsebubbar*, se vidare SAOB), *drabba* (se III, 436), *Job* (omkring 1710 skrivet *Jobb* [1]; av hebr. *Ijō'b*), *kabbel* (så hos Bellman [2] och Dalin 1850) 'kabel' (fsv. pl. *kabbla* 1510), *kabeljo* (*kabbiljo* Dalin 1850; se III, 438), *kålrabbi* (se III, 440), ä. nsv. *prob(b)a* eller *prubba* (se Dahlgrens Glossarium; fsv. *proba*, lån från lat.) 'fängelse vid läroverk', ä. nsv. ofta *sabbel* Wallenius, Aurivillius m. fl. [3] 'sabel' (av mhty. *sabel*).

Gentemot dessa exempel stå sådana vida talrikare, på lärd eller ortoepisk väg tillkomna eller på yngre lån bero-

---

[1] Se Hjelmqvist, *Bibliska personers namn*, s. 127.

[2] Se Hellquist, a. st., s. 122.

[3] Se Noreen, a. st., s. XX, Hellquist, a. st., och Dahlgrens *Glossarium*.

ende fall som *bibel* (dialektalt dock även *bibbel*), *feber*, *nobel*, *oktober* (individuellt med *bb*), *rebus* o. d.

2. *dd* i följande fall:

a) Redan förlitterärt fsv. (liksom ock isl.) *dd* uppvisa subst. *bredd*, *snedd*, *vidd*, adj. nöd-, om-, till*bedd* (particip till fsv. *beþas*), »som man är klädd så blir man *hädd*» (fsv. particip till *häda*), *nödd* (particip till fsv. *noþa*), *rädd* (particip till fsv. *ræþa*) och de talrika imperf. och part. av typerna *bredd(e)*, *född(e)*, *klädd(e)*, (åt)*lydd(e)*, *smidd(e)*, varom se vidare i böjningsläran. Efter förhållandet *född*: *fött* o. d. är hög*ljudd* (och dess efterbildning om*ljudd*) nybildat till hög*ljutt*, som ursprungligen är ntr. av fsv. *liūdher* 'högljudd' (jfr *överljutt* till fsv. *øverliūdher*).

b) Fsv. *dd*, substitueral för *d* efter vokal i lånord (tidigast styrkt genom *skræddæræ* 1329 och *krydde* omkring 1420) och beroende på att språket då ej annat än i och genom sammansättning (och icke ens då annat än vid särskilt stark association med simplex [1]) ägde något *d* — men väl (*dh* [2] och) *dd* — i denna ställning (jfr *b* > *bb* ovan under 1) [3], visar sig i följande nsv. ord:

beredd 'färdig, villig' (av mlty. *berēde*, men väl även påverkat av participiet *beredd* till *bereda*), *dad(d)el* (se III, 436) [4], (samman)*gadda* (se III, 437), *jod* (stundom med lång vokal; ty. *jōd*), *joddla* (sällan med lång vokal; ty. *jōdeln*), *knodd* (se III, 468), *krydda* (fsv. lån från mlty. *krūde*), ? *ladda* (se III, 440), *redd* (se III, 511), *skräddare* (fsv. lån från mlty. *schrāder*; jfr ä. nsv. och ännu Levin Möller 1745 samt Lind 1749

---

[1] Se min *Altschwed. gram.* § 225 anm.

[2] I förlitterära lånord användes detta (och icke såsom efter 1300 *dd*) såsom substitution för *d*, t. e. fsv. *iūþe* 'jude', *þȳþisker* 'tysk'.

[3] Jfr ock, hurusom danskan, därför att den i inhemska ord saknar *k*, *p*, *t* efter vokal, substituerar *kk*, *pp*, *tt* för resp. *k*, *p*, *t* i lånord, t. e. *brække*, *knokkel*, *kjøkken*, *krukke* av mlty. *breken*, *knokel*, *kokene*, *kruke*; *hyppig*, *kipper* av mlty. *hupich*, *keper* (dial. *kiper*, *küper*, varifrån sv. *kypert*); *forgjætte*, *plattenslager*, *splitte* av mlty. *vorgeten*, *platensleger*, *spliten*.

[4] Om det troligen ej hithörande *tad(d)el* se III, 448.

skrädda 'sömma' av mlty. *schrāden*), *sluddra* (se III, 295 f.); kanske ock ä. nsv. subst. af-, be*skedd* jämte (nu uteslutande) *-sked* (se SAOB).

Ojämförligt talrikare äro emellertid sådana på lärd eller ortoepisk väg tillkomna eller på yngre lån beroende fall som *applåd, likvid, pomada, pryd, soda* osv. Dock förekommer *rädd* jämte *räd* (engl. *raid*)[1] och åtminstone hos Bellman[2] *reddare* (och *redderi*) för *redare* (mlty. *rēder*, nederl. *reeder*).

c) Samma slags substitution torde ock föreligga i imperf. och part. av typerna *didd(e), flydd(e), försmådd(e), skedd(e), strödd(e), trodd(e)*, som vid övergången från ä. till y. fsv. uppträda vid sidan av de från ä. fsv. ärvda *dīdhe, flȳdhe* osv. (t. e. *flydde* omkring 1375, *forsmadde* omkr. 1385 m. m.[3]). Att de hittills framställda försöken till förklaring av denna typ icke äro tillfredsställande, har jag redan framhållit i Språkvetenskapliga sällskapets i Uppsala förhandlingar 1916—1918, s. 93, där jag ock framställt min egen uppfattning, som här i kort sammandrag angiven är följande.

Vid den tid då denna typ uppkom, ändades de tvåstaviga preteriterna dels och mera sällan på *-dhe* (t. e. *flȳdhe*), dels och mycket ofta på *-te* (t. e. *køpte*), dels äntligen och detta allra oftast på *-de* (t. e. *kæmbde, føddе*[4], *hængde, fælde, dōmde, brænde, ærfde, syrghde*, i vissa dialekter även *førde*). I följd av sin stora övermakt påverkade nu denna sistnämnda grupp ej blott den talrika på *-te*, så att man redan i fsv. tid träffar nybildningar som *(for)gyld, mælde* m. m. och i nsv. tid *påminde, spillde, spände* m. m., utan i ännu högre grad den jämförelsevis fåtaliga och därför svaga gruppen på *-dhe*. I

[1] I *plädd* eller *pläd* (engl. *plaid*) beror vacklandet mellan kort och lång vokal därpå, att ordet i England har den förra, i Skottland däremot den sednare vokalkvantiteten.

[2] Se HELLQUIST, Arkiv f. nord. fil. IV, 296.

[3] Se E. OLSON, Arkiv f. nord. fil. XXIX, 216.

[4] Jämte *fødhe* av äldre *føde* och ännu äldre *fødde*; jfr OLSON, a. st., s. 223 ff. och 228 f.

alla dithörande fall utom det i våra dialekter vitt spridda *döe* 'dog', som tydligen är den ljudlagsenliga fortsättningen av fsv. *dodhe*, har därför det vanligaste preteritimärket *d* införts, vilket emellertid av skäl som ovan under b anförts måste efter vokal vid denna tid uppträda som *dd*. Så uppstår då i första hand den på 1400-talet förekommande, i Nya testamentet 1526 nästan regelbundet använda och ännu i Bibeln 1541 så vanliga samt fortfarande i de öst-nordsvenska dialekterna liksom i Dalarnas Älvdals-mål gängse typen *boodde*, *skeedde* osv. [1] Sedan förkortades här den långa vokalen före *dd* liksom väl redan tidigare skett i de ovan under a nämnda fallen *bredd* (isl. *breidd*), *vidd* (isl. *vidd*), *rädd* (isl. *hræddr*) m. m.

Om nsv. *andfådd* hör hit eller är en ung nybildning till det dialektala *anfått* (jfr uppkomsten av nsv. *högljudd*, varom se ovan under a), är ovisst (se SAOB).

d) Mera tvivelaktigt är, huru man har att fatta uppkomsten av följande substantivformer:

grodd (isl. *gróþr*, jfr mlty. *gröde*), ingående i y. fsv. *groddablad* jämte *groobladh*, Lind och Weste *gro(d)blad* (men *grodd* Weste), Lex. Linc. ff. till och med SAOF *groblad*, men *grodblad* ännu E. Fries 1864 och Hartman s. å. samt alternativt Sundén 1892.

rodd (ä. fsv. *rōþer*), ingående i y. fsv. *roddabååt* (omkring 1450, men i yngre avskrift från 1600-talet) och Var. rer. voc. *roddebänck*; jfr y. fsv. *rōdhare*, Serenius *rodare*, Lind och alternativt ännu Dalin 1853 *roderska* (men *roddare* och *rodd*), Sahlstedt *rodare* (men *rodd*) och så (enligt meddelande av Hoppe) ännu Adlerbeth 1817, Weste ff. *roddare* (och *rodd*).

snodd (fgutn. *snōþ*) Serenius ff., men *sno(d)* Lind, *sno* Levin Möller, Sahlstedt och ännu Atterbom, *sno(dd)* Weste, Dalin.

sydd 'sömnad' L. C. Lindblom 1898 [2] liksom i Vätömålet [3].

---

[1] Se närmare min ovannämnda framställning, s. 94, och där citerad litteratur.

[2] Se Cederschiöld, *Stud. öfver verbalabstrakterna*, s. 89.

[3] Se Schagerström, Sv. landsm. X, 1, s. 77.

sådd (mlty. *sāt*, *sād-*) Serenius 1727 [1], Manderström 1779, Weste ff.

Av dessa ord är tydligen *sydd* en nybildning till *sy* efter analogien *sådd* : *så* m. m., och då *sådd* — som ej kan utgå från fsv. *sāþ* 'sådor' — visar sig så sent, att det ej gärna kan bero på lån från mlty. *sād-* (enligt fallet b här ovan), så torde det självt vara en dylik nybildning till *så* efter mönstret *grodd* : *gro* osv. Däremot är *snodd* tydligen en ombildning av det gamla *snōþ*, vilket i formen *sno* ännu lever med friskt liv i våra dialekter och i riksspråket visat sig ända tills in på 1800-talet (t. e. hos Dalin). Riksspråkets jämförelsevis sent uppträdande *dd* torde möjligen bero på inflytande från participiet *snodd* och på analogien *grodd* : *gro*. Det däremot redan i fsv. uppträdande *grodda-* kan ju tänkas bero på lån av mlty. *grōde* (utvecklat enligt b här ovan) och har i så fall givit upphov åt det först sent framträdande *grodd* vid sidan av den ljudlagsenligt utvecklade formen i riksspråkets *gro(d)blad* och våra dialekters *gro*. Men oförklarat förblir dock fsv. *rodda-* liksom ock varför *dd* visar sig — som det tycks — tidigare i *rodd* än i *roddare* och *rodderska*. Att *dd* emellertid ej heller här är ljudlagsenligt uppkommet, framgår väl av dialekternas *robåt* 'roddbåt'.

3. *ff*, substituerat för *f* efter vokal i lånord, emedan vårt språk av gammalt ej (annat än i och genom sammansättning) ägt *f* — men väl *ff* (t. e. i förbindelserna *fs* och *ft*, därest nu dessa få antagas innehålla långt *f*-ljud, samt gamla lånord som fsv. *klaffare, offer, skaffa, -re*) — i denna ställning (jfr *b* > *bb* och *d* > *dd* ovan under 1, resp. 2, b). Fsv. exempel äro ännu ej anträffade, ehuruväl företeelsen förmodligen är redan av fsv. datum. Nsv. exempel äro:

fuffens Wetterbergh 1843 [1], Kindblad 1871 ff. (se III, 294), *raffel* Weste ff. (se III, 444), *roff* (se III, 330 och 470) eller *ruff* (se III, 490), ? *roffa* 1708 ff. (se III, 330), *schäffer* 'fårskötare' Linné [2]

[1] Meddelande av Hoppe.

[2] Se Lundell-Noreen, För skola och hem XXV, 25 (sex gånger). Jfr

(ty. *schäfer*; jfr det yngre lånordet *schäferhall*), ? *skiffer* (ty. *schiefer* eller ä. ty.[1] *schiffer*; jfr dock det till förra alternativet hörande *skifer* Sahlstedt, Weste, Lindfors 1824, Freese 1842 och ännu alternativt Dalin 1853), *skrofler* (se III, 94 f.; ortoepiskt och lärt uttal visar även lång vokal), troligen *skuffa* Serenius ff. (se III, 295), ? *soffa* Sahlstedt ff. (ty. *sofa* eller ä. ty.[1] *soffa*), *soffra* (se III, 464; vanligen med annan substitution — *f* > *v*, jfr noten här nedan s. 65 f. — *sovra*), ? *stuff* Manderström 1779 ff. (se III, 290), *våffla* Lind ff. (se III, 449)[2].

Unga och mer eller mindre lärda lånord behålla *f*, t. e. *chef* (dock på 1700-talet stundom *cheff*, se SAOB), *eforus*, *kalif*, *seraf*, *strof*, *tyfus*.

4. *ll* i *hell* (isl. *heill*) och *säll* (isl. *sæll*), gamla nominativformer som på grund av sin ymniga användning som hälsningsformler (fsv. *hæll ok sæll*, pl. *hele ok sæle*) bevarats, den sednare med undanträngande, den förra vid sidan av den på de flesta övriga fsv. kasus byggda formen (*hel*, med annan betydelse än *hell*[3]). Att i *hell* förkortningen förelåg redan i ä. fsv., framgår av det redan för denna tid styrkta *ä*-ljudet[4].

5. *nn* i följande fall:

a) Det vanliga uttalet *sjönn* och *snönn* (jämte det av *sjö* och *snö* påverkade, sällsyntare och mindre vårdade *sjön*, *snön*) samt det stundom hörda *bynn* (vanligen *byn* efter *by*) — se VII, 185 — utgår kanske från fsv. former motsvarande isl. ack. *sióenn*, *snióenn*[5]. Oklart är emellertid det vulgära uttalet

med annan substitution (*f* > *v*) *Skäfwer* för *Schäffer* hos Agneta Horn (*Lefverne*, s. 219).

[1] Se Weigand, *Deutsches Wörterbuch*, 5. Aufl.

[2] *Snöffla* jämte vanligare *snövla* (se III, 217) hör väl ej hit, utan är lån från lty. *snuffelen*.

[3] I frasen »*hell* dig» ha vi väl icke det fsv. adjektivet med betydelsen 'lycklig,' utan det lika lydande substantivet med betydelsen 'lycka.'

[4] Se Noreen, *Altschwed. gram.* § 80, II, 2.

[5] Se Kock, Arkiv f. nord. fil. VII, 349.

frunn för *frun* (isl. *frúen*) [1], som aldrig haft *-nn*, vadan även de båda förra exemplen kunna tänkas vara att på annat sätt förklara.

b) *Sven, sven*, som redan i fsv. stundom uppträder som *Swæn, swæn* jämte *Swe(e)n, swe(e)n* (jfr isl. *Suenn, suenn* [2] jämte *Sueinn, sueinn*), är den gamla nominativen på *-nn*, under det att t. e. *Sten, sten* utgår från den gamla ackusativen på *-n* (isl. *Stein, stein*). Att *Sten* ej fått ett med *Sven* (dvs. *Svänn*) analogt uttal, är påfallande, eftersom ju personbenämningar, helt naturligt för resten, gärna och oftare än uttryck för djur och döda ting bevara de gamla nominativformerna (jfr *Hjärne: hjärna, slarver : sparv, dummerjöns : dumskalle, ungersven : ungskog* o. d.). Förkortningen i *Sven* har, såsom av det redan fsv. *ä*-ljudet framgår [3], ägt rum åtminstone redan i ä. fsv. tid.

c) Adj. *en* och *din, min, sin* äro de gamla maskulina nominativ- och ackusativformerna på *-nn*, som — de tre sista troligen med redan förlitterär förkortning (jfr isl. *þinn* osv.) — bevarat sin ljudlagsenligt förkortade vokal [4] gentemot den ursprungliga längden i (den) *ene, dina, mina, sina*, under det att andra adj., som ej ägde *-nn* mer än i nom. (ej därjämte i ack.) mask., och som ej till sitt stöd ägde en kortvokalisk neutral form på *-tt* (*ett* osv.), genomfört den de flesta övriga kasus tillhörande långa vokalen, t. e. *grön, ren, vän*.

6. *rr* i *färre, smärre, större* (isl. *fœrre, smœrre, større*).

7. *ss* i följande fall:

a) Pl. *gäss, löss, möss* (isl. *gǽss, lýss, mýss*). Att förkortningen här inträtt åtminstone omkring 1400, framgår därav,

---

[1] Kocks förklaringsförsök (a. st.) är otillfredsställande, ty varken användes *frun* »ofta relativt oakcentuerat» eller kan det tänkas ha varit utsatt för »påvärkan av de mask. *sjönn* etc.»

[2] Se Lind, *No.-isl. dopnamn*, sp. 993 ff., och Noreen, *Altisl. gramm.* § 123.

[3] Se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 80, II, 2.

[4] I Finland råder dock uttalet *ēn*, lånat från fem. och tvåstaviga former, se Bergroth, *Finlandssvenska*, s. 29. I Sydsverge förekomma både *ēn, mīn, dīn* och *sīn*.

att de två sista orden redan i y. fsv. uppvisa *ö*, som förutsätter kort *y* (se III, 228) för det äldre långa.

b) Uttrycket »till *sjöss*» (jfr genitiven *sjös* med vokallängden från *sjö*) och det mellan lång och — numera väl mindre ofta — kort vokal vacklande »till *bys*» (i ä. nsv. ofta skrivet »til(l) *byss*»[1]) samt *nyss* (av adj. *ny*) uppvisa väl[2] den ursprungliga genitivändelsen *-ss*[3], som annars förkortats, dels efter konsonant och kort trycksvag sonant ljudlagsenligt, dels efter lång tryckstark sonant genom analogi.

c) Den ursprungliga passivändelsen *-ss*[4], som i allmänhet förkortats på samma sätt som genitivändelsen (se ovan b), träffas ännu i *slåss* 'kämpa' (däremot nästan alltid *slås* 'bli slagen' med lång vokal; jfr dock i ä. nsv. *affslåss* Lindschöld[5]) och mer eller mindre ofta i de mellan kort och — särskilt i de högre stilarterna — lång vokal vacklande[6] *bebos, bestås, (före)brås, brys, flås, (und-, veder)fås, förmås, försmås, gnos, (be-, för-, um)gås* (*gåss* hos Hiärne, *förgås* rimmande med *oss* hos Tegnér[5]), *(be)les, (upp)nås, (be-, för)ses* (*sess* Dahlstierna[5]), *skos, skys, snos, spås, spys, strös, av-, be-, förstås, sys, sås, (be-, före)tes, tros, tvås, undflys, varskos, åtrås* samt de i analogi med nu nämnda fall till de unga genom apokope uppkomna infinitiverna *be, bju, dra, ge, ha, klä, spä, ta* (se VII, 355, 356 och 375) bildade *bes, bjus, dras, ges, (före)has, kläs, späs, tas*.

8. *tt* leder till olika resultat i olika ställningar (och olika dialekter)[7].

[1] Se Åkerblom, a. st., s. 203.

[2] Se Kock, a. st., s. 347.

[3] Se Noreen, *Geschichte der nord. Sprachen*, 3. Aufl., § 191, 3.

[4] Se Noreen, a. st. § 258.

[5] Se Åkerblom, a. st., s. 204.

[6] Se Lyttkens-Wulff, *Ordskatt och ljudförråd*, s. 346.

[7] Av den ymniga litteraturen rörande denna mycket dryftade fråga är företrädesvis att märka: Noreen, *Om behandlingen af lång vokal* etc. (Uppsala 1880) och *Altschwed. gramm.* § 304 med anm. 2 och 3; Brate,

a) Före slutljudande eller antekonsonantiskt *tt* synes förkortning ha ljudlagsenligt inträtt i de flesta sv. dialekter samt riksspråket, vadan de få fall då rsp. har vokallängd (och *tt* förkortat [1]) så gott som undantagslöst måste anses bero på analogibildning. De hithörande riksspråkliga fallen äro:

α) Substantiver: ä. nsv. *bo(o)dzdrätt* (till isl. *dráttr*, dat. *drætte*) 1632 'bodräkt' (se SAOB); *drottning* [2] (isl. *dróttning*; om det unga *drott*, lånat från isl. *dróttenn* och utläst i analogi med *drottning*, se III, 325 och jfr det inhemska *Droten* nedan under b, *α*); pl. *döttrar* (isl. *døttr*); ? *fett* (om det helt eller delvis motsvarar isl. adj. ntr. *feitt*, varom se III, 513); *flått* [3] 'fästing' (ä. nsv. *flåt* Var. rer. voc., *flååt* Schroderus Dictionarium qvadrilingve, Lex. Linc. — här jämte pl. *flåtter* och sg. *flåtte* — torde ha vokallängden från tvåstaviga former såsom t. e. bestämd sg.); ? *idrott* [2] (lån från isl. *íþrótt* ?); *luttra* (se III, 295); *natt* [2] (isl. *nátt*); *rätt* (isl. *réttr*); *slått* Lind, Rydqvist m. fl. samt ännu SAOL 1874 och Lyttkens-Wulff 1889 (jämte *slåtter* Lind ff., en ombildning — efter *slått* — av äldre *slåter* i *slåterkarl*, *-tid* hos Spegel; ursprungligen väl, såsom Rydqvist och Tamm förmodat [4], den ur sammansättningar som de nyssnämnda utbrutna genitiven av det mot isl. *sláttr*, gen. *sláttar*, svarande

---

Ä. *Västmannalagens ljudlära*, s. 77 ff.; Wimmer, *Døbefonten i Åkirkeby*, s. 55 f.; Hultman, *Finländska bidrag*, s. 176 ff.; Ottelin, *Studier över Cod. Bur.* I, 129 ff. och 136; Lindroth, *J. Th. Bureus*, s. 243 ff.; E. Olson, Arkiv f. nord. fil. XXIX, 228 med not 1 och 229 med not 2; Hesselman, Språk och stil V, 111 not 1; Wigforss, *Södra Hallands folkmål*, s. 534 och Sv. humanistisk tidskrift 1918, sp. 95.

[1] I de flesta öst-nordsvenska dialekter har däremot såväl sonantens som konsonantens längd bevarats (se II, 114).

[2] Att förkortningen här är av åtminstone ä. fsv. datum, framgår av den öppna vokalkvaliteten; jfr *gott, han, mest* (isl. *gott, hann, mestr*) gent emot *gods, blått* (som i många dial. och alternativt i rsp. har slutet *å*, se I, 532), *hett* (isl. *góz, blátt, heitt*).

[3] Skrivet i SAOL *flott* eller *flått*, i SAOF *flott*, men hos Tamm, Wenström-Jeurling och Sundén *flått*. Om etymon se Tamm.

[4] Se *Sv. språkets lagar* II, 154, resp. *Om fnord. feminina afledda på -ti*, s. 20 not 2.

fsv. ordet); *slätt* (jfr isl. *slétta* i samma betydelse); *-sott* (i sammansättning) Bureus[1], Dahlstierna, Hof m. fl. (se III, 96), vartill slutit sig *sotteseng* Bureus[1], Swedberg (i Schibboleth) gentemot *sotedöd* Spegel, Schenberg 1742 (isl. *sótt*, men därjämte ett oförklarat *sót*[2], mot vilket torde svara det nu i nsv. såsom simplex uteslutande brukliga *sot*); (hack)*spätt* eller *spett* (ty. *specht*); *tvätt* (isl. *þváttr*, dat. *þvætte*); *vätt* (isl. *vættr*; den yngre biformen *vätte* är byggd på *vätt*); *ätt* (isl. *ætt*).

Undantag utgöra (utom det redan ovan nämnda *sot*) blott *gåt* (isl. *gátt*) Arvidi, Lind 'dörrpost' och *tåt* (isl. *þáttr*), som väl ha vokallängden från paradigmets tvåstaviga former (*gåten*, *tåtar* o. d.).

β) Adjektiver: *enbett* (ursprungligen particip av ä. nsv. *beta*, isl. *beita* 'betsla'); *fatt* (t. e. i »hur är det *fatt*?», »i så *fatta* omständigheter») med sammansättningarna hund-, ta*fatt* (urspr. ntr. sg. till adj. *få* eller till part. pret. av verbet *få* eller väl snarast dels det ena, dels det andra[3]); *lytt* (urspr. part. av fsv. *lyta* 'tillfoga lyte'); *lätt* (isl. *léttr*); *rätt* (isl. *réttr*) 'riktig' (biformen *rät* 'rak' utgår från de tvåstaviga formerna); ä. nsv. *slätt* 'simpel, dålig' (da. *slet*, sv. dial. *slätt*, isl. *sléttr*, ty. *schlecht*), styrkt genom pl. *sletta*, *slätte* hos P. Swart[4] (biformen *slät* 'jämn' utgår från de tvåstaviga formerna); östgötskt och västsvenskt (i något dialektfärgat riksspråk) *svett* 'svettig' (da. *svedt*,

---

[1] Se Lindroth, a. st., s. 243.

[2] Kocks förklaringsförsök (Arkiv f. nord. fil. XIII, 163) är otillfredsställande, emedan *-sótt* som sednare sammansättningsled hade starkt bitryck, som ej medger konsonantförkortning (jfr *íþrótt*, *ismótt* m. m.). Och om det haft svagt bitryck, borde vokalen ha förkortats, ja väl ock ändrat sin kvalitet, såsom skett t. e. i *Óslu* av *Ósló* (se Jónsson, *Skjaldesprog*, s. 62, Hægstad, *Utredning om no. bynavn*, s. 12), *kollutlum* till *kollóttr* (Hægstad, *Vestno. Maalføre* I, 112), *striput* av *-ótt* (Hægstad, a. st., II, 2, I, s. 71); jfr *lýritr* till *réttr* m. m. d.

[3] Se Rydqvist, *Sv. språkets lagar* III, 274; Falk-Torp, *Wörterbuch*, s. 207 och 1457 samt där citerad litteratur.

[4] Se Vendell, *Språket i P. Swarts krönika*, s. 355.

isl. *sueittr*, fsv. *swētter*, urspr. particip av isl. *sueitask*, fsv. *swētas*, som ombildats till nsv. *svettas* efter part. *svett*, liksom t. e. fsv. *prōta* — isl. *preyta* — blivit *trötta* efter part. *trött* o. d.; *svettig*[1] åter är avlett av adj. *svett* såsom *framfusig* av ä. nsv. *framfus*, *uslig* Bergklint, Ode öfver motgången str. 1, Bellman m. fl. — se Dahlgrens Glossarium — och ännu i vulgär stil av *usel*, vulgärt *galig* 'galen,' *ljummig* 'ljum' o. d. efter analogien *black* : *blackig*, *rank* : *rankig* o. d., se VII, 272; och subst. *svett* för **svet*[2] — fsv. *swēter*, da. *sved*, jfr isl. *sueite* — beror ävenledes på inflytande från adjektivet); *trött* (isl. *preyttr* urspr. particip, se strax här ovan); vidare alla participier av typerna (ut)*bytt*, (van)*skött*, (ned)*vält* o. d.

Undantag — utom de redan ovan nämnda *rät* och *slät* — göra blott det ytterst sällan (t. e. i rimlistorna hos Arvidi och Manderström) i enstavig form uppträdande *såt* (*sååt* Arvidi; isl. *sáttr*), som naturligtvis har sin vokallängd från det vanliga *såta* (vänner), och det väl ävenledes från de tvåstaviga formerna inom paradigmet utgångna *tät* (isl. *péttr*).

γ) Neutrala adjektivformer av följande typer:

fritt, *nytt*, *blått*, *slött* o. d. till *fri* osv. I analogi härmed bildas någon gång *distrött* till det unga lånordet *diströ*? Om *fatt* till *få* se ovan s. 70.

brett, *blitt*, *gott*[3], *prytt*, *brått*, *rött* o. d. till *bred* osv. Hit höra ursprungligen *högljutt* (se ovan s. 62) och »*titt* och ofta» (isl. *títt* till *tíþr* 'vanlig'). Efter mönstret *blid* : *blitt* o. d. bildas någon gång *solitt* till *solid*[4].

---

[1] Så redan i y. fsv. vid början av 1500-talet. Söderwalls efter isl. *sueitogr* uppkonstruerade »*svetogher*» är ännu icke anträffat.

[2] Då Hellquist, *Stud. i 1600-talets sv.*, s. 122, tror sig ha träffat denna form i *sweth* hos Börk, så har han förbisett, att Börk normalt betecknar slutljudande *tt* med *th*.

[3] Med, såsom vokalkvaliteten visar, förkortning av åtminstone ä. fsv. datum; se ovan s. 69 not 2.

[4] Enligt SAOF även *hybritt*, *nititt*, *perfitt*, *splenditt*, *stupitt*, *timitt* till *hybrid* osv., former vilka jag lika litet som Cederschiöld, *Fresta duger*, s. 95, någonsin påträffat.

fett, vitt, vått, slätt, blött o. d. till *fet* osv.

ett, ditt, mitt, sitt till (den) *ene, dina* osv. Att i de tre sista orden förkortningen är av åtminstone ä. fsv. datum, visa dialektala och fsv. former med *e*, som förutsätter kort *i* (se III, 173 ff.).

δ) Supiner och därmed etymologiskt identiska neutrala participformer av följande typer:

sett, ditt, trott, sytt, spått, strött o. d. till *se, di* osv. I analogi härmed också *bett, gett* till de unga infinitiverna *be, ge*.

lett, spritt, lytt, rått, klätt, fött o. d. till *leda* osv. Hit hör ursprungligen *berått* (mod), particip av ä. nsv. *beråda*, fsv. *berädha*.

bytt, vätt, nött o. d. till *byta* osv.

ε) Svordomen *attan* (urspr. 'aderton') utgår från ett *ätt-t(i)än* (isl. *áttián*) och har, såsom *a* gentemot *å* i *åtta* visar, redan åtminstone i ä. nsv. tid förkortat vokalen.

b) Före intersonantiskt *tt* har förkortning inträtt ljudlagsenligt — såsom i Norge — väsentligen blott i (syd)västra Sverges dialekter, särskilt konsekvent i Bohuslän, Dalsland, Västergötland, Halland och Skåne, under det att nästan alla övriga dialekter bevarat vokalens längd, men däremot — med undantag av den s. 69 not 1 nämnda dialektgruppen som bevarat även konsonantens längd — förkortat *tt*. Då emellertid de nämnda (syd)västliga dialekterna endast i jämförelsevis ringa mån ligga till grund för riksspråket, måste de flesta av de fall, där detta uppvisar kort vokal före *tt*, förklaras åtminstone delvis på annat sätt än genom antagande av lån från eller inflytande av dessa dialekter. De ifrågavarande fallen äro följande:

α) Substantiver: *dotter* [1] — i lägre stil även *doter* — som ej kan stamma från sydvästra Sverge, eftersom det vanliga där är *doter* (väl motsvarande det isl. *dóter*, som troligen uppstått

[1] Jfr not 3 å föreg. sida.

av det vanligare isl. *dótter*, genom inflytande av pl. *dǿtr*[1]), utan torde utgå från det runsvenska *dottr* (skrivet *tutr*), senare *dotter*, en bildning tillhörande den icke ovanliga[2] typen *fadhr* (runsv. *faþr*, fno. *faðr*, isl. *fǫþr*), *mōdhr* (fno. *móðr*), *broþer* (runsv. *bruþr* redan på Sparlösa-stenen från 900-talet[3]), *syster* (runsv. *sustr*), däri med tiden akut utbytts mot grav genom inflytande från den redan från början tvåstaviga typen (fsv., isl. *dótter* osv.)[4]; *Droten* (isl. *dróttenn*, se III, 84; om *drott* se ovan s. 69); *etta* (bildat på *ett*, se ovan s. 72); ä. nsv. *flåtte* 'fästing' (bildat på *flått*, se ovan s. 69); *otta* — jämte *ota* Ljungberg, Sv. språkets redighet, s. 8; jfr *ote* 'bittida' Spegel — möjligen stammande från sydvästra Sverge (där *ōta* hittills anträffats blott i en del av Skåne[5]), men kanske även utgående från mycket vanliga sammansättningar som gök-, jul-, svin-*otta* o. d., där -*ota* blivit -*otta* med förlängning av *t* på samma

[1] Se Noreen, *Altisl. gramm.* § 258.

[2] Se Noreen, Arkiv f. nord. fil. VIII, 179 f., *Altschwed. gramm.* § 438, 1, b och 4, *Altisl. gramm.* § 410 anm. 2 och § 411 anm.; Kock, Arkiv f. nord. fil. VIII, 384.

[3] Från dessa former utgå väl väsentligen de nsv. *far, mor, bror* med samma utveckling som i *lur* av fsv. *lūdher* (isl. *lúþr*), *er* av fsv. *iþer* (isl. *yþr*) o. d. Jfr dock Kock, a. st.

[4] Kock, *Sv. ljudhistoria* II, 166 f., antar (med instämmande av Wigforss, a. st., s. 373 f.), att fsv. *dotter* uppstått såsom sednare sammansättningsled, men gör, Arkiv f. nord. fil. XIII, 163 f., precis samma antagande för att förklara isl. *dóter* (med instämmande av Wigforss, a. st., s. 536, i fråga om sv. *dōter*, som Kock, *Sv. ljudhistoria* II, 167, däremot anser vara ljudlagsenligt utvecklat av *dōttir*, något som för västra Sverges del med dess konsekventa vokalförkortning före *tt* ju är omöjligt. Intetdera av dessa, uppenbarligen (särskilt för Wigforss vidkommande) mot varandra stridande antaganden är emellertid rimligt, eftersom sammansättningsformen ej gärna kan ha utträngt den så mycket vanligare simplexformen, och för övrigt -*dōtter* helt visst haft starkt bitryck (som ej medger förkortning av *tt*, se ovan s. 70 not 2 och strax här nedan om *otta*), åtminstone under den mycket tidiga period, då, såsom vokalkvaliteten utvisar, *dötter* måste ha uppstått (jfr s. 69 not 2). Denna vokalkvalitet förbjuder ock att anta, det *dotter* uppstått av *dōter* på samma sätt som *otta* av *ōta* (se nedan).

[5] Se Wigforss, a. st., s. 536.

sätt som i *örngått* (se III, 134 och VII, 193 med not 2), *medelmåtta* och *övermåttan* (av fsv. *mata*, västsv. dial. *måta*), den lägre stilens *väffötte* och *öffötte* m. m. (se II, 124 f.); *slåtter* (ombildat efter *slått*, se ovan s. 69); ä. nsv. *sottesäng* 'sotsäng' (ombildat efter *sott*, se ovan s. 70); *stätta* — jämte *stäta* Bureus [1], Arvidi, Serenius, Lind, Hof — som kan vara dels västsvenskt, dels nybildning till det synonyma sv. dial. *stätt* (isl. *stétt*), dels ock (jfr *otta* här ovan) utgå från den mycket vanliga sammansättningen *klivstätta*, som allmänt förekommer i ordböcker o. d. från och med Hof — som, märk väl, har blott *klivstätta*, men däremot både *stäta* och *stätta* — till och med SAOF; ä. nsv. ofta *trätta* [2] (jämte *träta*; isl. *prætta* och *præta*), som är dels västsvensk form (t. e. hos Chronander), dels beror på inflytande från verbet (se nedan under *β*); *vätte* (bildat på *vätt*, se ovan s. 70).

Blott lång vokal visa *räta* 'rätsida' (nybildning till *rät*); ? *tita* (*theta* Schroderus, Dict. qvadrilingve, men *tätta* Jan. lingv., *tätja* Lind; no. dial. *tita*, *teta*) och *göktyta* eller *-tita* [3]; *tåtel* (se III, 139 f.).

β) Verber: ä. nsv. *flätta* [2] (jämte *fläta*; isl. *flétta*), troligen västsvensk form; ä. nsv. *frätta* 'spörja' Bureus [1] (kanske lån från isl. *frétta* eller norrländska dial. *fretta*); *lätta* (bildat efter *lätt*, se ovan s. 70; isl. *létta*); *rätta* 'beriktiga' (bildat efter *rätt*, se ovan s. 70; isl. *rétta*); ä. nsv. *trätta* [4] (jämte *träta*; isl. *prætta* och *præta*), dels västsvensk form (t. e. hos Chronander), dels ombildat efter imperf. *trätte* och sup. *trätt* liksom *hötta* för

[1] Se Lindroth, *J. Th. Bureus*, s. 243.

[2] Se Hellquist, a. st., s. 124, Lindroth, a. st., s. 243 med not 2, och Dahlgren.

[3] Se Noreen, Arkiv f. nord. fil. III, 19, och Hesselman, Språk och stil V, 115 f. Mycket ovisst är, om *tätting* är härmed besläktat, något som no. dial. *titing* och isl. *tittingr* kunna synas tala för. Däremot åter talar dalmålets *täkting*, ä. nsv. *täkling* Lex. Linc. m. m., *tekling*, *ta(c)kling* (se Dahlgrens *Glossarium*), former som dock äro påfallande, hur än ordet etymologiseras.

[4] Se Hellquist, a. st., och Dahlgren. Även i Lex. Linc.

höta efter *hötte, hött* m. fl. fall av på samma sätt uppkommet oursprungligt *tt* (t. e. *skutta* III, 295, *slutta* III, 296, *svettas* ovan s. 71, *trötta* ovan s. 71 [1]); *tvätta* (bildat efter *tvätt*, se ovan s. 70; isl. *þvætta*); vidare alla imperfekter av typerna *hette, bytte*, ä. nsv. *åtte* 'ägde,' *vätte, nötte* (till vilka anslutit sig det till sin form, men ej längre till sin betydelse imperfektiska *måtte*), där vokalens förkortning beror på inflytande från dels part. pret. och sup., dels förhållandet *föda* : *födde* o. d.

Blott lång vokal visa *räta* 'göra rak' (jfr *rät* : *rätt* ovan s. 70), *släta* (isl. *slétta*), *sota* för något (till isl. *sótt*).

γ) Övriga fall: ? *lutter* (mlty. *lūtter*, se III, 295), antingen påverkat av *luttra* (se ovan s. 69) eller ock med redan på ty botten förkortad vokal); *sjätte* (fsv. *siǣtte*, senare väl med kort vokal från *siæx* 'sex'); *åtta* (och de dithörande *åttio, åttonde, åtting*), väl beroende på räkneordens i fsv. oftare än nu förekommande användning i trycksvag ställning [2] (t. e. ännu i *åtta och femti, åtta tiondelar, åttifem, fem och tjuge, tre kvart, sju tusan, två och en halv, tredje Gustav, fjärde man, sjätte november* m. m., se II, 333 och 336 f.); hög-, låg-storättad (efter *ätt*, se ovan s. 70). Om *attan* se s. 72.

Blott lång vokal visar *såta*, varom se s. 71.

§ 10. Förkortning av lång sonant. 3. Före konsonantgrupp.

I en mängd sv. dialekter och i följd därav också till dels i av dessa dialekter mer eller mindre färgat riksspråk förkortas lång sonant före alla konsonantförbindelser — dock icke i vissa sammansättningars förleder, därest dessa synnerligen starkt associera sig med simplex — t. e. *rent* (men *rēntvå* o. d.) Detta förhållande råder mer eller mindre konsekvent genomfört i sydvästra Östergötland, en del av Småland, norra Halland, hela Västergötland, Bohuslän, Dalsland, Värm-

[1] Se vidare Noreen, *Sv. etymologier*, s. 48.

[2] Se Brate, *Äldre Västmannalagens ljudlära*, s. 79; Hultman, Hälsingelagen I, 92 f. och 179 f.; Swenning, *Folkmålet i Listers härad*, s. 67.

land, Västmanland och stora delar av Norrland[1]. I det följande upptar jag emellertid i regeln blott sådana fall av förkortning, som även utanför nämnda områden uppträda med anspråk på att tillhöra riksspråket. De ifrågakommande konsonantgrupperna äro då följande:

1. *bs* växlande med *ƀs* och *ps* (se I, 410), t. e. *lybsk* (från mlty. *lubisch*) och det nymodiga *rybs* 1894 ff. 'Brassica campestris' (ty. *rübsen*).

2. *dhb*, assimilerat till *bb*[2], t. e. *röbbeta* jämte mera »vårdat» *rödbeta*.

3. *dhg*, stundom assimilerat till *gg*[3], t. e. *bruggum* jämte *brudgum*, *glödga* (: *glöd*) och det därtill bildade unga *glögg* (se III, 235), *nödga*[4] (: *nöd*), *vidga* (: *vid*), *vredgas* (: *vred*). Huruvida ortnamnen *Ludgo*, *Luggavi* och *Luggude* ursprungligen haft *u* eller *ŭ*, är ovisst[5]. *Laggård* (isl. *hlaþgarþr* se II, 301) och *stadga* ha gentemot *låda* och *städig* (se ovan s. 50) bevarat gammalt *a*. *Träggård* (jämte nybildningen *trädgård*) hör ej heller hit utan är fsv. *trægarþer*, utvecklat på samma sätt som fsv. *hæggume* av *hægōme*, *Nybbele* av *Nȳbøle* o. d.[6]

4. *dhk* varav ofta *dk* (se I, 422), *tk* och *kk*[7], t. e. *blidka*` (: *blid*; *blicka* Oxenstierna 1771, se SAOB), *bräcka* (skinka; väl såsom Tamm förmodat till fsv. *brædha* 'steka'), *huckle* (fsv. *hudklædhe*, se vidare III, 293), *idka*[4,8] och *idkelig*[8] (: *id*), *öcken* (fsv. *odhkn*) jämte *öken* (fsv. *okn*). *Blacka* (nisl. *blaðka*) har gentemot *blad* (se s. 31) bevarat gammalt *a*.

[1] Se J. Götlind, *Studier i västsvensk ordbildning*, s. 12 f., och där citerad litteratur.

[2] Jfr Noreen, *Altschwed. gram.* § 285, 1.

[3] Jfr Noreen, a. st. § 285, 2.

[4] Redan hos Hiärne träffas uppgift om att vokalen är kort; se Åkerblom, *Runii sv. rim*, s. 195.

[5] Se å ena sidan III, 293, å andra sidan Sahlgren, Namn och bygd VI, 28 ff.

[6] Se Noreen, a. st. § 297, 2.

[7] Jfr Noreen, a. st. § 260, 5 och § 290, 1.

[8] Sällan med lång vokal genom association.

5. *dhl*, assimilerat till *ll*[1], t. e. *rölle* (: *röd*), *röllök* jämte *rödlök*. I *brylling* (: *brōder*), *bröllop* (: *brud*), *lille* (: *līten*[2]) är vokalen förkortad redan i ä. fsv. I *frilla* (ä. fsv. *friþla*), *killa* jämte *kīdla* (se s. 39) och genom kompromiss *kiddla*, *killing* jämte ä. nsv. *kedling* (se III, 197), *Kvillinge* jämte *Kvīdinge*, *mellan* (: fsv. *mæþal-*), *skrilla* gentemot *skrēd* (se s. 39) är vokalen ursprungligen kort och såsom sådan bevarad.

6. *dhn*, assimilerat till *nn*, t. e. *klänning* i konkret betydelse vid sidan av det abstrakta *klädning*. Enligt Hiärne var på hans tid vokalen kort före *dn* i *anledning*, *betydning*, *prydnad*, *prydning*, *siellydningar* 'självljud'[3]. I *dronning* är vokalen förkortad redan i ä. fsv. (se ovan s. 42). I *midnatt* (*minnatt* 1597[4] liksom stundom redan i fsv.[5]) jämte *mīdnatt*, *ronna* jämte *rodna* och *roddna* (se ovan s. 42), *skrinna* (isl. *skriþna*) gentemot *skrēd* (se s. 39), *stanna* jämte *stāna* (se s. 31), *Svennarum* (se III, 198) jämte *svēdning* är vokalen redan ursprungligen kort.

7. *dhs*, varav ofta *ds* (se I, 422), *ts* och *ss*[6], t. e. ä. nsv. *til bloss* 1538 (se SAOB) 'till blods', *brådska* (: *brād*; jfr med redan ä. fsv. förkortning bråd*brasket*, se VII, 211), *döds-*[7] (fall o. d.) och *till döds* samt *dödsens* (skugga o. d.), *till freds* (: *frēd* av ä. nsv. *frīþer*, se ovan s. 39), *födsel*[7] (: *föda*), *gnidsk* (: *gnīda*), *gods* (: *gōd*; jfr »läs *go'ss*» hos Columbus), *gödsel* (: *göda*), *ids*[7] (: *īdas*), *klädsel*[7] (: *kläda*), *leds*[8] med *ledsam*[7] och *ledsen*[7] samt *ledsna*[7] (redan Holmström *lessna*[9]), *lyss* (fsv. *lȳdhs*) och det därtill bildade *lyssna*, (till) *mods* (vanligen med

[1] Jfr Noreen, a. st. § 285, 3.

[2] Jfr Noreen, a. st. § 290 anm. 2.

[3] Se Åkerblom, a. st., s. 195.

[4] Se Hjelmqvist, Från filologiska föreningen i Lund III, 162.

[5] Se Noreen, a. st. § 285, 5.

[6] Jfr Noreen, a. st. § 260, 4 och § 290, 2.

[7] Sällan med lång vokal genom association.

[8] Hos Manderström rimmande med *bedts* och *beredts*; se Åkerblom, a. st., s. 183.

[9] Se Noreen-Meyer, *Valda stycken*, s. 204 r. 19.

o, men hos Runius, Dalin och V. Rydberg rimmande med *gods* [1]), *ni(d)sk* (: *niding* m. m.), *till reds* (: *redo*), *rå(d)stu* (jfr Columbus »Man säger både ... *til råds* ock *råss*»), *räds* [2] (: *rädas*), *rädsla* [3], *rödsot* [2], *rödspotta* [3] eller *rödspätta* [3], *skridsko* [3] (: *skrida*), *strids* [3](häst o. d.) och *till strids*, *städse* [2] (mlty. *stēdes*), *tids* [2](fördriv o. d.) och *tids nog*, *ödsla* (: *öda*; oftast med långt *ö*), *ödslig* [2] (: *öde*; hos Tegnér rimmande med *plötslig* [4]). I *ba(d)stu*, *Guds* (men *guds*, jfr V, 188) och *guds-*(tjänst o. d.) samt *gudson* [2], *Gusten* (fsv. *Gudsten*), *midsommar* [3], *stads* [2](bud o. d.), *städsel* [3] gentemot *bād*, *Gūd*, *medljud*, *stad*, *städja* är den gamla korta vokalen bevarad.

8. *dv* väl blott i *Hedvig* [2] (från ty. *Hēdwig*).

9. *fs*, t. e. *hyfsa* (*höfsa*, se III, 230) vid sidan av *hövisk*. Jfr *vs* här nedan.

10. *ft*, t. e. på en *höft* (: över *hövan*; se III, 237), *Tofta* [5]. I *drift*, *gift*, *klyft(a)*, *skrift* är gammal kort vokal bevarad. Jfr *vt* här nedan.

11. *g(h)dh* [6], t. e. *blygd* [3] (: *blyg*), *fogde* (se III, 98), blå-, en-, skel*ögd* m. m. d. (fsv. *-ogdher*) jämte *-öjd* (fsv. *ōghdher*; jfr s. 56).

12. *ghf*, övergånget till *kf* i *högfärd* [3].

13. *ghl* i det mellan kort och lång vokal vacklande *ögla* (även, men med något lägre stilvärde, *ygla*). I de ävenledes mellan kort och lång vokal vacklande *dregla*, *kägla*, *mögla* är ursprunglig korthet bevarad gentemot *dregel*, *kägel*, *mögel*, som å sin sida ofta anta kort vokal efter *dregla* osv.

14. *ghs*, övergånget till *ǥs*, *g̊s* (se I, 464 och 482) och *ǩs*, *ks* [7], t. e. *blygs* [2] och *blygsel* [3] (: *blyg*), *drygsel*, *högst* (: *hög*),

[1] Se Åkerblom, a. st., s. 182 f.

[2] Även med lång vokal.

[3] Sällan med lång vokal genom association.

[4] Se Åkerblom, a. st., s. 183.

[5] Se Noreen, a. st. § 84, 2, b och § 90, 3.

[6] Om växlingen *gh* : *g* se Noreen, a. st. § 258, 2, b.

[7] Jfr Noreen, a. st. § 261, 1.

krigs(list o. d.), av-, under-, över*lägsen* (: fsv. *lægher* 'lagd', isl. *lægr* 'som kan ligga'), *skogs*[1](eld o. d.) och *till skogs*, *slogs* (av *slåss*, men *slōgs* av *slå*), *vigsel*[1] (: *vīga*)[2]. I *dags-*[3] (ljus o. d.) och *så dags* samt *dagsens* (sanning)[4], *till lags* (vanl. med *ā*), *Sixten* (fsv. *Sigstēn*), *slags*(kämpe o. d.) och *allt slags*, *tilltagsen*, *tvehågsen*[3], *till vägs*[5] är ursprungligen kort vokal bevarad gentemot *dāg*, *lāg*, *sēger*, *slāg*, *tāg*, *håg*, *väg*.

15. *ght*, övergånget till *kt*[6], t. e. *högt* och *högtid*[3]. I *flykt* (: *flȳga*), *hagtorn*[7] (: *hage*), *sagt* (: *säga*), *vikt* (: *väga*), är gammal kort vokal bevarad.

16. *gn* (dvs. *ŋn*, *gn*)[8], t. e. *ljungeld* (se III, 293), *ögna*[7] (även uttalat *öggna*, se III, 237 och jfr ovan s. 14 not 2). I *Dagny*[7] (: *dag*), *hugna*[7] (: *hug*), *segna*[7] eller *signa* (: fsv. *sīgha* 'sjunka'; se ovan s. 199), *sägn*[7] (: *säga*; se s. 14 not 2), *vägnar* (: *väg*; sällan med långt *ä* och *g*-ljud) är ursprungligen kort vokal bevarad.

17. *kd* i det mellan *ū* och något mindre vårdat *ŭ* vacklande *sjukdom* (: *sjūk*).

18. *kl* i de i fråga om *u*:s kvantitet ävenledes vacklande *sjuklig* (*siuckliga* Karl XII), *-ling* (: *sjuk*); jfr *ricklig* Runius, *ödmiuckligst* Karl XII samt uppgiften hos Hiärne om kort vokal i *bokliga*, *klokling*, *weklig* (*osmăkligh* har ursprungligt *ă*)[9]. Om *kyckling* utgår från ett mot isl. *kiúk-*

---

[1] Även med lång vokal.

[2] Om det möjligen hithörande *Växjö* — i så fall av ett fsv. **væghr*, biform till *vāgh* 'våg' — se Pipping, *Finländska ortnamn* (Skrifter utgivna av Åbo akademikommitté 7), s. 121 f.

[3] Sällan med lång vokal genom association.

[4] Jfr den i ä. fsv. ej sällsynta skrivningen *dax*.

[5] Jfr Columbus »*til wäcks*, skrifs: *til wägs*». Dalin och Manderström rimma *vägs* : *sex*. Se Åkerblom, a. st., s. 184.

[6] Jfr Noreen, a. st. § 261, 1.

[7] Även med på association beroende lång vokal och följande *g*-ljud.

[8] Se Noreen, a. st. § 258, 1.

[9] Se Åkerblom, a. st., s. 195.

lingr svarande *kyklinger* [1], så måste *y* ha redan i ä. fsv. tid förkortats, eftersom man redan i början av 1400-talet träffar *koklinger* (jämte *kyklinger*, se Söderwall), som ju förutsätter *ŷ*; detta kan ju emellertid möjligen vara ursprungligen kort, i så fall uppvisande samma avljudsstadium som isl. *kokr* 'tupp'.

19. *kn*, t. e. *sjukna* (även med *u* efter *sjuk*), pl. *socknar* och best. sg. *socknen* (varefter obest. *socken*; jfr III, 96), *söckendag* (fsv. *sokna-*, Sahlstedt *söcknedag*; jfr III, 236), *teckna* samt best. sg. *tecknet* och pl. *tecknen* (varefter obest. *tecken* för äldre *teken*, som — jämte analogiskt *tekna* — brukades ännu långt fram på 1800-talet [2]; Arvidi har *tēkna* och Manderström *tēcken*), om *töckna* och *töcknig* samt *töcknet*, *-en* (varefter *töcken* för fsv. *thokn* [3], ännu i början av 1800-talet *töken* [4]). Författare från de ovan s. 75 f. angivna dialektområdena, såsom Bröms Gyllenmärs, Chronander, Columbus, Dahlstierna, Lagerlööf, Runius, Dalin, Hof, ha kort vokal även i sådana fall som [5] *bleckna* (: *blek*), *dieckne* (isl. *diákne*), *(för)lickna* (: *līk*), *räckna* (mlty. *rekenen* av äldre *rēk-*). Samma författares *sackna*, *skackning*, *vackna* höra ej hit utan ha bevarat ursprungligt *ă* (se ovan s. 32).

20. *kr*, t. e. de mellan kort och lång vokal vacklande *eker* (: *ek*) och ä. nsv. [6] *å(c)ker* Brasck, Spegel (samt de flesta nsv. dial.), där väl förkortningen ursprungligen hör hemma i best. sg. *åkren* och pl. *ekrar*, *åkrar*. I de ävenledes vacklande *lakrits* och *sakristia* är ursprungligt *ă* bevarat (se ovan s. 32).

---

[1] Så Lidén, Uppsalastudier, s. 92 med not 1.

[2] Se Berg, Språk och stil V, 212 not 2; Mjöberg, *Stilstudier i Tegnérs ungdomsdiktning*, s. 187 not 2.

[3] Se Noreen, Språk och stil II, 124.

[4] Se Mjöberg, a. st., s. 187.

[5] Se Åkerblom, a. st., s. 184 ff.

[6] Se Hellquist, a. st., s. 123, Åkerblom, a. st., s. 196.

21. *ks*, t. e. *bokstav* (vanligen med *ō*), ? *boxas* (se III, 246), *bruks*patron o. d., *förliks* [1], *koks* (vanl. med kort *å*; se III, 460), *käx* [1] (engl. *cakes*), *köks*trädgård o. d. (se VII, 396) samt *köksa*, *liksom* [1], *oxel*(bär; jfr III, 97 och 542), *oxeltand*, *riks*dag o. d. samt *riksens*; jfr *ghs* ovan 14. Om de ej hithörande *koxa*, *oxe* se III, 245.

22. *kt* i *kokt* [1] av *koka*. Hos ä. nsv. författare från de ovan s. 75 f. angivna dialektområdena, såsom Gyllenmärs, Columbus, Runius m. fl., träffas kort vokal även i sådana fall som *le(c)kt* (: *leka*), *li(c)kt* (: *lik*), *lä(c)kt* (: *läka*), *rö(c)kt* (: *röka*), *ste(c)kt* (: *steka*), *sö(c)kt* (: *söka*) m. m. [2] I (van)-*rykt* och *rykta* har förkortning (av *ō*) inträtt redan i ä. fsv. tid. I (krum)*bukt* (: *buga*), *flykt* (: *fly*), *jakt* (: *jaga*), *vikt* (: *väga*) är den korta vokalen ursprunglig.

23. *lb* i följande, samtliga mellan kort och lång vokal vacklande ord: *filbunke* (oftast med *ī* såsom alltid i *filmjölk*; jfr no. dial. *fīle*), *helbrägda* (jämte *häll-*, där vokalkvaliteten synes ange redan ä. fsv. förkortning; jfr *hälsa* : *hel* o. d.), *mulbänk* (: *mule*; *mullbänk* Dalin 1853, »oftast *mullbänk*» Wenström-Jeurling, »även *mullbänk*» SAOF, men blott *mulbänk* Lundell och Lyttkens-Wulff 1911), *mullbär* (sällan med *ū*; se III, 259).

24. *ld*, assimilerat till *ll* i fallen a, *α* och b, *α* (men icke i fallen a, *β* och b, *β*), har förkortat:

a) Ursprungligen (dvs. redan förlitterärt) lång vokal:

α) Före ursprungligt *ḷd* i (plog)*bill* (isl. *bíldr*), *sill* (isl. *síld*) och *såll* (isl. *sáld*) med det dithörande ä. nsv. *sälla* [3] (fsv., isl. *sælda*) 'sålla'. Däremot beror *skald* (isl. *skáld*) på lån (från isl.) och ortoepiskt uttal.

β) Före ursprungligt *ld*, genom substitution av *l* för *ḷ* uppkommet av äldre *ḷd* och ännu äldre genom synkope av

[1] Även med lång vokal.

[2] Se Åkerblom, a. st., s. 186 .

[3] Se Dahlgrens *Glossarium*

mellanliggande vokal uppkommet) *lð* i *däld* (isl. *dœld*)[1] och *eld* (fsv. *èledher*[2] jämte det från de redan förlitterärt synkoperade kasus — med *l* för äldre *l* — utgående *ælder*[3], isl. *eldr*[4], samt genom kontamination fsv. *èlder* — i ä. nsv. ännu ofta skrivet *eeld*[5] — och *èlder*, varav enligt b, *a* här nedan y. fsv. och ä. nsv. samt sv. dial. *ell*).

b) Ourspringlig lång vokal, uppkommen genom förlängning:

a) I ä. fsv. före ursprungligt *ld*[6]. Denna förlängning har (redan före den fsv. övergången *ā* > *å*, varom se III, 80 f.) inträtt — utom före fsv. *ldr*, såsom framgår av motsatser som *aldrig*, *skvallra* (varefter *skvaller*; isl. *skualdra*) : *ållon* (fsv. *aldon*), *skålla* (no. dial. *skaalda*) o. d. — åtminstone i sydliga Sverge till och med Södermanland och Närke[7] samt i vissa delar av Norrland (dessutom i de östnordsvenska dialekterna, i vilka emellertid förlängningen inträtt blott hos *a* och *ä* samt — utom på Dagö, Nuckö, Ormsö och Runö — först efter övergången *ā* > *å*, och utom i norra Österbotten ingen yngre förkortning ägt rum[8], liksom fallet delvis är i Uppland[9]). Däremot har den icke ägt rum i delar av Värmland och Västmanland samt större delen av Uppland, Gästrikland, Hälsingland och på Gottland. Exempel — av

---

[1] Att vi här ha att göra med ursprungligt *l* — liksom i det nära besläktade *dal* — framgår av Aurivillius uppgift (*Cogitationes*, s. 100) och av fryksdalsmålet *dœd* (se min ordbok över målet) och värmländska bergslagsmålets *dœd* (se Kallstenius, Sv. landsm. XXI, 1, s. 88).

[2] Se Noreen, *Altschwed. gram.* § 384 anm. 2.

[3] Se Söderwall, *Ordbok* II, 1212.

[4] Om vars uppkomst se Celander, Arkiv f. nord. fil. XXII, 31.

[5] Se t. e. Noreen-Meyer, a. st., s. 133, r. 13; 134, 16; 135, 24, 25; 159, 16; Hellquist, a. st., s. 84.

[6] Se Noreen, a. st. § 129, 1.

[7] Se Hesselman, *Sveamålen*, s. 64 f.

[8] Se Hultman, *De östsvenska dialekterna* § 1, 28 b; § 2, 14, 15, 58; § 14; § 58.

[9] Se Hesselman, a. st., s. 31.

vilka de som icke uppvisa någon kvalitativ vokalförändring naturligtvis i enstaka fall kunna förskriva sig från de dialekter som ej haft förlängningen — äro, ordnade alfabetiskt efter de ifrågakommande vokalerna:

ä. nsv. *ell*[1], varom se ovan under a, *β*.

gill (fsv. *gilder*, *giilder*, isl. *gildr*; vårt lagspråks *ogild* är en arkaism), *gilla* (fsv. *gilda*, *giilda*), *gille* (fsv. *gilde*, *giilde*), *giller* (fsv. *gilder*), ä. nsv. *mill*[2] (fsv. *milder*, isl. *mildr*; nsv. *mild* är påverkat av ty. *milde*), *ville* (fsv. *vilde*). Tyska lån äro[3] (utom det nyssnämnda *mild* även) *bild* och *vild* med det dithörande *vilde* (jfr det inhemska hus-, råd*vill*, fara *vill*, *villomening* o. d. till isl. *villr*) och höra alltså ej hit.

hull (fsv. *huld*), *mull* (fsv. *muld* såsom arkaiserande ännu någon gång i ä. nsv.[4]), (för . . .)*skull* (i ä. nsv. även i betydelsen 'skuld'[5], fsv. *skuld*, *skwld*; nsv. *skuld* är ty. lån, se III, 273), *skulle* (fsv. *skulde*, *skwlde*). *Guld* och *huld* ha ursprungligt *d* genom ty. och da. påverkan (se III, 169) och höra alltså ej hit.

mylla (fsv. **mylda* till *muld* 'mull'), (när-, o)*skyld* (fsv. *skylder*, isl. *skyldr*; med arkaiskt bevarat *d*[6]), *skylla* (fsv. *skylda*), ä. nsv. och ännu Hof alternativt (o)*skyllig*(*h*), -*og*(*h*), -*ug*(*h*)[7] jämte såsom nu (o)*skyldig* (troligen lån från mlty.; jfr strax ovan om *skuld*), ä. nsv. *utskyll*[8] jämte såsom nu *utskyld* (med arkaiskt bevarat *d*[6] eller lån från mlty. *utschuld*).

---

1 Se Hellquist, a. st.

2 Se Vendell, a. st., s. 304; Hellquist, a. st.; Åkerblom, a. st., s. 216 f.; Dahlgren's *Glossarium*.

3 Se Tamm, *Fonetiska kännetecken*, s. 79 ff.

4 Se Åkerblom, a. st., s. 214.

5 Se Åkerblom, a. st., s. 216 f.

6 Se Tamm, a. st., s. 80.

7 Se Hellquist, a. st., s. 84 och Arkiv f. nord. fil. IV, 300; Andersson, *Salbergs gram.*, s. 47; Vendell, a. st., s. 352; Åkerblom, a. st., s. 217; Lindroth, *J. Th. Bureus*, s. 178.

8 Se Vendell, a. st., s. 392.

ä. nsv. adj. *båll*[1] (fsv. *balder*, isl. *baldr*[2]; *båld* är lån från lty. *bold-* och, när det uttalas med långt *å*, påverkat av det inhemska *bål* i för*båll* och *bål*geting, se III, 121) och de dithörande *Bollebygd* (fsv. *Baldebygd*[3]) och *Bollnäs* (fsv. *Baldanæs*[3]); *fåll* (fsv. *falder*, isl. *faldr*) jämte *fallbänk* (som förutsätter ett fsv. **falbænker* med utträngt *d*) 'fållbänk' Dalin, Sahlstedt, Weste m. fl.; ä. nsv. en-, två-, tre- osv., mång*fåll*(*ugh*)[4] eller -*fållig*[5] jämte dialektalt -*fall*(*ugh*)[6] eller -*fallig*[7] (så ännu Hof alternativt) samt de från mlty. -*vold*(*ich*) och -*vald*(*ich*) lånade formerna -*fåld*(*ugh*)[8] eller -*fåldigh*[9] och såsom nu -*fald*(*ig*); ä. nsv. *gåll* (fsv. *galder*, *gaalder*; jfr isl. *geldr* och sv. *gäll*gumse) jämte såsom nu *gall* med *a* väl väsentligen från sammansättningar med utträngt *d* såsom *gallblomma*, -*sto* och i synnerhet det så vanliga *gallko* (jfr om *fallbänk* strax här ovan); *håll* (be-, inne*håld* m. m. d. i ä. nsv. och ännu hos Tessin och Bellman[10] är påverkat av lty. be-, in*hold* o. d.) och *hålla* (fsv. *halda*) jämte det i ä. nsv. så ytterst vanliga[11] och ännu hos Linné förekommande

---

[1] Se Hellquist, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 85.

[2] Se Hægstad-Torp, *Gamalnorsk ordbok.*

[3] Se *Ortnamnen i Älvsborgs län* IV, 1.

[4] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 2 r. 18; Kock, *Sv. ljudhistoria* I, 380; Palmér, a. st., s. 102; Lindqvist, a. st., s. 43.

[5] Se Hellquist, Arkiv f. nord. fil. IV, 300 not; Pira, *Sv.-da. förhandlingar*, s. 170; Vendell, a. st., s. 379; Kock, a. st.; Palmér, a. st., s. 102 och 212; Dahlgrens *Glossarium.*

[6] Se Kock, *Sv. akcent* II, 333; Lindqvist, a. st.

[7] Se Hellquist, a. st. IV, 300; Andersson, a. st.; Vendell, a. st., s. 212 och 300; Lindroth, a. st.; Åkerblom, a. st., s. 218 f,; Dahlgren, a. st.

[8] Se Norelius, Arkiv f. nord. fil. I, 231 och II, 260; Noreen-Meyer, a. st., s. 2 r. 10; Lindqvist, a. st.

[9] Se Hellquist, Arkiv f. nord. fil. IV, 300 not; Palmér, a. st., s. 102.

[10] Se SAOB och Hellquist, a. st. IV, 298; Andersson, a. st., s. 44; Vendell, a. st., s. 184; Åkerblom. a. st., s. 213 f.

[11] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 5 r. 38; 6, 2, 4, 10, 14; 8, 15; 13, 1; 14, 28; 15, 6, 18, 20; 20, 25; 23, 30; Kock, *Sv. ljudhistoria* I, 379; Lindroth, a. st., s. 235; Palmér, a. st., s. 102 och 213; Lindqvist, a. st., s. 41, 130 f., *7 och *58; Dahlgren, a. st.

halla, som väl antingen är ursprungligen trycksvag form eller, eftersom det träffas redan i älsta fsv., utgår från ett urgermanskt *halþan*, vilket även kräves av fhty. *halthan*[1]; ä. nsv. *hållon, hollon* Schroderus (Dictionarium qvadrilingve s. 103, c. 1635), Sparman 1642 m. fl.[2] (jfr *hållbär* Nyman 1868[2], Västmanlands-dialekt *hållom*[3], ngutn. *halde*[3]) jämte såsom nu *hallon* Franck(enius) 1638 ff.[2] (jfr *hallbär* Nyman 1868[2]) av resp. — med vernersk växling — urnord. **hald-* och **halþ-* (detta även i isl. *hallr*, sv. o. no. dial. *hall* 'backe, sluttning', vartill fsv. *hælla* 'ställa på lut, hälla')[4]; ä. nsv. *kåll*[5], även skrivet *koll*[6] och med arkaiserande stavning (samt väl ock påverkan av mlty. *kold-*) *kåld*[7] eller *kold*[8] (fsv. *kalder*, isl.

[1] Se Noreen, Arkiv f. nord. fil. III, 31 noten och *Altschwed. gram.* § 340, 2, a samt Kluge, *Et. Wörterbuch.*

[2] Se A. Lyttkens, *Sv. växtnamn*, s. 794.

[3] Se Schagerström, *Sv. bär- och fruktnamn*, s. 9.

[4] Då *hållon* och ngutn. *halde* ej gärna kunna — såsom dock antagits av Tamm, *Et. sv. ordbok*, och Kock, *Sv. ljudhistoria* I, 380 — ha lånat *ld* från fsv. *aldon*, resp. ngutn. *alde* 'ållon', så måste man, synes mig, antaga ett ursprungligt *hald* vid sidan av *hall* 'backe' och icke, såsom hittills vanligen skett, föra ifrågavarande bärnamn till *hall* 'flat sten'. Om *hallon* och *hallbär* betyda 'bär som växa i backarna', icke 'på eller vid hällarna', så stämmer en sådan betydelse förträffligt med den som uppträder i andra namn på samma bär, t. e. (se Lyttkens, a. st., s. 792) *fallbär* till *fall* 'sluttning, svedjefall', *bringbär*, som jag för till no. dial. (se Torp, *Nyno. et. ordbok*, s. 41) *bring* 'gräsbeväxt svagt lutande parti av ett fjäll' (jfr Norrby, *Ydre härads gårdnamn*, s. 126), *brinkbär* till *brink* 'backe', *brännbär* till *bränna* 'svedjefall', *brandbär* till *brand* 'svedjefall'. — Det nu antagna *hald* föreligger väl svårligen i det hos Söderwall utan översättning upptagna *hald haghi*, som jag ej vågar tolka som 'hage i backsluttningen', utan, då det tydligen är identiskt med fi.-sv. dial. *holdhaga* 'beteshage' (se Vendell, *Ordbok*, s. 376), hör det väl snarast till fsv. *halda* i betydelsen 'hålla i bet'.

[5] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 102 r. 34; Vendell, a. st., s. 17; Hellquist, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 106; Kock, a. st. I, 378; Dahlgren, a. st.; Palmér, a. st., s. 213; Lindqvist, a. st.

[6] Se Dahlgren, a. st.

[7] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 37 r. 30; 39, 23; 103, 34; Vendell, a. st.; Dahlgren, a. st.; Palmér, a. st. och SAOB (under *afkallna*).

[8] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 39 r. 4; Palmér, a. st.

kaldr) jämte såsom nu *kall* och med arkaiserande skrivning (och väl även ty. påverkan) *kald*[1], vilka formers *a* väl väsentligen bero på neutrum *kallt* (fsv. *kalt*); *målla* 'Atriplex, Chenopodium' (y. fsv. *molde* av **malda*, som lever i ngutn. och några andra sv. dial.[2]); *skålla* (y. fsv. *skolda*, no. dial. *skaalda*); *såld(e)* med *d* bevarat i analogi med andra imperfekter (fsv. *salde, saalde*); ä. nsv. *wåll*[3] (fsv. *vald, vaald*) med de dithörande *alzwållugh* (av fsv. *valdugher*), *-igh*[4] samt *sielffzwoll* och *siälswållig*[5] jämte *vall* Serenius (såsom i flera sv. dial.) och såsom nu de från mlty. *wold-* och *woldich* lånade *våld* och alls-, självs*våldig* samt det väl av fsv. och ty. påverkade *wald* Stiernhielm[6]; *vålla* (fsv. *valda, vaalda*) jämte ä. nsv. *walla*[7] (såsom i flera sv. dial.); ä. nsv. *ålla* 'mältkar'[8] och hos C. F. Dahlgren 'lår' (ursprungligen 'tråg', samma ord som isl. *alda* 'vågdal'[9]) och det dithörande *Ålleberg*[9] (fsv. *Aldubiærgh*); ä. nsv. *åller*[10] (fsv. *alder*, isl. *aldr*) jämte de från mlty. *alder* och *older* lånade formerna *alder*[11] och såsom nu *ålder* (varefter *åldrig* för ä. nsv. *aldrig*[12]); *ållon* (fsv. *aldon*). — Jämförelsevis unga lånord och därför, såsom icke hithörande, endast skenbara undantag äro utom

---

[1] Se Palmér, a. st.

[2] Man bör därför — såsom fil. lic. A. Vestlund gjort mig uppmärksam på — icke, såsom jag III, 318 gjort (jfr dock VII, 541), anta, att ordet har ursprungligt *o* och motsvarar fhty. *molta*, utan fastmera identifiera det med den fhty. formen *malta*.

[3] Se Hellquist, a. st., s. 85; Lindqvist, a. st., s. 42.

[4] Se SAOB; Åkerblom, a. st., s. 216; Palmér, a. st., s. 101; Lindqvist, a. st., s. 43.

[5] Se Noreen, *En sv. ordeskötsel af S. Columbus*, s. VIII; Vendell, a. st., s. 344.

[6] Se Kock, a. st. I, 379.

[7] Se Lindroth, a. st., s. 235; Palmér, a. st., s. 101 f.

[8] Se Tamm, *Supplement till Valda skrifter av G. Stiernhielm.*

[9] Se Lidén, *Blandade språkhistoriska bidrag*, s. 3 ff.

[10] Se Vendell, a. st., s. 405; Lindroth, a. st., s. 178; Palmér, a. st., s. 101; Lindqvist, a. st.

[11] Se Vendell, a. st.; Kock, a. st.; Dahlgren, a. st.; Palmér, a. st.

[12] Se Vendell, a. st., s. 174; Lindroth, a. st., s. 235.

de redan nämnda ty. lånen det troligen oursprungliga *balder-(s)brå* [1] och det ursprungligen danska *Valdemar.*

fäll (fsv. *fælder*, isl. *feldr*); (präst)*gäll* (fsv. *giæld*; i ä. nsv. stundom med arkaisk stavning *gäld* [2]) och det ursprungligen därmed identiska ä. nsv. och ännu hos Hof *gäll* [3] 'gäld', varemot lån från mlty. *geld-* föreligger i det nuvarande *gäld* med de dithörande *gälda* och *gäldenär* (i ä. nsv. även försvenskat till *gellnär* [4]); *gälla* (fsv. *giælda*) 'vara värd', i ä. nsv. även i betydelsen 'gälda' [5]; *gälla* (fsv. *gælda*) 'snöpa'; *heller* (fsv. *hælder, hææelder*, isl. *heldr*); subst. *hälla* (fsv. *hælda*); sam-, uppe*hälle* (fsv. *-hælde* såsom någon gång med arkaisk stavning i ä. nsv. och ännu hos Dalin [6]); *kväll* (fsv. *kwæld*); *källa* (fsv. *kælda*); ä. nsv. *siällan* [7] (fsv. *siældan*) jämte såsom nu *sällan* (fsv. *sældan*, där *i* avlägsnats genom inflytande av mlty. *selden*); *spjäll* (isl. *spiald*); *tillvälla* sig (fsv. *tilvælda*); *tjäll* (fsv. *tiæld*); *urfjäll* (fsv. *fiælder*, isl. *feldr*); ä. nsv. *wälle* [8] (fsv. *vælde*) — varav ännu *tillvälla* sig — jämte, såsom nu, det från mlty. *welde* lånade *välde*; ä. nsv. *wällig* [9] (fsv. *vældigher*) jämte såsom nu det från mlty. *weldich* lånade *väldig*.

ä. nsv. *sköll* [10] (fsv. *skiolder*, isl. *skioldr*) jämte, såsom nu, *sköld*, som väl fått *d* genom inflytande av mlty. *schild-* [11].

β) I y. fsv. före *ld* (se ovan s. 32), varav senare *ld* (se ovan under a, *β*) i *alder* (i Fryksdals-målet *addər*, se min

[1] Se Noreen, *Sv. etymologier*, s. 6 f. och — väl bättre — Palmér, Arkiv f. nord. fil. XXXIV, 138 ff.

[2] Se t. e. Dahlgren, a. st., s. 348.

[3] Se Beckman, Arkiv f. nord. fil. XI, 213; Vendell, a. st., s. 252; Dahlgren; Åkerblom, a. st., s. 216 f.

[4] Se Dahlgren.

[5] Se Åkerblom, a. st.

[6] Se Åkerblom, a. st., s. 214.

[7] Se Vendell, a. st., s. 344 f.

[8] Se Vendell, a. st., s. 280 och 395; Dahlgren, a. st., s. 991; Lindroth, a. st., s. 178 not 2. Enligt Hof (se Beckman, a. st.) ej längre brukligt på hans tid.

[9] Se Vendell, a. st., s. 402; Dahlgren, a. st.

[10] Se Vendell, a. st., s. 349.

[11] Se Tamm, *Fonetiska kännetecken*, s. 80.

Ordbok) 'gråal' Bureus [1], Aurivillius [2], Lind (i tyska delen s. 660), Strindberg, Hallström [3]; *bolde* (i Fryksdalen *bodə*; jfr Hof *buhlde*, vg. dial. *budə*), se ock ovan s. 43; *böld* (vg. dial. *bud*; jfr ovan s. 40); ä. nsv. och ännu någon gång (se ovan s. 43) *dold, -e* (i Fryksdalen *dod, -ə*); *köld* (vg. dial. *ȿud* [4]; jfr ovan s. 40 och III, 220); *mäld* (i Fryksdalen *mæd*; jfr Aurivillius uppgift — Cogitationes s. 100 — att ordet hade *ḷ*); *skild, -e* (i Fryksdalen *sed, -ə*; jfr ovan s. 40); *stöld* (se III, 221); ä. nsv. *vald, -e* (i Fryksdalen *vad, -ə*; jfr ovan s. 32 not 5); *väld* (ä. nsv. *weeld*, se ovan s. 40 och III, 203).

Förkortningen har i fallen a, *α* och b, *α* väl inträtt i sammanhang med assimilationen *ld* > *ll*, alltså visserligen i några trakter redan i ä. fsv. [5], men i allmänhet först vid övergången till y. fsv. [6], i uddljud möjligen först något senare [7]. I fallen a, *β* och b, *β* däremot är tydligen förkortningen beroende på det sig utvecklande riksspråkets så småningom genomförda utbyte av det »grova» *ḷ* mot det »finare» *l*. Detta utbyte har ägt rum på mycket olika tid i olika nejder och samhällslager, men i allmänhet först i nsv. tid, hos »Hof-folke» redan på Columbus tid (se I, 453), annars först i y. nsv., då emellertid *ld:s* förkortande förmåga synes ha upphört. Jfr t. e. nutida *dolde, välde* o. d. med de nyssnämnda ä. nsv. *dölde, välde*, vilka sednare former naturligtvis stamma från håll, där *ḷ* tidigare ersatts av *l* än på de håll som representeras av de förra formerna, i vilka den y. fsv. vokalförlängningen bevarats.

25. *lg* i *helga, Helga, Helge* (jfr III, 512), *helge*(dom),

---

1 Se Lindroth, a. st., s. 235.

2 Se Kock, Arkiv f. nord. fil. IX, 257 not 1.

3 Se H. Geijer, Språk och stil VI, 237.

4 Se vidare Sandström, Sv. landsm. B. 6, s. 35 f.

5 Se R. Larsson, Antikvarisk tidskrift f. Sverige XII, 2, s. 121 f.; Sjöros, Skrifter utg. af sv. litteratursällskapet i Finland LXXXVIII, 159 f.

6 Se Noreen, *Altschwed. gram.* § 292, 1.

7 Se Palmér, a. st., s. 117 f.

helgon (: *helig*). Biformerna med *ä*-uttal bero liksom *helg* och *helgd* (dvs. *hälj* och *häljd*; jfr *Hälje-by*, *-röd* o. d. ortnamn till *Helge*) på redan förlitterär förkortning (liksom i isl. *helga*, *-e*, *Helga*, *-e*, *helgr* : *heilagr*).

26. *lk* — i ursprungligen trycksvag ställning assimilerat till *kk*, som dock endast visar sig i vulgär eller dialektal stil — i *pilk* (av lty. *pīlke* 'liten pil'), *vilken* (isl. *huílíkr*; sv. dial. *vicken*) och den lägre stilens *sicken* (väl av *si vilken*). I de båda sistnämnda exemplen är emellertid förkortningen kanske redan av ä. fsv. datum, såsom förhållandet är i det ä. nsv. (liksom i nutida dialekter) *hocken* [1] (fsv. *hōlīkin*, *holkin*), *nalkas* (tidigt lån från mlty. *nāleken*), *tocken* (fsv. *þōlīkin*, *tholkin*) och väl också *halka* (i ä. nsv. dock även *holcke* [2]; till isl. *háll*, jfr emellertid III, 157 och 429). I *holk* (: *hål*) och *svalka* (: *sval*) är ursprunglig kort vokal bevarad. Om det icke till *skola* hörande [3] *skolka* se III, 273 och 321.

27. *ln* i ä. nsv. *alln* (se ovan s. 32), ä. nsv. och stundom ännu på 1800-talet *fallna* (se ovan s. 32 f.), *kölna* (ännu stundom med långt *ö*, se ovan s. 46 och III, 220), ä. nsv. och ännu rätt ofta *molln* (se ovan s. 43 och III, 318), *skillnad* (se ovan s. 40) [4].

Om tiden för förkortningen se ovan under *ld*, s. 88.

28. *ls* i *dolsk* (ännu stundom med lång vokal; se ovan s. 43), *ilska*, *-en* (: isl. *illr* jämte *íllr*), *Olsson* (skrivet *Ollson* hos Tegel; stundom med lång vokal efter *Ola* 'Olof'), ä. nsv. *qwäls* [5] 'kväljes', *spetälsk* (: *hospital*) och *räls* (från engl. *rails*), som dock ännu oftast har lång vokal liksom alternativt *Ulspegel* (se III, 486). I *hälsa* (: *hel*) är förkortningen förlitterär, i *pölsa* (se III, 223) troligen skedd i ä. fsv. tid, i

---

[1] Se Hellquist, a. st., s. 88.

[2] Se G. Lindblad, *Abraham Sahlstedt*, s. 140.

[3] Såsom emellertid Beckman, Arkiv f. nord. fil. XI, 242, antagit.

[4] Om osäkra exempel på ä. nsv. *gälne* och *stülne*, se Åkerblom, a. st., s. 188.

[5] Se Åkerblom, a. st.

Truls (från fda. *Thrūls*, se III, 491) väl redan på dansk botten. I lånorden *polsk*, *-a* (: *Polen*) är väl ursprunglig kort vokal bevarad.

Om tiden för förkortningen se ovan s. 88.

29. *lt* i för*bålt* (även med lång vokal efter *bål* i *bålstor* o. d.), *skralta* (: *skral*, varom se III, 432), ä. nsv. *talte*, *valt*[1]. Om tiden för förkortningen se s. 88.

30. *mb* i *Omberg* (fsv. *Amobærgh*)[2].

31. *nd*, undantagsvis assimilerat till *nn*, har förkortat:

a) Ursprungligen (dvs. redan förlitterärt) lång vokal i *bonde* (isl. *bónde*), *bönder* (isl. *bøndr*), *enda*, *-ast*, *-e* (: *ēn-*; jfr fda. run. *ēniþ*[3] och isl. *Eind-riþe*), *frände* (isl. *frænde*), *lönndom* (till isl. *leynd*, som väl även, om ock blott delvis — jfr III, 235 — ligger till grund för »lägga å *lönn*» jämte »*lön*», isl. *laun*; jfr VII, 191), *måndag* (ä. nsv. arkaiserande skrivet *manedaghen*[4]; isl. *mánadagr*), *ond* (fsv. *ōnder*, *vānder*, isl. *vándr*), *sjunde* (: *sju*), ä. nsv. *slånd* (jämte *sland*, se ovan s. 22[5]) med dess avledning *slända* (isl. *snælda*), *Önnarp* (se III, 237).

b) Oursprunglig lång vokal, uppkommen genom förlängning i ä. fsv. före ursprungligt *nd*[6], i en och annan dialekt, t. e. P. Swarts västmanländska[7], dock kanske blott när *nd* följdes av vokal. Denna förlängning har, redan före övergången *ā* > *å* (varom se III, 80), inträtt blott i södra Sverge (frånsett Gottland) till och med Västergötland, Närke,

---

[1] Se Åkerblom, a. st., s. 188 f.

[2] Varom se närmare B. Nerman, Språkvetenskapliga sällskapets i Uppsala förhandlingar 1910—12, s. 35 ff.

[3] Se Noreen, Arkiv f. nord. fil. VI, 380.

[4] Se Vendell, a. st., s. 307.

[5] Se vidare Hesselman, Språk och stil X, 288 med not 2 och där citerad litteratur samt Kock, *Sv. ljudhistoria* I, 381, och Dahlgren, a. st.

[6] Se Noreen, *Altschwed. gram.* § 129, 1; Hesselman, Språk och stil V, 103 f.

[7] Se Palmér, a. st., s. 213 f., och Från filologiska föreningen i Lund IV, 107 f.; jfr dock Lindqvist, a. st., s. 47 med not 4.

östligaste Värmland, västra och delvis södra[1] Västmanland, västra och södra Södermanland (samt dessutom i de östnordsvenska dialekterna, men där blott i fråga om vokalerna *a* och *ä* och — utom på Dagö, Nuckö, Ormsö och Runö — först efter övergången *ā* > *å* samt i allmänhet utan att, annat än i norra Österbotten, någon yngre förkortning ägt rum[2]; jfr förkortningens uteblivande i Sydskåne och på båda sidor om gränsen mellan Skåne och Halland[3], fastän förlängningen där är av mycket äldre datum. Däremot har den alltså icke inträtt i större delen av det för riksspråket särskilt normgivande Mälarprovins-området och är därför att betrakta såsom väsentligen dialektal. I det med tiden allt enhetligare och mera uppsvenskt vordna riksspråket äro nu därför de hithörande fallen, i den mån de kunna konstateras — ty t. e. i fråga om ett ord som *hund* låter det sig numera ej avgöra, om det stammar från en dialekt som genomlupit utvecklingen ä. fsv. *hŭnder* > y. fsv. *hūnder* > nsv. *hŭnd* eller från en som hela tiden bevarat det ä. fsv. *ŭ* — mycket få, nämligen blott:

(be-, för)*stånd* och *stånda*, vilka emellertid kunna ha fått sitt *å* från *stå*[4], jämte det i ä. nsv. minst lika vanliga *stand, -a*[5]; *vånda* (fsv. *vande, vaande*) och *våndas* — dessa båda säkerligen Götalands-former[6] — samt det därmed från början identiska *vånna* jämte ä. nsv. *vanda* (ännu hos Serenius och Lind).

I ä. nsv:s ännu föga enhetliga och särskilt mera götiskt

---

[1] Se Palmér, Arkiv f. nord. fil. XXXVI, 71 noten.

[2] Se Hultman, *De östsvenska dialekterna* § 1, 60, § 14 och § 58.

[3] Se Wigforss, *Södra Hallands folkmål,* s. 515 med not 2.

[4] Så Lindqvist, a. st., s. 45.

[5] Se Noreen, *En sv. ordeskötsel af S. Columbus,* s. VII; Vendell, a. st., s. 364; Hellquist, a. st. s. 100; Kock, a. st. I, 381; Lindroth, a. st., s. 235; Dahlgren, a. st.; Palmér, a. st., s. 104 och 214; Lindqvist, a. st., s. 41, 131 med not 1, *9 f.

[6] Se Lindqvist, a. st., s. 45 ff.

färgade riksspråk äro däremot hithörande exempel talrika, nämligen åtminstone följande:

blånd 'blandsäd' och *blånda, -ning* (se SAOB); *brånd(h)*[1] 'svärd'; *bånd, bond*[2]; *främmånde* 'främmande'[3] med ännu halvstark penultima[4]; *förhåndla, -ing*[5]; *föråndra*[6] jämte det vanliga *(för)andra*[7] 'förändra', såsom ännu hos Geijer; *grånd*[8]; *hånd, hond* och *(alle)hånda, -honda*[9]; *rånd*[5]; *strånd*[10]; *sånd-(korn)*[11]; *(gräs)ånd*[12]; *ånde, -ligh* m. m.[13]

Förkortningen har väl ägt rum åtminstone redan omkring 1450 att döma av skrivningar med *o*, vilket då och en lång tid framåt av vissa författare användes för att beteckna k o r t *å*-ljud i motsats mot långt (se III, 153 och 336[14]).

32. *ng* (dvs. *ŋg*, *gg*, senare assimilerat till *ŋŋ*, *gg*, detta åtminstone i slutljud redan omkring 1350[15]) har förkortat:

a) Ursprungligen lång vokal i *säng* (isl. *sæing, sæng*), *vinge* (så redan i y. fsv.; jfr isl. *vængr*), sjönamnet *Yngen*

---

[1] Se NOREEN-MEYER, a. st., s. 65 r. 29.

[2] Se NOREEN-MEYER, a. st., s. 32 r. 15, 18; VENDELL, a. st., s. 17, 180; KOCK, a. st.; PALMÉR, a. st., s, 104, 117, 213; LINDQVIST, a. st., s. 42, 44, *8; SAOB.

[3] Se NOREEN-MEYER, a. st., s. 2 r. 2.

[4] Jfr KOCK, *Undersökningar i sv. språkhistoria*, s. 48.

[5] Se PALMÉR, a. st., s. 214.

[6] Se NOREEN-MEYER, a. st., s. 100 r. 36.

[7] Se t. e. NOREEN-MEYER, a. st., s. 97 r. 10; 141, 38; 144, 1 f.; 161, 19 osv.

[8] Se NOREEN-MEYER, a. st., s. 131 r. 19.

[9] Se NOREEN-MEYER, a. st., s. 17 r. 4; 27, 25; 79, 11; VENDELL, a. st., s. 17, 175, 254; HELLQUIST, a. st., s. 107; KOCK, *Sv. ljudhistoria* I, 381; DAHLGREN, a. st.; PALMÉR, a. st., s. 104, 213 f.; LINDQVIST, a. st., s. 42, 44, *8.

[10] Se VENDELL, a. st., s. 17 f.; LINDQVIST, a. st., s. 44.

[11] Se NOREEN-MEYER, a. st., s. 72 r. 17.

[12] Se ANDERSSON, *Salbergs gram.*, s. 98; SAOB.

[13] Se VENDELL, a. st., s. 176 f.; SAOB; PALMÉR, a. st., s. 104; LINDQVIST, a. st., s. 42, 44, *8.

[14] Jfr nu också PALMÉR, a. st., s. 116 och 220; LINDQVIST, a. st., s. 132 f.

[15] Se NOREEN, *Altschwed. gram.* § 293.

(ä. nsv. *Öngen, Öing*[1]; jfr no. *Øjingen*) samt lånordet *konglig* (fsv. *kōninglig*, se III, 98).

b) Ursprunglig lång vokal, uppkommen genom förlängning i ä. fsv. före ursprungligt *ng*[2]. Denna förlängning har, före övergången *ā* > *å* (varom se III, 80), inträtt inom största delen av det svenska språkområdet, dock icke i Södertörn och Roslagen norrut till och med Väddö[3] (Grisslehamn) samt många periferiska trakter såsom Norrland söderut till inemot Umeå (för vilket område man kanske dock snarast har att anta en utveckling *ā* > *å* > *ā* och vid förkortning *a*, (se III, 155 med tillägg s. 544), Värmland (dock icke det östligaste) och Bohuslän. I de östnordsvenska dialekterna har förlängningen mera genomgående träffat blott vokalerna *ä* och *a* samt — utom i Dagö-, Nuckö-, Ormsö- och Runömålen — inträtt först efter övergången *ā* > *å* och i allmänhet utan att, annat än i norra Österbotten, någon yngre förkortning ägt rum[4].

Exempel, i den mån de kunna konstateras — ty t. e. i fråga om ett ord som *äng* låter det sig numera ej avgöra, om det stammar från en dialekt som genomlupit utvecklingen ä. fsv. *æng* > y. fsv. *ǣng* > nsv. *äng* eller från en som hela tiden bevarat det i ä. fsv. ursprungligen korta *æ* — äro:

ä. nsv. *anbelånga* (*anlånga, belånga*)[5] jämte rent ty. *anbelanga* såsom nu; ä. nsv. *anhång* (se SAOB) jämte rent ty. *anhang* såsom nu; ä. nsv. *bång* 'rädd' (se Dahlgren) jämte *bang* (från ty. *bange*) såsom nu; *bånge* jämte *bange* 'grov gren' (se vidare SAOB); ä. nsv. *dångla* Spegel jämte *dangla* (varom se SAOB); *fång, -a, -e, -en* (fsv. *fang, -a, -e, -in*); *gång, -a* (fsv. *ganger, -a*) jämte ä. nsv. sällsynt *gang*[6] (där

[1] Se Kallstenius, Sv. landsm. XXI, 1, s. 111 not 7.
[2] Se Noreen, a. st. § 123, 1.
[3] Se Hesselman, *Sveamålen*, s. 31.
[4] Se Hultman, a. st. § 1, 28 b; § 2, 14 och 15; § 58.
[5] Se Hellquist, Arkiv f. nord. fil. XXXV, 204; SAOB.
[6] Se Palmér, a. st., s. 101; Lindqvist, a. st., s. 41.

a väl snarast beror på ty. inflytande); ä. nsv. *hångh*[1] jämte sv. dial. *hang* 'hängde' och det dithörande *hångla* jämte *hangla* samt det ursprungligen dialektala *Hangö*; ä. nsv. *klång*[2] jämte det rent ty. *klang*; *krångla* jämte det ä. nsv. väl dialektala *krangla* (se Dahlgren); *lång, -a, -s* jämte ä. nsv.[3] *lang, langmodug* o. d. samt ännu hos Linné *langs*, former vilkas *a* beror dels på arkaisk skrivning, dels på dialektalt och ty. inflytande; ä. nsv. *mångel, -ling* 'strid'[4] jämte *mangel, -ling* (fsv. lån från mlty. *mangel, -elinge*); *mång(en)* jämte ä. nsv. och ännu hos Linné *mang-*[5]; *mångla* (från mnederl. *mangelen*); *prång* (fsv. lån från mlty. *prange*); *prångla* (till fsv. *prang* 'utprångling', ty. lån); subst. *språng* (fsv. *sprang*); imperf. i ä. nsv.[6] och ännu hos Linné, Bellman, Geijer (Vikingen) *språng* jämte det efter *finna* : *fann* o. d. analogiskt nybildade *sprang*; *spång* (fsv. *spang*); subst. *stång* (fsv. *stang*); imperf. av *stinga* ä. nsv. *stång* Columbus, Tiällman jämte det analogiskt nybildade *stang* (jfr *sprang* strax här ovan); *stånga* (fsv. *stanga*); *svång* (fsv. *swanger*) jämte *svang* Lind (väl dialektalt); subst. *sång* (fsv. *sanger*) jämte ä. nsv. *sang*[7] (väl genom inflytande från ty.); imperf. av *sjunga* ä. nsv.[8] och ännu Lind (jämte *söng*), Botin *sång* jämte ä. nsv.[9] och

---

[1] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 127 r. 29.

[2] Se Norelius, Arkiv f. nord. fil. I, 231; Andersson, a. st., s. 98; Lindroth, a. st., s. 237.

[3] Se Kock, a. st. I, 377 f.; Palmér, a. st.; Lindqvist, a. st.

[4] Se Vendell, a. st., s. 300, och Dahlgren, a. st.

[5] Se Vendell, a. st.; Kock, a. st. I, 378; Palmér, a. st., s. 212; Lindqvist, a. st., s. 41, 131, *10 f.

[6] Se Norelius, Arkiv f. nord. fil. II, 263; Noreen-Meyer, a. st., s. 44 r. 7; Vendell, a. st., s. 81; Kock, a. st. I, 376; Palmér, a. st., s. 101 och 212; Hellquist, Arkiv f. nord. fil. XXXV, 200. Dessutom t. e. hos Tiällmann och i Bibeln 1703.

[7] Se Palmér, a. st., s. 101.

[8] Se Norelius, a. st. I, 233 och II, 263; Noreen-Meyer, a. st., s. 138 r. 16; Vendell, a. st., s. 81; Kock, a. st. I, 376; Lindroth, a. st., s. 237; Palmér, a. st., s. 212; Agneta Horns *Lefverne* (utg. af S. Leijonhufvud), s. 34.

[9] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 151 r. 9; Agneta Horn, a. st., s. 98.

ännu Sahlstedt, Botin *sang* (såsom i fsv., sv. dial. och ty.); *trång* (fsv. *þranger*) och (in)*trång* (fsv. *þrang*); *tvång* (fsv. *thwang*); (havs)*tång* (fsv. *þang*); (knip)*tång* (fsv. *tang*) jämte *tang* Lind, Linné[1] (jfr sv. dial. *tang* och lty. *tange*); (kniv)-*tånge* jämte *tange* Lind (väl dialektalt); *vrång* (fsv. *wranger*) jämte ä. nsv. *wrang*[2] (sv. dial. *vrang* och mlty. *wrange*); *vång* (fsv. *vanger*); *vångla* jämte *wangla* Linné[1] (såsom i sv. och no. dial.); *ånge* (fsv. *ange*); *ånger* (fsv. *anger*); *Ånger*manland och ä. nsv. Pors- och War*ånger*[3] (fsv. *-anger* 'fjord') jämte ä. nsv. *Anger*manland[4] (norrländsk dialektform); *ångest* (fsv. *angist* från mlty. *angest*) jämte det rent tyska ä. nsv. *ang(e)st*[5].

Om ord med *-ang-* (utom de redan här ovan nämnda biformerna), beroende dels på lån, t. e. *mangel, rang, slang*, i *svang*, dels på nyare ombildning, t. e. *benrangel* för äldre *-ragel* (se III, 163), dels på dialektalt inflytande, t. e. *rang-lig, skranglig*, dels på onomatopoesi, t. e. *pang, pling-plang*, se Tamm, Fonetiska kännetecken, s. 17 f.

Om tiden för förkortningen gäller vad ovan s. 92 anförts rörande förkortningen av *å* före *nd*. Jfr ock Tamm, a. st., s. 16.

33. *nj* i de ännu mellan lång och kort vokal vacklande *linje* (fsv. *līnia* från lat. *līnea*), *pinje* (även *pīnie*, se ovan s. 7; från ty. *pīnie* av lat. *pīnea*) och *Spanjen* (*Spanien*; från ty. *Spānien*). I *skönja* (: subst. *skön*), *tränjon* (: *tranbär*, se V, 390), *vänja* (: *van*; även med långt *ā*, jfr ovan s. 46 under d, *β*) är ursprunglig kort vokal bevarad.

34. *nk* (dvs. *ŋk*) har förkortat ursprunglig lång vokal i *enkel* (från mlty. *ēnkel*, mnederl. *eenkel*; även uttalat *änkel*,

---

[1] Se Kock, a. st. I, 378.

[2] Se Vendell, a. st., s. 401; Palmér, a. st.

[3] Se Pira, *Sv.-da. underhandlingar*, s. 165 ff.

[4] Se Vendell, a. st., s. 177; Palmér, a. st.

[5] Se Palmér, a. st., s. 101.

från lty. *enkel*), *enkom* (fsv. *enkom*, isl. *einkom*; oftare uttalat *änkom* av fsv. *ænkom* med redan förlitterär förkortning, sällan *ènkom* efter *en-*), *fränka* (isl. *frændkona*, se vidare III, 422 not 3; förkortningen är emellertid här troligen av redan ä. fsv. datum), *ränklo* (se III, 481; mera sällan *renklo*), *sinka* (fsv. *senka*, isl. *seinka*), *ynka* och *ynklig* (ä. nsv. även *ymka* [1], y. fsv. *onka*, *ynka*, ä. fsv. *omka*, isl. *aumka*; jfr ovan s. 60). Om *Jönköping* har ursprungligen lång eller kort vokal, är ovisst (se III, 235 med not 2 och tillägget s. 545).

Om en eventuell förkortning av ursprunglig lång vokal i denna ställning se ovan s. 29 not 3 och III, 309 f., där de i så fall hithörande exemplen — till vilka kunna läggas (ljus)*dånk* Hof jämte *dank* och ä. nsv. *dånka* (se SAOB) 'slå dank' — äro anförda. Redan ä. fsv. förkortning av ursprunglig lång vokal föreligger i *vankas*, ä. nsv. *wanka* Ol. Petri ff. jämte *wonka* P. Swart, *wånka* Messenius (se Dahlgren) till *vån* [2].

35. *nl* eller därav assimilerat *ll* i *belling*, *billing*, ä. nsv. även *bälling*, jämte *bènling*, ä. nsv. även *beling*, *bäling* (se SAOB); *lönnlig* (fsv. *lønlīker*, isl. *leynelegr*) jämte *lönlig* med långt *ö*.

36. *ns* i ett tjog ord, av vilka de flesta — här nedan utmärkta medelst * efter ordet — vackla mellan lång och kort vokal: (över)*ens**, *ensam**, *ense**, *enslig**, *ensling**, *enstaka** (alla dessa hörande till *en-*); *grensle* eller *gränsle* och hos Ihre *grinsle* (: *gren*); *grönska*; (: *grön*); *höns* (: *höna*); *ijåns* (*i ons* Möller 1790; y. fsv. *j iaadans*); *länsman* (fsv. *lænsman*); *länstol** (från ty. *lehnstuhl*; förr ofta genom folketymologi skrivet *ländstol*); *lönskaläge* (: »lägga å *lön*» [3]); *Måns** (ä. nsv. *Måens*, *Mågens* från lat. *māgnus*); *nånsin** (av *någonsin*); *onsdag** (fsv. *ōþinsdagher*); *skånsk** (: *Skåne*), ? *spenslig* (: *spene*?; jfr III, 206); *syns** (av *synes*); *tjänst* (: *tjäna*);

---

[1] Se VENDELL, a. st., s. 403 f.
[2] Se TAMM, Arkiv f. nord. fil. II, 348 f.
[3] Se NOREEN, *Altschwed. gram.* § 330 anm. 1.

vrensk (till fsv. *vrēna* 'vrenskas' och isl. *reine* 'hingst'); möjligen också *önska* (fsv. *ønskia*, ombildning av *ōskia*, isl. *øskia*, efter mlty. *wonschen*), där dock förkortningen kanske inträtt redan i fsv. *ōskia* (jfr nedan 55). Med säkerhet redan förlitterär är förkortningen i *hans* (: *hōnom*), *rensa* (: *rēn*), *sinsemellan* (: *sīna*), *svensk* (: *svēar*).

37. *nt* i ett dussin ord, av vilka de flesta — här nedan utmärkta med * — alternativt uppträda med på association beroende lång vokal : *betjänt** (se III, 306) och pl. *betjänte**; *brunte* (: *brun*); imperf. ä. nsv. *brynte*[1]; *fruntimmer* (se III, 294); *lin(n)tyg** (där *nn* kan bero på anslutning till *linne*, liksom ock antages av Lyttkens-Wulff beträffande de enligt deras — Uttals-ordbok s. 177 — men icke min uppfattning »vanligen» med *nn* uttalade *lingarn*, *lintråd*, *linväv*); imperf. och part. *lånt(e)**; ä. nsv.[2] och ännu Bellman, Tegnér imperf. och part. *länt(e)** 'lånade, -at'; ä. nsv.[2] och ännu Dalin part. (för)*skont**; *spänta* (: *spån*); imperf. och part. *synt(e)s**; ä. nsv.[2] och ännu Dalin, Bellman, Tegnér (för)-*tjent(e)*; *vänta* (isl. *vǽnta*; till *vån*).

38. *pk* i ä. nsv. (Stiernhielm, Hercules v. 155) *hypken* (nu *hybbika*, se Tamms ordbok) ett kortspel, från mlty. *hūpken* 'liten hög'.

39. *pl* i det mellan kort och långt *ö* vacklande *snöplig* (isl. *sneypelegr*) jämte ä. nsv. *snyp(pe)ligh*[3], fsv. *snyppelighin* med samma övergång $\bar{o} > \breve{y}$ som i *brylling*, *dygn*, *rykta*, *yggla*, *ynklig* m. m.[4] I det ävenledes vacklande *skröplig*, fsv. *skrøpelīker*, no. dial. *skrypleg*, föreligger antingen ursprunglig kort vokal ($\breve{y}$), eller om förkortning (av $\bar{y}$; jfr. isl. *skriúpr*, sv. dial. *skrȳp*) ägt rum, så är denna, såsom av övergången $\breve{y} > ø$ framgår, redan av ä. fsv. datum.

---

[1] Se Åkerblom, a. st., s. 190.
[2] Se Åkerblom, a. st., s. 189.
[3] Se Vendell, a. st., s. 357; Dahlgren, a. st.
[4] Se Noreen, a. st. § 106; *Grunddragen av den fsv. gram.* § 25, 8.

40. *pm* i *köpman*, som i synnerhet i Finland[1] kan uppträda med kort *ö*.

41. *pn* i *löpna* (: *löpe*), som i Finland[1] och undantagsvis i Sverge kan ha kort *ö*.

42. *ps* i *glupsk* (ä. nsv. *glupisk* jämte *glwpsk*, se III, 294 med not 8 och tillägg VII, 540 f. samt Dahlgrens Glossarium) och de mellan kort och lång vokal vacklande *knipsa*[2] (: *knipa*), *knipsk*[3] 'knipslug' (: *knipa*), presens *köps* (av *köpes*), *köpstad* (sällan med kort *ö*), *löpsk* (: *löpa*, se III, 237), *nyps*. Jfr *bs* ovan 1.

43. *pt* stundom i *köpt(e)*.[4]

44. *rb* i *morbror* och troligen även i *farbror*, som ej gärna kan ha bevarat det ursprungligen korta *a* (i fsv. *faþir*), något som däremot rätt väl kan vara fallet med det vacklande *härbärge* och de i Finland alternativt kortvokaliska *förbehålla* och *förbereda*[5]. Om det ej hithörande *kärborre* se III, 429 f. Redan fsv. är förkortningen i *Arboga* till *å* (jfr *Arvika*).

45. *rd* då det icke uttalas som *ḍ* (se I, 431; jfr dock strax här nedan, nästa stycke) i det unga lånordet *dyrd* (jämte *dȳḍ*; isl. *dýrþ*) samt hos Hiärne *serdeles*[6] (isl. *sérdeiles*), Hof[7] *lördag* (no. *laurdag*), *svärdotter* (till isl. *suæra* 'svärmor'), *särdeles* och Heldman (1738) *lärd(e)*[8]. I Hiärnes *werlden*[9], Hofs *bord, jord, ord*[7], Westes *gjord, jord, ord, värde* m. m.[7] liksom i de nuvarande stundom med kort vokal uttalade *antvarda, varda, vardera, vordo* samt i de finländska[5]

---

[1] Se Bergroth, *Finlandssvenska*, s. 53.

[2] Ej i SAOL och SAOF, men hos Wenström-Jeurling och Lyttkens-Wulff, *Ordskatt*, s. 38.

[3] Ej i SAOL och SAOF, men hos Wenström-Jeurling, Lundell och Lyttkens-Wulff, a. st.

[4] Se Lyttkens-Wulff, a. st., s. 387; Bergroth, a. st.

[5] Se Bergroth, a. st.

[6] Se Åkerblom, a. st., s. 192.

[7] Se Beckman, Arkiv f. nord. fil. XI, 243.

[8] Se Beckman, a. st., s. 239.

[9] Se Åkerblom, a. st. s. 192 not 1.

kortvokaliska formerna av *börd, börda, fördel, fördom, gördel, mörda, skörd, vörda* m. m. kan möjligen den ursprungligen korta vokalen ha bevarats. Jfr ovan s. 29 med not 4 och där citerad litteratur.

En särställning inta ord med förbindelsen *rds*, som dels (i lägre stil) utvecklats — med förlust av *d* — till *ʂ*, alltid föregånget av kort vokal (jfr nedan 51), dels ock, därest association med en närbesläktad form utan *s* ägt rum, till *ɖs, ɖʂ, dʂ, ʈʂ* med föregående lång eller oftare kort vokal (jfr I, 432 f. och 436). Exempel äro: *gårdsdräng, -fogde, -rum* m. fl. dylika sammansättningar (se I, 433 [1]), *gärdsel, gärdsgård* (jfr II, 301), *samfärdsel, svärdsorden, vårdslös, värdshus, världsalltet, -bekant* m. m. d. (se I, 433 [1]), *världslig.*

46. *rf* i finländskt [2] *birfilare* (i Sverge *bīr-*), *farfar* (jfr om *farbror* ovan 44), *lärft* (i fsv. och ännu hos Linné *läroft*; ísl. *lérept*), *morfar, svärfar* (även med långt *ä*; till isl. *suǽra* 'svärmor'), *våfferdagen* 'vårfrudagen' (se ovan s. 23). I *därför, förfjol, varför* och de finländska [2] *förfördela, förfäder* är väl ursprunglig kort vokal bevarad.

47. *rgh* i *erg* (uttalat *ĕrj*; till isl. *eir* 'koppar') jämte *ärg* med förlitterär förkortning, som ock föreligger i *sarga* (: *sår*), *Norge* (isl. *Nóregr*), *Sverge* (: *svear*), *Torger* (: *Tor*). I *förgår* och *smörgås* är väl den ursprungligen korta vokalen bevarad.

48. *rk* i *dyrk* (från lty. *dīrk* såsom ännu sydsv. dialekter ha), *dyrka* (: *dȳr*), *fyrk* (: *fyra*, se III, 225), *lärka* (fsv. *l͞ærikia*, isl. *lǽvirke*), *rörka* (även med långt *ö*) 'platt ring' (: *rör*) samt på Hofs tid alternativt *orka* (se III, 103), förutsättande ett fsv. *ōrka* med dialektal förlängning av äldre *ŏrka* såsom ännu i nuvarande riksspråk. Förlitterär är förkortningen i *varken* (till isl. *huárr*) och *Torkel* (: *Tor*). I *förkläde* (även med långt *ö*) är väl ursprunglig kort vokal bevarad.

---

[1] Och Lyttkens-Wulff, *Sv. språkets ljudlära*, s. 235.

[2] Se Bergroth, a. st.

49. *rl*, då det icke uttalas som *l̦* (se I, 431 och 433 f. samt jfr ovan s. 29 not 4), i Hiärnes *naturlig, ohörlig, pusserlig, utförlig* och Westes *kärlek, ärlig* [1]. Icke hithörande är *herrlig* jämte *härlig*, former som äro lån från nhty. *herrlich*, resp. mlty. *hērlik*. Förlitterär är förkortningen i Hiärnes [1] *arla* (jfr ovan s. 34 och III, 137 med not 2 samt 158) och *klarligen* (: *klår, klar*, se III, 142). Ursprungligen kort vokal är bevarad i de uti Finland alternativt kortvokaliska *morla, porla, sorla* [2] (jfr ovan s. 44).

50. *rm* i *farmor* (: *fār*; jfr om *farbror* ovan 44), Hof alternativt *fǫrm* (förutsättande ett fsv. *fōrm* med dialektal förlängning av äldre *fǫrm* såsom ännu i nuvarande rsp., se III, 104), *mormor* (: *mor*), *närma* och *närmare, -ast* (: *nära*), *orm* (se III, 103), *svärmor* (även med långt *ä*; jfr isl. *suǽra* i samma betydelse), *Sörmland* (: dial. *sör* av fsv. *sȳþer* 'söder'). Det alternativa finländska uttalet med kort *ö* i *förmak, -middag, -myndare* [3] har väl bevarat ursprunglig kort vokal.

51. *rs* i *barnmorska* (se III, 99), *bevars* [4] (: *bevara* från mlty. *bewāren* av äldre *bewaren*), *faster* (: *far*, jfr om *farbror* ovan 44; *faster* och *faderssyster* Lind), *forsla* (se III, 103), *förs* Dalin [1], *härs* och *tvärs* (: *här*), *hörs* [4], *hörsel, körsel, körsla, majorska* [4] (*professorska* [4] m. fl. dylika titlar), *morsk* (se III, 102), *moster* (: *mor*), *Orsa* (se III, 96), presens *rörs* Dalin [1], *skårsa* [4] (: *skåra*), *smärst* (: *små*), *stursk* (se III, 296), *styrsel* (: *styra*), *störst* (: *stor*), finländskt [3] alternativt *svärson* (jfr isl. *suǽra* 'svärmor'), *torsdag* [4] (: *Tor*), *yrsel* (fsv. *ǿrsl*; analogiskt *yr* för fsv. *ǿr*). Redan fsv. är förkortningen i *gers* eller *gärs* (fsv. *girs* av äldre **gērs*, se III, 203, med tillägg VII, 539) [5] och troligen av redan förlitterärt datum i *nors* [1], *norsk* (jfr isl.

---

[1] Se Åkerblom, a. st., s. 195.

[2] Se Bergroth, a. st., s. 54.

[3] Se Bergroth, a. st., s. 53.

[4] Även med lång vokal.

[5] Jfr Noreen, *Sv. etymologier*, s. 21 f.

[6] Se Noreen, a. st., s. 22.

Nóregr 'Norge' och fno. *nórenn* 'norsk'), *Torshälla* (fsv. *Thörshærgi*). Ursprunglig kort vokal är väl bevarad i presens *bärs* Dalin [1], *farstu*, finländskt alternativt *försiggå* och *försigkommen* [2], *förstuga*, presens *tilskiärs* Runius [1], *spörs* (: fsv. *spør*), *tvärs* (: *tvär*), *törs* (: fsv. *thør*), *vars* (: fsv. *hwar*), *varse* [3] (: fsv. *var*).

52. *rt* har förkortat:

a) Ursprungligen lång vokal i ä. nsv. *hördt* och *rördt* Runius [4], ä. nsv. *swårt* Dahlstierna, Runius [4]. I *fyrtio* (: *fyra*), som vanligtvis uttalas *förti*, visar detta, att förkortningen inträtt före övergången *y̆* > *ö* och alltså redan i ä. fsv. tid.

b) Oursprunglig lång vokal, uppkommen först genom ä. fsv. förlängning av kort vokal för *rt* [5]. Denna förlängning med ty åtföljande, till sin ålder svårbestämliga, förkortning har emellertid förnämligast inträtt i västsvenska dialekter såsom Värmlands, Dalslands och Västergötlands, däremot i mindre utsträckning i uppsvenska dialekter såsom Upplands och Södermanlands samt sydsvenska såsom Skånes och södra Hallands, under det att andra dialekter, varibland några av de för riksspråket mest normgivande icke deltagit i förkortningen (och någon kanske ej ens i förlängningen). Följden härav har blivit, att samtliga hithörande exempel, så vitt de kunna konstateras genom ändrad vokalkvalitet (jfr ovan 24, b, *a*, 31, b och 32, b), i riksspråket uppvisa vacklan mellan kort och lång vokal.

Sådana fall äro: *fjorton* (se III, 104), *fort* (se III, 102), *gjort, hjort, hjortron, hårt* (vanligen med lång vokal), *kjortel* (se III, 104), subst. *kort* (se III, 103), *lort, mortel, Mårten* (se III, 151), *ort* (se III, 102), *port* (se III, 102), *skjorta* (se

[1] Se Åkerblom, a. st., s. 195.

[2] Se Bergroth, a. st., s. 53.

[3] Även med lång vokal.

[4] Se Åkerblom, a. st., s. 190 f.

[5] Att denna förlängning icke, såsom jag III, 100 ff. och 147 ff. i likhet med Wadstein, Kock, Palmér m. fl. antagit, inträtt blott då på *rt* följde vokal, har nu gjorts sannolikt av Wigforss, *Södra Hallands folkmål*, s. 309 ff. och 516 ff.

III, 105), *tårta* (se III, 152), *vårt, vårta* (se III, 149), *värt, årta* (se III, 150).

Samma vacklan visar sig oftast på grund av analogiskt eller utländskt inflytande eller ock ortoepiska skäl, i ord som antingen först i y. fsv. (efter övergångarna *a* > *å* och *o* > *o*) eller ännu senare förlängt ursprungligen kort vokal eller inlånat lång vokal, t. e. *art* (med kort vokal hos Runius, Manderström, Tegnér med fl.[1]; nu nästan alltid med lång såsom i ty., varifrån ordet lånats), *Artur* (engl. *ā*, ty. *ă*), *fart* (ty. *ă*, men väl även påverkat av *fara*), *flört* (engl. *flirt*), *hart*(när; ursprungligen väl trycksvag form i motsats mot *hårt*), adj. *kort*, ä. nsv. *klärt* Runius, Hiärne[1] (nu blott med *ā* efter *klar*), *Marta* (sällan med *a* ortoepiskt efter *karta* o. d.), *Märta* (ä. nsv. *Märeta*), *part*, ä. nsv. *rärt* Hiärne[1] (nu blott med *a* efter *rar*), *reporter* (engl. *ō*, ty. *ŏ*), ä. nsv. *snärt* Runius, Hiärne[1] (nu blott med *ā* efter *snar*), *sport* (engl. *ō*), *spurt* (engl. *ŭ*) *start* (ty. och engl. *a*), adj. ntr. *tvärt* (i adverbiell användning alltid med kort vokal), *vart* (och ett; sällan *vārt* efter *vār*), *vart*(hän; sällan med *ā*).

53. *sb* i det mellan långt och kort *u* vacklande *husbonde* (: *hus*).

54. *sd*, ofta övergånget till *sđ* och *st*, i det mellan kort och lång vokal vacklande *tisdag* (fsv. *tiisdagher*, isl. *týsdagr*). Jfr det i Finland alternativt med kort *ä* uppträdande *näsduk*[2], där väl dock den ursprungligen korta vokalen bevarats.

55. *sk* i *besk* (ä. nsv. *beesk* se SAOB, fsv. *bēsker*, isl. *beiskr*) jämte *bäsk* (fsv. *bæsker* med redan förlitterär förkortning såsom i *fläsk*, isl. *flesk*, fhty. *fleisk*), *brosk* (av ett fsv. *brōsk* — se III, 103 — uppkommet antingen genom dialektal förlängning av *ŏ* i det *brosk* som ännu fortlever i riksspråkets vanliga uttal *bråsk* eller möjligen genom påverkan av mlty. adj. *brōsch*), ä. nsv. *fliskbänck* (se Dahlgrens Glossarium)

---

[1] Se Åkerblom, a. st.; SAOB.

[2] Se Bergroth, a. st., s. 54.

'slaktbänk' (från mlty. *flēsch*; jfr *fläsk* strax här ovan), *fnöske* (ä. nsv. *fnyske* Var. rer. voc. ff. till och med Möller 1790 av *fnȳske*, jfr isl. *fnióskr*), *fransysk* (ä. nsv. *fran(t)sös(is)k* från ty. och med *y* antingen från *tysk* eller snarare beroende på samma övergång *ø* > *ȳ* som i *hyska* här nedan och de ovan under 39 anförda orden), *hisklig* (ä. nsv. *hijskelig*), *hyska* (ä. nsv. *hyskia* Lex. Linc. och ännu Weste, *öska* Spegel från mlty. *ōseke*, med *h* förmodligen lånat från det så ofta därmed förbundna *hake*; om *y* se ovan 39 och under *fransysk* strax här ovan), *kysk* (från mlty. *kūsch*; Dahlstierna *kiösk*, se III, 228), *luska* (från mlty. *lūschen*, se III, 295), *löska* eller tidigare *luska* (: *lus*, se III, 230 och 295), *mäsk* (mlty. *mēsch*), *påsk* (fsv. pl. *pāskar* från mlty. *pāsche*), ä. nsv. *ruska* 'porla' Stiernhielm (ännu med *ū*?; från mlty. *rūschen*), *siska* (av mlty. *sīsek*, *zīseke*), *slisk* (jfr fsv. *slēskhēt* 'inställsamhet' till no. dial. *sleisk* 'inställsam'), *tredsk* (ä. nsv. *treesk* P. Brahe, Lex. Linc., *tresk* Lind, Sahlstedt, först Hof alternativt *tredsk* [1]; väl av ett mlty. **drētsch*, men med det uddljudande *t* stammande från ordets inhemska form fsv. *tryzker*, äldre *þrȳzker*, isl. *þriózkr*, liksom *förtreta* och *förtruten* av mlty. *vordrēten*, resp. *vordroten* fått *t-* från *tryta* och det halvtyska *förtryta*; biformen *trilsk* är väl en ombildning efter fsv. *ilsker* 'ilsken'), *tuska* (från mlty. *tūschen*, se III, 296), *åska* (fsv. *āsikkia*), *äska* (fsv. *ǣskia* från mlty. *ēschen*) [2]. Om *tysk* se 69 här nedan. Om *brådbrasket* (: *bråd*) med redan ä. fsv. förkortning se ovan 7 och VII, 211. Ä. fsv. är även förkortningen i det ä. nsv. och ännu hos Weste förekommande *haskelig* [3] 'faslig' (isl. *háskalegr*).

56. *sl* i *gissla* (fsv. *gēsla*, jfr isl. *geisl* 'stav'), *gisslan* (jfr isl. pl. *gíslar*), *gnissla* (fsv. *gniizla* av ett äldre *gnīstla* [4],

[1] Se H. Björkstam, *De modala hjälpverben* I, 42.

[2] *Viska*, fsv. *hwiska* har, att döma av sv. dial. *veska*, ursprungligen kort *i* i motsats till isl. *huískra*.

[3] Se Kock, *Sv. ljudhistoria* I, 356, och Dahlgren.

[4] Se Noreen, *Altschwed. gram.* § 337, 10.

jfr fsv. *gnīstlan* 'gnissel' och isl. *gnísta, gnístra* 'gnissla'), *gässling* (: *gås*), ä. nsv. *isländsk* [1], *knussla* (se III, 295), finländskt alternativt [2] *kūslig* (se III, 258), *pyssling* (: *pys*), *syssla* (isl. *sýsla*), ä. nsv. ofta [1] och ännu icke sällan *ussla, -e, -ing* och i analogi därmed *ussel* (fsv. *usal*, pl. *ūslir*; jfr isl. *úsæll*), *vissla* (fsv. *hwīsla*, jfr fsv. *hwiislan* 'väsning' och isl. *huísla* 'viska'; redan Dalin skriver *hwisslade* [3]). Ä. nsv. *fasslig* [1] (: *fasa*) har däremot bevarat ursprunglig kort vokal, och ä. nsv. *grässlig* [1] är väl snarare lån från ty. *grässlich* än en utveckling av *gräslig* (fsv. *græselīker* av mlty. *greselik*).

57. *sn* i det mellan kort och lång vokal vacklande *his(s)na* (ä. nsv. även *hijsna, hijskna*, se vidare ovan s. 22) och i ä. nsv. alternativt i följande rätt vanliga [4] fall: *hwässning* (: *väsa*), (*up*)*lyssning* (: *lysa*), *-lössn* och *-lössning* (: *lösa*), *össning* (: *ösa*). I ä. nsv. *frussna* Hiärne (i Rosimunda), *-e* [4] till *frusen* är ursprunglig kort vokal bevarad.

58. *sp* i ä. nsv. *gispa* [5] jämte *gespa* (jfr *geespan* 'gäspning' [6]; isl. *geispa*) och med förlitterär förkortning *gäspa*, *lispund* (se VII, 109).

59. *st* i *best* [7] (ä. nsv. *beest* Columbus; från mlty. *bēst*), *bister* [7] (från mlty. *bīster*), *blister* (ä. nsv. *blijster*), se SAOB) eller *plister* (ä. nsv. *plijster* Schroderus) 'blindnässla' [8], *blåst* [7] (: *blåsa*), *bläster* [7] (jfr isl. *blǫ́str*), *bösta* (fsv. *bøsta*, isl. *beysta*) 'bulta', *böste* (fsv. *bøste*, isl. *beyste*) 'svinbog', *disting* (fsv. *dīsathing*, jfr isl. *dísablót*), *dristig* (fsv. *drīstogher* från mlty. *drīstich*), *dyster* Serenius 1741 ff. (från lty. *dūster*), *däst* (ä.

---

[1] Se Åkerblom, a. st., s. 195.
[2] Se Bergroth, a. st.
[3] Se Lamm-Hesselmans upplaga av Argus, s. LXXXII.
[4] Se Åkerblom, a. st., s. 196.
[5] Se Dahlgren, a. st., s. 326.
[6] Se Dahlgren, a. st., s. 348.
[7] Även med lång vokal.
[8] Se vidare E. Tegnér, Sv. studier tillägnade G. Cederschiöld, s. 430 ff.

nsv. *deest*; hos Arvidi med kort *ä*, ett uttal som numera är mycket sällsynt), folknamnet *ester* (fsv. *eester* såsom ännu alternativt i Finland [1], isl. *eistr*; uttalet med *ä* är väl ortoepiskt), ? *fluster* (se III, 294), *foster, -ra* (isl. *fóstr, -ra*), *fresta* (isl. *freista*) jämte *frästa* med förlitterär förkortning, *frusta* (se III, 278 och 294; i Finland [1] alternativt med *ū*), ? *fästing* (se ovan s. 25), *gnista, -ra* (jfr isl. *gneiste*), ortnamnen *Hester, -ra* (fsv. *Heestra* jämte *-histra* och med förlitterär förkortning *-hæster*; mhty. *heister* 'bok' [2]), *hosta* (isl. *hósta*), *hustru* (fsv. *huusfrūa, -trw*), *höst* (fsv. *hōster*, isl. *haustr*), *ister* (ä. nsv. *ijster* Schroderus, isl. *ístr*), *klister* (ä. nsv. *klijster* Schroderus; från mlty. *klīster*), *knoster* (ä. nsv. även *knyster*; se III, 104), *knysta* (: *kny*), *krysta* (fsv. *krȳsta*, got. *kriustan*), *ljuster* (i Finland ännu alternativt med *ū*; isl. *lióstr*), *lystra* (från mlty, *lūsteren*), *måste* (från mlty. *mōste*; tidigast träffat i Bibeln 1541, skrivet *moste*), *mästare* eller *mäster* (från mlty. *mēster*), *näst* (isl. *næst*), *ost* (se III, 103), nord-, syd*ost* (se III, 99). *ostra* (se III, 99), *plister* (se *blister* här ovan), *plåster* (från mlty. *plāster*), *prost* (i Finland ännu med *ō*; se III, 99), *prusta* (se III, 293), *präst* (från mlty. *prēster*), *pust* [3], *-a* [3] (se III, 259), *röst* (fsv. *rōst*, isl. *raust*), *röste* (no. dial. *røyste*), *sist* (fsv. *siist*, isl. *sízt*), *test* [3] (ä. nsv. *teest* Arvidi, Columbus), (vagns)*tistel* (ä. nsv. *tijsl* och *tissl* — se Dahlgrens Glossarium — fsv. pl. *þīstlar*, isl. *þisl*), *tröst* (fsv. *trøøst*, isl. *traust*), *yster* (ä. nsv. *yst*, se Dahlgrens Glossarium; väl samma ord som isl. *østr* 'uppeggad' med samma övergång *ø* > *y̆* som i *hyska* och andra under 39 och 55 anförda ord samt med samma förallmänligande av nominativändelsen *r* som i *nyter* jämte *nyt* [4] hos Wetterbergh, Törneros, Atterbom m. fl.), *östan, -er* (fsv. *øøstan, -er*, isl. *austan, -r*), *Östen* (fsv. *Ø̄stēn*,

[1] Se Bergroth, a. st., s. 52.

[2] Se vidare Hellquist, Arkiv f. nord. fil. XVII, 66 ff.

[3] Även med lång vokal.

[4] Se A. Lindqvist, Arkiv f. nord. fil. XXV, 276.

isl. *Eysteinn*). Om *faster* och *moster* se ovan 51, om *Gösta* se nedan 69.

Hos västsvenska författare råkas i något äldre tid helt naturligt en hop annars sällsynta fall av förkortad vokal före *st*, t. e. hos Dahlstierna *löst*, Lagerlööf *hyst*, Runius *bewist*(: *bevisa*), *förkiust* (: *ljusa*), *lyst*, *uteläst* (: *läsa* 'låsa'), *återlöst* m. m., Tegnér *blåste*, *förvist*, *hväste*, *klöst*, *löst*, *tjust*, Geijer *förlöst*, *lyst*[1]. Mera undantagsvis träffas dylika former även hos icke västsvenska författare, t. e. Skogekiär Bärgbo, Hiärne, Wexionius, Lindschöld, Frese, Bellman, Fr. Bremer.[2]

Redan förlitterär är, såsom vokalkvaliteten utvisar, förkortningen — utom i de redan s. 105 nämnda *frästa* och *Hester*, *-ra* — i *flest* (isl. *flestr*; jfr *flere*), *häst* (isl. *hestr*), *kloster* (från mlty. *klöster*), *läst* (sv. dial. *lest*, isl. *leistr*), *mest* (isl. *mestr*; jfr *mer*) och möjligen folknamnet *ester* (se ovan s. 105). Däremot är ursprunglig kort vokal bevarad i *blaster* (: *blad*).

60. *tb* i *vettbröd*[3] (ä. nsv. *hwettbröd* Lucidor[4]), *-bulle*[3] jämte vanligare *vete-*.

61. *tf* i det mellan kort och långt *u* vacklande *utför*; jfr ä. nsv. *vttföra*.[5]

62. *tg* i *rotgel* (även uttalat *rotkel*, se 64 här nedan och I, 464; till ty. *röt*, se III, 470 f.), *vettgryn*[3] jämte vanligare *vete-*. I *vettgirig* (jämte *vëtgirig*) är ursprunglig kort vokal bevarad.

63. *tj* i *kättja* (fsv. *kæte*, isl. *kǽte*); jfr ä. nsv. *vttgifwe*, *-göra*[6].

64. *tk* i *rotkel* (jfr 62 här ovan), *vitkål* (även med *ı*). Jfr *dhk* här ovan 4.

65. *tl* i *huttla* (se III, 295), ättnamnet *knytling* (isl.

---

[1] Se Åkerblom, a. st., s. 192 f.; Mjöberg, *Stilstudier i Tegnérs ungdomsdiktning*, s. 186.

[2] Se Åkerblom, a. st.

[3] Se Lyttkens-Wulff, *Uttalsordbok*, s. 349.

[4] Se Åkerblom, a. st., s. 196.

[5] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 92 r. 4.

[6] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 92 r. 24, resp. 92, 11 och 35

knýtlingr; även med långt *y* liksom alltid då det är växtnamn, 'Herniaria'), *nåttla* (även med långt *å*; se III, 147), *vittling* (: *vīt*), *vitlök* (även med *ī*).

66. *tm* i *fetma* (*fettma* Dalin[1], Sparrmans Resa I, 210; se III, 200), *sötma* (*söttma* Dalin[2]), *vettmjöl*[3] jämte vanligare *vete-*. I *matmor* (även med *ā* efter *mat*) är ursprunglig kort vokal bevarad.

67. *tn* i de mellan kort och lång vokal vacklande *blötna* (*blöttnat* hos Columbus), *fetna* (se III, 200), ä. nsv. *knyttning* Wolimhaus (: *knyta*), *vitna* (: *vit*).

68. *tr* i *ettret* och *ettrig* (varefter *etter* för fsv. *eeter*, isl. *eitr*; med förlitterär förkortning fsv. *æter*, vartill älvnamnet *Ätran*, i nejden uttalat *Ättran*[4]) samt *yttra* (från mlty. *ūteren*), I *yttre* (: *ut*) är förkortningen kanske delvis redan förlitterär (jfr isl. *ytre* jämte *ýtre*).

69. *ts*, ofta assimilerat till *ss*, i *betsa* (se III, 512), *betsel* (fsv. *bēzl*, isl. *beizl*), *bits*[5] (: *bita*), *Boëthius*[5] (se III, 511), *båtshake*[5], *-man*[5], ? *exercitie* (ty. *exerzītium*, men lat. *-ĭtium*), *flöts* (från ty. *flötz* med långt *ö*), *gratie*[5] (ty. *grātie*), *Gösta* (fsv. *Gøtstaver*, isl. *Gautstafr* som hästnamn), *hetsa* (se III, 206), *Horatius*[5], *Ignatius*[5], ? *justitie*råd o. d. (ty. *justītia*, men lat. *-ĭtia*), *Jösse* härad (se III, 235), *klossa* (se III, 99), *krets* (se III, 513), *kryssa* (från mlty. *krūzen*), *lots*[5] (se III, 99), *Lukretia*[5] (se III, 511), *låss*(*a*) — så redan i ä. nsv.[6] — eller *låtsa* (: *låta*), *novitie* (lat. *novīcius*), *otium*[5] (från lat. *ōtium*), *skjuts* (se III, 293), *skötsel* (: *sköta*), *spatie*[5] och *spatium*[5] (ty. och lat. *spātium*), *spets* (se III, 513), *stats*kontor[5], -råd[5], -utskott[5] m. m. d.[7] (: *stat*, varom se III, 144), *struts*

---

[1] Se Lamm-Hesselman, a. st.

[2] Se Lamm-Hesselman, a. st., s. LXXXIII.

[3] Se Lyttkens-Wulff, *Uttalsordbok*, s. 349.

[4] Se *Ortnamnen i Älvsborgs län* VII, 2, s. 273.

[5] Även mera sällan med lång vokal.

[6] Se Björkstam, a. st. I, 65 f.

Se Lyttkens-Wulff, *Sv. språkets ljudlära*, s. 189.

(se III, 293), *svetsa* och kanske även biformen *svessa* (se III, 512), *trapets* (se III, 511), *trissa* (från mlty. *tritze*), *tysk* (fsv. *thyzker* av äldre *þyþisker*), *vätska* (fsv., isl. *væzka*; jfr *våt*); jfr *dhs* här ovan 7. I *fåvitsk* (: *veta*), *hätsk* (: *hat*), *matsäck* [1], *vitsord* [1] är ursprunglig kort vokal bevarad.

70. *vb*, assimilerat till *bb*, i *stybbarn* (jämte vanligare *styvbarn*. I *revbensspjäll* (vanligare uttalat *rebbens-*) och *revben* (sällan uttalat *rebben*) föreligger ursprungligen kort vokal (se III, 178).

71. *vd* i de mellan kort och (mindre ofta) lång vokal vacklande: ? *hävd* 'gott stånd' (se ovan s. 38), tve*hövdad* o. d. (se III, 237), *hövding* (se III, 235). Det ävenledes vacklande part. *havd* (: *hava*) har ursprunglig kort vokal.

72. *vf*, assimilerat till *ff*, i *styffar* jämte *stȳvfar*.

73. *vl* i de mellan kort och lång vokal vacklande *stövla* (omkring) och pl. *stövlar* (varefter sg. *stövel* med alternativt kort vokal; se III, 236).

74. *vm*, assimilerat till *mm*, i *stymmor* jämte *stȳvmor*.

75. *vs*, övergånget till *fs*, i de mellan kort vokal med följande *fs* och lång vokal med följande *vs* vacklande *behövs*, till *livs*, *livsens* (bok), *livslevande*, *-tid* m. m. d., *rivs*, *trivs*, *yvs*. I *givs*, till *havs*, *havsens* (djup), *havsbotten*, *-luft* m. m. d. föreligger ursprungligen kort vokal.

76. *vt*, övergånget till *ft*, i *gröft* jämte mera vårdat *grövt*; jfr hos västsvenska författare [2] *lefft* (: *leva*) Lagerlööf, *liüft* (: *ljuv*) Runius, *döft* (: *dov*) Tegnér. I *haft* (: *hava*) är vokalen ursprungligen kort.

§ 11. Förkortning av lång sonant: 4. Vid reduktion av intensitet.

En i ä. fsv. lång vokal har förkortats i följd av intensitetsminskning i följande fall:

---

[6] Även mera sällan med lång vokal.

[1] Se Åkerblom, a. st., s. 183.

1. I upptakt. De ord som här komma i fråga äro av tre olika slag:

a) Sammansatta ord med trycksvag förled eller förleder (jfr II, 340 ff.), t. e. *ăbĕcē* eller *ăbĕcĕdē*, *Bŏgesun'd* (se III, 114), *Bŏhu's* (jämte *Bō'hus*), *Bŏthil'da* eller *Bŏtil'la*, *brĕdvi'd*, *dĭtbort'*, *-ne'r*, *Djŭpada'l*, *fjärdingsvä'g* (: *fjä'rding*), *fåfäng'elig* (: *få'fäng*), *förståsigpå'are* (: *stå*), *gåpå'are* (: *gå*), *Götaäl'v* (:*Göta*), *Götebor'g*, *hĭtin'*, *-up'p*, *-u't*, *Hŭdĭksval'l* (se III, 258), *härho's* m. m. (: *här*; se II, 344), *Höganä's* (: *hög*), *högti'dlig*, *ĭblan'd*, *-från* m. m. (se II, 343), *Katrĭnehol'm* (: *Katrī'n'a*), *klävit't* (se III, 539), *Kristĭneber'g* (*Kristī'na*), *krŭsmyn'ta* och vulgärt *krŭsidul'l* (från lty. *krūsedulle*), *krȳpin'* (: *krȳpa*), *kurragöm'ma* (se III, 253), *kärvän'lig*, *-äl'skelig* (: *kär*), *lĕdsa'ga*) (: *lēda*), *lĭkvis'st*, *-vä'l* (ä. nsv. även *lekawäl*, *lekväl*, se III, 210; jfr *leka'men* till subst. *lik*), *Ljungbȳhe'd* (: *by*), *Marĭefre'd*, *-sta'd* o. d. (: *Marī'a*), *måhän'da* (: *må*), *nĕri'*, *-un'der* (: *ner*), *Nȳbro'* (: *ny*), *nåvä'l* (: *nå*), *pick* och *pac'k* (modernisering av fsv. »*piik ok skræppa*» 'vandringsstav och ränsel' under inflytande av ty. »sack und pack» och kanske även lty. »plick un plack» 'småsaker' [1]), *rŭteres's* (: *rūter*), *sjŭtu'san* o. d. (: *sju*; se II, 333 och V, 504), *sjåpagå's* (: *sjåp*), *Skŏklos'ter* (: *skog*), *Skönvi'k* (: *skön*), *Sofĭero'* (: *Sofīa*), leken »*spänna* kyrka» (av sv. dial. *späna* 'spåntäcka'), *störstå'tlig* (: *stor*; se II, 340), *såfram't*, *-vi'da* m. m. (se II, 344), *trĕe'nig*, *-fal'dighet* (: *tre*), *trŏlo'va* (: *tro*), *Trällebor'g* (fda. *Thrælaborgh*), *tȳvär'r* (: *ty*), *ŭtef'ter*, *-i'*, *-ö'ver* (: *ut*), *Vänersbor'g* (: *Vänern*), *åsi'do*, *-sta'd* m. m. (se II, 344), *Örebro'*, *-sun'd* m. m. (: *Ör*, *Skanö'r* o. d.).

Däremot är förkortningen redan förlitterär i sådana fall som *Skănö'r* (: *Skåne*, se II, 353), *vărkun'na* (se III, 170) och *vasser'ra* (fsv. *vārs hærra*). I *sŭpu't* har väl förkortningen skett redan på ty. botten (se II, 350). I sådana fall som *hugsva'la* (: *hug*), *Södermal'm*, *-tälje*, *-tör'n* o. d. (: *söder*),

[1] Se FALK-TORP, *Wörterbuch*, s. 811, som dock ej observerat den fsv. utgångspunkten.

varan'dra, -an'n, -an'nan, -en'da (: *var*), *översteprä's't* m. m. är väl i allmänhet den ursprungliga korta vokalen bevarad.

b) Avledningar med trycksvagt prefix (jfr VII, 123 ff.), t. e. *bevis'ta* jämte *bi'vista* (jfr ä. nsv. *bestånd* jämte *bistånd*, se III, 210), *bölina* (fsv. *boghlina*, se VII, 126), *emel'lan, -mellerti'd, -mo't* (: *ı*; i ä. nsv. även *eblandt, -frå, -gen, -genom, -hopa*, se III, 210), *eho', -huru, -medan, -somoftast, -vad, -var, -vart, -vem* (till fsv. *e* eller *æ* 'alltid', se II, 352), *gutå'r* (: *god*, se II, 352), *ĭgen', -hjäl, -jåns, omöj'lig, -än'dlig* m. fl. vacklande fall (se II, 356), *ödmju'kast* m. m. (se II, 353).

Redan på utländsk botten har däremot förkortningen inträtt i sådana lånord som *bĭdevind* (se VII, 132), *bĭnokulär, dĕnaturera, heliogravyr, pănteism, pĕnultima, prĕdestinerad, prŏkonsul, prŏtotyp, sĕmĭkolon* (jämte *sēmi-*).

c) Avledningar med tryckstarkt suffix (jfr VII, 135 ff.), t. e. — ordnade alfabetiskt efter suffixernas begynnelsebokstav — *slit-age, far-al* (se VII, 137), *gå an, Ek-ander, linnĕ-ansk, sir-at, skara-bé* (ung bildning till *Skara*, se VII, 141), *stå bi, sve-cism* (: *sve-ar*), *kural-el* (: *kurāt-or*), *Hed-elius, Hed-ell, Petr-én* (: *Pĕter*), *Hed-enius, Tun-ér, klar-era, svin-eri, krus-erlig, Flod-erus, ultun-esare, patron-essa, stövl-ett* (se V, 386), *Hedæus, frier-i,* (: *frīar-e*), *boström-ian, tessĭn-iana, tegnĕr-id, Hedin, herd-inna, schartauăn-ism, telefon-issa, nord-ist, åmål-it, förnäm-itet, Sjö-lander, Mo-lin, -linder, svin-osa, spöke-ri, Pĕtersén(s), fin-urlig, pig-äsch, svin-ös.*

Då emellertid de flesta ord med tryckstarkt suffix äro lånord, så är i allmänhet förkortningen i dessa försiggången redan på främmande botten, t. e. *resŏn-abel, kanŏn-ad, prosaisk, grav-amen, Jŭli-ana, hannŏver-anare, bibliotek-arie, kommŭn-ard, plym-ascherad, system-atisk, jŭri-dik, eurŏp-eisk, spontăn-eitet, chil-enisk, juvel-erare, soldat-esk, fin-ess, profet-ia, klav-iatur, atĕn-iensisk, Mongŏl-iet, seraf-im, kartăg-iniensisk, piăn-ino, volŭm-inös, moderăt-ion, humăn-iora, mor-is'k, piănissimo, generăl-issimus, magnet-isera, karakter-istisk, neăpol-*

itansk, predikāt-iv, pontōn-iär, mystēr-iös, gentīl-jess, rēgul-jär, tur-né, jāva-nes, brāma-nism, kup-ol, mȳt-olog, gas-ometer, advokāt-orisk, por-ositet, epīr-ot (: *Epīr-us*), *regī-ssör, drāma-tik, flōren-tinsk* (: *Flōren-s*), *schēma-tism, drāma-turg, kandidāt-ur, diciplīn-är* osv. massvis.

2. Då ordet ofta brukats trycksvagt (t. e. stått i upptakt) och den så uppkomna trycksvaga formen senare använts såsom tryckstark, t. e. *titta* Arvidi, Stiernhielm ff. av äldre *tijta* Grubb, lösgjort ur *t. in', u't, up'p* o. d., samt de vardagliga uttalen *nånn* för *någon*, *renn* för *redan*, *senn* för *sedan*, *sånn* för *sådan*. Härtill komma en mängd finländska fall, där den långa vokalen förkortats dels i slutljud (jfr II, 112), t. e. *di* 'de', *du, då, i, kanske', må, ni, nu, på, si* 'se', *så, vi, å* 'också', dels i midljud, utan att följande konsonant förlängts (jfr II, 119), t. e. *både, deras, dina, era* 'edra', *genom, hela, mina, någon, sina, våra*[1].

3. I trycksvag efterstavelse, t. e. *ab'bot* jämte *-o't* (se III, 98 och 91), *aktīv* jämte *-īv, allīhop* (se III, 390), *alltså, Alsīke* (fsv. *Alsēke*), *anīs* (se III, 378), *anlēte* jämte *-ēte* (se III, 174), *Anton* (från ty. *An'tōn*), *arbēte* jämte vanligare *-ēte* (fsv. *arbēte* från mlty. *arbeit*), *avlāt* jämte vanligare *-āt* (fsv. *aflāt* från mlty.), *ba'bōrd* och *sty'rbōrd* jämte *-bōrd, backstūsittare* (se III, 302), *ban'tlēr* jämte *-ä'r* (se III, 367), *bastū* (se III, 302), *ber'berīs* jämte sällsyntare *-ī's* (se III, 378), *bittīda* (fsv. *bitīdha* från mlty. *bī tīden*), *brännvīn, datīv* jämte *-īv*, ? *dussīn* (se III, 252 och jfr da. *dusīn*), *där(ūt)ī* (*häruti* o. d.), *därūr* (*härur* o. d.), *där(p)å* (*härpå* o. d.), *däråt* (*häråt, inåt* o. d.; även med långt *å*), *Elin* (se III, 372), *Elis* (se III, 378), *Elof* (fsv. *Elāver*), *Emil* (från ty. *E'mīl*), *farstū* eller *förstū* (se III, 302), *Frankrīke* (även med långt *ī*), *fribrēvsrätt, Frōvī* o. d. (av fsv. *vī* 'helgedom'), *fördēlaktig*, i lägre stil *förklē* (: *kläde*, se III, 410), *förrgår, gillstū* (se III, 302), *godhēt* o. d. jämte vanligare *-hēt* (se VII, 193), *go'rå* jämte mindre

[1] Se Bergroth, *Finlandssvenska*, s. 48.

vanligt *go'rå* (se III, 85), *Gusten* (se III, 367), *handdŭkshängare*, *helvĕte* jämte mindre vanligt *-ēte* (se III, 176) och vulgärt (enligt 4 här nedan) *-vette*, *Holgĕr* (se III, 367), *huckle* (: *kläde*, se III, 410), *Hudik* (se III, 258), *hustru* (: *fru*, se III, 301), *Ingrid* (fsv. *Ingeridh*), *jumfru* och *jungfru* (se III, 302), *järnkrŏneorden*, *Jön-*, *Lin-*, *Norrköping* o. d. (då de uttalas med 302, se II, 125 och jfr nedan under 4), *kaffe* (se III, 367), *kajuta* (se III, 439), *kanske* (: *ske*), *kansler* (se III, 410), *Karin* (se III, 372), *Kerstin* (se III, 372), *Konrad* (från ty. *Kon'rād*), *Krispin* (från ty. *Krispī'n*), *kucku* (se III, 489), *kummin* (se III, 372), *kvart'er* (se III, 367), *kvintin* (se III, 372), *kämnärsrätt* (se III, 500), *lappri* (se III, 392), *Lussi* (se III, 392), *långfredagen*, *medeltĭdsartad*, *Malin* (se III, 372), *Mattis* (se III, 378), *mo'rot* jämte *-rōt*, *nadĭr* jämte *-īr* (från ty.), *nakot* (*tokot* o. d., se III, 110 f.), *narri* (se III, 392), *Nybrŏviken*, *också*, *Olof* (fsv. *Ōlāver*), *papper* (se III, 367), *passĭv* jämte *-īv*, *predĭkstol* (: *predi'ka*), *pilgrim* (se III, 209), *russin* (se III, 273), *rådstu* (se III, 302), *rädĭsa* jämte *-īsa* (se III, 504 f.), *Sakris* (se III, 378), *salpeter* jämte *-pēter* och (enligt 4 här nedan) *-petter* (från ty. *salpēter*, se III, 367), *Severin* jämte *-īn*, *Sigfrid* (från ty. *Siegfried*), *Siri* (se III, 199), *Sixten* (se III, 367), *synål* (även med långt *å*), *säckpĭpeblåsare*, *tobis* (se III, 378), *Torger* (se III, 367), *Torgny*, *Torsten* (se III, 367), *tretti* (*fyrti*, *femti* osv., se III, 390), *tretton* (*fjorton*, *femton* osv.; fsv. *-tān*), *tryckfrĭhet*, *trädgård* (*gärdsgård*, *lagård*; även med långt *å*), *vallmo* (se III, 86), *vanlig* (*ärlig* o. d.; fsv. *-lĭker*), *vindrŭvsklase*, *vitbĕtsodling*, *åbŏrätt*, *ångbåtsresa* (: *båt*), *ämbĕte* jämte *-ēte* (se III, 183), *än'då* jämte *ändå'*, *örfil* (se III, 234) jämte *-fīl* och (se 4 här nedan) *-fill*, *Östen* (se III, 367).

Däremot har förkortningen inträtt åtminstone redan i ä. fsv. tid i sådana fall som *Ola* 'Olof', *Signe* (se III, 392), *Skövde* (se III, 392). Redan på utländsk botten har ultimavokalen förkortats i t. e. *Fredrik*, *Henrik*, *Jakob*, *Kristian*,

Martin (*Mårten*), *Niklas* (jfr *Nikolā'us*), *Patrik* (jfr *patrī'cier*), *Ulrik*, *Valentin* m. m. d.

4. I halvstark efterstavelse inträder vokalförkortning i förening med följande konsonants förlängning (jfr II, 124 f. och vidare i konsonantläran), t. e. *alkussa* (se SAOB) jämte *-kusa* (jfr no. *aalekuse*), ä. nsv. *almogge* (se SAOB) 'allmoge', ä. nsv. *almossa* (se SAOB) 'allmosa', ä. nsv. *alrunna* Schenberg 1739 (se SAOB) jämte *-rūna*, ä. nsv. *anstött* (se SAOB) jämte *-stöt*, ä. nsv. *aflatt* (se SAOB under *aflat* och *aflåt* samt jfr ovan under 3) jämte *-āt*, ä. nsv. *arbetta*, *-e* (se SAOB och jfr ovan under 3) jämte *-ēta*, *-ēte*, ? *flicka* (lösgjort ur sammansättningar som *barnflicka* o. d., no. *flīkja* [1]), dialektfärgat *fotknylla* (: finländskt *knyla*) 'fotknöl' [2], ä. nsv. och ännu Sahlstedt m. fl. *framfoss* 'framfusig' (fsv. och ä. nsv. *framfoos* jämte *-fos*; jfr ä. nsv. *foss* jämte *fos* [3]), ä. nsv. *fyrfötta* och *fyra fött* [4] samt ännu *jäm-* och *skafföttes* (: *fot*), *helvette* (se vidare ovan s. 112), *husbloss* (*-blås* Lind; från lty. *husenblāse*), ? *julotta* o. d. (se ovan s. 73), *Jön-*, *Lin-*, *Norrköpping* o. d. (då de uttalas med 320, jfr ovan s. 112) jämte *-köping*, ? *klivstätta* (se ovan s. 74), *knävelborr* (ä. nsv. *knewelbårdh*, senare *-bår* och *-bor* Dalin; jfr III, 151 f.), ä. nsv. och (vad adjektivet beträffar) ännu Möller 1808 *kortwill* 'nöje' (från mlty. *kortewīle*) och *kortvillig* [5] 'lustig', ä. nsv. *liflatt* jämte *-låt* (se III, 157), (*såp*)*lödder* Weste ff. av *löder* Levin Möller 1745 och 1755, Lind, Sahlstedt och ännu Möller 1808 (isl. *lauþr*), *medelmåtta* och *övermåttan* (se ovan s. 74), ? *röd-*, *vattsott* (se III, 96 och ovan s. 70), *salpetter* (se II, 125 med not 2 och jfr ovan s. 112), *skörbjugg* (se III, 221), *väfföttle*

---

[1] Så Kock, *Om språkets förändring*, s. 94.

[2] Se G. Lindblad, *Abraham Sahlstedt*, s. 148.

[3] Se Dahlgrens *Glossarium*.

[4] Se N. Lindqvist, *Reformationstidens bibelsvenska*, s. 27 not 1.

[5] Att detta, såsom Kock, a. st., s. 29, antar, skulle bero på anslutning till *villig*, är oantagligt, då ju *ll* visar sig även i *kortwill*.

och *öffötte* jämte *västgöte* och *östgöte*, *örfill* (pl. *örfillar* redan hos Dalin en gång i Argus [1]) jämte *-fil* och *-fīl* (se ovan s. 112), *örngått* (se III, 134 och VII, 193). I *bävergäll* (fsv. *-geel* från mlty.) är väl att döma av den fsv. biformen *-gæl* förkortningen redan av åtminstone y. fsv. datum.

Då i de flesta fall förkortningen uteblir, beror detta väsentligen dels på association, t. e. *barfōta* (: *fōt*; jfr *jämföttes* strax här ovan), *utrīkes* (: *rīke*) osv., dels på att den långa vokalen först jämförelsevis sent genom accentflyttning reducerats från hel- till halvstyrka, t. e. i de ännu hos Weste med upptakt försedda *erö'fra*, *äfventy'ra*, *öfverdå'dig*, *öfverty'ga* o. d.

5. Överhuvud då ett ord står i trycksvag ställning, t. e. vill *dŭ*, kom *nŭ*, tro *hŏnom*; *dŭ* vet, *vĭ* tro, *mŏt* afton osv. i oändlighet.

§ 12. **Bortfall av sonant.**

De huvudsakliga fallen äro följande:

I. Alltsedan fsv. tid [2] gäller den regeln, att då två eller flera trycksvaga (se II, 192 f.) stavelser, varav då minst en är helsvag, följa på varandra före eller efter en tryckstark stavelse med akut taktform (som dock stundom med tiden analogiskt utbytts mot grav), synkoperas en helsvag stavelse och då vanligen den som står närmast den tryckstarka. I de flesta fall uteblir dock denna ljudlagsenliga synkope på grund av association eller lärt inflytande och ortoepiska skäl. I hiatusställning bortfalla dock nästan aldrig ett sonantiskt *i* och *e* spårlöst, utan övergå — *e* dock mera sällan — till konsonantiskt *i*, varom se ovan s. 5 ff.

A. I upptakt (jfr II, 304 ff.).

---

[1] Se Lamm-Hesselman, a. st., s. LXXX, där emellertid — såsom mig synes onödigtvis — antages, att tryckfel föreligger. Själv har jag alltid uttalet *örfill*.

[2] Se Noreen, *Altschwed. gram.* § 156.

1. I tvåstavig upptakt[1] synkoperas andra stavelsen, varigenom intensitetsföljden 103 övergår till 03 (jfr II, 304). Detta äger rum:

a) I förstavelser, t. e.

abdissa (se II, 305 och SAOB; dessutom hos Franzén[2] och Manderström 1779 samt redan i y. fsv.) för *abbedissa* (i ä. nsv. även *abdijsa* Schroderus[3] såsom redan alternativt i y. fsv.); *abslut* (se II, 305) för *absolut*; *akleja* 1706 ff. av äldre *akeleja* 1628—1843 (se II, 305 och SAOB[4]); *albaster* 1630 ff. och ännu hos Snoilsky (se SAOB samt dessutom t. e. Creutz[5], Franzén, Tegnér, v. Braun, Nicander[6]; kanske, trots y. fsv. *alabaster*, åtminstone delvis lån från mlty. *albaster*); ä. nsv. *al(e)kant* (se SAOB) 'Alicante-vin'; *all(a)re'dan* eller *-re'n*, ä. nsv. även *all(a)redho* (se SAOB[7]; redan i y. fsv.); *allstäd's, -stäs's* (t. e. Geijerstam 1894), *-stan's* (se II, 306 och

[1] Fall av synkoperad enstavig upptakt äro blott skenbara. Lånorden *Belsebub* (jämte *Beelsebub*, se SAOB), *grad*, *knaster* utgå från de kortare formerna av ty. *B(e)elsebub*, *g(e)rade*, *k(a)naster*. *Snilj* av fra. *chenille* beror väl ock på alternativt enstavigt uttal i franskan. *Trallor* 'tre allor' (även *trallerall* 'trallor alla') är väl en avsiktligt skämtsam ombildning efter verbet *tralla*. De för ej längesedan vanliga, men nu ur bruk komna »*sta* far, *sta* mor» för *söta* ha väl uppstått enligt 2, a, *a* (s. 123), här nedan i fraser som »har *s(ö)ta* fa'r sett, kan *s(ö)ta* mor säga» o. d. samt därifrån spritt sig vidare. Likaså bero väl *på* (redan i y. fsv.) för *uppå'* och de i ä. nsv. ofta, t. e. hos Bureus (se LINDROTH, *J. Th. Bureus*, s. 258), Columbus (se ovan s. 27) och Lucidor (se KOCK, Arkiv f. nord. fil. XXV, 70) liksom i nsv. dialekter, förekommande *ti* för *uti'*, *tåf* (redan y. fsv. *taaff* jämte *uth tåff*) eller *tå* för *uta'v* (hos Lucidor även *tur* för *utu'r*), ej blott på förskjutning av stavelsegränsen och därav föranledd oriktig analysering (se ovan s. 27), utan även lika mycket på synkope i fraser som »såg (up)på', steg (u)ti', gick (u)tå'f» o. d. Likaså det vulgära »gå (*å*)*sta*(*d*)», som träffas redan hos Lucidor (se KOCK, Sv. landsm. XV, 5, s. 15 och Arkiv f. nord. fil. XXV, 71).

[2] Se BERG, *Om den poetiska friheten*, s. 23.

[3] Se WADSTEIN, Arkiv f. nord. fil. XI, 382.

[4] Samt A. LYTTKENS, *Sv. växtnamn*, s. 1031.

[5] Se För skola och hem 20, s. 8.

[6] Se BERG, a. st., s. 23 ff.

[7] Och VENDELL, *Språket i P. Swarts krönika*, s. 7.

SAOB) 'allestädes'; ä. nsv. *al(a)modig* (se SAOB) 'modern'; *alm(a)nac'k* eller *almanac'ka* och det därav utvecklade vulgära *al'nacka* (se II, 306 och SAOB); ä. nsv. *altfrett* (se SAOB sp. 1086) av det ännu förekommande *allt för ett* 'alltjämt'; ä. nsv. *amlera* för *amelera* eller *amulera* 'emaljera' (se SAOB); *aptek* Lucidor ff. (delvis kanske påverkat av ä. ty. *apteke*) och *aptekare* för *apotek, -are* (se SAOB); *aptit* 1642 ff. av det nu sällsynta *appetit* (se II, 305 och SAOB); *arkli* 1594 ff. av det nu sällsynta *arkeli* (se II, 305 och SAOB); *A(u)gusta*; *a(u)gusti*; *a(u)ktion.* [1]

bankrutt Bellman ff. eller — dock nu ej längre — *bankru(u)t* Columbus ff. (detta delvis väl från nederl. *bankroet*, lty. *bankrut*) och flera andra former av äldre *bankerut(t)* osv. (se II, 305 och SAOB); *berbris* Franckenius 1659 av *berberi's* (så Weste, Dalin 1850 m. fl., se SAOB). [2]

choklad 1733 ff. av *chokolad* 1688 ff. (se SAOB).

desprat Bellman (och sv. dial., se SAOB) för *desperat*; vulgärt och dialektiskt *dektiv* för *detektiv*; *di(et)etisk* (där den kortare och numera väl vanligare formen även kan bero på haplologi eller ock vara, såsom SAOB antar, en självständig bildning till *diet*); *domdera* [3] Weste ff. (i sv. dial. även *domedera*) för *dominera*, som i Skåne träffas med betydelsen 'domdera' (se Rietz); *dudesimus* Ristell [4] för *duodecimus.* [5]

Elvina väl av *Evelina* (se ovan s. 21); *exera* Ristell [4] och ännu vulgärt samt dialektiskt för *exercera*.

ä. nsv. *falknet* P. Swart, Tegel [6] 'falkonett'; *fo(a)jé* (se

---

[1] *Angläs* jämte *angloäs* Ristell (se Grip, Språk och stil I, 148) beror på fra. *anglaise*, resp. äldre *angloise* (uttalat *-oäs*; jfr III, 411).

[2] *Bivack* jämte *bivuak* beror på lån från fra. *bivac*, resp. *bivouac*.

[3] Ej i SAOL och SAOF, men hos Dalin 1850, Wenström-Jeurling och Lundell.

[4] Se Grip, a. st.

[5] *Demant* och ä. nsv. *dimant* jämte ä. nsv. *deamant* och *diamant* (se SAOB) bero väl väsentligen på lån från ty. *demant* och ä. ty. *diemant* jämte *diamant*.

[6] Se Vendell, a. st., s. 215.

II, 305); *fodral* av *foderal* Lind 1749 [1], Manderström, Geijer (Minnen) och ännu alternativt Dalin 1850.

genral ofta för *general* (se II, 305 [2]); *gredlin* 1790 ff. för *gredelin* (se II, 306 och III, 209); *gällnär* Wolimhaus 1649, *gäldnär* Dict. Hamb. 1700, Tegnér [3], *gellnär* Swedberg (se Dahlgrens Glossarium) för *gäldenä'r* (se II, 385).

hermlin (se II, 306; dessutom t. e. hos Runius [4], Hof [5], Tegnér [6]) för *hermelin*.

intresse av *interesse* (så ännu uteslutande hos Weste, alternativt hos Dalin 1850 och SAOL 1874).

kamlott Lind, Sahlstedt ff. av *kamelott* (så ännu alternativt hos Weste och Dalin; y. fsv. *kamelot*); *kamral* stundom för *kameral*; *kamrat* Levin Möller, Lind, Manderström ff. för *kamerat* Serenius, Lind m. fl. (*kammerat* G. A. Piper [7]); *kamrer* Manderström ff. av mlty. *kamerēr* (se III, 500); vulgärt *kandat* för *kandidat*; *kansli* (*cantsli* Levin Möller, Lind osv.) av *cancelli* Lind ff. och ännu alternativt Weste; *kanslä'r* av *canceller* Lind 1749 (fsv. *kanzelær*; jfr *cantsler* Levin Möller, Lind osv., y. fsv. *kanzler*, nu *kansler*, se III, 410); *kaplan* (redan fsv.) av *kapellan* (så ännu alternativt i SAOF); *kapten* Weste ff. av *kapiten* Lind ff. och ännu alternativt Dalin; *kap(u)schong* (se Lyttkens-Wulff, Uttals-ordbok); *Karlina* väl delvis av *Karolina* (dels ock bildat till *Karl*); *katkes* Carelius 1751, fru Lenngren ff. (se II, 306) för *katekes*; *Katrina* fru Lenngren [8] m. fl. för *Katarina*; ä. nsv. *kler(e)kri* [9] 'prästerskap'; vulgärt *komsarie* för *kommissarie*; *konstnär* av ett *kon-*

---

[1] *Teutsch-Schwedisches Lexicon*, s. 767 (men *foteral* i *Swänsk och Tysk Orda-Bok*, s. 229).

[2] Andra exempel hos Berg, a. st., s. 23.

[3] Se Berg, a. st., s. 27.

[4] Se Åkerblom, *Runii sv. rim*, s. 98.

[5] Se Beckman, Arkiv f. nord. fil. XI, 221.

[6] Se Berg, a. st., s. 24.

[7] Se För skola och hem 22, s. 39.

[8] Se Språk och stil XVII, 126.

[9] Se Vendell, a. st., s. 277, och Dahlgrens *Glossarium*.

stenä'r (se II, 385; Var. rer. voc. *konstener* — jämte *konstner* — av mlty. *kunstener* eller mnederl. *konstenaer*); vulgärt *kordroj* för *korderoj*; *korpral* Widegren 1788 ff. jämte *korporal* (så ännu alternativt i SAOF); *koschnill* (»*kåschni'llj*» Dalin 1850) för *koschenill* (även *konsjonell* Dalin 1850 och Lyttkens-Wulff, Uttals-ordbok; från fra. *cochenille* och således kanske redan lånat med synkope [1], jfr *snilj* ovan s. 115 not 1); ä. nsv. (och sv. dial.) *cretur* Columbus [2], Dalin (Argus [3]) för *kreatur* av ty. *kreatu'r*; *krumlur* Weste för *krumelur*; *krusmynta* 1572 ff. av y. fsv. *krūsamynta*; *kämnär* av fsv. *kæmenæ'r* (se III, 500).[4]

lap'pri av *lappri'* och detta av ä. nsv. (t. e. hos Lucidor m. fl., se Dahlgrens Glossarium) samt ännu Dalin [5] och Lind *lapperi'*; *lefrera* Ol. Petri m. fl. [6], Asteropherus, Levin Möller 1745 och 1755, Lind samt ännu vulgärt för *leverera*; ä. nsv. *lib*(*e*)*rij* 'livré' (se Dahlgren); *lik*(*a*)*som'* av fsv. *līka som*; redan y. fsv. *likvä'l* för *likovæl*; *lojal* av fra. *loyal* (jfr II, 306, där dock med orätt ty. lån antas som en möjlighet); *löj'tnant* — i den mån det icke härstammar från ty. *leutnant* (se II, 298 [7]) — av *löjtnan't* (se II, 298 not 1) och detta av ä. nsv. *leutenant* Aurivillius eller *lieutenant* Levin Möller 1745 och 1755.

makron Manderström och ännu vulgärt för *makaron* (jfr *makrongryn* Dalin 1853); *mam*(*e*)*luck*; *mar*(*e*)*schall*; *Marg*(*a*)*reta*; *maskrad* Leopold, Talis Qualis [8] och ännu stundom, särskilt i Finland [9]; *melot*(*en*) av äldre *melilot* (lat. *Meli-*

---

[1] Jfr ock det alternativa uttalet *koschnilje* i ty. *cochenille*.

[2] Se Noreen i Stjernströms upplaga, s. VIII.

[3] Sannolikt icke tryckfel, såsom Hesselman, *Anmärkningar*, s. 157, antar.

[4] *Kamill* jämte *kamomill*, som jag II, 306 väl med orätt fört hit, utgår väl snarare från ty. *kamille*, resp. ital. *camomilla*.

[5] Se Hesselmans inledning till Argus-upplagan, s. XCIV.

[6] Se Vendell, a. st., s. 289.

[7] Och Andersson, *Om J. Salbergs grammatica*, s. 68.

[8] Se Berg, a. st.

[9] Se Bergroth, *Finlandssvenska*, s. 44.

lotus[1]; *minett* Runeberg[2] för *menuett* (jfr ital. *minuetto*); *muslin* för *musselin* Dalin 1853 (jämte *musslin*; ty. *musselin*).[3]

narri av ä. nsv. *narri'* (se Dahlgren) ock detta av ä. nsv. *narreri* (se II, 306; delvis kanske ock från mlty. *narrie*); *numrera* Lind ff. av *numerera* (så ännu alternativt i SAOL 1874); *numrär* stundom för *numerär*.

offser Ristell[4], Sturzen-Becker[5] och nu vardagligt för *officer* (se II, 306); *oprett* (se II, 306) för *operett*.

paltå stundom, särskilt i Finland, för *paletå*; *papgoja* Franzén, Hammarsköld, C. F. Dahlgren[6], Atterbom (Fågel blå, s. 211), Dalin 1853 (alternativt) och redan i ä. nsv. *papgoije* (se Dahlgren) för *papegoja*; ä. nsv. *pardijs* av *paradi's* (se II, 307); *pilgri'm* (se II, 371) och ä. nsv. (se Dahlgren) *pelgrin* (av mlty. *pelegrin*) jämte äldre *pelegrin* (se III, 209 och Manderström samt Dahlgren); *persilja* (redan i y. fsv.) av fsv. *pædhersilia*, äldre *petersilia* (så ännu 1754; *pettersilia* 1578—1771[7]); *Poignant*, oftare uttalat *pån'jang* än *påanjang'* (vulgärt *påj'nant*); *pomran's* Tegnér[5] för *pomerans*; *porslin* av *porcellin* (från ä. ty.) Manderström, Weste och alternativt Dalin 1853, förr även *postlin* (av ä. da. *postelin*) Serenius, Lind samt alternativt Weste och Dalin eller *posslin* Lindfors; *portnä'r* (så uteslutande hos Dalin 1853 och jämte *port'när* hos Lyttkens-Wulff 1889; jfr II, 385) av fsv. *portanær*; ä. nsv. *postur* (se II, 306 med not 4[8]) av *positur*, såvida det ej beror

---

[1] Se A. Lyttkens, *Sv. växtnamn*, s. 690 ff. Jfr *melonplåster* för *melotenplåster* (se Noreen, *Spridda studier, Första samlingen*, 2 uppl., s. 49).

[2] Se V. Söderhjelm, *J. L. Runeberg*, s. 137 och 400.

[3] *Mamsell* för *mademoiselle* och *monströs* jämte *monstruös* bero däremot på ty. *mamsell*, resp. *monströs*.

[4] Se Grip, a. st. I, 149.

[5] Se Berg, a. st., s. 24.

[6] Se Berg, a. st., s. 26.

[7] Se A. Lyttkens, *Sv. växtnamn*, s. 457 och 1678.

[8] Dessutom hos Linderholm, *De stora häxprocesserna* I, 106.

på den ty. biformen *postur* [1]; *propsa* av fra. *proposer* [2] såsom *gumma, klara, krocka* för *gummera, klarera, krockera* o. d.

reptera vulgärt för *repetera.*

Sakrias för *Sakarias* (se II, 306); *sekter* Bellman ff. av *sekreter* Runius [3] 'sekreterare'; vulgärt *seprera* eller *seppra* (bildat som *propsa*, varom se strax här ovan) för *separera*; ä. nsv. *Seffrin* [4] av *Severi'n* (nu *Se'verin* eller *Se'vrin*); finländskt *skaffri* [5] för *skafferi*; *skavank* av ä. nsv. *skadhawank* (se VII, 131 noten); *staflett* (av ä. ty. *stafelet*) Lind, Weste, Lindfors och ännu alternativt Dalin 1853 jämte det nutida, ävenledes synkoperade, synonymet *staffli* (av ty. *staffelei*); *strapsera* Weste, C. F. Dahlgren, Fr. Bremer [6], Talis Qualis [7] och ännu stundom för *strapatsera*; *suv(e)rän.*

Tauvon, uttalat *Tavon*; *titlera* Levin Möller, Lind för *titulera*; *tju(ge)fyra, -fem* osv. (se II, 306 [8]); *tullnär* (jfr II, 385) av ä. nsv. *tollanär* Var. rer. voc.; *tulpan* av *tulipan* (se II, 306).

vaba (se II, 351 f.); *va(be)falls* (se II, 306); *vas(e)lin.*

b) I ofta proklitiskt använda ord, sådana som:

Dopnamn, t. e. redan i y. fsv. tid [9] *Ion(i)s* 'Jöns', *Kæ(ti)l* 'Kjell', *Mān(g)s* 'Magnus, Måns', *Mat(ti)s, Nil(i)s*; från nsv. tid t. e. *Han(ne)s, Ja(ha)n* (jfr ock lty. *Jan*), *Jo(ha)n* eller *Jo(e)n, Kla(u)s* eller *Kla(e)s* (jfr fsv. och lty. *Klas*), *Lass(e)* P. Swart jämte *Lar(e)ntz* och *Lar(es)s* (*Larens* Tegel, *Laris* P. Brahe [10]).

---

[1] Se SIEBS, *Deutsche Bühnenaussprache*, 11 Aufl., s. 160.

[2] Se TAMM, *Fonetiska kännetecken*, s. 41.

[3] Se ÅKERBLOM, a. st., s. 235.

[4] Se VENDELL, a. st., s. 10.

[5] Se BERGROTH, a. st.

[6] Se HELLQUIST, Festskrift till Söderwall, s. 253 med not.

[7] Se BERG, a. st., s. 24.

[8] Utom där i not 5 anförd litteratur se även WESSÉN, *Lärobok i svenska*, s. XV.

[9] Redan ä. fsv. har t. e. *Bro(þi)r, Bæn(di)kt, El(i)sa, Lar(en)s, Phil(ip)pus* (*Philpus* ännu hos Ol. Petri).

[10] Se VENDELL, a. st., s. 289.

Titlar, t. e. redan i y. fsv. *bisp*[1], *drozt* 'drots', *kung*, *marsk*[2]; från nsv. tid t. e. »*grev(e)* Magnus» och hos Dalin[3] »*hust(ru)* Brita». I »*furst* Bismarck» och det redan y. fsv. *herr(e)* beror väl den korta formen på lån från tyskan.

Adjektivattributer, t. e. »*go(de)* herrar» Lucidor, Dalin ff. och »*go* vänner» Lucidor, Bellman ff., »*kär* vännen min» (»*kär* sonen min» Geijer[4]), »*skön* jungfrun», »*ung* Axel» (Tegnér) o. d.[5] (delvis kanske beroende på ty. inflytande), *nå(go)n*[6]. I ä. nsv. är företeelsen mycket vanligare än nu, t. e. *min(a)*, *din(a)*, *sin(a)*, *wår(a)*[7], hos Bureus »*Finsk* kyrkian», »*först* resan» o. d.[8].

Hjälpverber, t. e. ä. nsv. ff. *bli(va)*, *bli(ve)r*, *bli(ve)n*[9], *ha(va)*, *ha(ve)r* (redan i y. fsv.), *ha(ve)n*[10] och *hadh(e)*[11], *månd(e)*[12], *plä(ga)* och *plä(ga)r*[13], *skull(e)*[14], *vor(e)*[15]. I ä.

[1] Talrika exempel ur ä. nsv. anföras hos Hellquist, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 74.

[2] Se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 156, 1, b.

[3] Se Hesselman, a. st., s. XCV.

[4] Jfr Stockholms-slangens än värre stympade *jsa* av *kär(a) du*.

[5] Exempel från ä. nsv. hos Kock, Arkiv f. nord. fil. XXV, 49, från y. nsv. hos Berg, a. st., s. 56.

[6] Talrika exempel från ä. nsv. hos Hellquist, a. st., s. 71, och Åkerblom, a. st., s. 254.

[7] Se Noreen-Meyer, *Valda stycken*, s. 188 r. 17; 190, 5, 35 (två gånger); 191, 3; Kock, a. st., XXV, 17 ff. och 23 f.; Åkerblom, a. st., s. 117.

[8] Se Lindroth, *J. Th. Bureus*, s. 258.

[9] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 189 r. 12; 191, 3; Hellquist, a. st., Åkerblom, a. st., s. 259 f., Hesselman, a. st., s. XCIV.

[10] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 188 r. 11, 13; 189, 8, 31; 191, 15, 18; Hellquist, a. st., s. 72, Åkerblom, a. st., s. 258 f., Hesselman, a. st.

[11] Se Kock, a st., XXV, 19, Berg, a. st., s. 15.

[12] Se Kock, a. st. XXV, 21 och 24, Åkerblom, a. st., s. 239, Berg, a. st., s. 16.

[13] Se Hellquist, a. st., s. 70, Åkerblom, a. st., s. 253, Hesselman, a. st.

[14] Se Manderström, *Företal* fol. 5 v., Kock, a. st. XXV, 22, 24, 28, 31 f., Åkerblom, a. st., s. 239, Hjelmqvist, Språk och stil VII, 124, Berg, a. st., s. 15, v. Kræmer, *Om trestafviga ords användning i vers*, s. 43.

[15] Se Kock, a. st. XXV, 28, Berg, a. st., s. 16.

nsv. träffas dessutom t. e. *kund(e)* eller *kunn(e)* [1], *måst(e)* [2], *mått(e)* [3], *sku* (redan y. fsv. av *skulu* 'skola'; ännu hos Dalin och Bellman samt fortfarande mycket vanligt i finländsk svenska, där det även har betydelse 'skulle') [4], *tord(e)* [3], *wild(e)* [5].

Andra verber, t. e. ä. nsv. ff. *bju(da)* [6] *dra(ga)* [7], *ge* 'giva' [8], *lad(e)* eller *la* [9], *rå* på' (av *råda*) [10], *säj(a)* [11] och *sad(e)* eller *sa* [12], *ta(ga)* [13] och finländskt *satt(e)* [14]. I ä. nsv. förekommer även sådant som hos Stiernhielm *synt(e)s*, *tyckt(e)s*, Columbus »*bruk(a)* munn», »*komm(a)* till wäga» m. m., Lucidor »*hör(e)n* på», »*släpp(e)n* in» o. d. [15]. Numera är apokope av *-a* särskilt vanlig i imperativer, t. e. *bröst* a'v, *hal* in', *hiv* run't, *kast* los's, *pass* på' eller *pass* op'p, *spel* u't eller *spel* op'p, *stopp* och belägg, *stött* för lo'ven, *titt* in' eller *titt* u't m. m. [16].

Övriga fall, t. e. *bort(a)* i', ä. nsv. ff. *båd(e)* eller *bå* [17] (redan y. fsv. *bādh*), *ell* (fsv. *ælla*) 'eller' [18], *förr(ä)n* (åtmin-

---

[1] Se Kock, a. st., XXV, 21, 24, 27, 32.

[2] Se Manderström, a. st., Kock, a. st. XXV, 19, 24, 27. Förekommer ännu i Finland, se Bergroth, a. st.

[3] Se Kock, a. st. XXV, 28.

[4] Jfr Hellquist, a. st., s 73, Hesselman, a. st. och se Noreen-Meyer, a. st., s. 190 r. 12; 191, 40.

[5] Se Kock, a. st. XXV, 19.

[6] Se Hellquist, a. st., s. 72, och SAOB. På samma sätt som *bju* rimligtvis uppstått i sådana fall som »*bju(da)* til'l» o. d., kan apokopen åtminstone delvis vara att förklara i de VII, 35 nämnda *bre(da)*, *klä(da)*, *le(da)*, *lö(da)*, *spä(da)*, *trä(da)*, *vri(da)*.

[7] Se Hellquist, a. st., s. 71, Åkerblom, a. st., s. 252 f., Hesselman, a. st.

[8] Se Hellquist, a. st., Åkerblom, a. st., s. 141, Hesselman, a. st.

[9] Se Hellquist, a. st., s. 72, Berg, a. st.

[10] Se Hellquist, a. st.

[11] Se Kock, a. st. XXV, 33 noten. I Sydsverge ännu allmänneligen *säj*.

[12] Se Hellquist, a. st., Berg, a. st., Noreen-Meyer, a. st., s. 189 r. 32.

[13] Se Hellquist, a. st., s. 71, Åkerblom, a. st., s. 252 f., Hesselman, a. st., Noreen-Meyer, a. st., s. 188 r. 20; 189, 5.

[14] Se Bergroth, a. st.

[15] Se Kock, a. st. XXV, 32 f., 57 f., 66.

[16] Se Östergren, Språk och stil XIII, 141 f.

[17] Se Beckman, Arkiv f. nord. fil. XI, 220, Hellquist, a. st., Berg, a. st.

[18] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 188 r. 20, 36; 189, 8, 12, 27; 193, 6;

stone redan hos Börk [1]), *hur* (redan i y. fsv.) jämte *huru* och i analogi därmed i y. nsv. *ehur(u)* [2], ännu stundom och särskilt i Finland [3] *int* för *inte*, *me(da)n* [4] (redan ä. fsv.), *mer(ä)n* Lidner, Leopold [5], *re(da)n* [6], *se(da)n* [7] (redan i ä. fsv.), *så(da)n*. I ä. nsv. träffas dessutom t. e. *el(e)s(t)* 'eljest' [8], *henn(e)s* [9], *hwar(e)st* (se Dahlgren), *hwart* (se Dahlgren) av fsv. *hwarte* 'varken', *lell* Lucidor ff. [10] av y. fsv. *ligwæll* 'likväl', *lik(a)* så' Columbus, Dalin [11], *ther(a)s* [9], *thest(e)* 'desto' (se SAOB), *uff* (redan y. fsv.) 'ur' av fsv. *utaf*.

2. I trestavig upptakt synkoperas (varigenom intensitetsföljderna 1003 och 0103 övergå till 103; jfr II, 305)

a) i förstavelser

α) andra stavelsen i den vanligare intensitetsföljden 1003, t. e. *ac(e)tylen* (se II, 308), *al(i)sarin* (se II, 308), *allihop* av ä. nsv. *alle ihop* (se SAOB), *am(e)rikansk* (se II, 308 och jfr *β* här nedan), *bibl(i)otek* (redan hos Sahlstedt och Widegren, se SAOB), *hi(e)roglyf* [12], *inf(i)nitiv* (numera oftast *in'finitiv*; jfr *β* här nedan), *kak(o)foni* [12], *kabbalik* Tegnér [12] för *kalabalik*, ä. nsv. *kler(e)keri* [13] (jfr *β* här nedan), *lab(o)ratorium*

---

v. Kræmer, a. st., Beckman, a. st., Kock, a. st. XXV, 19 f., 25, 29, Berg, a. st., s. 20, Creutz i För skola och hem 20, s. 11, 22, 24.

[1] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 190 r. 21, 31, 37. Jfr Ristell hos Grip, a. st.

[2] Se Berg, a. st.

[3] Se Bergroth, a. st.

[4] Se Berg, a. st., s. 29 f.

[5] Se Warburg, *Lidners Medea*, s. 19, resp. Berg, a. st., s. 30.

[6] Se Åkerblom, a. st., s. 247.

[7] Se Åkerblom, a. st., s. 247 f., Noreen-Meyer, a. st., s. 188 r. 31; 192, 13, 31.

[8] Se Kock, a. st. XXV, 58.

[9] Se Kock, a. st. XXV, 57.

[10] Se Kock, a. st. XXV, 69 not 2.

[11] Se Kock, a. st. XXV, 34, Hesselman, a. st., s. XCIV.

[12] Se Berg, a. st., s. 25.

[13] Se Vendell, a. st., s. 277, och Dahlgrens *Glossarium*.

(se II, 308; den synkoperade formen träffas redan hos Hiärne [1]), *lit(te)ratur*, *lok(o)motiv*, *mak(u)latur*, *malv(o)asir*, emellertid av ä. nsv. *i medler tijdh* och detta från mlty. *middeler tit*, *op(e)ration*, *or(i)ginal* (se II, 308 [2]; jfr *β* här nedan) och *or(i)ginell* (se II, 308), *pi(e)destal*, *pulv(e)risera* (se II, 308 och Leksells Rimlexikon), *rojalism* och *-ist* av fra. *royal* (kanske dock blott ortoepisk förändring; jfr däremot »hotell *Royal*», uttalat *Roajall*), *tab(u)latur* (se II, 308 och Sturzen-Becker [3] samt redan hos Manderström), *vet(e)rinär*, *zo(o)logi*.

β) tredje stavelsen i den mindre vanliga intensitetsföljden 0103 (jfr II, 308 f.) [4], t. e. *amer(i)kansk* (se II, 308 och jfr *α* här ovan), *dekol(le)tera* (se II, 308), *infin(i)tiv* (jfr *α* här ovan), ä. nsv. *klerek(e)rij* [5] (jfr *α* här ovan), *orig(i)nal* (se II, 308 [6] och jfr *α* här ovan), *prenum(e)rera*, dialektfärgat *rekom(men)dera*, *överst(e)löjtnant* (jfr dock II, 308). [7]

b) i ofta proklitiskt använda ord än andra stavelsen, t. e. *Agda* (y. fsv. *Aghada* 'Agata'), *Elna* (fsv. *Elena*), *Järker* (redan fsv. *Erker* av *Ereker*) [8], än tredje stavelsen, t. e. *gunsti(ge)* herrn, *nådi(ge)* herrn, *nådi(ga)* frun, *sali(ge)* kungen, min *sali(ge)* man samt de väl dock även på inflytande från de ty. formerna på *-er* beroende [9] talrika fallen (se VII, 251

---

[1] Se Schück, *Äldre sv. biografier*, s. 173.

[2] Även hos Björkman, *Chaucer*, s. 68, 164, 177 noten.

[3] Se Berg, a. st., s. 25.

[4] Rent undantagsvis synkoperas i detta fall den första stavelsen såsom i de av Cederschiöld, *Om svenskan som skriftspråk*, 4 uppl. s. 169, anförda *g(e)ografi* och *g(e)ometri*.

[5] Se Kock, *Undersökningar i sv. språkhistoria*, s. 63, och Dahlgrens *Glossarium*.

[6] Och E. Löfstedt i Dagens Nyheter 1 febr. 1920.

[7] Icke hithörande äro följande fall: *armosin* 1734 ff. jämte *armoasin* (se SAOB) beror på engl. *armozeen*, resp. fra. *armoisine*; *konvojera* jämte *konvoajera* (se Lyttkens-Wulffs *Uttals-ordbok*) är väl direkt bildat till *konvoj*, som är lån från nederl. *konvooi*; *tragikomisk* i stället för väntat *tragikokomisk* är lån från ty.

[8] Jfr ock s. 115 not 1 om *sta* för *söta*.

[9] Jfr Kock, Arkiv f. nord. fil. XXV, 42, Åkerblom, a. st., s. 237 f.

f.) av typen *jägar* Malm, *kejsar* Vilhelm, *riddar* Blåskägg, *skräddar* Palm o. d. för *jägare* osv.

3. I fyrstavig upptakt synkoperas vulgärt den andra stavelsen i *bibl(i)otekarie* (se II, 313 och SAOB; redan hos Sahlstedt och Widegren), ofta den tredje i *fide(i)kommiss* och hos Ristell[1] i *sangsiblité* för *sensibilité*, normalt åter den fjärde i typen *borgmästar* Munthe, *grosshandlar* A., *trumslagar* B., *urmakar* C., (se vidare VII, 251 f. och V, 338 f.; jfr emellertid 2, b här ovan).

B. I efterstavelser och enklitiskt använda ord synkoperas alltid den stavelse som står närmast efter den tryckstarka t. e.

Amer(i)ka, A(u)gust.

Barbro, ursprungligen oblik form av *Bar'bara*; *ber'nfisk* av ä. nsv. *Ber'(g)en-fisk* (se SAOB).

Dresd(e)nerbanken.

Ä. nsv. *Elfsson* av *Elefsson*; *England* av ä. nsv. *Engeland*; *eljest* Var. rer. voc. ff.[2] (fsv. *ællighis*), som enligt Kock[3] har alternativt akut; *elva* och *elfte* av *ellofva* och *ellofte* (så ännu Weste och alternativt Dalin 1850), som väl får antas ha alternativt haft akut (jfr II, 271); *E'rsson* av *E'riksson.*

fas'ter Lind (jämte *faderssyster*) ff. av ä. nsv. *farsyster* Var. rer. voc. (jfr II, 300); *februari* av det ännu i början av 1800-talet vanliga *februarii*[4]; *fe(d)la* (se III, 197) av ä. nsv. *fedhela* 'fiol' Var. rer. voc. (jämte *fedhlare* 'fiolist'; från mlty. *videle*); ä. nsv. *fij'nder* Columbus för *fi'ender*[5]; *fran'ska* (redan y. fsv.) av fsv. *franzeska*; *fransys'ka* av ä. nsv. *fransöseska* (jfr ovan s. 103); *fyrtio* (se III, 219; redan y. fsv. *fyrtighi*) jämte arkaiskt *fyratio*; ? *fän'kol* (så alternativt Lyttkens-

---

[1] Se Grip, Språk och stil I, 149.

[2] Se Vendell, a. st., s. 210.

[3] *Språkhistoriska undersökningar om sv. akcent* II, 410.

[4] Se Östergren, *Stilistiska studier i Törneros språk*, s. 10.

[5] Se Kock, *Undersökningar i sv. språkhistoria*, s. 60.

Wulffs Uttals-ordbok) Serenius (*fenkol*), Lind (*fenkol* och *fängkol*) ff., kanske snarare lån från mlty. *venkōl* än utvecklat av y. fsv. *fænikāl*, ä. nsv. *fenekål* Var. rer. voc., *fännekååll* Lex. Linc. [1]; *färla* Lind ff. av ty. (och lat.) *ferula* och således ursprungligen med akut; ä. nsv. *försende* 'förseende' [2]; *förtronde* Oxenstjerna, Atterbom m. fl. [3] för *-troende*.

gudsnå'd(e)lig; *gyl'l(e)ne*.

hil'ka eller *hyl'ka* från fi. *hillikka*?, resp. mlty. *hulleken* (se III, 312) och således ursprungligen med akut; *hyb'ble* (*hyble* Sahlstedt) av ä. nsv. *hybbele* Synon. lib., ursprungligen med akut [4] (jfr II, 266); *hys'ka* från mlty. *ōseke* (se III, 31 och här ovan s. 103) och således ursprungligen med akut.

»*kom* (*ic*)*ki*» o. d. hos Columbus.

juli och *juni* av äldre *julii* och *junii* (jfr här ovan om *februari*).

ka'klugn (så alternativt enligt Lyttkens-Wulff, Uttals-ordbok) hos t. e. Strindberg [5] för *kakelugn*; *Kan*(*a*)*an*; *kanfas* av ä. ty. *cannefas*; *kapris* (se III, 429 och ovan s. 34); *katolska* av ty. *katholische* och i analogi därmed *katolsk* för ä. nsv. *catholisk* [6] (jfr *germansk*, *romansk* m. m. jämte *-isk*, se VII, 283 ff., 366 f. och jfr III, 503); *kat'sa* av fsv. *katisa* från fi. *katitsa* och således ursprungligen med akut; *klerk* (redan i ä. fsv.) för äldre *klereker* (så ännu t. e. Ol. Petri) av lat. *clericus*; *kräfta* Levin Möller 1745 och Lind 1749 (hos båda blott alternativt), Sahlstedt ff. av äldre *krewela* Var. rer. voc.,

---

[1] En mängd andra former se A. Lyttkens, *Sv. växtnamn*, s. 481 f.

[2] Se Kock, *Undersökningar i Sv. Språkhistoria*, s. 60.

[3] Se Berg, a. st., s. 28.

[4] Se Noreen, *Grunddragen av fsv. grammatiken*, 2 uppl., § 79, 1.

[5] Se Berg, a. st., s. 27.

[6] Se Hellquist, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 221, där ock en mängd andra dylika fall anföras såsom *kätterisk*, *lutherisk*, *norrisk* (redan y. fsv. *norsker* av *norisker*), *norländisk*, *pohln*(*i*)*sk* (om *polsk* se III, 460 med not 4), *skånisk* (redan y. fsv. *skånsker* av ä. fsv. *skånisker*), *spåttisk*, *stockholmisk*, *östgötisk* m. fl.

Salberg, *kräffueta* Lex. Linc., *krefweta* (men *kräftklo*) Spegel, *kräfweta* Levin Möller, Serenius, Lind och ännu Palmblad [1] (om sjukdomen) kan delvis bero på mlty. *kreft* jämte *krevet* (samma ord är *kreffuetto* Bibeln 1541, *kräfweto* Bibeln 1703 'pansar'); *kär'(ri)ngen, -ar* (så Lucidor, Gripenhielm [2] och alternativt Weste; jfr *kär'ngami* 'min hustru' hos Columbus) och i analogi därmed *kärng* Moræus [2], Weste, Geijer [3] ff.; *Käksholm,* folketymologisk ombildning av fi. *Käkisalmi* och således ursprungligen med akut; *kör'rgård* (redan Weste »*tjörrgård*») för *kyr'kogård* (om den oursprungliga akuten se II, 300).

? *la'gård,* om det hör hit (se II, 301), dvs. uppstått av *la'dugård,* har akut från »i *la'(du)gården*» o. d.; *Larsmo* 1560 ff. av *Larissmo* 1550 [4]; *lod'ja* av ä. nsv. *lodija* [5] från ryskan (se III, 317) och således väl ursprungligen med akut; ä. nsv. *lyb(e)ske* [6] och i analogi därmed *lybsk* (jfr *katolsk* här ovan); *lärftet, -er* o. d. av ä. nsv. *läreft* Synon. lib., Asteropherus [7] (*lereft* P. Swart) eller *läroft* Lex. Linc. och ännu Linné samt i analogi därmed *lärft* Spegel, Levin Möller, Lind ff. (*lerft* Serenius, *lerfft* Schenberg 1742); *lärka* Lind ff. (*lärkia* Arvidi, Spegel, *lerckia* Schenberg) av ä. nsv. *lerekia* Var. rer. voc. eller *lärikia* Lex. Linc.; *lärkträd* 1819 ff. av ä. nsv. *lär(c)k(i)eträ(ä)* och y. nsv. *lärketräd* 1754—1842 [8]; *lördag* Levin Möller ff., om det utgår från äldre *lögerdag* [9] Serenius, Schenberg, Lind (jämte *lördag*) [10], i vilket fall akuten väl beror på analogi från *fre'dag* o. d.

---

[1] Se Språk och stil IV, 69.
[2] Se Hellquist, a. st., s. 74.
[3] Se Blanck, *Geijer i England,* s. 275.
[4] Se Saxén, Fennia XIV, 4, s. 33.
[5] Se Tamm, *Fonetiska kännetecken,* s. 8.
[6] Se t. e. Vendell, a. st., s. 295.
[7] *Tisbe,* s. 28 i min upplaga.
[8] Se A. Lyttkens, a. st., s. 1560.
[9] Se Noreen, *Sv. etymologier,* s. 42 f., och Wigforss, *Södra Hallands folkmål,* s. 184 ff. och 696.
[10] Ä. nsv. exempel hos Vendell, a. st., s. 298.

mahogni av engl. *mahogany*; *Maksmo* av *Maximo* 1550—54 [1]; *mejram* 1648 ff. [2] (alternativt med akut, se Lyttkens-Wulffs Uttals-ordbok) av *mejeram* Serenius eller *mejran* 1572—1804 [6] av *meyeran* Var. rer. ff. och ännu 1740 [2]; *mer(e)ndels* Leopold ff. efter ty. *mehrenteils* och därför alternativt med akut (se Lyttkens-Wulff); *mo'rot* B. Olaui 1578 ff. eller ä. nsv. (och ännu dialektalt) *mo(o)rro(o)t* 1628—1728 [3] av *moreroot* Var. rer. voc. (om den akuta taktformen se II, 301); *mos'ter* Lind (jämte *moderssyster*) ff. av *morsyster* Var. rer. voc.; *münch(e)ner(öl)*; *måndag* (redan i y. fsv.) är väl lika mycket beroende på mlty. *māndach* som på ä. nsv. *månedagh* [4] (i sednare fallet med akut från *ti'sdag* o. d.).

»jag ser'*na*, såg'*na*, har sett'*na*» o. d. av fsv. *hana* 'henne'; *Norge* (redan fsv. av *Nōreghe*); *numro* av *numero* (så alternativt Weste); *När(i)ke* (med synkope stundom redan i ä. fsv.).

Ol'sson (*Ollson* Tegel [5]) av *Olofsson* (jfr fsv. *Olver* av *Ōlāver* enligt A, 1, b, s. 120 här ovan); *onsdag* (redan i y. fsv.) av ä. nsv. och ännu hos Serenius samt alternativt Levin Möller, Lind, Sahlstedt, Widegren och Möller 1808 *odensdag* (*odinsdag* Spegel) med akut från *tisdag*, *torsdag* o. d.; *opra* ofta, t. e. Leopold [6], Franzén [6], Blanche (Hittebarnet), Fr. Hedberg [6], Strindberg [6], för *opera*; *Orsa* av fsv. »i *Oresom*» (se vidare III, 96).

Pettson vulgärt för *Pettersson*; ä. nsv. *pilla* Kolmodin (se Dahlgren), Runius [7] av *pillula* Var. rer. voc. (från latinet), vartill pl. *pillor* [7] och enligt III, 403 f. *piller* Lex. Linc. (under *pilula*, men *piluler* under *catapotia*), Levin Möller, Lind ff.

---

[1] Se Saxén, a. st., s. 35.

[2] Se A. Lyttkens, a. st., s. 282 och 284.

[3] Se A. Lyttkens, a. st., s. 502.

[4] Se t. e. Vendell, a. st., s. 307.

[5] Se Vendell, a. st., s. 319.

[6] Se Berg, a. st., s. 26.

[7] Se Åkerblom, a. st., s. 91 och 102, och Dahlgren, *Glossarium*.

med nybildad sg. *pill* Lindestolpe 1720 (se Dahlgren), Serenius eller såsom nu *piller*; *pils(e)ner*; *portlak* 1727 ff. eller *-laka* 1760—1861 eller *-lake* 1803—61 av äldre *portula(c)k* 1651—1749, resp. *-lacka* 1578—1765 (*porte-* 1664—84) och *-lake* 1788—96 [1]; pl. *pängar* (redan y. fsv.) av fsv. *pænighar*, troligen lån från mlty. och ffris. *pennig* eller ags. *penig* [2]; *pärlmo(r)* Franzén, Atterbom, Hedbom, Levertin, Hallström [3], Karlfeldt (Ölandslegend) för *pärlemo(r)*.

riksdag, *-råd* o. d. av mlty. *rīkesdach*, *-rät* osv. (jfr II, 301; det redan i ä. fsv. uppträdande *riksens*, som nu väl blott kvarlever i »riksens ständer», kan förklaras enligt A, 2, b, s. 124 här ovan [4]).

Sal(o)mon [5]; *sand(a)rak*; ä. nsv. *siinde* (tvåstavigt) 'seende' Lucidor [6]; *sjelfske* Franzén [7] för *själviske*; *Sverge* (redan y. fsv.; *Swerje* Columbus, *Suärie* Bolinus [8]) av *Sverige*; *syr'sa* Serenius ff. av ä. nsv. *syressa* Lex. Linc. och ännu äldre *siressa* Var. rer. voc. (troligen lån från ä. da. *sirise* och i så fall ursprungligen med akut); *söndag* (redan y. fsv. *syndagher*) av fsv. *synnodagh'er*, lån från mlty. *sunnendach* (dvs. *sünnen-*) [9]; *Sörmland* av y. fsv. *Sørmannaland*.

tillför(e)ne; pl. *tingsterne* Columbus [10] och best. sg. *tingsten* Sommelius [11] till *tingest*; ä. nsv. *tiensten(n)e* till *tienest* [12] och i analogi därmed *tienst* (redan i y. fsv.) 'tjänst'.

---

[1] Se A. Lyttkens, a. st., s. 1099.

[2] Jfr Kock, Arkiv f. nord. fil. XXIV, 194 f. Annorlunda Neckel Indogerm. Forschungen, Anzeiger XXIII, 90.

[3] Se Berg, a. st., s. 25 ff.

[4] Eller ock så som jag gjort i *Altschwed. gramm.* § 156, 2, a.

[5] Se Hjelmqvist, *Bibliska namn*, s. 109.

[6] Se Kock, *Undersökningar i sv. språkhistoria*, s. 60.

[7] Se Berg, a. st., s. 29.

[8] *En dagbok*, s. 11.

[9] Se Reinius, Språkvetenskapliga sällskapets i Uppsala förhandlingar 1897—1900, s. 56 ff.

[10] Se Hesselmans upplaga av Ordeskötseln, s. 93.

[11] Se Berg, a. st.

[12] Se Vendell, a. st., s. 375.

Vegesack, uttalat *Fäjsack*; *Vend(e)la*.

best. form *ångsten*, varefter obest. form *ångst* Serenius, Lind ff. till och med Dalin och en mängd yngre författare, isynnerhet skalder [1], till *ångest* (jfr. dock också mlty. *anxt* jämte *angest*); *åska* Levin Möller ff. av äldre *åsekia* Var. rer. voc., troligen ursprungligen med akut; *åtti* (redan ä. fsv. *åttighi* för *åttatighi*) jämte mycket ålderdomligt *åttatio* eller *åtteti*.

ängslig (redan fsv.) av äldre *ängstlig* (så ännu Stiernhielm; mlty. *engestlik*, således ursprungligen med akut).

II. Då genom (dialektalt) bortfall av intervokaliskt y. fsv. *dh* hiatus uppstått, bortfaller även den sednare av de båda vokalerna, därest denna är den reducerade vokalen ə (dvs. öppet eller halvöppet *e*, se I, 540 och III, 340 not 1 samt 412), t. e.

ahlsman, *-män* Dalin [2] för *adelsman*, *-män*; *allfarväg* av dial. *ālfarväg* och detta av *adel-* 'egentlig, förnämlig' (se SAOB); *a(de)rton*.

bal 'rede' av ä. nsv. *badel* (se III, 160 och SAOB); *be(de)r* 1642 ff. (se SAOB) [3], varefter *be* Lucidor ff. [4]; *bitti* Ristell, Franzén ff. av ä. nsv. *bittidhe* (mnederl. *bitide*, se SAOB [5]); *bla(de)t* Columbus ff. (se SAOB) [3]; *blo(de)n* Columbus ff. [6] 'blodet'; *blö(de)r* 1687, Ljungberg, Manderström, Lidner ff., varefter *blö* Dalin ff. [7] (*blöa* Columbus); *bo(de)n* Runius ff. [6]; *bre(de)r* Manderström, varefter *bre* Dahlstierna [3] ff. (jfr s. 122 not 6); *bro(de)r* (jfr ovan s. 120 not 9) och ä. nsv. pl. *brö(de)r* Ol. Petri ff. [8]; *bru(de)n* Dalin [3]; *bö(de)l* Wolimhaus, Lucidor, Hof [9].

---

[1] Se Berg, a. st., s. 28, och Kock, a. st., men ej upptaget i SAOL och SAOF.

[2] Se Hesselmans inledning till Argus-upplagan, s. XCVI och LXXI.

[3] Se vidare Åkerblom, a. st., s. 246.

[4] Se Åkerblom, a. st., s. 248.

[5] Och Grip, Språk och stil I, 149, Berg, a. st., s. 19.

[6] Se Åkerblom, a. st., s. 245, Berg, a. st., s. 34.

[7] Se Åkerblom, a. st., s. 246, Warburg, *Lidners »Medea»*, s. 36, och SAOB.

[8] Se Vendell, a. st., s. 23 och 197, Åkerblom, a. st., s. 244 f.

[9] Se Tamm, *Granskning av sv. ord*, s. 4, Åkerblom, a. st., s. 261.

dö(de)n Dahlstierna[1] och vulgärt ännu stundom.

e(de)r 1500-talet ff. (se SAOB)[2].

fa(de)r (redan i y. fsv.)[3]; *fegna(de)n* Swedberg[4] 'fägnaden'; ä. nsv. *fiär*[5], [3] 'fjäder'; *fo(de)r* (redan i y. fsv.) nu väl blott dialektalt; vulgärt *fö(de)r*, varefter inf. *fö*.

Sjönamnet *Glan* av ett äldre *Gladen*[6]; vulgärt *glä(de)r*, varefter inf. *glä*; *glö(de)n* och *eldglö(de)r* Hof[1], [5];

he(de)r Lindschöld[5]; *huckle* (se III, 293).

kalla(de) o. d. imperfekter, möjligen redan i ä. fsv.[7], men i alla händelser i y. fsv.[8], regelbundet hos Ristell och Bellman liksom ännu i vardagstal[9]; pres. *klä(de)r* och därefter *klä*[1] (jfr ovan s. 122 not 6), likaså *klä(de)sborste, förklä(de)*, ä. nsv. *ermklä*[10], pl. *klä(de)r*[11]; *qwäär* för *kväder* Dahlstierna, Dalin.

le(de)r, varefter inf. *le* (jfr ovan s. 122 not 6); *lur* 'basun' Bureus[12] ff. (men *lwdher, luder* Schroderus samt alternativt Levin Möller och Lind); *ly(de)r*[13] till *ly(d)a* 'lyssna' Lind; *lystna(de)n* Dalin, Geijer[14]; *lö(de)r* 'lödder' (se Dahlgren); pres. *lö(de)r*, varefter inf. *lö* (jfr ovan s. 122 not 6).

---

[1] Se vidare Åkerblom, a. st., s. 246.

[2] Se vidare Åkerblom, a. st., s. 247.

[3] Se vidare Åkerblom, s. 244.

[4] Se Åkerblom, s. 251.

[5] Se Åkerblom, a. st., s. 245.

[6] Se Hellquist, Sv. landsm. XX, 1, s. 174 f.

[7] Se Ottelin, *Studier öfver Cod. Bureanus* I, 157, 168 f.

[8] Se Beckman, Sv. landsm. XIII, 3, s. 22, Östergren, Språk och stil I, 98.

[9] Exempel från ä. nsv. se Åkerblom, a. st., s. 249 f., Hellquist, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 73, och Arkiv för nord. fil. IV, 316, Östergren, a. st., s. 96 f., Norelius, Arkiv f. nord. fil. II, 263, Kock, Sv. landsm. XV, 5, s. 20, Noreen-Meyer, *Valda stycken* s. 58 r. 25 och 69, 4, Hjelmqvist, Språk och stil VIII, 169; från y. nsv. Åkerblom, a. st., s. 250, Beckman, Arkiv f. nord. fil. XI, 220, Grip, Språk och stil I, 149, Berg, a. st., s. 12, Feuk, *Lidners poetiska språk*, s. 102, Sylwan, Samlaren 1898, s. 4 ff.

[10] Se Kock, Sv. landsm. XV, 5, s. 23.

[11] Se Åkerblom, a. st., s. 244 f.

[12] Se Lindroth, *J. Th. Bureus*, s. 139.

[13] Se Åkerblom, a. st., s. 247.

[14] Se Åkerblom, a. st., s. 251.

markna(de)n Bureus[1] ff.; *mo(de)r*; *måna(de)n* och *måna(de)r*[1].

ner P. Brahe ff. för *neder*.

Pe(de)r; ä. nsv. *pry(de)r*, varefter inf. *pry* Runius[2]; *pärlemor* Spegel ff. för ä. nsv. *-moder*.[3]

re(de)r[4]; *renklor* (jfr III, 401); *ro(de)r*[5]; *rå(de)r*[4], varefter inf. *rå*.

sal (redan y. fsv.) ofta i ä. nsv. och ännu hos Leopold[6] för *sadel*; *sakna(de)n* Dalin, Tegnér m. fl.[1, 7]; *skapna(de)n*, *-na(de)r* Dalin[7]; *skil(d)na(de)n* Stiernhielm ff.[7]; *skrinda* Serenius ff., om det är det fsv. *skripændæ*[8]; *skrä(de)r*, varefter inf. *skrä*[2, 4]; *slör*, väl av *slöder* (se III, 234); *smee'n* 'smeden' Columbus[2]; ä. nsv. *spri(de)r*[4]; *spä(de)r*[4] och därefter inf. *spä*[2] (jfr ovan s. 122 not 6); *sta(de)n* Lucidor ff.[9] och alle-, ingen-, någon*stans* av *-stadhens* (se SAOB); *starbrak* 'solstånd', om det utgår från ett icke anträffat fsv. *staþar-*[10]; ä. nsv. *Su(de)rköpungh* 'Söderköping'[11]; *sö(de)r* Lucidor, Columbus, Paulinus[12], Lind m. fl. och en mängd nutida ortnamn såsom *Sörby*, *-mark* o. d.

tjurhålla, väl av *tjuder-* (se VII, 471); *trå(de)n*[12]; *trå(de)r*,

---

[1] Se Åkerblom, a. st., s. 251.

[2] Se Åkerblom, a. st., s. 246.

[3] Se Tegnér, *Om genus i sv.*, s. 77, och Dahlgrens *Glossarium*.

[4] Se Åkerblom, a. st., s. 247.

[5] Se Åkerblom, a. st. s. 244 f.

[6] Se Åkerblom, a. st., s. 245; Berg, a. st., s. 29.

[7] Se Åkerblom, a. st., s. 252. En mängd andra exempel på *-na(de)n* från 1800-talet anföras av Berg, a. st., s. 33.

[8] Se Rydqvist, *Sv. spr. lagar* II, 208, och Schlyter. Annorlunda Torp, *Nyno. et. ordbok*.

[9] Se Åkerblom, a. st., s. 245 f.

[10] Så Rydqvist, a. st. III. Emellertid torde *starbrak* kunna bero på en dialektal övergång *dh* > *r* (jfr Noreen, *Altschw. gramm.* § 257 anm. 5), eftersom aldrig annan äldre form anträffats än *stadbrak* Lind m. fl. (se Dahlgren) jämte därav uppkommet *stabrak*.

[11] Se Vendell, a. st., s. 365.

[12] Se Åkerblom, a. st., s. 245.

varefter inf. *trå* 'tråda'[1]; *trä(de)r*, varefter inf. *trä*[2]; *ty(de)r*, varefter inf. *ty*[2] (jfr ovan s. 122 not 6).

vri(de)r, varefter inf. *vri* (jfr ovan s. 122 not 6); *vä(de)r* Arvidi ff.[3].

III. Mellan två lika konsonanter har (ursprungligt eller enligt III, 340—411 uppkommet) *ə* bortfallit genom »haplologi» (se III, 31 f.) i följande fall:

1. Mellan två *d*, t. e. *tretton(de)-* och *tjugon(de)dagen* samt (redan i y. fsv.) *åtton(de)-*, *nion(de)-*, *tion(de)-*, *tretton(de)-*, *fjorton(de)del* osv., men märkligt nog alltid *sjundedel* och *fjärdedel* (trots y. fsv. *fiærdēl*, som dock möjligen kan vara påverkat av mlty. *vērdēl*) jämte *fjärndel* (som kanske påverkats av mlty. *vērendēl*). Kocks regel[4], att synkopen inträder i de trestaviga räkneorden, men icke i de två- och fyrstaviga, vederlägges för riksspråkets vidkommande en *aderton(de)del*, *trettion(de)del* osv. (se SAOB, SAOL och SAOF), om den ock gäller för hans eget uttal.

2. Mellan två *l*, t. e. *samfällig* Schroderus ff. (jfr fsv. *samfellelega*), *tillfällig* (jfr fsv. *tilfællelikhet*), *villig* (jfr fsv. *villelica*), *åtskillig* (redan i y. fsv. av äldre *ātskililīkin*).

3. Mellan två *n*, av vilka det sista efter synkopen vanligen (se I, 429) sammanfaller med det föregående, t. e. en *ann* och *varann* samt *anndag* m. m.[5] av ä. nsv. *annen* 'annan' (se III, 341 f. och II, 300); *fan* av äldre *fanen* (se III, 372 och 428).

Likaledes synkoperas åtminstone sedan omkring 1600 bestämda substantivformer på *-nen*, till att börja med dock blott hos maskuliner, beroende på att i många av de företrädesvis normgivande uppsvenska dialekterna — särskilt trakten mellan Uppsala, Västerås, Sala och Gävle — blott

---

[1] Se Åkerblom, a. st., s. 246.
[2] Se Åkerblom, a. st., s. 246 f.
[3] Se Åkerblom, a. st., s. 244 f.
[4] *Undersökningar i sv. språkhistoria*, s. 65 f.
[5] Se Åkerblom, a. st., s. 234.

den mask. artikeln (fsv. *-enn*) försvagat sin vokal till ə, under det att vokalen i den feminina och plurala neutr. artikeln (fsv. *-en*) ännu hade kvaliteten *e* eller *æ*, såsom i en stor del av nämnda område än i dag är fallet[1]. Alltså t. e.[2] *länsmann[en]*, *mårgon[en]* Bureus, *munn[en]* Sparman 1642, Columbus, Holmström, Runius, Triewald, Bellman, C. F. Dahlgren ff., *mann[en]*, *steen[en]* Aurivillius, *termin[en]* Ol. Rudbeck ff., *altan[en]* Runius ff., *skårsten[en]*, källaren *Pelican[en]* Bellman ff., *baron[en]*, *måron* 'morgonen' Ristell, *scen[en]* Choræus ff., *ocean[en]* Stagnelius ff., *gardin[en]* Snoilsky ff.; *grann[en]* Columbus, *mån[en]*, *selpinn[en]* Bellman, *styrpinn[en]* C. F. Dahlgren. Likaså efter *nd*, uttalat *nn*, t. e. *bon* 'bonden' Bureus, *afgrundn*, *husbondn* Stiernhielm, *hunn* 'hunden', Lucidor ff. (*hund[en]* Holmström, Runius, Bellman), *vinn* 'vinden'.

Genom analogibildning efter mask.[3] antar fem. så småningom likartade former. I ä. nsv. äro sådana ännu mycket sällsynta, t. e. *kin(n)* 'kinden' Columbus, Dahlstierna, Runius[4]; jfr *Dyn* Dahlstierna för *Dynen* Spegel 'Düna'[5]. I y. nsv. äro de däremot mycket vanliga, t. e.[2] *afbön[en]* Hallman, *syn[en]* Ristell, *kvarn[en]* Melin och med *nd* uttalat *nn* *gränd[en]* Bellman ff., *hand[en]* Adlerbeth ff., *grin'n* Lenngren, Euphrosyne ff., *stund'n* (läs: *stunn*) Franzén ff., *lind[en]* Euphrosyne.

Går näst före det första *n* en perspirerad konsonant, blir efter synkopen av ə detta *n* sonant och övergår sedan till ə, t. e. *bottnen* > *botten* (alternativt *bottn$_n$*, se ovan s. 11; så redan hos Ol. Rudbeck), *braxnen* (så t. e. hos Bureus)

---

[1] Se Hesselman, Språk och stil XI, 147 ff.

[2] Se Hesselman, a. st., s. 90 ff., 135 ff., Lindroth, *J. Th. Bureus*, s. 252 not 1, Åkerblom, a. st., s. 240, Berg, a. st., s. 33 f., Grip, Språk och stil I, 149, Linder, *Regler och råd*, 3 uppl., s. 35.

[3] Se Hesselman, a. st., s. 164.

[4] Se Åkerblom, a. st., s. 240.

[5] Se Åkerblom, a. st., s. 229.

> *braxen* (så redan Sparman 1642; härur abstraherad en obestämd form *brax*[1] liksom i Frykdalsmålet *bott* ur *botten* och i riksspråk *drott* ur *drotten* av *drottnen*), *socknen* > *socken*[2].

Dessa mask. och fem. synkoperade former äro numera väsentligen inskränkta till det vardagliga språket och poesin, under det att de högre stilarternas prosa genom analogibildning efter typerna *sak-en, rock-en, grepe-n* bevarat eller ånyo infört ändelsen *-en*. Emellertid saknas i alla stilarter artikeln fortfarande alltid i *borgen, examen, fröken, lekamen* (jfr *lekamenen* Bibeln 1541), *myrten, orden, tentamen* samt *början* o. a. ord på *-an*; dessutom ofta — särskilt i tal — i *botten* (t. e. »ligga på sjöbotten» o. d.), *braxen, socken, afton* (»sent på afton»), *morgon* (»tidigt på morron»), *altan, kapten, syren, apelsin, gardin* (»dra opp gardin»), *kamin, kanin, karaffin, krinolin, kusin, maskin, termin* (»mitt i termin»), *terrin, baron, kanon* (»ladda kanon»), *patron, telefon* (»det ringer i telefon»), *mun* (»dra på munn»), *grind* (»mota Olle i grinn»), *gränd* (»inne i gränn»), *hand* (»ta i hann, kyssa på hann»), *hund* (»få röda hunn»), *sand* (»rinna ut i sann»), *strand* (»längs med strann»), *stund* (»strax på stunn»), *tand* (»ta en tår på tann»), *vind* (»uppe på vinn») o. d. jämte *bottnen* osv.; se närmare i böjningsläran.

Den neutrala pluralartikeln *-en* har däremot bibehållits oförändrad. Åtminstone skenbart synkoperade former har jag påträffat blott i *ögon*[*en*] Stiernhielm (Hercules v. 246 och 529; *ögon*' 279, väl för *ögone*, jfr *örone* v. 527, men *ögonen* v. 528) och *öron*[*en*] Bureus (liksom i Skuttunge-målet).

När det enklitiska *-en* (av fsv., isl. *hann*) 'honom' synkoperas, blir *n* sonant (skriven *en*), t. e. *fann-en*, uttalat *fan*$_n$-*n*$_n$ jämte vanligare *fann-ən*.

---

[1] Se E. Smedberg, *Peder Månssons landsmansskap*, s. 62.

[2] De vulgära *ungen, vangen* för *ugnen, vagnen* torde däremot utgå från de redan ä. fsv. formerna *ung, vang* (för *ugn, vagn*), om vilka se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 294,2.

I adjektiver av typen *funnen* (isl. *funnenn*) uteblir vanligen synkopen på grund av inflytande från ntr. *funnet* (och sup. *funnit*), men om den äger rum, så blir *n* sonant, t. e. $fun_n n_n$.

4. Mellan två *r* synkoperas *ə* sedan mitten av 1600-talet [1], t. e. Arvidi [2] *för(er)*, *hör(er)*, *kör(er)* [3], Aurivillius *för(er)*, *hör(er)*, Runius *(til)hör(er)*, *rör(er)*, Ljungberg *för(er)*, *hör(er)*, Manderström *begär*, *berör(er)*, *(be)styr(er)*, *för*, *(för)hyr(er)*, *lär(er)*, *yr(er)* m. m., Botin *för(er)*, *hör(er)*, *rör(er)* osv. [4]. Under det att den längre formen hela 1600- och 1700-talen igenom anses såsom den mera vårdade, har man vid mitten av 1800-talet kommit därhän, att den av Rydqvist får betyget, att den »ännu är, åtminstone i de flesta ord, ganska antaglig», men alldeles obruklig i *syr*, *yr* och nästan alldeles i *begär(er)* [5]. Numera brukas den blott i poesi, men är där rätt vanlig, t. e. [6] *förer* Wennerberg, Levertin, *hörer* Malmström, Rydberg, Levertin, *styrer*, *störer* Wennerberg, *tärer* Levertin.

Det är denna vacklan mellan former på *-r* och *-rer* som gjort, att verbalstammar på *-r*, som från början aldrig haft en presensform på *-rer*, stundom genom analogibildning antagit en sådan, t. e. [7] *bärer* Arvidi, Sahlstedt, Levertin, *farer* Girs, Hiärne, Sahlstedt, *skärer* Sahlstedt, *törer* Karl XII.

---

[1] Då hjälpverbet *lär* träffas (skrivet *ler*) redan 1495 (se Söderwall) och sedan hos Gustaf II Adolf, så talar detta just icke för H. Björkstams åsikt (*De modala hjälpverben* I, 70 ff.), att detta hjälpverb utgår från *lärer* av *lära*; detta så mycket mindre som Hellquist (a. st., s. 143) i sina källor från 1600-talet funnit de gamla formerna på *er* vara »ännu allenarådande». Att emellertid senare hälften av 1600-talet ägde synkoperade former, framgår av de ovan i texten anförda exemplen från Arvidi och Aurivillius (jfr ock not 3 här nedan).

[2] *Manuductio*, s. 112 och 119.

[3] Ett något osäkert exempel är *för* hos Columbus (Noreen-Meyer, a. st., s. 151 r. 32).

[4] Se Åkerblom, a. st., s. 148 f. och Manderström passim.

[5] Se *Sv. språkets lagar* I, 309, 289 och 294.

[6] Se Berg, a. st., s. 76.

[7] Se Åkerblom, a. st., Hellquist, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 143, Berg, a. st.

Pluraländelsen *-er* synkoperas aldrig, t. e. *körer, morer, negrer* osv. i analogi med *vänner* o. d. Likaså bevaras ə i *botgörerska, äventyrerska* o. d. genom anslutning till *botgörare* osv.

IV. Mellan *l* eller *r* och långt eller halvlångt *n* bortfaller ə sedan omkring 1550 [1].

1. Mellan *l* och *n*, t. e. *Småln* (bl. a. hos Snoilsky) av *Smålen* [2] (jfr III, 341), *Väster-* och *Östergylln* av *-gyllen* < *-gylland* < fsv. *-gytland* [3] < *-gōtland*. Likaså i den mask. artikeln (fsv. *-enn*, jfr ovan s. 133 f.), t. e. *gaveln* Bureus ff., *himmeln* Stiernhielm ff., *tygeln* Skogekiär Bärgbo ff., *fogeln* Brenner, Holmström ff., *nyckeln* Ol. Rudbeck ff., *adeln* Triewald ff., *fjäriln* Bellman ff.; *saaln* 'sadeln' Columbus, *deln, poln, saln* 'salen' Ol. Rudbeck ff., *stoln* Triewald, Levertin, *gåln* 'gården', *koln* 'kålen', *åhln* Runius, *näktergaln, rågskyln* Atterbom ff., *daln* Grafström, *kvälln, palln* Levertin, Heidenstam, *fålln, ridikyln, svåln* Heidenstam; *kulln* Ol. Rudbeck, *fåln, svaln* Bellman, *skalln* Hallman, *vindspoln* C. F. Dahlgren, *skoln* för *skolen* (äldre form för *skolan*) Snoilsky. Genom analogi utsträckes senare synkopen till den fem. artikeln (fsv. *-en*, jfr ovan s. 134), t. e. *soln* Bellman, Lenngren, Böttiger, Rydberg, Levertin, Heidenstam, *mamselln* Bellman ff., *själn* Heidenstam.

Dessa synkoperade former äro numera väsentligen inskränkta till det vardagliga språket och poesien, under det att den högre prosan genom analogibildning infört *-en*. Dock brukas även där så gott som undantagslöst *-n* i ord på *-el*, t. e. *adeln, bibeln* osv., dessutom förekomma — särskilt i tal — ofta *djävuln, fjäriln, vadmaln, äriln*. Å andra sidan ha ord

---

[1] Se Hesselman, Språk och stil XI, 90 ff., Åkerblom, a. st., s. 239, Berg, a. st., s. 31 f., Linder, a. st., s. 34 f.

[2] Se Rydqvist, a. st. II, 98.

[3] Se Rydqvist, a. st. II, 271 med not 2.

på *-le* numera, även i tal, nästan aldrig *-ln*, utan vanligen *-lən*, t. e. *fålen, skallen*, undantagsvis ln_n (jfr I, 428), t. e. *skalln*. Se vidare böjningsläran.

Det enklitiska *-en* (av fsv., isl. *hann* 'honom' synkoperas mycket sällan, varvid *n* utom före en följande vokal blir sonantiskt (jfr I, 428), t. e. »ja(g) *tåln* inte, om också du *tåln*$_n$» eller »hon *hölln* i hann o(ch) *höln*$_n$ fast» jämte vanligare *tål-ən* och *höll-ən*.

I adjektiver av typen *mulen, fallen* uteblir synkopen på grund av inflytande från ntr. *mulet, fallet*. Dock träffas hos Lucidor *galn* och *maln* samt nu för tiden undantagsvis *falln*$_n$, *svulln*$_n$ o. d. med sonantiskt *n* (jfr I, 428).

2. Mellan *r* och *n* t. e. *fjärndel* (se ovan s. 133), vardagligt *gomorn* och *i morn* av *mor(g)on, är(e)nde*[1], ä. nsv. *Wärnd* 'Värend'[2]. Likaså i den mask. artikeln (fsv. *-enn*, jfr ovan s. 133 f. och 137), t. e. *wintern* Sparman 1642 ff., *såmmarn* Skogekiär Bärgbo, Runius ff., *wädurn* Runius, *hungern, åkern* Triewald, *asurn* Leopold, *purpurn* Rydberg; *murn* Bureus, Heidenstam, *zarn* Runius, *farn* Runius, Brenner, Hof, Sommelius, *brorn* Hof, Leopold, *fältskärn, siktern* 'sekreteraren' Leopold ff., *konstnärn* Leopold, Rydberg ff., *härn* 'hären' Adlerbeth, Nybom, *tår'n* Vitalis, Nybom, *vår'n* Vitalis ff., *satirn, andekor'n* Wirsén, *bonjourn* Heidenstam, *aktörn, förn, tamburn* Fröding; *gifwarn* Lucidor, *skaparn* Ol. Rudbeck, *friar'n* Runius. Analogiskt utsträckes senare synkopen till femininer (jfr ovan s. 134 och 137), t. e. *morn* 'modern' Hof, Levertin, *dörrn* Bellman osv.

Av dessa synkoperade former äro numera de flesta inskränkta till det vardagliga språket och poesien, under det att den högre prosan genom analogi infört *-en*. Dock användes i alla stilarter *-n* så gott som alldeles uteslutande i

---

[1] Se Berg, a. st., s. 26 f. Jfr ock Lyttkens-Wulffs *Uttals-ordbok* och Cederschiöld, *Sv. som skriftspråk*, 4 uppl., s. 169.

[2] Se Vendell, a. st., s. 403.

ord på *-ĕr*, *-ŏr*, *-ŭr*, t. e. *fjädern*, *lektorn*, *purpurn*, samt i *herrn* (men *Herren* om Gud) och *kan'slern* (jämte *kanslä'ren*); oftast i ord på *-ēr*, t. e. *kamrern*; ofta — i synnerhet i tal — i ord på *-ăr* och *-are*, t. e. *sommarn*, *murarn*, och enstaka ord som *cigarrn*, *dörrn*, *fältskärn*, *karln* (uttalat *karn*), *konstnärn*, *konsärn* (men *konserten*). Genomförd är ock, frånsett arkaiserande språk, synkopen i bestämd pl. *arbetar(e)na*, *jägar(e)na* o. d. Se vidare böjningsläran.

Likaledes synkoperas det enklitiska *-en* (av fsv., isl. *hann*) 'honom', t. e. *brukarn* Lucidor, *fruktarn*, *koštar'n*, *älskarn* Dalin, *ur'n* 'ur honom' Bellman o. d. [1], former som numera endast förekomma i lägre stil.

I adjektiver av typen *svuren*, *välboren* uteblir synkopen i analogi med ntr. *svuret* osv. Dock träffas hos Sehlstedt *erfar'n* [2].

V. Om synkope av *ə* mellan *t*, *ṭ*, *d*, *ḍ*, *s*, *ṣ* och *l*, *r*, som då övergå till sonanter, se ovan s. 11 f.

VI. Om mellan två tryckstarka stavelser står ett genom reduktion av *a* (se III, 353), *e* (se III, 365) eller *o* (se III, 396) uppkommet *ə* eller ock flera trycksvaga stavelser, av vilka den sista innehåller *ə*, så synkoperas detta i de för riksspråket framför allt normgivande dialekterna i Uppland, östra Västmanland, södra Dalarna samt norra och östra Södermanland [3]. Spår härav visa sig redan i yngsta fsv. vid början av 1500-talet uti Västeråstrakten, men då ännu — liksom i nuvarande östnordsvenska och vissa norrländska dialekter [4] — blott efter lång rotstavelse, t. e. *byrdman* (ä. fsv. *byrþa-*, y. fsv. *byrdhe-*) 'bördeman', *sārmāl* (ä. fsv. *sāra-*, y. fsv. *sāre-*) 'sår' o. d. [5] Emellertid visar sig redan hos

---

[1] Se Åkerblom, a. st., s. 127 f.

[2] Se Berg, a. st., s. 29.

[3] Se Hesselman, *Sveamålen*, s. 43 f., Språk och stil X, 289, Ericsson, Sv. landsm. B. 8, s. 186 f.

[4] Se Hesselman, *Sveamålen*, s. 42.

[5] Se E. Neuman, *Utbredningen av vokalbalansen a: å*, s. 28 f.

Stiernhielm och hans samtida denna synkope ej blott efter lång stavelse, t. e. *allhanda, hiertblod* o. d., utan även efter en kort, t. e. *aapspel* (äldre *apespel*)[1]. Om då den före ə gående konsonanten är ett *l*, *n*, *r*, som genom synkopen skulle sammanstöta med en annan konsonant, inträder svarabhakti enligt s. 15 ovan (jfr dock även s. 17 f.), t. e. *äppelskaal* Columbus (se vidare ovan s. 15 ff.).

Först vid övergången till y. nsv. synes denna synkope ha mera allmänt tillämpats inom riksspråket, att döma av en jämförelse mellan å ena sidan Serenius och Lind, å andra sidan Lex. Linc.[2] liksom ock av Hofs uttryckliga uppgifter[3] rörande det uppsvenska uttalet. Längst håller sig ə osynkoperat i adjektiver på *-lig* (av fsv. *-liker*) och därav bildade »adverber» på *-ligen* (förr även *-liga* och *-lig*), vilket torde sammanhänga med den minskning i tryckstyrka som *-lig* vid sin övergång från sammansättningsled till avledningsändelse undergått[2], så att ə synkoperats där *-lig* ännu var halvstarkt, men ej där det redan var såsom nu halvsvagt. Ehuru Hof uppger, att det uppsvenska uttalet på hans tid var t. e. *berömligt, brukligt, tydligt, wådligt* för äldre *-eligt*, så har både han själv mycket ofta och Serenius och Lind regelbundet *-elig*[4], vilket för övrigt användes allmänt och ymnigt hela 1700-talet igenom samt än i dag är rätt vanligt, särskilt hos våra skalder (se III, 365 och VII, 340 f., 351 f. samt den III, 365 not 1 citerade litteraturen).

Av de otaliga hithörande fallen (se t. e. III, 357, 365, 398[5]) må här endast ett fåtal exempel anföras:

A. Mellan de båda tryckstarka stavelserna stod ur-

---

[1] Se Hesselman, Språk och stil X, 289.

[2] Se Kock, Sv. landsm. XIII, 11, s. 19.

[3] *Dialectvs*, s. 43 f.

[4] Serenius *berömlig* och *bruklig*, Linds *berömlig* (men *brukelig*) bero väl på inflytande från ty. *rühmlich* och (*ge*)*bräuchlich*.

[5] Ytterligare exempel se Kock, a. st., s. 18 ff., Hof, a. st., Berg, a. st., s. 40 f., Åkerblom, a. st., s. 280 och där anförd litteratur.

sprungligen blott en stavelse, t. e. *asplöf* Lind (men *aspeträ*), *biörkskog* Hof (jfr *björkehage* Bååth, *-kulle* Tegnér), *bogstreng* Serenius (*boge-* Lex. Linc.), *borgmästare* Lind, Hof (*borge-* Rondeletius), *brudsäng* Lind (*brude-* ännu hos Wirsén), *djurgård* Serenius, Lind (*diure-* Lex. Linc.), *dynghög* Serenius (*dynge-* Lex. Linc., Lind), *dörwaktare* Lind (*döre-* Lex. Linc.), *fatbur* Serenius (*fate-* 1734 års domareregler), *fiskben* Lind (*fiske-* Lucidor), *fyllhund* Serenius, Lind (*fylle-* Lex. Linc., Chronander), *getmjölk* Lind (jfr *getelort* Franckenius), poetiskt *helg-*, *läk-*, *rikdom*[1], *hönsgräs* Serenius (*hönse-* Franckenius), *klockstapel* Lind (*-ul* Serenius; *klockestapel* Lex. Linc.), *källvatn* Lind (*kell-* Serenius; jfr *källesprång* Atterbom), *körswän* Dict. Hamb. 1700 (*-swen* Serenius; *köre-* Lex. Linc.), *lungsot* Serenius, Lind (*lunge-* Lex. Linc.), *lyktgubbe* Lind (*lykte-* Serenius och ännu Tegnér), *messhake* Serenius (*mäss-* Lind; *messe-* Lex. Linc., jfr *messedrägt* Stagnelius), *myrstack* Serenius, Lind (*myre-* Lex. Linc.), *näswis* Hof (*näse-* Messenius, Runius), *nöttkärna* Lind (*nöte-* Wolimhaus), *oxtunga* Lind (*oxe-* Lex. Linc.), *perlband* Serenius, Lind (*pärle-* ännu hos Snoilsky), *prestgård* Serenius (*präst-* Lind; *preste-* 1734 års lag), *rådrumm* Hof (*råde-* Serenius), *skolmestare* Serenius (*scholmästare* Lind; *skole-* Rondeletius, *schole-* Lex. Linc.), *sondotter* Lind och *-hustru* Serenius, Lind (jfr *soneson* Serenius, Lind, Wallin, Franzén och ännu Rydberg), *sophög* Lind, *-qwast* Serenius (jfr *sopetunna* Heidenstam), *swepkläde* Serenius (*swepe-* Lind), *tunnbindare* Lind (*tun-* Serenius; *tunne-* Lex. Linc.), *waggband* Lind (jfr *waggesång* Vitalis), *vedbrand* Serenius, Lind (jfr *wedeträä* Girs), *åskslag* Lindfors ff. (*åskje-* Serenius, Lind, *åske-* Sahlstedt, Weste, Möller 1808, Leopold, Atterbom, Franzén). — Icke hithörande äro de flesta sammansättningar med *altar-*, *ankar-*, *bägar-*, *hammar-*, *kammar-*, *källar-*, *navar-* och *pelar-*, emedan dessa utgå från äldre former utan *e* (se VII, 444).

Att synkopen ej är inskränkt till öppen stavelse — som

---

[1] Se Berg, a. st., s. 20 f.

förelegat i de nyss anförda exemplen — framgår av sådana fall som *börd(e)srätt* (jfr VII, 429; till fsv. *byrþe*), *drikzpengar* Serenius (*drickes-* Lind; jfr VII, 396), *fruntimber* P. Brahe 1581 ff. (*fruen-* Lex. Linc. samt ännu Dalin och Bellman [1]; jfr III, 294), *gran'stru* Moræus [2] 'grannhustru' [3], *klädsfabrik* (till *kläde*) Wirsén [4], *köksbord, -piga* m. m. Serenius, Lind (av ä. nsv. *köke* Var. rer. voc. ff. till och med Dict. Hamb. 1700; jfr VII, 396), *undligt* Ristell liksom ännu ofta i Stockholm [5] för *underligt*, *Vingåker* (fsv. *Vīkingäker*; jfr vulgärt *fjärsman* för *fjärdingsman*).

B. Mellan de båda tryckstarka stavelserna stodo ursprungligen två eller flere stavelser, t. e. med synkope i öppen stavelse *fikonträd* Serenius (jfr *fikonelund* Lex. Linc.), *syskonbarn* Serenius, Lind (*syskone-* Lex. Linc.), *ättikkrus* (*etikje-* Serenius, *ätike-* Lind); i sluten stavelse *boställsvåning, frimärksalbum, frögömsväxt, förkläd(e)sband, helsid(e)splansch, helvetsfoster* Snoilsky, *-gap* Wennerberg, *-skratt* Atterbom, *-storm* Ossiannilsson, *-verk* C. F. Dahlgren för *helvetes-* [4], *hemligtsfull* Levertin för *hemlighets-* [6], *Medelplana* (fsv. *Mætheluplanda* [7]), *mellanrikslag, okynnsart* Wirsén [4], *omdömslös* Palmblad [4], *samhällsklass, sommarnöjsträdgård* Strindberg [4], *täckdik(e)srör, umgängskrets* Atterbom, *-sätt* Lenngren, Euphrosyne [4], *Västerplana* (fsv. *Vesteroplanda* [7]) och *Österplana*. — Icke hithörande äro de flesta sammansättningar med *anlets-, ansikts-, arbets-, gärds-* (se II, 301), *regements-, riks-* (se II, 301), *samvets-* och *ämbets-* (om vilka alla se VII, 454 f.), emedan dessa utgå från äldre former utan *e*.

---

[1] Se Hesselmans inledning till Argusupplagan, s. XCV, resp. Hellquist, Arkiv f. nord. fil. IV, 291.

[2] Se Hellquist, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 75.

[3] Synkopen förutsätter den från fsv. kända alternativa accentueringen *hustru'* se (Bure, *Rytmiska studier*, s. 21, Cederschiöld, *Rimlista*, s. 184, Kock, *Sv. akcent* II, 351).

[4] Se Berg, a. st., s. 40.

[5] Se Grip, Språk och stil I, 149.

[6] Se Berg, a. st., s. 41.

[7] Se Styffe, *Skandinavien under unionstiden*, 2 uppl., s. 127.

De synkoperade formerna voro tydligen förr mera gängse inom riksspråket än nu är fallet. Redan ovan har från Stiernhielm citerats *allhanda* och *hiertblod* (jfr *hjärtvän* hos A. Jensen), vilka nu ha *-e-*. Detsamma är fallet med de av Hof såsom uppsvenska anförda *arwjord, hionlag* (ännu hos Adlerbeth), *hussyn, talsätt,* och det ännu ålderdomligare *-a-* uppträder nu i Hofs *fotpall* och *wådbot.* Hos våra skalder visa sig emellertid av lätt begripliga skäl då och då synkoperade former som försvunnit från prosan, t. e.[1] *anddrag* Franzén, *-rik* Stagnelius, *binikmask* Fahlcrantz, *fiendkula* Bååth, *fröjdfull* Sommelius, *fältherrblick* Snoilsky, *jättkraft* Vitalis, *-lik* C. F. Dahlgren, *-själ, liljqvist, ottsång, sinnbild* Atterbom, *skaldkonst* Vitalis, *-mö* Lenngren, *skördfält* Stagnelius, *smädord* Ling, *stjärnnatt* Wennerberg, *svansång* Tegnér, *tankdiger* C. F. Dahlgren, *-dryg, -tom* Wallin, *tidhvarf* Wallin, Atterbom, Stagnelius, Bäckström, *tjenstman, tänksätt* Leopold. Vida vanligare är det dock, att vid sidan av en synkoperad prosaform står en ålderdomligare poetisk med bevarat *-e-*, t. e.[2] *hörnesten* Tegnér, Nicander, Gellerstedt, *pomadeburk* Wadman, *speleman* Franzén, F. A. Dahlgren m. m. Emellertid förekommer även inom själva prosan en stor mängd fall av vacklan mellan former med och utan *-e-*, t. e. *Axvall* jämte *Axevalla, bön(e)hus, färj(e)karl, gruv(e)stadga, jul(e)tid, kart(e)verk, krönik(e)artad, körk(e)gård, larsmäss(e)päron, pänning(e)böter, Präst(e)bol, res(e)dag, tal(e)man* m. m. (se VII, 417 f., 424 ff., 439 ff., 446, 449, 457) och framför allt de många orden på *-(e)lig* (se VII, 340 f.) och *-(e)ligen* (se VII, 351 f.) samt av typen *lärar(e)kall, Mälar(e)provinserna* osv. (se VII, 444 och 455).

Därjämte finnas emellertid massor av exempel som konstant uppvisa *-e-* (se III, 354 ff., 365, 396 ff. och VII, 416 f., 424 ff., 438 ff., 441 f., 444, 446, 449, 457, 464, 467 f.). Dessa undantag från den allmänna regeln bero — liksom de

[1] Se Berg, a. st., s. 40.

[2] Se särskilt Berg, a. st., s. 42 f., där ett drygt hundratal exempel anföras.

blott alternativa *-e*-formerna — på någon av följande omständigheter[1]:

1. Anslutning till den form en sammansättningsled har såsom självständigt ord, t. e. *betesmark*, *dikesren*, *frälsegård*, *jättegryta*, *lieskaft*, *sädesfält*, *uppehålla*, *vetemjöl*, *videbuske*, som t. e. i södermanländsk dialekt heta *betsmark* osv.[2].

2. Härstamning från Götalands dialekter, t. e. *Hässleby* (jfr *Hässelby* i Svealand, se ovan s. 15 not 4), *Mösseberg* (jfr *mösskulle*), *ottesång*, *strumpeband* (jfr *strumpfot*), *talesätt* (jfr uppsvenskt *talsätt* enligt Hof). Jfr de ovanligt talrika former med ett från det vanliga bruket avvikande *-e-*, som träffas hos de från Götaland (resp. Östergötland, Småland och Skåne) bördiga Atterbom, Stagnelius och Sturzen-Becker[3].

3. Arkaiskt språkbruk, särskilt i lag- och kyrkostil, t. e. *bördeman*, *domedag*, *fästekvinna* (jfr *fästman* och *fästmö*), *hjonelag*, *syneman*, *tideböcker*.

4. Lån från främmande språk, t. e. *akacieträd*, *justitieråd*, *kopiebläck*, *läsebok* (jfr *läskarl*) o. d. (se III, 365).

VII. Oklara fall äro:

bevars och *gunås* av resp. *bevare oss* och *gud nåde oss*, för vilka jag icke har någon förklaring att föreslå.

I *Lill-Klas* och *Stor-Klas*, *Lill-Olle* och *Lill-Anna* o. d. torde *lille-*, *-a*, och *store* ursprungligen ha utgjort upptakt, helst som formen *lill(e)* förutsätter tycksvaghet[4], och i så fall har apokope ägt rum enligt I, A, 1 b, s. 121 här ovan. Men hur skall typen *Anna-lill* förklaras?

masken, som av Columbus anföres såsom varande bergslagsspråk[5] för *matsäcken*, utgår väl från en form med akut

---

[1] Jfr delvis Kock, Sv. landsm. XIII, 11, s. 22 ff.

[2] Se Ericsson a. st.

[3] Se Berg, a. st.

[4] Se Noreen, *Altschwed. gram.* § 290 anm. 2.

[5] Se Hesselmans uppl. av *Ordeskötseln* s. 81 och 114.

och reducerad penultima samt har då synkope enligt I, B, s. 125 ff. här ovan.

menskia Lucidor, *menska* Sahlstedt ff. (*menskja* Weste) och ännu[1], uttalat *män'ʃa*, kan på grund av sitt *ʃ*-ljud ej gärna vara synkoperat av fsv. *mænniskia*, varifrån ju vid synkope enligt VI här ovan utgått *mänsklig* med *sk* (jämte *mänʃlig* i anslutning till *männiʃa*); jfr ock *önska* av fsv. *ønskia*, *åska* av *åskja* (se ovan s. 129) o. d. Utan det torde vara lån från mlty. *mensche* liksom på sin tid fsv. *mænniskia* från fsax. *mennisco*. Man kunde emellertid möjligen tänka sig, att *mänʃlig* vore den ljudlagsenliga formen och uttalet med *sk* i så fall av ortoepisk natur, vadan *mänʃa* väl finge antas vara bildat till *mänʃlig*. Men varför har i så fall icke också *människa* fått ett ortoepiskt uttal med *sk*?

oknog Lind, *ok*(*un*)*nog* Schenberg 1742, *oknug* Columbus (*oknot* Serenius) av fsv. *ōkunnogh* 'obekant' synes förutsätta ett uttal med halvstark ultima (jfr nutida *avog*, *biltog*, *idog* med alternativt halvstark ultima) och således med synkope enligt VI här ovan.

sällskapt och *skep't* Lucidor[2] för *sällskapet* och *skeppet* äro väl blott vågade poetiska friheter, varemot *saltkar't* Elgström, *pansart* Tegnér, Kullberg, *altart* C. F. Dahlgren, Ling, Stagnelius, *besvär't* Braun[3] för *saltkaret* osv. äro genuint västgötska och småländska (samt östgötska?) dialektformer.

De i ä. nsv. icke sällsynta[4] kortare formerna av ändelserna -*ar*(*e*), -*ast*(*e*) och i synnerhet -*and*(*e*) bero näppeligen, såsom Kock[5] håller före, på den i vissa sv. dialekter förekommande apokopen av slutljudande vokal, ty dessa dialek-

---

[1] Icke »endast i värs» såsom Berg, a. st., s. 28, antar, ty se t. e. Forum 1918, s. 79 not.

[2] Se Kock, Arkiv f. nord. fil. XXV, 67 med not 1.

[3] Se Berg, a. st., s. 37 f.

[4] Se Kock, a. st., s. 36 ff., Åkerblom, a. st., s. 238.

[5] A. st., s. 40 f.

ter äro för periferiska för att ha kunnat utöva nämnvärt inflytande på riksspråket. Fastmera har man väl att i alla dessa fall anta tysk påverkan. Liksom *anseend* Stiernhielm m. fl. 'utseende' och *fiend* Lucidor, vilka former av Kock (det förra även av SAOB) uppfattas såsom apokoperade av *anseende* och *fiende*, tydligen äro de mlty. *ansènt, ansènd-* 'påseende' och *vient, viend-* 'fiende', så äro väl *brinnand* Forssius 1620, *blomstrand'*, *brännand'*, *tindrand'* Stiernhielm m. m.[1] kompromisser mellan sv. *brinnande* och mlty. *brennent, brennend-* o. d. Lucidors *hyend* är väl att jämföra med fgutn. *hugund* 'hyende' (jfr fsv. *sannind* : fgutn. *sannund* 'sanning'), och det ännu i poesi brukliga *främmand* Franzén, Hedborn, Talis Qualis, Fallström, Forsslund[2] är ombildat av fsv. *fræmadh* på samma sätt som *främmande* av fsv. *fræmadhe*. Likaså vill jag fatta *tiockast* Columbus, *skönar* Spegel, *snarar* Runius, *skapar* psalmboken 1536, *domar* Forssius 1620, *tiänar'* Stiernhielm, *giliar'* Lucidor osv. (från y. nsv. t. e. *väktar'* Euphrosyne, *skapar* Sehlstedt, *riddar* Snoilsky m. m.[3]) såsom beroende på kompromiss mellan sv. *-aste*, *-are* och ty. *-est*, *-er*, varvid i fråga om substantivformerna på *-ar* är att märka, att de stundom uppträda redan i fsv.[4], och att de stödjas dels av typen »*kejsar* Vilhelm» (se ovan s. 125), dels av bestämda former som *riddarn* o. d. (se ovan s. 138), dels ock av gamla dubbelformer som *hammar* jämte *hammare* o. d. (se ovan s. 141).

De ävenledes av Kock såsom apokoperade former uppfattade »på *sidston*» Stiernhielm, »åt *minston*» Lucidor kunna ha ackusativ- i stället för dativändelse (jfr *utsagon*, *närvaron* o. d.), ock Lucidors *lefwern* kan bero på oriktig analysering

[1] Sena exempel äro »*lefvand'* tro» psalmboken 1819 (Kock, a. st., s. 1) och »*rosblommand'* kind» Geijer (se Berg, a. st., s. 17).

[2] Se Berg, a. st., s. 17.

[3] Se Berg, a. st., s. 12.

[4] Se Noreen, *Altschwed. gram.* § 417 anm. 1.

av *leverne-t* som *levern-et,* liksom i senare tid *herberg* Knös väl beror på en oriktig analys *herberg-et* för *herberge-t.*

Ingen vare sig nsv. eller y. fsv. synkope eller apokope föreligger i följande tydligen endast skenbart hithörande fall:

a) 1600-talets skalder elidera efter latinskt föredöme slutljudande trycksvag vokal före ord med uddljudande vokal eller *h* med följande vokal [1], t. ex. Stiernhielm »*skugg'* utan kropp», »*Apoll'* och Musæ», »*heel'* hans Lijf», Lucidor »*Gubb'* Änkling eller Swänn», »*stödd'* han», Columbus »*wärr'* än död» o. d. [2]. Detta sätt att förebygga hiatus i vers påyrkas av Arvidi 1651 samt ännu av Nicander 1737 och Palmfelt 1740, men förbjudes redan av Hermansson 1734 och har helt säkert ej haft något stöd i det naturliga talet.

b) Former med och utan slutljudande vokal (eller *ə* före *l, r*) förekomma redan i fsv. vid sidan av varandra, t. e. (jfr VII, 224 f., 250 f., 252) *allen* [3], *-a, and* (se SAOB), *-e, ankar* [4], *-e, anlet* [5], *-e, ansikt* (se SAOB), *-e, arbet* [5], *-e, arving* (se SAOB), *-e, barfot* [3], *-a* (fsv. *barfōt* och *-fōta*), *belät* [6], *-e, bägar* [4], *-e, falk, -e* [7], där-, var*för(e), hammar* [4], *-e, helbrägd* [8], *-a* (fsv. *hēlbrægdho* och *-brigd*), *holm* (i person- och ortnamn), *-e, hälsing, -e, hövding, -e* [9], *kammar* [4], *-e, kull, -e,* huru-, samma-, så*lunda* [10], *mer, -a,* längdmåttet *mil, -a* [11], *när* [10], *-a, regement* [12], *-e, samvet* [13], *-e, sinn-* [6], *-e, sköt* [6], *-e,* bad-, för-, gill-, råd-

[1] Se härom utförligt Kock, a. st., s. 4 ff.

[2] Ett sent exempel är det av Berg, a. st., s. 18, från Stagnelius anförda »*störr'* än den forna.»

[3] Se Berg, a. st., s. 19, Åkerblom, a. st., s. 232 och SAOB.

[4] Se Berg, a. st., s. 12 och SAOB.

[5] Se Berg, a. st., s. 13 och SAOB.

[6] Se Berg, a. st., s. 14 och SAOB.

[7] Se Vendell, a. st., s. 215.

[8] Se Berg, a. st., s. 20.

[9] Se G. Lindblad, *Abraham Sahlstedt,* s. 162.

[10] Se Åkerblom, a. st.. s. 232 f.

[11] Se Vendell, a. st., s. 304, Bolinus, *En dagbok,* s. 13 (två gånger).

[12] Se Vendell, a. st., s. 332, och Dahlgren, *Glossarium.*

[13] Se Vendell, a. st., s. 342, Berg, a. st., s. 13.

stu (se III, 301 f. och 302 not 1), *-ga*, *styck* (numera blott i »per styck»), *-e*, *styrsel*, *-la* Lucidor, Spegel, *uppländing*, *-e* [1], *yx* [2], *-a*, *åder*, *-ra*, *år* [3], *-a*, *ämbet* [4], *-e*.

c) Former med och utan slutljudande vokal (eller *ə* före *l*, *r*) stamma från olika sv. dialekter, t. e. (jfr VII, 224 f., 250 f., 252) växtnamnet *arv*, *-e* (se SAOB), (såg)*bak*, *-e* (se SAOB), (släd)*bank*, *-e* (se SAOB), *bing*, *-e* (se SAOB), *fur*, *-a*, *grissel*, *-la*, *hasp*, *-e*, *hyll*, *-a*, *hörn*, *-a*, (vård)*kas*, *-e*, *kubb*, *-e*, *kugg*, *-e*, *käk*, *-e*, *käng*, *-a*, *med*, *-e*, växtnamnet *narv*, *-e*, (spis)*rost*, *-e*, *ryss*, *-e* (nu blott finländskt), *rös*, *-e*, *röst*, *-e* 'takresning', *sav*, *-e*, växtnamnet *sarv*, *-e*, *skår*, *-a*, *stunk*, *-a*, *tott*, *-e*, *tov*, *-a*, (kniv)*tång*, *-e*, *vätt*, *-e*, *ärt*, *-a*.

d) På utländskt inflytande bero sådana fall som *altar* (från mlty.) Bureus ff. [5] jämte *altare*; *ban* (från mlty.) P. Erici 1582 ff. (se SAOB), *-a*; *byx*, *-a* (resp. lty. *büx*, *-e*); *eländ* (från ty.) Braun [6], *-e*; *flagg*, *-a* (lty. *flagg*, *-e*); *flegm* (fra. *phlegme*) Agardh, Sommelius, Dalin 1850 [7], *-a*; *himmelrik* (från lty.) psalmboken 1536 ff. [8], *-e*; *hyen* (fra. *hyène*) Franzén [9], *-a*; *kabyss* (da. *kabys*), *-a* (lty. *kabüse*); *klenät*, *-e* (jfr II, 386); *näktergal*, kontamination av fsv. *næktergala*, *-e* — jfr *nattegala* Lucidor — och mlty. *nachtegal*; *pelar* [10] (mlty. *pilar*), *-e*; *ring* (ty. *gering*) Börk [11], *-a*; *rits*, *-a* (ty. *ritz*, *-e*); *sock* (fsv. *sokker*), *-a* (mlty. *socke*); *snilj* (fra. *chenille*, se ovan s. 115 not 1), *-a* (ty. *chenille*, uttalat *ʃeniljə*); *still* (från ty.)

[1] Se G. Lindblad, *Abraham Sahlstedt*, s. 162.
[2] Se Berg, a. st., s. 19 och SAOB.
[3] Se Berg, a. st., s. 18 f.
[4] Se Berg, a. st., s. 14 och SAOB.
[5] Se Berg, a. st., s. 12 och SAOB.
[6] Se Berg, a. st., s. 14.
[7] Se Östergren, *Stilistiska studier i Törneros' språk*, s. 26.
[8] Se Kock, Arkiv f. nord. fil. XXV, 54, Berg, a. st.
[9] Se Berg, a. st., s. 19.
[10] Se Berg, a. st., s. 12.
[11] Se Åkerblom, a. st., s. 233.

Arvidi ff.[1], *-a* (mlty. *stille*); *tillik'* (jfr ty. *zugleich*) Runius, Rüdling[1], *-a*.

I lånord från franskan (ofta förmedlade av tyskan), slutande på numera i fra. »stumt» *e*, uttalades detta ännu inpå 1800-talet vanligen — liksom i ty. och no. samt ännu ofta i finländsk sv. — t. e.[2] *bagage* Bellman (*bagasche* Almquist, Dalin 1850); *batalje* Bellman, Widegren 1788, Markalls sömnlösa nätter II (1821); *bourgogne* Dalin 1850; *buskage* (*buskasche* Hof); *butelje* Bellman; *champagne* Dalin, Bellman, Topelius, Wirsén, Tavaststjerna och enligt SAOB stundom ännu; *ekipage*; *familje*; *furage*; *kurage*; *medalje*; *revanche* (de fem sistnämnda hos Bellman); *reveille* 'revelj' Spegel; *seralje* Bellman. Numera saknas detta ə-ljud (och i många fall, särskilt efter *lj*, även *e*-tecknet) i överensstämmelse med modern fra. normalt överallt utom i de av ty. påverkade *garde* och *kanalje* (som dock hos Sturzen-Becker träffas i formen *kanalj*[3]). Genom att orden missuppfattas, som om de vore franska, uteslutes nu icke sällan *-e* även i de lat.-ital.-ty. lånen *faksimil*(*e*), *furor*(*e*), *pekoral*(*e*), *saltomortal*(*e*) samt familjenamnet *Belfrag*(*e*).

Väsentligen på ty. inflytande beror den i ä. nsv. synnerligen vanliga och ännu icke helt bortlagda superlativtyp, som representeras i nutida poesi framför allt av *skönsta* för *skönaste* och i kanslistil av *stormäktigste, allernådigste, underdånigst*[4]. Däremot har »inte det *bittersta*» ingenting att göra med *bittraste* (som dock av Almquist 1840 användes i bety-

---

[1] Se Åkerblom, a. st. s. 233.

[2] Se Hellquist, Arkiv f. nord. fil. IV, 291; Åkerblom, a. st., s. 281; Bergroth, *Finlandssvenska*, s. 44; SAOB.

[3] Se Berg, a. st., s. 14.

[4] Se Tegnér, *Om poesiens språk*, s. 13, Kock, a. st., s. 67 f. och där anförd litteratur, samt de stora exempelsamlingarna hos Åkerblom, a. st., s. 120 f., och Berg, a. st., s. 62 f.

delsen 'bittersta'), utan är lån från mlty. *bitterste*, en superlativbildning till *bitte* 'smula' [1].

Från ty. stamma ock sådana konstruktioner som de i ä. nsv. rätt vanliga typerna »warer nu *glad*, mina fiender *all*», »*wälaktad* och *wälförståndig* Johan Matzon» och »O Fader vår, *barmhertig*, *god*» (m. m. d. ännu i psalmboken 1819; jfr det ännu vanliga »Gud *allsmäktig*») [2].

e) Redan förlitterär synkope, resp. fsv. inskott av hjälpvokal (»svarabhakti») föreligger i sådana fall som *nyckel* : pl. *nycklar*, *afton* : *aftnar*, *sommar* : *somrar*, resp. *gavel* (ä. fsv. *gafl*) : *gavlar*, *botten* (ä. fsv. *botn*) : *bottnar*, *åker* (isl. *akr*) : *åkrar* m. m. d. Ä. nsv. ff. och ännu Stackelberg 1872 (se SAOB) *alen* har redan i y. fsv. erhållit biformen *aln* efter pl. *alnar*. Det ursprungligen icke synkoperande *fjäril* (fsv. *fiærelle* P. Månsson, ä. nsv. *fjärel* m. m., se vidare III, 369) har efter mönstret av *nyckel* : *nycklar* o. d. fått en i poesi vanlig pl. *fjärlar* [3], vartill mera sällan bildats en sg. *fjärl*. Det ävenledes från början icke synkoperande *rännil* (ä. nsv. *rännel* m. m., se III, 370) har på samma sätt stundom i poesi fått pl. *rännlar* [4]. *Fjärlar* och *rännlar* äro alltså icke, som Tegnér uttrycker sig, »qvardröjande gengångare ur ett forntidsspråk» [5]. Detsamma gäller *pappret* Bååth, Strindberg [6] och finländska författare (jfr III, 443).

f) På analogibildning bero, utom sistnämnda exempel, även följande fall av skenbar synkope eller apokope:

a) Bestämda former av typen *männen* (fsv. *mænnene*),

---

[1] Se Tamm, *Etymologisk sv. ordbok*, SAOB och Seip, *Låneordstudier* II, 52.

[2] Se Kock, a. st., s. 44 ff. och där anförd litteratur, samt Åkerblom a. st., s. 115 f.

[3] Se Berg, a. st., s. 28. *Fjärlar* förekommer även hos Lenngren och A. Jensen.

[4] Se Berg, a. st.

[5] Se Tegnér, a. st.

[6] Se Berg, a. st., s. 38.

gässen (fsv. *gæssena*), *fädren* (fsv. *fædhrene*) [1], beroende på ombildning efter typen *skinnen, lassen, fönstren* o. d. [2]

β) Bestämda former sådana som *bot* Fröding, *kompanit* Snoilsky, *lotterit, spöt* Leopold, *trollerit* Rydberg o. d. [3] äro de ursprungligare [4] och däremot *boet* osv. beroende på analogibildning efter typen *skeppet*. Likaså äro former som *byn, dyn, frun* osv. de ursprungligare och sådana hos skalder förekommande fall som *byen* Kellgren, *dyen, hyen* Ling, *fruen* Atterbom, Stagnelius, *loen* Almquist, *nordboen* Ingelman, *moen* Rydberg [5] beroende på analogibildning efter typen *vägen, solen*.

γ) Pl. och bestämd sg. *blå, grå* och det nu sällsynta *rå* äro likaledes de ursprungligare [6] och biformerna *blåa, gråa, råa* analogibildade efter *fria, nya, slöa* o. d., en analogi som emellertid icke gripit *få* och *små* [7].

δ) Från sammansättningar som *kavelbro, navelsträng, fräkenpomada, -botten* o. d. utgå väl *kavel, navel, fräken* 'hudfläck' och 'ormbunke' jämte *kavle, navle, fräkne* (se ovan s. 15 f.). På samma sätt äro väl att förklara *bräken* och *ruckel* jämte *bräkne* och *ruckle* (jfr III, 287) samt de finländska formerna *äppel, förkel, hängsel* för *äpple, förkle* (se III, 410 med not 1), *hängsle* [8]. Om det möjligen från *rönnbär* stammande *rönn* för fsv. *rōne* se III, 236 med not 1.

---

[1] Exempel ur ä. nsv. hos Rydqvist, *Sv. språkets lagar* II, 341, Kock, Sv. landsm. XV, 5, s. 35 f., Hellquist, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 90, och en mängd ur y. nsv. hos Berg, a. st., s. 38 f.

[2] Se Noreen, Arkiv f. nord. fil. VIII, 143 och Kock, a. st. Annorlunda Beckman, Sv. landsm. XIII, 3, s. 10, som jag följt i *Altschwed. gram.* § 158, 3 och *Geschichte der anord. sprachen*, 3 aufl., § 267, *a*, 2, *δ*.

[3] Se Berg, a. st., s. 37.

[4] Se Noreen, *Altschwed. gram.* § 154, I, B, 2.

[5] Se Berg, a. st., s. 35 f.

[6] Se Noreen, *Grunddragen av den fsv. grammatiken*, 2 uppl., § 19, 2, *a*, *β*.

[7] Se Rydqvist, a. st. II, 461 f., Sahlgren, Språk och stil XVI, 134 f.

[8] Se Bergroth, *Finlandssvenska*, s. 46.

ε) Då i fsv. en mängd ord vackla emellan en form på *-inge* eller *-unge*[1] (jfr nsv. *arving, -e, hövding, -e* m. m. ovan s. 147), så förklaras av analogibildning än i ena, än i andra riktningen sådana fall som *Bleking* (Ol. Petri *Blekung*, fsv. *Blekonger*), *-e*; *bleking, -e* 'blekingsbo' (se SAOB); *byting, -e* Sahlstedt ff. till och med Runeberg och Jolin[2]; *gottlänning, -e* Sahlstedt[2]; *skåning* (fsv. *skānunger*), *-e* Sahlstedt[2]; *släkting, -e* (se VII, 251); *åländing, -e* Sahlstedt[2] (och fsv.).

ζ) På oriktig analysering av bestämd form (jfr *lefwern, herberg* ovan s. 146 f.) bero säkerligen: *brudgum* av *brudgummen* för *brudgumme-n* till det ännu stundom arkaiserande använda *brudgumme* (fsv. *bruþgumi*); *ekorr* Franzén, Ekelund[3] efter best. form *ekorn* (jfr *pastor* : *pastorn* o. d.), som enligt III, 3, s. 133 f. ovan uppstått av *ekornen* till fsv. *ekorne*[4]; *skottspol* Sehlstedt[3] för *-spole*.

η) Andra fall av analogisk nybildning äro följande:

På nybildning till pl. på *-er* (av äldre *-or*) bero *färg, regel, vad* m. m. för äldre *färga, regla* osv., se III, 404 f. På samma sätt är väl *mullvad* (pl. *mullvador* hos Bellman[5]) att förklara.

Pluraltypen *fiskrarna, jägrarna* till *fiskare* osv. är väl väsentligen beroende på analogien *sommarn* : *somrarna* = *fiskarn* : *x*, som ger *fiskrarna*.

De nästan uteslutande i vers förekommande *baklängs*

---

[1] Se Noreen, *Altschwed. gram.* § 418, Olson, *De appellativa substantivens bildning*, s. 26 ff.

[2] Se G. Lindblad, *Abraham Sahlstedt*, s. 162.

[3] Se Berg, a. st., s. 14.

[4] Då däremot *ekorn* uppfattats såsom synkoperad form av ett *ekorren* i analogi med t. e. det enligt IV, 2, s. 138 ovan uppkomna *abborn* för *abborren*, har den vanliga formen *ekorre* bildats efter *abborre*. På samma sätt har *stackare* efter mönstret av t. e. *fiskare* : *fiskarn*, uppstått på grund av bestämda formen *stackarn* till äldre *stackar* (se VII, 251), fsv. *stakkar(l), stafkarl*.

[5] Se Åkerblom, a. st., s. 90.

(se SAOB) och *bröstgängs* Silverstolpe, Ling [1] för *-länges* och *gänges* äro väl förkortningar efter mönstret av de många formerna på *-led(e)s* [2] och *-städ(e)s* [2], hos vilka det tvåfaldiga bildningssättet — om vars förklaring se särskilt SAOB under *allestädes* — går tillbaka till fsv. tid.

fler för *flere* är ombildat efter *mer*.

»ge *tappt*» för *tappat* beror på att *tappa* förr kunde alternativt böjas som *knäppa, täppa* o. d. [3]

g) Av övriga fall må här nämnas:

reglement Strindberg [4] beror på ortoepiskt uttal av det ty.-fra. ordet (som även i ty. har naso-oralt *a* för *-ent*), och det vanliga *reglemente* synes vara ombildat efter *regemente, testamente, traktamente,* av vilka de två förra ha fsv. biformer på *-ment*.

smul i »inte en smul» är (liksom no. dial. »en *smul*», da. »et *smul*») ett självständigt ord i förhållande till *smula*.

stackar se ovan s. 152 not 4.

yrsel är redan fsv. (*ǿrsl*, se ovan s. 100), varemot *yrsla* Kellgren, Ellen Key (se VII, 225) väl är en nybildning efter *styrsel* : *styrsla* (se ovan s. 148) o. d.

lex C. F. Dahlgren, *gulddos* och *panoram* Wadman [5] för resp. *läxa* osv. äro väl blott godtyckliga poetiska friheter av ett par ju även annars något nonchalanta författare.

---

[1] Se Berg, a. st., s. 21.

[2] Se Berg, a. st., och SAOB.

[3] Se Åkerblom, a. st., s. 137 och 190 samt Söderwall, *Ordbok*.

[4] Se Berg, a. st., s. 14.

[5] Se Berg, a. st., s. 19.

TREDJE KAPITLET.

Intensitet.

§ 13. Huvudtryckets[1] förflyttning. 1. I enkla ord.

A. Förflyttning bakåt är en ytterst vanlig företeelse. Då det ojämförligt största antalet av ursprungligen inhemska svenska ord sedan gammalt hade huvudtrycket förlagt till ordets första stavelse[2], så har i alla tider härskat en utpräglad tendens att i ord med upptakt upphäva denna genom accentens tillbakadragande till ordets första stavelse, som då normalt får grav taktform (se II, 295 ff.). Denna tendens har naturligtvis största spelrummet i fråga om lånord, som ju i så stor utsträckning förete upptakt (se II, 358—410), och den gör sig mest gällande i våra allmogemål, varest ingen kunskap i det långivande främmande språket ställer sig hindrande i vägen för tendensens tillgodoseende. Därför träffar man i våra dialekter massor av hithörande, men för riksspråket främmande fall såsom *al'fabet, ap'ril, kon'kurs, pat'ron*[3], *pre'cis* osv.[4] Emellertid äger även riksspråket tal-

[1] Se II, 189.

[2] Om undantag härifrån se Kock, *Die alt- und neuschw. accentuierung*, s. 219 ff. och 224 ff.; Noreen, *Altschw. grammatik* § 57; Bure, *Rytmiska studier öfver knittelversen*, s. 20 ff.

[3] Så ock hos Börk, se Hellquist, *Studier i 1600-talets svenska*, s. 126.

[4] Se Noreen, *Frykdalsmålets ljudlära*, s. 39 (Värmland) och Sv. landsm. I, 183 (Dalby, Värmland) samt 361 (Fårö, Gottland); Kock, ib. I, 684 (Sörbygden, Bohuslän); Vendell, ib. II, 3, s. 29 (Runö, Livland; tendensen här fullständigt genomförd); Schagerström, ib. II, 4, s. 43 f.

rika hithörande fall, såsom framgår av här nedan anförda exempelsamling, i vilken jag naturligtvis icke upptar sådana fall, där accentflyttningen bevisligen ägt rum redan i det långivande språket, vadan dessa ord i svenskan också normalt uppträda med akut taktform. Sådana äro t. e. de från tyskan lånade *August* (jfr dock även II, 288), *fönster* (ty. *fen'ster* av lat. *fenes'tra*), *harnesk* (mlty. *harnisch* av fra. *harnais*[1]), *Jakob* (jfr dock II, 283 och 298), *Josef* (jfr II, 276 not 5 och 298), *konjak* (annorlunda, men mindre troligt II, 298), *Lisbet* (jfr dock II, 298; *Lisbet't* hos Wallenberg beror väl på ital. *Lisabetta*), *Urban* (jfr II, 274 och 298). Av exempel som däremot säkert eller med en viss sannolikhet företagit accentflyttningen på svensk botten må här anföras:

Adam (mhty. *Ada'm*), *adjektiv* (som substantiv, hos Weste *adjekti'vum* såsom i ty.; om adjektivet jfr här nedan)[2], *Agda* (av *Aga'ta*, se III, 434), *Agnes* (fsv. *Agnē's* jämte *Agneta*[3]), *alun* (mlty. *alū'n*, se II, 287 och 297), *altar* (ännu 1871 alternativt *alta'r*, se SAOB; ty. *alta'r*) eller *altare* (lat. *altāre*), *Amelie* (från fra.), *amen* (grek. *amē'n*; jfr II, 278), *Amsterdam* (ty. *Amsterdam'*), *anbelanga* (Weste *anbelan'ga*;

(Vätö, Uppland); Boëthius, ib. IV, 4, s. 22 (Orsa, Dalarna); Klintberg, ib. VI, 1, s. 11 ff. och 33 (Lau, Gottland); Lindgren, ib. XII, 1, s. 18, 21 och 41 f. (Burträsk, Västerbotten); Hagfors, ib. XII, 2, s. 14 (Gamla Karleby, Österbotten; tendensen här fullständigt genomförd); A. Karsten, ib. XII, 3, s. 96 f. (Kökar, Åland); Thurman, ib. XV, 4, s. 104 f. (Pargas, Egentliga Finland); Grip, ib. XVIII, 6, s. 27 f. och 33 f. (Skuttunge, Uppland); Kallstenius, ib. XXI, 1, s. 60 (Värmlands bergslag); T. Ericsson, ib. B. 8, s. 65 (Södermanland); Wigforss, ib. B. 13, s. 544 f. (södra Halland); Freudenthal, *Ueber den Närpesdialekt*, s. 57 (Österbotten); Lindberg, *Skeemålets ljudlära*, s. 142 (Bohuslän); K. L. Österberg, *Ovikens bygdemål*, s. 118 (Jämtland); Danell, *Nuckömålet*, s. 57 (Estland); P. Bogren, *Torpmålets ljud- och formlära*, s. 23 (Medelpad).

[1] Jfr emellertid III, 380 och Bure, a. st., s. 35.

[2] Om orden på *-iv*, i allmänhet se II, 374.

[3] Se vidare Grape, *Studier över de i svenskan inlånade personnamnen*, s. 27.

jfr II, 411), *Anders* (så redan någon gång i ä. fsv. [1]; av *Andreas*, se II, 279), *angelägen* (Weste *angeläg'en*; jfr II, 411), *angenäm* (Weste alternativt *angenä'm*; jfr II, 411), *anis* (ty. *ani's* och så ännu hos Runius; jfr III, 378 [2]), *anklagare* (Weste *ankla'gare*; jfr II, 411), *anledning* (Weste alternativt *anle'dning*; jfr II, 411), *ansenlig* (Weste och Moberg *anse'nlig*; jfr II, 411), *Anton* (ä. ty. *Anto'n*; jfr II, 284) [3]. — Mer eller mindre vacklande äro t. e. *abbot* (mlat. *abbātem*; jfr III, 91, 98, 141), *ablativ* (Weste och ännu, ehuru enligt SAOB »mindre ofta», *ablati'v* liksom i ty.), *ackusativ* (Weste och ännu alternativt i adjektivisk användning *ackusati'v* såsom i ty.; jfr II, 374), *adjektiv* (i adjektivisk användning, jfr om substantivet här ovan s. 155; Weste *adjekti'v* såsom i ty.), *aktiv* (ty. *akti'v*; om akuten se II, 297), *alikvot* (ty. *aliquo't*), *alkali* (ty. *alka'li*), *allvarlig* (*allva'rlig* Weste, Moberg och ännu alternativt, ehuru ej nämnt i SAOB; jfr II, 350), *almanacka* (sällan *almanac'ka* SAOB) eller *almanack* (Weste *almanac'k*; från fra.), *amfiteater* (jämte *amfi'teater* från ty. och *amfitea'ter* från fra.; jfr II, 415), *anamma* (se II, 411), *andäktig* (Weste blott *andäk'tig* efter ty. *andäch'tig* t. e. hos Schiller och Rückert; jfr II, 411), *anfäkta, anständig, ansvarighet* (om dessa tre se II, 411), *antikrist, -kritisk, -kyrklig, -strofisk* m. m. (se II, 361 f. och VII, 119, 132; ty. *antikri'tisch* osv., men dock *an'tikrist*), *antvarda* (Weste blott *antva'rda*, mlty. *antwa'rden*), *appellativ* (Weste och ännu som adjektiv *appellati'v* liksom i ty.), *arbeta* (*arbe'ta* Arvidi och alternativt Weste samt ännu stundom, jfr II, 358; fhty. *arabei'tōn*, se II, 392 not 2), *asbest* (ty. *asbes't*), *asfalt* (ännu Fröding *asfal't* som i ty.), *avisa* (redan Weste alternativt *a'visa*; da. och ty.

---

[1] Se Grape, a. st. s. 67.

[2] Se dessutom Kock, *Sv. akcent* II, 458, Åkerblom, *Runii sv. rim*, s. 281, och SAOB.

[3] *Avlång*, fsv. *aflanger* utgår väl från ty. *ab'lang* och ej direkt från lat. *oblon'gus*.

avi's), *azur* (ty. *azu'r*; om den alternativa akuten se II, 298). Westes alternativa *al'legro* har nu undanträngts av det ursprungliga *alle'gro*. Kellgrens *a'tom* (eller *a'tom*?) i Nytt försök till orimmad vers är tvivelsutan blott menat som parodi på Thorilds enligt Kellgrens mening stundom oriktiga accentuering. — Icke på någon svensk accentflyttning, utan på lån från olika håll beror, såsom ock användning av akut taktform visar, vacklandet i *alkohol* (spa. *alcoho'l*, men ty. *al'kohol*) och *Allah* (hos G. Retzius *Al'lah* från ty.; annars från arabiskan).

bearbeta (Weste *bearbe'ta*; jfr II, 358 och om *arbeta* här ovan s. 156), *besman* (se II, 297 och SAOB), *bittida* (se II, 297 och SAOB), *bofink* (Arvidi *bofin'k*), *Bolivar* (spa. *Boliva'r*), *Bore* (fra. *Borée*, se III, 461). — Vacklande äro t. ex. *bantlär* (se III, 367 och 500 f.), *barmhärtig* (jfr ty. *barmher'zig*), *basalt* (ty. *basal't*), *Ba'tseba* (*Ba'thseba* Weste och möjligen ännu stundom [1]), *beläte* (se II, 402), *berberis* (jfr ty. *berberit'ze*; vårt tredje och vanligaste uttal *ber'beris* beror på en likalydande ty. biform), *bidevind* (lty. *bi de win'd*), *bigarrå* (fr. *bigarreau*), *bikarbonat*, *-konkav*, *-konvex* m. m. (se VII, 105; från ty.), *biskoplig* (fsv. alternativt *biskop'* [2]; jfr II, 284), *bombasäng* (fra. *bombasin*), *boricka* (se III, 461; hos Weste blott *boric'ka*), *Bornholm* (da. *Bornhol'm*); *bresilja* (mlty. *bresi'lien*), *budoar* (fra. *boudoir*), *byrå* (se II, 379; fra. och ty. *bureau'*). — På inflytande från olika håll beror vacklandet i *Banér* (förr även i *baner*, se SAOB; mlty. *banne'r*, men ty. *ban'ner*) och *budget* (från engl., resp. fra.; jfr III, 487).

centigram, *-liter*, *-meter* och *curaçao* vackla samtliga.

David (hebr., fhty., mhty. *Davi'd* [3]), *De Laval* (uttalat *Döl'laval*), *De Maré* (uttalat *Döm'mare*), *Denis* (från fra.), *dolma* (turk. *dolma'*, se SAOB), *dylik* (där *dy-* gentemot *ty*, fsv. *þȳ*,

---

[1] Se Kock, a. st. II, 480 not 2.

[2] Se Bure, a. st.; s. 26, och Sievers, *Metrische studien* IV, 84.

[3] Jfr Kock, a. st. II, 481.

visar, att fsv. *þyliker* uttalades med upptakt [1]) och *dymedelst* (ännu hos Weste *dyme'delst*). — Vacklande äro t. e. *damast* (ty. *damas't*), *dativ* eller *dativus* (lat. *datīvus*), *decigram*, *-liter*, *-meter*, *-ton* (från fra.), *dekorativ* (ty. *dekorati'v*), *delaktig* [2] (mlty. *delach'tich*), *detektiv* (fra. *détective* och ty. *detekti'v* [3]), *determinativ*, *diminutiv*, *disjunktiv*, *distributiv* (alla dessa fyra från ty. former på *-i'v*), *dolman* (turk. *dolamán*, se SAOB; jfr *dolma* här ovan s. 157), *donkischott* (fra. *Don Quichotte*), *dualis* (lat. *duālis*), — Icke på svensk accentflyttning, utan på inflytande från olika håll beror vacklandet i *demon* (från ty., resp. fra., se III, 506), *dervisch* (turk. *dervisch'*, resp. ty. *der'visch* [4]), *divan* (turk. *diva'n*, resp. ty. *di'wan*). Stiernhielms *del'phin* och det hos många av våra äldre författare uppträdande *de'mant* 'diamant' (se SAOB) bero på alternativt ty. uttal.

Elin (av fsv. *Elē'na* eller fhty. *Ellī'na*, bådadera av *Helena*; om den alternativa akuten se II, 249), *Elis* (av *Elias*; akut enligt II, 249), *Emelie* (fra. *Émilie*, se III, 388), *Emil* (med grav från fra. *Émile*, med akut från ty. *E'mil*), *erfara*, *-forderlig* (ännu hos Weste *erfo'rderlig*), *-inra* (Weste *erin'dra*); *-sätta*, *-övra* (Weste *erö'fra*) osv. (från ty. *erfa'hren* osv.; jfr ännu *erbar'mlig*). — Vacklan uppvisa *elände* (jfr ä. ty. *elen'd*, se II, 400), *enkannerligen* (ursprungligen sammansatt ord [5]), *entlediga* (ty. *entle'digen*).

femininum (ty. *femini'num*), *fiende* (fsv. alternativt *fiæn'de*, ä. nsv. *fien'de* [6]; jfr ännu *fien'tlig*, mycket sällan *fi'entlig*), *färnbock*

---

[1] Se min *Altschwed. gramm.* § 260 anm. 5.

[2] SAOB upptar blott uttalet *de'laktig*. Om det ursprungliga förhållandet se Brøndum-Nielsen, Danske studier 1917, s. 35 ff.

[3] Icke, som Hellquist i *Sv. etymologisk ordbok* uppger, från engl., där ju ordet uttalas *detec'tive*.

[4] Så t. ex. hos Talis Qualis, *Belägringen*, s. 19. SAOB upptar emellertid blott uttalat *dervisch'*, som ju visserligen är det ojämförligt vanligaste.

[5] Se Noreen, *Sv. etymologier*, s. 16.

[6] Se Bure, a. st., s. 27; Kock, a. st. II, 313 f.

(ty. *fernambuc'k*), *föranlåta, -arbeta, -olyckas, -olämpa, -orena, -orätta* (Weste *föranlå'ta, -arbe'ta* osv.; jfr ty. *veran'lassen* — och *föran'lät* hos Wallin, Dödens ängel — *vera'rbeiten* osv.). — Vacklande äro *feminin* (jfr *femininum* här ovan s. 158), *fernissa* (ital. *vernice* med ty. förmedling; se III, 507 f. och jfr mhty. *vernī's*), *flamingo* (ty. *flamin'go*), *fullborda* (mlty. *vulborden*, jfr ty. *vollkom'men* o. d.), *följaktig* och *följaktligen* (mlty. *volgach'tich*) [1], *följetong* (fra. *feuilleton*), *föranleda, -anstalta, -auktionera, -avskeda, -blommera, -orsaka, -ödmjuka* (Weste *föranle'da* osv. i alla fallen utom *förblommera*; jfr ty. *veran'stalten, verab'schieden, veru'rsachen*, och se II, 360, VII, 107 samt jfr *orsaka* nedan s. 162). *Fa'kir* hos Kellgren (Mina löjen) och Talis Qualis (Belägringen s. 19) jämte det vanliga *faki'r* beror på alternativt ty. uttal.

Greger (med akut väl enligt II, 298, b) eller *Gregor* (ty. *Grego'r*). — Vacklande äro *galmeja* (ty. *galmei'*), *gelike* (mlty. *gelī'ke*), *genitiv* (lat. *genitīvus*), *goodtemplare* (se II, 407), *gudaktig* [1], *gudomlig* (jfr II, 356; fsv. alternativt *guddō'mber* [2]), *gurkmeja* (ty. *kurkumei'*). På lån från olika håll beror vacklandet i schacktermen *gambit* (se III, 437).

halsstarrig (Arvidi *halsstar'righ*), *hedning* (ä. nsv. alternativt *hedning'*, se II, 296 [3]), *helvete* (se II, 354; jfr ännu *helve'tisk*), *Hermelin* (men *hermeli'n*, hos Weste dock även *her'melin*; ty. *hermeli'n*), verbet *hurra* (ty. *hurra'hen*). — Vacklande äro *haubits* (ty. *haubit'ze*), *hektogram, -liter* (ty. *hektogram'm, -li'ter*), *hokuspokus* (ty. *hokuspo'kus*), *hottentott* (ty. *hottentot'te*), subst. *hurra* (se II, 362 med not 3), *hyperaristokratisk, -civiliserad, -estetisk, -ortodox* o. d. (ty. *hyperaristokra'tisch* osv.), *hällebard* (ty. *hellebar'te*), *hörsamligen* (hos Weste blott *hörsam'ligen* [4]). Vacklandet i *Helena* beror på att ty. har *Hele'ne* jämte *He'lena*.

---

[1] Jfr Brøndum-Nielsen, a. st.

[2] Se Bure, a. st., s. 21.

[3] Se också Kock, a. st. II, 311 f. och 318.

[4] Jfr Kock, a. st. II, 271 f.

imperfektum (lat. *imperfec'tum*), *Ivan* (fsv. *Ivā'n* [1] såsom i ryskan). — Vacklande äro *imperativ* (ty. *imperati'v*), *indikativ* (ty. *indikati'v*), *indirekt* (från fra.; även med akut *in'direkt* såsom i ty.), *inklusive* (ty. *inklusi've*), *insekt* (ty. *insek't*) [2], *instinkt* (ty. *instin'kt*), *intransitiv* (ty. *intransiti'v*).

Johan (Arvidi *Johan'*, jfr ty. *Johan'n*) och vacklande *jungfrulig* (ty. alternativt *jungfräu'lich*).

kaffe (fra. *café*) [3], *Karin* (fsv. *Kadhrī'n*, äldre *Katerī'na*), *Kerstin* (fsv. *Kirstī'n*, äldre *Kristī'n*, jfr ovan s. 23), *Konstantin* (lat. *Constantīnus*), *konung* (fsv. alternativt *konun'g* [4]; jfr ännu alternativt *konung'slig* och i ä. nsv. även *konung'arna*, se II, 357), *kreatur* (ty. *kreatu'r*; så ännu hos Tiällman, Ljungberg, Hof och i sv. dialekter, se II, 297 [5]), *Krispin* (ty. *Krispi'n*), *Kristian* (lat. *christiānus*; jfr ännu *Kristian'stad*), *kummin* (lat. *cumīnum*; jfr III, 372), *kvintin* (mlty. *quintīn* av mlat. *quintīnus*) [6]. — Vacklande äro *kabys(s)a* (Weste *kabys'sa* och *kab'byssa*, Dalin 1850 *ka'bysa*, från mlty. *kabūse*, öfris. *kabüse*; jfr den nu väl vanligaste formen *kabys's*, öfris. *kabüs*), *kajuta* (mlty. *kaju'te*), *ka(c)kerlack* (Weste *kackerlac'k*) eller *-lacka*, *kalfatra* (Weste *kalfa'tra*, ty. *kalfa'tern*), *kalikå* (fra. *calicot*; även med akut *kal'ikå* efter ty. *ka'liko*), *kamlott* (ty. *kamelot't*; jfr ovan s. 117), *kanslär* (mhty. *kanzelære* av lat. *cancellārius*; även med akut *kan'sler* efter ty. *kanzler*, jfr III, 410), *kaplan* (mhty. *kapelā'n*; jfr II, 364 [7]), *karnaval* eller *karneval* (fra. *carnaval*, resp. ital. *carnevale*), *kaviar* (fra. *caviar*), *kerubim*

---

[1] Se Bure a. st., s. 29, och Cederschiöld, *Rimlista*, s. 43.

[2] Jfr Kock a. st., II, 457.

[3] Om ett eventuellt uttal *kafe'* ännu på 1800-talet se Hellquist i Festskrift till Söderwall, s. 243.

[4] Se Bure, a. st., s. 23 f., och Kock, *Die alt- und neuschw. accentuierung*, s. 225 f., där ock en hop andra ord på *-ung*, *-ing* nämnas, vilka en gång torde ha haft detta suffix huvudaccentuerat.

[5] Se ock Kock, *Sv. akcent* II, 458.

[6] Om ett nutida oursprungligt uttal *kvinti'n* (efter *kinin*, *latin*, *vaccin* osv.) se Hellquist, *Sv. etymol. ordbok*, s. 377.

[7] Se också Kock, a. st. II, 461.

(hebr. *cherubī'm*), *klenät* eller *klenäte* (se II, 386), *kobolt* (ä. ty. *kobol't*; även med akut *ko'bolt* efter nuvarande ty.), *komparativ* (ty. *komparati'v*), *kompani* (olika i olika användningar, se II, 297), *konstnär* (mlty. *konstenēre*), *kosack* (ty. *kosak'*), *kotiljong* (fra. *cotillon*), *kravel* (eller *kravell*, hos Moberg, Weste och ännu Wenström-Jeurling *krave'l*, Dalin 1850 *kra'vel*, SAOL *kravell*; se vidare III, 430), *Kristofer* (lat. *Christo'phorus*), *kucku* (fra. *coucou*; jfr III, 489), måttet *kvarter* (mlty. *quartē'r*; se II, 297 med not 2 och III, 367 [1]), *kämnär* (mlty. *kemenēr*, se III, 500), *körsnär* (mlty. *kürsenære*; jfr familjenamnet *Kōers'ner*, se II, 289). Westes *con'terfej* är väl nu allmänt utträngt av det ursprungliga *konterfej'* (från ty.). Talis Qualis *ko'ran* (se II, 364 med not 3) beror på ty. *ko'ran* (för ä. ty. *kora'n*).

lakrits (ännu hos Runius *lakri's* [2]; ty. *lakrit'ze*), *lappri* (mlty. *lapperi'e*; jfr II, 306 och III, 440), *Lusse* eller *Lussi* (av *Luci'a*, varom se III, 392 och 271 not 8), *löjtnant* (förr *löjtnan't*, se t. e. II, 298 not 1 [3], ännu äldre *löjtenan't*, se II, 306, *lieutenan't* Aurivillius; om det alternativa uttalet med akut se II, 298). — Vacklande äro t. e. *lanterna* (från lat.), *lavoar* (fra. *lavoir*), *lydaktig* [4], *lövkoja* (nästan alltid utan upptakt; ty. *levko'ie*). Hofs och Westes *le'kamen* jämte *leka'men* beror på att ordet är en ursprunglig sammansättning, som redan i fsv. hade växlande accent (jfr s. 170 ff. här nedan).

Malin (av *Malēna* och detta av *Magdalēna*, se II, 281 och III, 431), *Margit* (fsv. *Marghē't* av mlty. *Margarē'te*), *maskulinum* (ty. *maskuli'num*), *Mattis* (ty. *Matthi'as*), *misslynt* (Arvidi *misslyn't*), *Mårten* (lat. *Martīnus*), *människa* (ä. nsv. alternativt *mennis'ka*, se II, 296 och III, 380). — Vacklande äro t. e. *makrill* (nederl. *makreel*, jfr ty. *makre'le*; se

---

[1] Se också Kock, a. st. II, 457 och *Sv. ljudhistoria* IV, 99.

[2] Se Åkerblom, *Runii sv. rim*, s. 281.

[3] Och ännu hos A. Jensen, *Eugen Onegin* 7, 51, 12.

[4] Jfr Brøndum-Nielsen, a. st.

III, 431), *manhaftig* (ä. ty. *mannhafftig*; jfr *wahrhaf'tig*, se II, 351), *mannekäng* (fra. *mannequin*), *marokäng* (fra. *maroquin*), *marsala* (ital. *marsa'la*), *marsipan* (ty. *marzipa'n*), *marskalk* (mlat. *mariscal'cus*; jfr II, 366), *medaljong* (fra. *médaillon*), *medelbarligen* (jfr ty. alternativt *offenba'r*), *misskund*, *-a*, *-eligen*, *-sam* (se II, 356), *muskot* (fsv. *muskā't*, se III, 272). Westes och Dalins *mar'tyr* är väl nu alldeles utträngt av *marty'r*, som synes vara ett ortoepiskt återgivande av fra. *martyr*.

nackarött (fra. *nacarat*, se III, 442), *narri* (se III, 442), *Natalie* (från fra.). — Vacklande äro t. e. *nabob* (hindostanskt *nawwāb*, fra. *nabab*, men ty. *na'bob*), *nadir* (påfallande med akut, som väl förskriver sig från *ze'nit*; ty. *nadi'r*), *negativ* (ty. *negati'v*), *nominativ* (ty. *nominati'v*), *Normandiet* (fra. *Normandie*), *nödsaka* (Weste *nödsa'ka*), *nödvändig* (ty. alternativt *notwen'dig*). Om Bellmans alternativa *Nep'tun* (eller *Nep'tun*?) se II, 377 not 1.

oanständig, *-betänksam*, *-erhörd*, *-felbarhet*, *-fullbordad*, *-förgänglig*, *-förtruten*, *-gudaktig*, *-hyra*, *-lovlig*, *-lycklig*, *-medelbar*, *-passlig*, *-rena*, *-tvungen* m. m. d. (se II, 355 f.; Arvidi *oförgän'geligh*, *-förtru'ten*, *-hy'ra*, *-lo'fligh*, *-pas'sligh*, *-twun'gen* m. m.[1], Weste *oanstän'dig*, *-betän'ksam*, *-erhö'rd*, *-fe'lbarhet* jämte *-felba'rhet*, *-fullbo'rdad*, *-gudak'tig*, *-lyc'klig*, *-medelba'r*, *-re'na* o. d.[2]; jfr ty. *unerhö'rt* o. d.), *oboe* (ty. *obo'e*; Moberg *håboe'* från fra. *haut-bois*, se vidare III, 410 och 459 samt jfr *boett* III, 411, *koeffyr* nedan s. 200 o. d.), *orsaka* (Weste *orsa'ka*). — Vacklande äro t. e. *objektiv* (ty. *objekti'v*), *odödlig*, *-görlig*, *-mätlig*, *-möjlig*, *-rimlig*, *-talig*, *-vanlig*, *-ändlig* m. m. d. (se II, 355 f.; jfr ty. *unen'dlich*, *-ermes'slich*, *-mö'glich*, *-ster'blich*, *-zä'hlig* o. d.), *omständlig* (se II, 351). Westes *oc'cident* och *o'rient* bero, såsom av den akuta taktformen framgår, ej på inhemsk accentflyttning, utan på ty. lån.

---

[1] Se NOREEN, Inledning till Columbus *Ordeskötsel*, s. XXI.

[2] Se KOCK, *Sv. akcent* II, 214 ff.

pansar (se II, 275), *papper* (fsv. *papē'r*, se II, 297 och III, 367, 443), *paradis* (ty. *paradi'es*; jfr II, 297, 307), *partisk* (mlty. *partī'esch*; jfr II, 297 och rörande den alternativt akuta taktformen II, 298 och 282), *perfekt* eller *perfektum* (ty. *perfek't, -um*; Weste ännu *perfek't*), den grammatiska termen *positiv* (*positi'v* ännu hos Weste samt alternativt Lyttkens-Wulff), *priskurant* (ännu Moberg *priskuran't*, jfr II, 297; fra. *prix courant*), *purjo* (fra. *pourriau*, se III, 480 f.), *pänning* (fsv. alternativt *pænin'ger* [1]). På grund av sin akut är *pat'schuli* tydligen lånat direkt från ty. — Vacklande äro bl. a. *papegoja* (mlty. *papegoi'e*; jfr ovan s. 119), *papiljott* (fra. *papillote*), subst. *passiv* (ty. *passi'v*) eller *passivum* (lat. *passīvum*), *paviljong* (fra. *pavillon*), *penjoar* (ty. och fra. *peignoi'r*), *persilja* (ty. *petersi'lie*; se vidare ovan s. 119), *pilgrim* (fhty. *piligrī'm*; jfr III, 209 och II, 371), *platina* (ty. *plati'na*; även med akut *pla'tina* från alternativt ty. *pla'tina*), *plural* (Weste blott *plura'l*) eller *pluralis* (lat. *plurālis*), *Poignant* (från fra.; akuten — se ovan s. 119 — beror väl på att ordet så ofta föregåtts av dopnamn som upptakt, jfr II, 231 och 233), *polack* (ty. *polac'k*; familjenamnet *Pol'lak* har väl akut av samma anledning som *Poignant*, varom se strax här ovan), *portnär* (mlty. *portenēre*), adj. *positiv* (ty. *positi'v*; om ett uttal *po'sitiv* se II, 297), *postglacial, -position, -positiv* (fra. *postglacial* osv.), *presenning* (från ty. och nederl.), *prokansler, -konsul, -kurator, -rektor* (se II, 349; ty. *prokon'sul, -rek'tor* o. d.). Arvidis (s. 136) *par'nass* och Westes *port'chäs* ha nu vikit för de ursprungliga *parnas's* och *portschä's*; om *plå'net* 'horoskop' hos Weste m. fl. se III, 143. Från olika håll lånade äro *picknic'k* (fra. *piquenique*) och *pic'knick* (från engl.).

Rosalie (från fra.), *russin* (mhty. *rusī'n*, jfr II, 297 och III, 273). — Vacklande äro bl. a. *rannsaka* (fsv. sammansättning), *redingot* (fra. *redingote*, se III, 504), *rektangel* (fra.

[1] Se Bure, a. st., s. 23 f.; Kock, a. st. II, 311 f., 318 ff.

rectangle), *resenär* (mlty. *reisene're*), *respektive* (ty. *respekti've*), *rädisa* (se III, 504 f.), *rän'klo* jämte *ränklå'd* (fra. *reine-claude*; jfr III, 481).

saffran (mlty. *sa ffera'n* av ital. *zaffera'no*), *Sakris* (ä. nsv. *Zachri's*[1] av *Zakarias*; jfr II, 282), *sakristi'a* (lat. *sakris'tia*), *salpeter* (mlty. och ännu alternativt Weste *salpe'ter*), *samdräktig*, *-hällig*, *-tycka* (Arvidi resp. *samdräch'tigh*, *-häl'ligh*, *-tyc'kia*[2]), *sammet* (mhty. *sami't*; även med akut *sam'met* från mlty., se II, 299 och III, 445), *senap* (lat. *sināpis*, jfr II, 297 och III, 180), *sirap* (fra. *sirop'*, se II, 274 f.), *skärmytsel* (Weste *-myt'sel*, Moberg *-mys'sel*; från mlty. *schermut'-sel*), *Stefan* (mhty. *Stephā'n*), *synagoga* (ty. *synago'ge*; jfr II, 297), *sällsam* (Arvidi *selsam'*). — Vacklande äro t. e. *sabbat* (hebr. *schaba'th*; även med akut *sab'bat* från ty., se II, 275), *sallad* (fra. *salade*) eller *sallat* (ty. *sala't*), *scharlakan* (mlty. *scharlā'ken*), *sefyr* (ortoepiskt från fra. *ze'phyr*; även med akut *se'fyr* från ty. *se'phyr*, jfr II, 288), *semikolon* (ty. *semiko'lon*), *serafim* (från hebr.; jfr Thorilds *se'raf* från ty. *se'-raph*), *servett*[3] (se III, 511), *Severin* (ty. *Severi'n*[4]), *singular* eller *singularis* (ty. *singula'r*, lat. *-āris*), *skenbarligen* (se II, 356), *skomakare* (se II, 350 med not 2), *skuldenär* (mlty. *schuldenē're*; samma vacklan råder i dess efterbildning *gäldenär* och det av detta i sin tur framkallade *borgenär*), *skyndsamligen* (se II, 356), *sparlakan* (mlty. *sperlaken*, troligen med upptakt, jfr *scharlā'ken* strax här ovan), *spetälsk* (jfr mlty. *spetē'lesch*, varom se III, 181, och ä. nsv. *spittal*[5] av ty. *spita'l*), *Stanislaus* (jfr ry. *Stanisla'v*), *steglits* (ty. *stieglit'z*[6]) eller *steg-*

[1] Se KOCK, a. st. II, 481.

[2] Se NOREEN, a. st.

[3] Jag känner visserligen blott till uttalen *servet't* och *serve't*, men Westes alternativa *ser'vet* lär enligt KOCK, a. st. II, 455 ännu skola förekomma.

[4] Detta för mig såsom svenskt okända uttal upptas av KOCK, a. st. II, 480 såsom alternativt och av Lyttkens-Wulff 1911 såsom det enda.

[5] Se KOCK, a. st. II, 460.

[6] Se SANDER, *Abriss der deutschen Silbenmessung*, s. 20.

litsa (jfr II, 373), *Stralsund* (*Stralsun'd* hos Schiller[1]), *subjektiv* (ty. *subjekti'v*), *sultan* (arab. *sultā'n*; redan hos Weste alternativt *sul'tan*, jfr II, 364), *superlativ* (ty. *superlati'v*), *synbarligen* (se II, 356), *syntax* (ännu hos Weste blott *syntax'*, ortoepiskt från fra. *syntaxe*). Westes alternativa *skri'bler* är lån från ty. Från olika håll stamma *salvia* (från lat.) och *salvi'a* (så Moberg och alternativt Lyttkens-Wulff; mlty. *salvī'e*).

tallrik (mlty. *talōreken*, jfr da. *taler'ken*), *tapto* (lty. *taptō'*; se vidare II, 283 med not 4), *tobak* (ä. ty.[2] och ännu da. *toba'k* såsom ännu hos Runeberg[3]; Weste *to'bak* jämte *toba'k*, nu vanligen *to'bak* — från alternativet *to'bak* i ä. ty. — eller *tob'bak*). — Vacklande äro t. e. *tacknämligen* (mlty. *dankenemeliken*), *tacksamligen* (se II, 356), *talisman* (spa. *talisma'n*; även med akut *ta'lisman* från ty.), *tobis* (av *Tobias*, se III, 378, 458 f.), *triangel* (fra. *triangle*), *tullnär* (mlty. *tollenē'r*).

umgänge (Arvidi *omgän'ge*), *undslippa* (Arvidi *undslip'pa*), *uppenbar* (Weste alternativt *uppenba'r*, jfr ty. *offenba'r*), *upprorisk* (Aurivillius, Weste *uppro'risk*[4]). — Vacklande äro bl. a. *underdånigst*, *-såtlig* (se II, 351), *ungdomlig* (se II, 356), *uppenbarligen* (men alltid *up'penbar*, se strax ovan), *ursprunglig* (ty. *ursprüng'lich*), *ursäkta* (Weste *ursäk'ta*).

Valdemar (fsv. *Valdemā'r*[5]), *vanartig*, *-mäktig* (Arvidi *wana'rtig*, *-mäck'tig*[6]), *vederbörande* (Weste *vederbö'rande*), *vidskeplig* (Weste *vidske'plig*), *vokativ* (ty. *vokati'v*), *vädur* (Tiällman *vädu'r*). — Vacklande äro t. e. *vallack* (ty. *wallach'* som folknamn, men som hästnamn numera *wal'lach*), *varkunna* (se II, 353 och III, 158), *vojvod* (ty. *woiwo'de*), *vördsamligen* (se II, 356). Bellmans ännu hos Weste och Dalin

[1] Se Siebs, *Deutsche Bühnenaussprache*, 11. aufl., s. 14.

[2] Se Sander, a. st., s. 16.

[3] Äldre citat se Kock, a. st., II, 457, och Hellquist, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 126.

[4] Se Kock, a. st. II, 494.

[5] Se Cederschiöld, *Rimlista*, s. 60.

[6] Se Noreen, a. st.

såsom alternativ upptagna *ve'rda* beror på ty. *wer'da* (jämte *wer da'*).

åbäklig (av ett fsv. *äfbækelīkin*, se III, 542, 114 och 110) är vacklande.

ärtskocka (ty. *artischoc'ke*, se vidare III, 472), *äventyr* (mlty. *eventu'r*, jfr II, 297).

övertyga (Weste *öfverty'ga*; mlty. *overtugen*, jfr ty. *überzeu'gen*). — Vacklande är *ödmjuka* (se II, 353) och i Finland *ögonskenligen* [1] (jfr ty. *wahrschei'nlich*).

Slutligen må påpekas, hurusom man allmänneligen får höra trestaviga franska egennamn uttalas med huvudtrycket förlagt till första stavelsen, t. e. *Ab'élard, Can'robert, Clem'enceau, Col'igny, Cyr'ano, D'Al'embert, Did'erot, Mil'lerand, Mon'tesquieu, Rob'espierre* osv. Konsekventast tillämpas naturligtvis ett sådant uttal, då ordet fått användning som svenskt familjenamn, t. e. *Bernadotte, Dubois* (uttalat *Dyb'boa*), *Masreliez* (uttalat *Mar'relje*) o. d.; jfr de redan ovan behandlade från fra. lånade dopnamnen, t. e. *Amelie, Rosalie* o. d.

En förflyttning av huvudtrycket till annan stavelse än den första tycks visserligen förekomma i några vacklande fall, men träffas blott hos lånord och är aldrig av ljudlagsenlig natur, utan vacklandet beror på inflytande från olika främmande språk eller från skenbart likartade ord. Då t. e. *akademi'* (hos Weste alternativt *acade'mie*; fra. *académie*) i bestämd form kan heta både *akademi'en* och *akade'mien*, så beror det sednare uttalet på lat. *acade'mia*. *Dia'meter, hexa'meter* och *penta'meter* (alla tre även *-a'meter*) jämte *dia-, hexa-,* och *pentame'ter* (fra. *dia-, hexa-, pentamètre*) bero på lat. *dia'metros* (urspr. grek.), *hexa'meter, penta'meter*, och Almquists *baro'meter* för *barome'ter* (fra. *baromètre*) är en analogibildning efter de förstnämnda. *Hallelu'ja* (väl blott vulgärt) för *halleluja'* (hebr. *hallelujā'h*) beror väl på engl. eller ty. *hallelu'ja*, och *Jeho'va* jämte *Jehova'* (hebr. *Jehovā'h*) väl på ty. *Jehō'va*.

---

[1] Se Bergroth, *Finlandssvenska*, s. 60.

De påfallande uttalen *ackus'ativ, appel'lativ* och *deter'minativ* (jfr ovan s. 156 och 158) torde bero på inflytande från de lat. verberna *accū'so, appel'lo* och *deter'mino,* från vilka de nämnda grammatiska termerna stamma. Westes *come'die* jämte *comedi'* (fra. *comédie*) härrör väl från da. *kome'die* och lat. *commœ'dia.* Om åtskilliga från främmande språk stammande accentväxlingar i lånord från främmande språk såsom *epilepsi'*: *epilep'tiker* och *epilep'tisk, ironi'* : *iro'niker* och *iro'nisk, musi'k*: *mu'siker* eller *mu'sikus* m. m. se II, 418 f.

B. Förflyttning framåt är en mindre vanlig företeelse och näppeligen någonsin av ljudlagsenlig natur, utan beror vanligen på analogibildning eller utländskt inflytande. De huvudsakliga fallen äro:

1. Det tryckstarka prefixet *för-* har i en del ord, som lånats från eller bildats såsom motsvarigheter till ty. eller da. ord på *vo'r-* (någon gång *für-*), resp. *fo'r-*, övergått till upptakt på grund av inflytande från de massor av ord som ha trycksvagt *för-* (motsvarande ty. *ver-*, se II, 359 f. och VII, 127 ff.). Sådana fall äro: *förfång* (*fö'rfång* Ljungberg 1756; mlty. *vorfank*), *förnäm* (*fö'rnäm* Lindschöld, Runius, Leopold, Lenngren och alternativt Weste [1], ty. *vo'rnehm*; väl även i sin mån påverkat av *förnä'mlig* från det alternativa ty. *vorne'hmlich*), *förråd* (*fö'rråd* Lagerlööf, Wallenberg, Weste, Runeberg; ty. *vo'rrat*, da. *for'raad*), *förslag* (ty. *vo'rschlag*, da. *for'slag*), *försorg* (ä. nsv. *fö'rsorg* [2], ty. *fü'rsorge*; väl även påverkat av *försör'ja*), *försyn* (ä. nsv. *fö'rsyn* [2], da. *for'syn*), *förveten* (*fö'rveten* Weste och alternativt ännu Dalin) samt de ännu vacklande *förhärskande* (ty. *vo'rherrschend*), *förmyndare* (mlty. *vormundere*, da. *for'mynder*, jfr ty. *vo'rmund*), *förskott* (mlty. *vorschot*, da. *for'skud*, jfr ty. *vo'rschuss*; väl även påverkat av *förskju'ta*).

2. Några trestaviga från ty. lånade ord på *-lig* ha av

[1] Se Kock, a. st. II, 289, och Hellquist, a. st.

[2] Se Kock, a. st.

delvis oklar anledning (se närmare II, 412) mer eller mindre konsekvent flyttat huvudtrycket från antepenultima till penultima. Så är alltid fallet i *egen'tlig* (ty. *ei'gentlich*) och alternativt i *hertiglig, månatlig,* nästan alltid i *offentlig, ordentlig, väsentlig* (ty. *her'zoglich, mo'natlich* osv.).

3. Om den tillsvidare oförklarade accentflyttningen i de arkaiska typerna *lärare'na* och *kejsare'nom* se II, 357.

4. Några ord av den latinska typen *rec'tor*: pl. *rectō'res* ha förallmänligat det böjningsformernas långa tryckstarka slutna *o* (*o*), som uppträder i *rekto'rer, rekto'ren* (numera dock vanligen *rek'torn,* se II, 409), *rektor'ska, rekto'rlig.* Så har skett i *inspekto'r* (i viss betydelse, i annan betydelse *inspek'tor*), det vulgära *moto'r* för *mo'tor* och det dialektala *pasto'r* för *pas'tor* (jfr att de båda sistnämnda orden vackla även i tyskan [1]). På samma sätt förklaras väl (jfr dock SAOB) *fakto'r* hos Manderström och Lidner [2] samt om boktryckerifaktor hos Weste (som däremot har *fak'tor* i aritmetik), *prio'r* och alternativt *senio'r* hos Weste; förmodligen även *Amo'r* (jfr lat. *Amō'ris* o. d.) hos Stiernhielm. Däremot beror väl det av Weste och Moberg angivna uttalet *fosfo'r* (trots ty. *phos'phor* och lat. *phos'phorus*) antingen på grek. *phōsphóros* eller på oriktig utläsning i analogi med de hos Moberg såsom rimord anförda *korridor, metafor, meteor.*

5. Andra spridda fall äro:

Avasak'sa och de vacklande *Haparan'da* (fi. *Haa'paranta*), *rappakal'ja* (fi. *ra'pakalja,* se III, 444), *Satakun'da* (fi. *Sa'takunta*) bero väl på utläsning efter latinska skoluttalsvanor (jfr ock II, 346).

funde'ra (av dial. *fundra,* varom se II, 408 not 1) har rättat sig efter de otaliga verberna på *-era.*

kalome'l (ty. *ka'lomel*) uppges visserligen av Leksell och Hammarlöw i deras rimlexika, men beror väl på individuell

---

[1] Se Siebs, a. st., s. 50.

[2] Se Feuk, *Lidners poetiska språk,* s. 150.

oriktig utläsning i analogi med de hos dem — oriktigt (se III, 518) — såsom rimord uppförda *kanel, panel* o. d., ty Dalin, Wenström-Jeurling, Lundell, Lyttkens-Wulff (1911) och Nordisk familjebok uppge blott *ka'lomel.*

klausu'l (så redan hos Weste, trots lat. *clau'sula*) beror väl på ortoepisk utläsning av fra. *clausule.*

kole'ra (ty. *cho'lera*), som anges såsom alternativt uttal hos Dalin, men nu är blott vulgärt och dialektiskt, beror väl på skoluttalet av grek. *choléra.*

komfort (engl. *com'fort*) skall enligt Dalin 1850 ha haft uttalet *kåmmfå'r,* som då väl berott på inflytande av fra. *confort* (jfr ty. *komfor't*).

Det vacklande *kurbits* (fsax. *curbiz*) torde ha rättat sig efter de ävenledes vacklande *haubits, lakrits, steglits,* om vilka se ovan s. 159, resp. 161 och 164. Om ett *kvinti'n* se ovan s. 160 not 6.

Luci'a (lat. *Lu'cia*) har rättat sig efter *Mari'a, Sofi'a* o. d., se III, 271 not 8.

manic'k (ä. da. *mannike*) synes vara påverkat av *kalorik, panik, tunik* o. d. [1].

Det vacklande *mankil'l* [2] torde utgå från engl. *mankiller* 'mördare', vars *-er* då uppfattats såsom varande pluraländelse, varefter den sålunda tillkomna singularen uttalats i analogi med *bacill, makrill, pupill, sigill* o. d.

Om det vacklande *måle'risk,* ombildning av ty. *ma'lerisch,* se II, 413.

Om *predi'ka,* som jag förmodar bero på sammanblandning av lat. *præ'dĭco* 'förkunnar' med lat. *prædī'co* 'påbjuder', se II, 394 not 1 och jfr III, 516 [3].

---

[1] Annorlunda Tamm, *Granskning av sv. ord,* s. 17 f.

[2] Så hos Lyttkens-Wulff, *Sv. ordlista* (1911) med tillägget: »bättre» *man'killer.* Om detta sednare anger ett av dem iakttaget uttal, är väl ovisst, ty i sin *Sv. uttals-ordbok* (1889) ange de blott uttalen *mankil'l, man'kill* och *man'kill.*

[3] Kock, *Sv. ljudhistoria* IV, 453 f. antar i stället, att accentflyttningen beror på inflytande från *prelat, prefekt, prebende* o. d.

Roskil'de för da. *Ros'kilde* är mig oklart.

I det vacklande *skoner't* (ty. *scho'ner*, nederl. *schoo'ner*) är ultimaaccentueringen mig fullkomligt obegriplig. På utläsning i analogi med *exper't* och *offer't* samt de nymodiga uttalen *konser't* och *kuver't* kan man ej gärna tänka, då ju ordet i fråga är mycket vanligare än de båda förra och mycket äldre än de båda sednare (så uttalade som nyss angivits).

Valky'ria (isl. *valkyria*) kan möjligen bero på inflytande från ty. *walkü're*, liksom väl säkert *Valhal'la* är ty. lån (jfr *Val'hall* från isl.); svårligen däremot på att ordet kanske redan i isl. kunde alternativt ha upptakt [1]. Förhållandet är att jämföra med det vacklande *asyn'ja* (isl. *ásynia*) [2].

Lucidors *Damo'n* [3] för lat. *Dā'mon* beror väl på lat. *Dāmō'nis* osv.; jfr om *inspekto'r* o. d. ovan s. 168.

Bellmans *Mala'ga* (spa. *Ma'laga*) är mig obegripligt; knappast påverkat av det vida ovanligare *Gonza'ga*.

Om åtskilliga från främmande språk stammande accentväxlingar i lånord såsom *Ita'lien* : *italie'nare*, *Johan'nes* : *johanne'isk*, *Messi'as* : *messia'nsk*, *mias'ma* : *miasma'tisk*, *profes'sor* : *professo'rer* och *professo'rska* samt *professo'rlig* m. m. d. se II, 417 f.

§ 14. Huvudtryckets förflyttning. 2. I sammansatta ord.

A. Förflyttning bakåt är en synnerligen vanlig företeelse. I motsats till förhållandet vid de enkla orden hade i fsv. de sammansatta orden mycket ofta huvudtrycket åtminstone alternativt förlagt till annan stavelse än den första, nämligen till en sednare sammansättningsleds rotstavelse [4].

---

[1] Se Sievers, Paul-Braunes Beiträge VIII, 75.

[2] Jfr Kock, *Die alt- und neuschw. accentuierung*, s. 226.

[3] Se Kock, *Sv. akcent* II, 481.

[4] Se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 57; Kock, a. st. II, 328—374, *Die alt- und neuschwed. accentuierung*, s. 219 ff.; Bure, *Rytmiska studier öfver knittelversen*, s. 19 ff.; Sievers, *Metrische Studien* IV, 84 ff., 96 ff.

Detta förhållande, som ännu råder i många sv. dialekter[1] och på vissa håll (t. ex. med säkerhet Uppland och framför allt södra Skåne[2]) till och med utsträckts vida över det ursprungliga, har i riksspråket i de flesta fall — om de övriga, bland vilka ortnamn (typen *Gripshol'm*) utgöra majoriteten — upphävts genom huvudtryckets förläggande till första sammansättningsleden. Åtminstone redan i sednare hälften av 1600-talet stod riksspråket härutinnan i allt väsentligt på samma ståndpunkt som nu, såsom framgår av en mängd otvetydiga uttalanden av Lagerlööf och Törner[3]. Detta hindrar ej att, såsom direkta uttalanden av bl. a. Swedberg, Lönbohm, Ljungberg, Hof, Botin[4] och Moberg ge vid handen, både på 1700- och 1800-talet en mängd ord, som nu i riksspråket ha huvudtrycket på förra leden, hade antingen uteslutande eller alternativt huvudtrycket på sednare leden, detta även hos lexikografer som Weste och Dalin, vilka ha den bestämda avsikten att återge riksspråksuttalet, om ock särskilt den förre icke desto mindre är starkt påverkad av sin dialekt (från Göteborgs och Bohus län)[5]. Och ännu i dag förekomma inom vad man måste erkänna som riksspråk (om ock stundom dialektfärgat) ej blott många ord som konstant tillhöra sistnämnda typ — se om dessa II, 340 ff. — utan ock en mängd som vacklar mellan båda

---

[1] Se II, 419 ff. och där anförd litteratur, vartill nu kan läggas Ericsson, Sv. landsm. B. 8, s. 64 f. (Södermanland), Wigforss, ib. B. 13, s. 564—589 (Södra Halland), H. Geijer, *Ångermanlands folkmål* (i Sverige VI), s. 474, Kock, Historisk tidskrift för Skåneland 1904. s. 20 f. (Skåne).

[2] Se Grip, Sv. landsm. XVIII, 6, s. 34, och Wigforss, ib. B. 13, s. 587, samt Från filol. föreningen i Lund IV, 195 ff.

[3] Se Sandwall, Språk och stil XIII, 21 ff., där det ock uppvisas, dels att Arvidis talrika häremot stridande uppgifter bero på slaviskt avskrivande av dansken J. M. Corvinus metrik, dels att den ymniga användningen av typen *husgu'd* hos vissa 1600-talets skalder beror på metriskt tvång och oklar teori samt — särskilt hos Lucidor — vårdslöshet.

[4] Se Kock, *Sv. akcent* II, 284 f.

[5] Jfr Sandwall, a. st., s. 52 not 1 och 68 not 1.

typerna, något som ej kan förvåna, då så många dialekter, varibland några av våra inflytelserikaste, i vida större utsträckning än riksspråket använda huvudtryck på sednare sammansättningsleden [1].

Sådana vacklande ord äro särskilt följande, varvid dock är att märka, det uttalet med huvudtrycket förlagt till en sednare led i allmänhet ger åt uttrycket en ålderdomlig och högtidlig eller ock en vulgär och dialektal prägel samt i det hela är statt på retur till förmån för uttalet med huvudtrycket på första leden, vilket i många fall torde vara av lika gammalt datum:

allaredan, allernådigst (ty. *allergnä'digst*), *allmännelig* (jfr II, 350) *allsmäktig, allsvåldig, allvetande, avda'gataga* (jämte *a'vdagataga*);

bakefter, -fram, -ut, -över, Bohus (jfr III, 114), *bokstavlig* (ehuru alltid *bo'kstav*; ty. *buchstä'blich*), *bomullspinneri, bortefter, -emellan* (ej upptaget i SAOB), *-under, -åt, bönhörelse*;

dessföri'nnan (jämte *des'sförinnan*), *ditåt, därav, -efter, -emellan, -emot, -för, -förinnan, -förutan, -hos, -i, -ibland, -ifrån, -igenom, -intill* m. m. d.;

emellertid;

Falsterbo, fastän, framför, -i, -om, -på, -stupa, -åt, frälsesäteri, fullkomna (jfr ty. *vollkom'men*, Dalin *fullkom'men*), *-mäktig, -ständig, -ända, fåfänglig* (men alltid *få'fäng*), *förut* (i betydelsen 'dessförinnan');

generalbe'fälhavare, -fältmarskalk (ty. *generalfel'dmarschall*), *-löjtnant, -mönstring* (jämte *genera'lbefälhavare* osv.), *gästgivare*;

hitåt, hjärtanskär, hugsvala, hurudan, -vida, härav, -efter osv. (se ovan under *där*), *högförräderi, -grevlig, -gunstig,*

---

[1] Hittills är detta förhållande konstaterat för dialekter inom Skåne, Halland, Bohuslän, Värmland, Södermanland, Uppland, Ångermanland, Norrbotten, Österbotten, Nyland och Gottland; jfr ovan s. 171 not 1.

-lovlig (ty. *hochlö'blich*), *-mögende*, *-tidlig* (men alltid *hög'tid*), *-travande*, *-värdig*, *högstegen*, *-salig*, *högtälskelig*, *-ärad*;

iföl, *-kalv* (jfr dock nedan s. 176), *illistig*, *inefter*, *-för*, *-i*, *-på*, *-till*, *ingenting*, *inleda* (se II, 347);

jaja, *jaså*, *julafton* (uttalet med upptakt sydsvenskt [1]), *jämväl*;

kallbrand, *kanske*, *kungörelse* (se II, 348), *kärvänlig*;

ledsaga, *likvisst*, *likväl*, *lycksalig* (jfr ty. *glückse'lig*), *lyckönska*, *långfredag* (uttalet med upptakt sydsvenskt [1]);

mångfaldig (men alltid *mång'fald*), *måntro*, *märkvärdig*;

nenej, *neri*, *nerunder*, *nånå*, *nästkommande*;

omvända (se II, 347), *omvändelse*;

pingstafton (uttalet med upptakt sydsvenskt [1]), *plattform* (fra. *plateforme*), *påskafton* (uttalet med upptakt sydsvenskt [1]);

rättfärdig, *-nu*, *-visligen* (men alltid *rät'tvis*), *rödbeta* (se II, 255);

sannfärdig, *-skyldig*, *självbedrägeri*, *spanskgröna*, *stormäktigste*, *storståtlig*, *Sundsvall* (jfr II, 342);

tacksägelse, *tillbe'djansvärd* (jämte vanligare *til'lbedjansvärd*), *tillkomma* (se II, 347), *tillräcklig*, *-räkna* (se II, 347), *-räknelig*, *treenig* (jfr ty. *dreiei'nig*), *trefaldighet* (men nästan alltid *tre'faldig*), *trolova*, *trovärdig*;

undergivenhet (se II, 347), *understå sig* (jfr ty. *sich unterste'hen*), *uppefter*, *-i*, *-lyfta* (se II, 347), *-lysa* (se II, 347), *-riktig* (jfr ty. *aufrich'tig*), *-ståndelse* (se II, 347), *-vid*, *-å*, *-över*, *uti*, *uttrycklig* (men alltid *u'ttryck*; jfr ty. *ausdrüc'klich*), *utomorden'tlig* (jämte vanligare *u'tomordentlig*; jfr däremot ty. *ausseror'dentlich*);

varav, *-efter* osv. (se ovan under *där*), *vartåt*, *vidunderlig* (men alltid *vi'dunder*, *välgärning*, *välkommen* (se närmare II, 344);

---

[1] Se Kock, a. st. II, 64.

åda'galägga, åsi'dosätta, åskå'dliggöra, åvä'gabringa (alla jämte *å'*-), *århundrade* (uttalet med upptakt sydsvenskt [1]), *år-tusende* (uttalet med upptakt sydsvenskt [1]);

änskönt;

överdådig, -ho'vpredikant (jfr ty. *oberho'fprediger*) m. fl. d. titlar (se II, 349), *övermåttan, överväldiga* (jfr ty. *über-wäl'tigen*).

Ju längre vi flytta oss tillbaka i y. nsv. tid, desto flere fall av åtminstone alternativt huvudtryck på en sednare sammansättningsled anträffa vi i ord, som nu ha huvudtrycket på första stavelsen. Så t. ex. anger Dalin 1850—1853 bl. a. uttalen *gröngrä'set, gårdfa'rihandel, hufvudstu'pa, högtlo'fvad, korndod'dra* och alternativt *trångmå'l, välak'tad, -bo'ren, -bö'rdig, -lo'flig, -ä'dle.* Weste 1807 har massor av dylika fall, t. ex. *borgmäs'tare* (likaså Moberg 1825), *gud-fruk'tig, kvarlå'tenskap, riksrå'd, åskå'dare, öfverträ'delse* och alternativt *fetti'sdag, hushål'la, liknöj'd, öfverstå'thållare* osv. [2]. Detta hindrar ej, att Weste har några fall av tillbakadraget huvudtryck, som saknas i nuti'da riksspråk, t. ex. *gu'nås, om'kring, sit'topp.*

Om i hittills behandlade fall accentflyttningen väl får anses bero på den ovan s. 154 nämnda tendensen att i analogi med förhållandet i de ojämförligt flesta enkla ord och majoriteten av de sammansatta förlägga huvudtrycket till ett ords början, så finnes dock ett mindre antal fall, där en dylik förflyttning är av ljudlagsenlig natur, beroende på den allmänna rytmiska tendens, som bjuder oss att undvika två på varandra följande med huvud- eller bitryck försedda stavelser (se II, 179 f. och 359 med not 1). Denna tendens föranleder, att — i den mån icke association med primärare bildningar träder hindrande emellan — intensitetsföljden 032 ändras till 302 i sådana fall som följande:

---

[1] Se KOCK, a. st. II, 64.

[2] Se KOCK, a. st. II, 206 ff., där Westes hithörande exempel samlats.

1. Första stavelsen är ursprungligen det helsvaga prefixet *be-* (se VII, 124 ff.) i de vacklande *be'fullmyndiga, -fullmäktiga* (Weste *befullmäg'tiga*), *-fälhavare* (Weste *befä'lhafvare*), *-ledsaga* (Weste *beledsa'ga*), *-redvillig* (Weste *beredvil'lig*) jämte *beful'lmyndiga, -ful'lmäktiga* osv. efter *ful'lmyndiga, ful'lmäktig, befä'l, le'dsaga, bere'da* (se II, 358 f.); jfr *be'arbeta* ovan s. 157.

2. Första stavelsen är det helsvaga prefixet *för-* (se VII, 127 ff.) i *fö'rallmänliga, -fullkomna, -fullständiga, -fördela* (så redan Weste; hör till *fö'rdel*, icke *förde'la*); jfr de ovan s. 159 nämnda *fö'ranleda, -anstalta, -arbeta, -avskeda, -olyckas, -orena, -orsaka, -orätta, -ödmjuka,* vilkas accentuering även ledes är rytmiskt motiverad.

3. Första leden är ordet *förbi'* i *fö'rbise* och de vacklande *fö'rbifarten, -gå* (jfr II, 361).

4. Första leden är en ursprungligen helsvag preposition med därav styrt ord i *til'lfredsställa* (Weste *tillfre'dsställa,* men Dalin *til'lfredsställa*) och de mellan accentuering av första eller andra stavelsen vacklande *e'motse, -stå* (Weste och Dalin blott *emo'tstå*), *-taga* (Weste och Dalin blott *emo't-taga*) — alla av ursprungligt *i mo't* — *i'akttaga, i'genkänna*[1], *i'hågkomma* (Weste blott *ihå'gkomma*), *i'ståndsätta* (Weste blott *istån'd-*), *på'nyttfödd* (Weste blott *pånyt't-*), *u'raktlåta* (Weste *urak't-*, men Dalin även *u'rakt-*), *vi'dmakthålla, å'stadkomma* (redan Weste och Dalin både *å'stad-* och *åsta'd-*), *ö'verenskomma, -stämma* Weste blott *öfvere'ns-*).

5. Enstaka fall såsom *pred'ikstol* (Weste *predi'kstol,* men Dalin *pred'ikstol*)[2] och det vulgära *cig'arrstump.* Att

---

[1] Så alternativt enligt Kock a. st. II, 70; vanligen (ja jag skulle vilja säga nästan alltid) dock *igen'känna* eller *igen'känna.*

[2] Kock, a. st. II, 462 antar däremot, att *pred'ikstol* utgår från ett äldre *pre'dika* (jfr ty. *pre'digen*), vilket synes mycket tvivelaktigt (både Manderström och Weste ha *predi'ka*). Det av Kock åberopade *pre'dik* från Närpes bevisar intet, ity att det tvivelsutan har flyttad accent på samma sätt som *hu'sera* för *huse'ra* o. a. dialektens lånord med ursprunglig upptakt.

många av de ovan i § 13 nämnda orden fått sitt huvudtryck förflyttat helt eller delvis på grund av inflytande från de hithörande sammansättningar, i vilka de ingått, göres sannolikt därav att ett uttal *by'råchef, da'tivform, in'sektspulver, in'stinktmässig, mak'rillfiske, pil'grimsfärd, Pol'acksbacken, sab'batsfirande, sal'latskål* o. d. träffas även hos personer, som använda uttalet *byrå', dati'v, insek't* osv.

Denna rytmiska princips tillämpning är synnerligen klart framträdande hos Weste, som har t. e. *ö'fverhofmästare, -jägmästare, -skattmästare, -stallmästare, -ståthållare* (jämte *öfverstå'thållare*), men däremot *öfverho'fintendent, -ho'fmarschalk, -ho'fpredikant, -kam'marherre,* detta tydligen emedan den förra gruppens ord, men icke den sednares skulle få två tryckstarka stavelser bredvid varandra, om ej accentförskjutning ägde rum. Endast i det nyssnämnda alternativa *öfverstå'thållare* har associationen med *stå'thållare* varit nog stark att hindra den rytmiska tendensens genomförande.

B. Förflyttning framåt är ytterst sällsynt, om ens överhuvud förekommande. Möjligen föreligger detta fall i det enligt Kock [1] alternativt uppträdande uttalet *spygat't* för *spy'gatt* (lty. *spīgat*, nederl. *spiegat*), och i så fall får väl ultimaaccentueringen anses bero på inflytande från andra sjötermer såsom *fregat't* och *kasemat't.* Det ovan s. 173 nämnda alternativa uttalet *ifö'l* och *ikal'v* är möjligen oursprungligt, eftersom Ljungberg 1756 och många sv. dialekter ha *i'föl* och *i'kalv.* Det förstnämnda uttalet kan då möjligen tänkas bero på anslutning till *föl* och *kalv* samt sådana bildningar som *ibland, ihop* o. d.

§ 15. **Bitryckets [2] förflyttning. 1. I enkla ord.**

Vårt språks utpräglade benägenhet för rytmiskt ordnad intensitetsväxling inom en stavelseföljd [3] har även i fråga om

[1] A. st. II, 93.

[2] Se II, 194.

[3] Se närmare härom II, 310 f. och jfr II, 179 f. samt 155.

bitryckets placering förorsakat en mängd förflyttningar av detsamma, vilka dock naturligtvis ofta på grund av association underlåtas. De viktigaste hithörande fallen äro följande:

A. I efterstavelser:

1. Intensitetsföljden 310[1] har utbytts mot 301, t. e. väl undantagslöst i typerna *kastade* (fsv. *kastadhe* med 310, varav nu i lägre stil *kasta* med 31, se II, 214), *domare*[2], *månader* (jfr III, 345), *talande*[3] (jfr III, 345), *troende* (jfr III, 351 f.), *vackrare*[2]. Däremot kán i de flesta andra fall det äldre uttalet alternativt förekomma, t. e. ofta i *arvinge*, sällan i *bittida* (se SAOB), mycket sällan i *leverne*. Särskilt är detta fallet, då möjlighet föreligger till association med kortare former, som ha 31, t. e. *aftonen, dagarna*[3], *eviga*[3], *konungar, kyrkorna*[3], *papperet, tionde, vackraste* (jfr III, 350 f.), *visligen*[3] o. d. med 301 jämte sällsyntare *aftonen* osv. med 310 efter *afton* osv. Dock ha i Finland typerna *dagarna* och *vackraste* ofta uttalet 310 (se II, 214).

2. Följden 320 blir 302, t. e. *allvarsam* (: *allvar* 32), *avoghet* (: *avog* 32), vacklande *arbetsam* (men *arbeta* 320). Ord som ursprungligen varit sammansatta av 3 + 31 eller haft huvudtrycket på penultima (såsom det nyssnämnda *arbeta* m. m., se ovan s. 156) behålla i regeln 320, t. e. *allmoge*, resp. *antvarda* o. d. (se II, 213). Men om de alternativt låta den ljudlagsenliga tendensen göra sig gällande, så blir resultatet vanligen ej 302, utan 301, t. e. *abborre, anlete, antingen, arbete, Distingen, ekorre* m. m. (se II, 213), men *ohemul* med 302 (: *hemul* 31).

3. Följden 3010 blir, ehuru redan rytmiskt ordnad, dock — väl på grund av vårt språks förkärlek för daktylisk följd (se II, 155) — ofta 3001, men bibehålles lika ofta på grund av association, t. e. *innerliga, månaderna, mäkti-*

---

[1] Om sifferbeteckningens innebörd se II, 189 ff.

[2] Se III, 345 och Kock, a. st. I, 125 f.

[3] Ännu hos Strömberg 1852 blott 310, se II, 214.

gare, nejlikorna, roligaste, skillingarna o. d. med 3001 jämte *innerliga* osv. med 3010 efter *innerlig, månader, mäktiga* osv. med 301. Samma vacklan råder, då 3010 utgår från ännu äldre 3101, t. e. *läsarena, tydligare,* men på grund av association kan då stundom därjämte 3101 vara alternativt bibehållet, t. e. *konungarna, papperena,* som uttalas både med 3101 (efter *konung, papper* med 31), 3010 (efter *konungar, papperen* med 301) och — väl oftast — 3001.

4. Följden 30101 blir likaså alternativt 30010, t. e. *hederligare, innerligaste* o. d.

B. I upptakt:

1. Följden 03 blir 10, t. e. *aposto'lisk* (trots *apos'tel*), *intressan't* (: *intres'se*), *momenta'n* (: *momen't*), *pianis't* (: *pia'no*), *professo'rska* (: *profes'sor*), *reversa'l* (: *revers'*) m. m. d.

2. Följden 030 blir 100, t. e. *anakreon'tisk* (: *Ana'kreon*), *antikvite't* (: *anti'k*), *solennite't* (: *solen'n*) o. d., se II, 309. I följd av association uppträder alternativt 010, t. e. *adverbia'l* (: *adver'b*), *bisarreri'* (: *bisar'r*), *effektue'ra* (: *effek't*), *examinan'd* (: *exa'men*), *reservo'ar* (: *reser'v*), *tyrannise'ra* (: *tyran'n*).

3. Följden 003 blir 100, t. e. *laborato'rer* (: *labora'tor*), *lacedemo'nisk* (: *Lacede'mon*), *mefistofe'lisk* (: *Mefisto'feles*) o. d.

4. Följden 1003 blir 1010, t. e. *ackompanjemang'* (: *ackompanje'ra*), *biblioteka'rie* (: *bibliote'k*), *materialis't* (: *materiel'l*).

§ 16. Bitryckets förflyttning. 2. I sammansatta ord.

På samma rytmiserande tendens, som gör sig gällande i enkla ord (se § 15), bero följande förskjutningar av bitrycket i sammansatta ord:

A. I efterstavelser:

1. Intensitetsföljden 320 blir ljudlagsenligt 302, t. e. *förslagsanslag, guldarmband, hitintills, krigshovrätt, kuranstalt, lanthushåll, riksbokslut, soluppgång, terminsavgift, tryckfrihet, utvärdshus, vedupplag, årsavgift* m. m. d. Genom association

kan 320 bevaras, detta särskilt ofta i finländsk svenska och helt naturligt företrädesvis i ord som mindre ofta brukas och därför av de i dem såsom sammansättningsleder ingående orden lättast påverkas (jfr II, 211 f.), t. e. fa*briksskorsten, struplungsot, träfartyg* (jfr det vida vanligare *ångfartyg* med 302), *västgöte* (jfr hurusom det till enkelt ord övergångna uttalet *väffôte* väl oftast har 301) o. d. En mängd ord vacklar naturligtvis mellan båda uttalen, t. e. *bordssällskap* (men *danssällskap* väl blott med 320), *fettisdag, Jön-* och *Norrköping* [1] (jfr det nyss tillskapade *Grönköping* med blott 320), *kroppsstorlek, långfredag,* marga*rinsmörgås, skogslandskap,* snick*eriverkstad, ståndsfördom, trosfrihet* m. m. d. I det hela är uttalet med 320 så gott som undantagslös regel i ord vilkas sednare sammansättningsled såsom självständigt ord har trycksvag ultima, t. e. *hjulspåret, hushålla* o. d. (se vidare II, 212 f.); jfr dock de strax här ovan nämnda *Jön-* och *Norrköping* (samt *väffôte* 301 jämte *väffötte* 320).

2. Följden 3201 blir i ord, vilkas sednare led såsom självständigt ord har penultima åtminstone alternativt med bitryck, gärna alternativt 3020, t. e. *landshövdingen, livsarvinge,* soar*ésällskapet* o. d.

3. Följden 3021 eller 3020 blir, ehuru redan rytmiskt ordnad, dock (jfr om 3010 > 3001 s. 177 f.) stundom 3002, men detta i regeln blott alternativt och aldrig i andra ord än sådana vilkas sednare led såsom självständigt ord har halvstark ultima, t. e. för*myndaransvar, gåvoavtal, järnvägsbanvakt, lantbruksanstalt, nyårsbokslut, ordenssamfund, underdomstol, vintersolstånd* m. m. (se II, 215). Däremot förekommer blott 3020 i t. e. *frukostsmörgås, syskonkärlek, vardagsmiddag* o. d. samt naturligtvis i *blyertspenna, sekelgamla, värdshusvärden, ångestsvetten* o. d. (se II, 218 f.).

---

[1] Att uttalet 302 fanns redan på 1600-talet, framgår av skrivningen *Nårkepijngh* omkring 1660 (se ELOF TEGNÉR, *Sv. bilder*, s. 22).

4. Följden 30021 eller 30020 kan undantagsvis bli 30102 eller 32002, t. e. alternativt i för*troendeuppdrag*, resp. *inträdesavgift*.

5. Följden 300121 eller 300120 blir 300102, t. e. alternativt i *stabsofficersfullmakt*.

6. Följden 300210 eller 300201 blir undantagsvis 301020, t. e. alternativt i *skrivarearvode*.

7. Följden 3010210 eller 3010201 kan bli 3101020, t. e. alternativt i *landshövdingeämbetet*.

B. Upptakt:

1. Följden 03 blir ljudlagsenligt 10 i sådana grupport som *hotell Svea, madam Olsson, majordomus* (*major Palm, kapten Orre, baron Kruse* o. d.); jfr II, 180.

2. Följden 030 blir ljudlagsenligt 100, t. e. *Agneteberg, Charlottenberg, emellertid, Katrineholm, Kristinehamn, Mariefred, -stad, Sofiero, Ulricehamn* o. d. ord, som dock alla på grund av association med *Agne'ta* osv. alternativt ha 010. Detta sistnämnda uttal är — med uteslutande av alternativet 100 — det enda brukliga i *förgätmigej'* på grund av den starka associationen med *förgä't* (som till och med framkallat ett alternativt uttal *förgä'tmigej* med 0301).

§ 17. Intensitetsreduktion.

Samma rytmiserande tendens, som framkallat de i § 14 (s. 174 ff.), § 15 och § 16 behandlade intensitetsförskjutningarna, är även den väsentliga anledningen till intensitetsgradens större eller mindre reduktion i följande fall [1]:

A. I efterstavelse:

1. Ord som ingå i sammansättning såsom efterled reducera i regeln sitt huvudtryck, vanligen till starkt bitryck, stundom till svagt bitryck eller otryck, varjämte ofta ett ursprungligt bitryck reduceras till otryck. Om de jämförelsevis få och vanligen vacklande undantagen — alltså två- eller

[1] Om reduktion vid intensitetsförskjutning jfr ovan §§ 13—16.

flertaktiga ord — se VII, 45 f. och där anförd litteratur (rörande fall sådana som *no'rdnordos't* 303 o. d.), V, 502 ff. (t. e. *ste'ndö'v* 33 o. d.) och 498 (t. e. *u'tom'o'rden'tlig* 33330 o. d.) samt II, 230 (t. e. *rul'lföringsom'rådesbefä'lhavarexpeditio'n* 320320032010103 o. d.).

Alltså få vi följande utveckling:

Intensitetsgraderna 3 + 3 ge 32, 31 eller 30, t. e. *kal'vskinn* 32, *spå'rhund* 32, *spo'rtsman* 32, *strid'shäst* 32, *jung'fru* 31, *kan'ske* 31, *län'sman* 31, *skjut'shäst* 31, *Små'lan(d)* 30, *to'rsda(g)* 30 osv., se II, 206 ff.

3 + 32 > 320 (eller 302 enligt § 16, A, 1), t. e. *träfartyg* (resp. *ångfartyg*) m. m., se ovan s. 178 f.

3 + 31 eller 30 > 320, t. e. *spårhundar, ungkarlar,* resp. *hjulspåret, landsvägen* m. m. se II, 210 och 212.

3 + 03 > 302, t. e. *allbekant, brukspatron, bundsförvant, riksarkiv, ångmaskin* o. d.

3 + 320 > 3020 (stundom alternativt 3201), t. e. *högvälboren, lärftskramhandel, skogsavverkning, skrivbiträde, statshushållning, vårdagjämning* (resp. *Kungsträdgården*) o. d.

3 + 302 > 3201 eller oftare 3002 enligt § 16, A, 3, t. e. *bruksföretag, järnångfartyg, lantegendom, livsinnehåll, postunderslev, statsunderstöd, tingsmenighet* o. d.

3 + 301 > 3201, t. e. *kvarnägare, lantmätare, slottsvåningen,* telegra*fledningen, tomåkande, täckdikena* m. m., se II, 216 f. och 220.

3 + 103 > 3002, t. e. *bokkatalog,* fa*briksindustri, stabsofficer* o. d.

3 + 031 eller 030 > 3020, t. e. *sånggudinna,* universi*tetsprofessor,* resp. *kronjuveler.*

3 + 3201 > 30201, t. e. *byskomakare,* för*lagsbokhandlare,* kommiss*ionslantmätare, lanthushållningen.*

3 + 3020 > 30020, t. e. *kungsladugården, välärevördig.*

3 + 3010 eller 3001 > 32010, resp. 32001, t. e. *kropps-*

rörelserna, landstrykerskorna, riksviktigaste, tolvskillingarna, välgärningarna.

3 + 1030 > 30020, t. e. *bokkataloger, bortauktionera,* universi*tetsprofessorer.*

3 + 1003 eller 0103 > 30102, t. e. *konstakademi, krigsexpedition,* resp. *självbedrägeri.*

3 + 0301 > 30201, t. e. *gudsförnekare, kronjuvelerna, morföräldrarna, utstuderade.*

32 + 3 > 302, t. e. *gödkalvstek, sportsmansdräkt, vargskinnspäls, vitlökssås, växthusdörr* o. d.

32 + 32 > 3020 eller 3002 enligt § 16, A, 3, t. e. *järnvägsbanvakt, landstingsavgift, lantbruksanstalt, nyårsbokslut, ungkarlsanlag* o. d.

32 + 31 eller 30 > 3020, t. e. *kalvskinnsbyxor, nyårsafton, småstadsvanor,* resp. *värdshusvärden, växthusdörren* o. d.

32 + 03 > 3102 eller 3002, t. e. *mjöldrygsdekokt, nyårskalas, ungkarlsdubblett, vargskinnstulubb, ångslupstrafik* o. d.

32 + 320 > 30020, t. e. *arbetsinrättning, nyårsbokslutet, saltsjöabborrar, trädgårdsarbete.*

32 + 302 > 30201, t. e. *järnvägsföretag, småstadsmenighet.*

32 + 301 > 30201, t. e. *frimärkssamlare, helgdagsaftonen, trädgårdsmästare.*

32 + 103 > 30102, t. e. gene*ralstabsofficer, storstadsindustri.*

32 + 031 eller 030 > 30020, t. e. *värdshusmatrona,* resp. *lantbruksmaskiner.*

31 + 3 > 302, t. e. *aftonsång, altarduk, utantill, utomhus* o. d.

31 + 32 > 3002, t. e. *kronouppbörd, kyrkohandbok, sommarsolstånd* o. d.

31 + 31 eller 30 > 3020, t. e. *föreställa, utanläxa,* resp. *altarduken, eftervärlden.*

31 + 03 > 3002, t. e. *kronobetjänt, riksdagsmotion.*

31 + 320 > 30020, t. e. *doktorsavhandling, klockarboställe, kronoallmänning.*

31 + 302 > 30102, t. e. *sommarytterrock, tidningsöversikt.*

31 + 301 > 30201 eller 30200, t. e. *kyrkotionde, landskapsmålare, söndagsmiddagen,* till*mötesgående.*

31 + 103 > 30102, t. e. *bildergalleri, frälsesäteri.*

31 + 031 eller 030 > 30020, t. e. *änkegrevinna,* resp. *pappersmeriter, ränteberäkning.*

30 + 3 > 302 eller 301, t. e. *adelsman, oxelbär, salubord,* resp. *Pettersson, Söderman.*

30 + 32 > 3002, t. e. be*redningsutskott, medellivslängd.*

30 + 31 eller 30 > 3020, t. e. *blyertspenna, nejlikblomma, sekelgamla,* resp. *brödrafolken, ångestsvetten.*

30 + 03 > 3002, t. e. *hummerpastej, pajasfigur, vapendepå.*

30 + 320 > 30020, t. e. be*redningsutskottet, ettersmålänning,* rann*sakningsdomstolen, tusenkonstnärer.*

30 + 302 > 30102 eller 30201, t. e. *riksdagsledamot, stängselskyldighet.*

30 + 301 > 30201, t. e. *dubbelkikare,* för*handenvarande, nejonögonen, syskonkärleken.*

30 + 103 > 30102, t. e. *adelsuniform, blyertsetui.*

30 + 031 eller 030 > 30020, t. e. *ordenskanslärer, åldersmeriter.*

320 + 3 > 3002, t. e. *avverkningsrätt, innehållsrik, midsommarnatt.*

320 + 32 > 30020 eller alternativt 32002 enligt § 16, A, 4, t. e. *skomakarverkstad,* resp. *hushållningssällskap, inträdesavgift.*

320 + 31 eller 30 > 30020, t. e. *fettisdagsbulle, tillbedjansvärda, åskådliggöra,* resp. *avverkningsrätten, midsommarnatten.*

320 + 03 > 30102 eller 32002, t. e. *helvetesmaskin,* resp. *inträdesbiljett.*

302 + 3 > 3002, t. e. *aftonsångspsalm, husförhörsbok, understödsfond.*

302 + 32 > 30020, t. e. *tredjeklassavgift, ålderdomssvaghet.*

302 + 31 eller 30 > 30020, t. e. *tredjeklassvagnar, översiktskarta,* resp. *purjolöksståndet, ytterrocksfoder.*

302 + 03 > 30102, t. e. *jubelfestkantat, läroverksadjunkt, översiktstabell.*

301 + 3 > 3002, t. e. *Benediktsson, binnikemask, indigofärg.*

301 + 32 > 30020 eller alternativt 30102 enligt § 16, A, 4, t. e. *tiondespannmål*, resp. för*troendeuppdrag.*

301 + 31 eller 30 > 30020, t. e. *tiondesättning, åkaretaxa,* resp. all*helgonadagen,* Eu*geniahemmet, ynglingaålder.*

301 + 03 > 30102, t. e. *hackelsemaskin, krigarebedrift, operamusik.*

Flere exempel torde vara överflödiga, enär längre sammansättningar behandlas på väsentligen likartat sätt eller ock sönderfalla i två eller flere takter (se II, 154 och 230).

2. Avledningar medelst helstarka prefixer eller halvstarka suffixer behandlas i likhet med de sammansatta orden (se ovan 1), varför jag här inskränker mig till att anföra blott ett fåtal exempel:

3 + 32 eller 31 > 302 eller 320, t. ex. *biinkomst, missgynnsam, ohjälpsam, ovänskap.*

3 + 320 > 3020, t. e. *misshushålla, orättvisa, samuppfostran.*

3 + 302 > 3201 eller 3002, t. e. *ohälsosam, omedelbar, otacksamhet.*

32 + 2 > 302, t. e. *allmänhet, fruktbarhet, noggrannhet, näsvishet, omtänksam, uppmärksam.*

31 eller 30 + 2 > 302, t. e. *broderskap, kristendom,* resp. *underbar, ålderdom.*

320 + 2 > 3002, t. e. *samstämmighet, vanskaplighet.*

3. Ord, som av ena eller andra anledningen — oftast emedan de äro, åtminstone ursprungligen, sammansatta [1] — ha bitryck, äga, isynnerhet om de äro mycket vanliga och ha akut taktform, en utpräglad tendens att reducera starkt bitryck till svagt och svagt bitryck till otryck. Sådana fall äro t. e. *allsköns, babord, bergslag, blåbär, båtsman, därpå,*

[1] Om skillnaden mellan nutida enkla och sammansatta ord se VII, 13 och 20.

framåt, Frankrike, frukost, förrgår, harnesk, Karlstad, landsväg, Olsson, riksdag, skridsko, Småland, tretti(o), som alla eller åtminstone nästan alla vackla mellan intensitetsföljderna 32 och — oftare — 31 eller 30. En mängd andra exempel äro anförda ovan s. 111 ff. samt III, 206—209 [1].

B. I upptakt:

Intensitetsgraden 3 reduceras till 0, t. e. *bankir* (: *bank*), *blondin* (: *blond*), *febril* (: *fe'ber*), *flottilj* (: *flot'ta*), *godnatt, gutå'r* (se II, 352), *notis* (: *not*), *spanskflu'ga* osv.

31 och 30 bli 10 eller genom association 20 (se II, 307 f.), t. e. *Gustav-A'dolf, Höganä's, kejsarin'na, kommate'ra, lejonin'na*, resp. *klöveres's, Södermal'm, trettifem'* o. d.

301 > 100 eller genom association 200 (se II, 309), t. e. *Gyllene skin'net, åttiotre', överstepräs't.*

103 > 100, t. e. *generalmön'sterherre.*

1003 > 1010, se § 15, B, 4 (s. 178).

10103 > 10100, t. e. *individualis'tisk* (: *individuel'l*).

§ 18. Ändring av taktformen.

I vilka fall och vid vilken tid ombyten ägt rum i fråga om de båda säkerligen redan från urnordisk tid stammande [2] taktformerna akut och grav (se II, 200 ff.), är i allmänhet icke möjligt att med någon säkerhet avgöra, eftersom skillnaden mellan akut och grav först på 1700-talet observerades (se II, 204) och först av Weste (1807) i nämnvärd mån genom exempel belysts. Härtill kommer, att det nutida riksspråket i denna punkt ännu icke har och på Westes tid ännu mindre hade vunnit önskvärd stadga (se II, 203 not 2), vadan de många olikheterna mellan Westes och det nutida riksspråkets taktformer — i den mån dessa sednare kunna

---

[1] Ännu en mängd andra fall hos J. A. A[URÉN], *Bidrag till sv. språkets qvantitetslära*, s. 56.

[2] Se härom II, 267 f. och 303 samt 257 not 2.

anses vara någotsånär stadgade — icke utan vidare få antagas vittna om en inom riksspråket försiggången förändring sedan Westes tid. Utan de bero väl väsentligen på att Weste bokfört ett från nutida synpunkt starkt dialektfärgat riksspråk. I betraktande av att fsv. tydligtvis i allmänhet haft grav (acc. 2, se II, 205) i tvåstaviga ord, däremot akut (acc. 1, se II, 205) i enstaviga ord och de först genom uppkomsten av svarabhakti i ändelser till tvåstaviga övergångna, liksom säkerligen ock i synkoperade ord [1] och ord med hiatus [2] eller upptakt (se II, 231 ff.), samt vidare i betraktande av att lånord väl alltid upptagits i svenskan med akut, kan man emellertid konstatera följande huvudsakliga fall av skedd ändring (jfr i det hela II, 231—293):

A. Utbyte av akut mot grav:

1. Akut är nästan undantagslöst ersatt av grav i dialekterna och därav påverkat riksspråk uti Södermanland öster om en linje Trosa—Selaön [3] och vanligen även i Uppland sydväst om en linje Ljusterö—Sigtuna—Runhällen [4].

2. De flesta sammansättningar med ljudlagsenlig akut antaga så småningom grav, en övergång som särskilt är i största utsträckning redan genomförd inom Mälarprovinserna, Östergötland och Småland (se II, 252 f.). I fråga om exempel hänvisar jag till II, 253 ff., 258 ff. och 484 f.

3. Ord som ursprungligen haft upptakt och i följd därav akut, men som förflyttat huvudtrycket till sin första stavelse, ha i regeln antagit grav. Exempel se II, 295 ff. samt här ovan § 13, A och § 14, A (s. 154 ff., resp. 170 ff.).

4. Ord med förlitterär synkope — på grund av akut taktform (se II, 257 not 2) — ha i allmänhet ana-

---

[1] Se Kock, Arkiv f. nord. fil. VII, 357, men jfr här II, 257 not 2.

[2] Se Kock, a. st. XIV, 213 ff.

[3] Se Ericsson, Sv. landsm. B. 8, s. 67,

[4] Se Kruuse, Uppland II, 545.

logiskt antagit grav, t. ex. *dömde, dömda, längste* (se II, 270 f.).

5. Ord med hiatus ha likaledes i regeln antagit grav, t. ex. *flyende, tionde* (se II, 269 och 271).

6. Lånord ha, i den mån de försvenskas och vinna allmän spridning, en utpräglad tendens att anta den för vårt språk så karakteristiska grava taktformen. I all synnerhet gör sig denna tendens gällande i ord med även i svenskan gängse ändelser såsom *-a* (se t. e. II, 237 f. och 273), *-e* (se II, 276), *-el* (se II, 277) m. fl. (se bl. a. II, 290 f. och 484 f.).

B. Utbyte av grav mot akut:

1. Grav är genomgående ersatt av akut i finländskt riksspråk, alla baltiska och många finländska dialekter samt Överkalix-målet i Norrbotten och åtskilliga mål i norra Roslagen (se II, 294 f. och 485).

2. Ord, som genom utbildning medelst trycksvagt prefix eller trycksvag sammansättningsförled fått upptakt, ha ljudlagsenligt antagit akut (se II, 231 ff.), t. ex. *fördet'ting* (vackl.), *för li'ten, förvis'so* (vackl.), *oän'dlig, till sa'lu, välsig'na* o. d. trots *det'ta, li'ten* osv. Regeln har dock massor av på analogi beroende undantag, särskilt i Mälarprovinsernas språk och alldeles speciellt i Stockholm (se II, 232 f.).

3. Genom emfatiskt uttal (se II, 176 f.) kan vilket ord som helst komma att utbyta grav mot akut, se II, 249 f. (jfr antitetisk betoning II, 297 f.).

4. Ord, som ofta stå som upptakt, anta gärna akut, se II, 248 f. och 298.

I följande fall beror utbytet av grav mot akut på analogisk anslutning till andra ordtyper:

5. Verbtyperna pres. *känner, låder*, imperat. *tager*, pres. pass. *köpes* o. d., se II, 247.

6. Pluraler som *gränder, länder* (av *länd*), *sägner* m. fl., se II, 246.

7. Åtskilliga ord på *-el* ha åtminstone alternativt antagit akut, t. ex. *apel, sadel, skakel* m. fl., se II, 243.

Någon redogörelse för de förändringar som under tidernas lopp tonaliteten undergått, är omöjligt att lämna, enär hithörande iakttagelser av äldre datum än våra dagar överhuvud saknas.

II. Ljudväxling beroende på äldre ljudövergångar eller främmande språks inflytande.

FÖRSTA KAPITLET.

Fornsvenska ljudövergångar[1] och utländskt inflytande.

§ 19. Växlingen a (*a* och *a*): å (*a* och *o*).[2]

1. Fsv. *ā* har under loppet av 1300-talet så småningom övergått till *å*[3], men bibehållits som *a* i följande fall:

---

[1] Äldre än omkring 1375, se III, 77. Sålunda behandlas ej här sådana yngre företeelser som växlingen mellan ett slutet långt och öppet kort vokalljud, dvs. fall som *a* : *a* i *hava*: *haft*, *slav*: *slavinna*, *balsamisk*, *balsam*, *satanisk*: *satan* o. d. (se LYTTKENS-WULFF, *Sv. språkets ljudlära*, s. 46 och 78), jfr III, 172 f.; *u* : *u* i *brun*: *brunte*, *Gud*: *Guds*, *sju*: *sjutton*: *konsuler*: *konsul*, jfr III, 264 f.; *a* : *o* i *blå*: *blått*, *bråd*: *brådska* o. d. (se LYTTKENS-WULFF, a. st., s. 85), jfr III, 153 f. med not 2; *ø* : *ø* i *nöd*: *nödga*, *nöt*: *nötter* o. d. (se LYTTKENS-WULFF, a. st., s. 72), jfr III, 232.

[2] Växlingen *a* : *o* i *tabaak* (och *toback*) Stiernhielm : *tobak* (ä. nsv. *tobaak*, *toback*), *krabat*: *kroat*, *Jahan* (se NOREEN-MEYER, *Valda stycken*, s. 151 r. 8, och ännu Anders *Jahan* Retzius † 1821): *Johan* och ä. nsv. *lavera*: *lovera* finns redan på ty. botten, därifrån orden lånats. Oklar är — trots NOREEN, *Altschwed. gramm.* § 148, och KOCK, *Sv. ljudhistoria* IV, 279 f., 320 — samma växling i sådana fall som (allt) i *alla*: i *allo*, ä. nsv. *förwissa* (se HELLQUIST, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 100): *förvisso*, ä. nsv. till *goda* (så särskilt i Argus): till *godo*, ä. nsv. til *onda*: (fräls oss) ifrån *ondo*, ä. nsv. *sannalik*: *sannolik* samt lånorden ä. nsv. *allareda*: *allaredo* och *föga* : ä. nsv. *fögho*.

[3] Se III, 80 — jämte där citerad litteratur — och 133 f. samt KOCK, *Sv. ljudhistoria*, I, 428 ff. och WIGFORSS, *Södra Hallands folkmål*, s. 669 med not 1.

a) Vid redan fsv. förkortning av *a* till *ă* (som sedan kan vara förlängt enligt § 6 och § 7 här ovan):

α) På grund av ställning före fsv. konsonantgrupp eller lång konsonant, t. e. *aderton*: *åtta*, se III, 158; *Arboga* och *Arvika*: *å*, se ovan s. 98; *arla* : ä. nsv. *årla*, se III, 137 och ovan s. 100; *attan* : *åtta*, se ovan s. 72; *blaggarn*: *blågarn* (se SAOB); bråd*brasket* : *brådska*, se VII, 211; »hur är det *fatt*» : *få*, se ovan s. 70; *fattas* : finländskt *fått* 'bristande' (se I, 96), neutr. sg. till *få*(talig); *fattig* (fsv. *fātøker*) : *få*; *gasse* 'gåskarl' Lind : *gås*; *halka* : ä. nsv. *holcke*, se ovan s. 89; *han* och *hans* : *honom* (hithörande när det uttalas *hånom*), se III, 134 f.; ? *harkrank* : *hårkrank*, se III, 135; *rackla* 'harkla' : ä. nsv. *råkla*, se III, 139; *sarga*: *sår*; *vadmal* : *våd*, se III, 170; *vankas* : ä. nsv. *wånka* till *vån*, se ovan s. 96.

β) På grund av trycksvag ställning, t. e. ä. nsv. *badhe* : *både*, se III, 158; *Bahus* (ä. nsv. även *Bagha-*, *Bawahws*) : ä. nsv. *Båhus* 'Bohus', se III, 114 och 170;. ä. nsv. *tha* : *då*, se III, 159; ä. nsv. (*i*)*fra*, *ifran* : (*i*)*från*, se III, 158 f.; *ja* : ä. nsv. *jå*, se III, 115 och 135; ä. nsv. *lata* : *låta*, se III, 159; ä. nsv. *nagon* : *någon*, se III, 159; *Ola* (ä. nsv. *Olaff* [1]) : *Olof* (isl. *Oláfr*); ä. nsv. *sa* : *så*, se III, 159; ä. nsv. *sadhana*, *sadhant* [2] : *sådan*; *Skanör* : *Skåne*, se II, 353; ä. nsv. *-tan* i *fior-*, *fäm-*, *sextan* o. d. [3] : *-ton* (isl. *-tán*); ä. nsv. *uppa* [2] : *uppå*; *vadmal* : *mål* 'mått'; ä. nsv. *var*, ännu i *vasserra* (fsv. *vars hærra*) : *vår*, se ovan s. 159.

b) Vid på grund av dialektal olikhet (eller någon gång trycksvag ställning) utebliven fsv. förlängning av *ă* (som senare kan i några fall vara förlängt enligt § 6 och § 7 här ovan):

α) I uddljud före en konsonant (jfr ovan s. 50 not 1), t. e. ä. nsv. *aker* : *åker*, se III, 149 (jfr *aker-* : *åkerleja* 'akleja'

---

[1] Se Noreen-Meyer, *Valda stycken*, s. 22 r. 3, 5, 6; 23, 32.

[2] Se Kock, a. st. I, 361.

[3] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 64 r. 17. 19, 33; 65,3; Kock, a. st. I. 357,

III, 152); infinitivmärket (i ä. nsv. stundom även som preposition) *att* : *åt*, se III, 149 och 159; *av* : *åv*, se III, 149; *avog* : ä. nsv. *åvogh*, se III, 149; *avund* : ä. nsv. *åvund*, se III, 149.

β) Före vissa konsonantgrupper (se ovan s. 29 med not 1 och 2), t. e. *allehanda* : ä. nsv. *allehånda*, se ovan s. 92; (gräs)*and* : ä. nsv. *ånd*, se ovan s. 92; *ande* : ä. nsv. *ånde*, se ovan s. 92; ä. nsv. *Angermanland* : *Ångermanland*, se ovan s. 95; ä. nsv. *arta*[1] : *årta*; *band* : ä. nsv. *bånd*, se ovan s. 92; *bland*(*a*) : ä. nsv. *blånd*(*a*), se ovan s. 92; *bange* : *bånge* 'grov gren', se ovan s. 93; *dagvard* (jfr III, 156) : ä. nsv. *dagvårder*, se SAOB; *damm* : ä. nsv. *dåm*(*b*), se SAOB; *dangla* : ä. nsv. *dångla*, se ovan s. 93; (ljus)*dank* : *dånk*, se ovan s. 96; slå *dank* : ä. nsv. *dånka*, se ovan s. 96; *drank* : ä. nsv. *dronk*, se III, 310; *fallbänk* : *fållbänk*, se ovan s. 84; ä. nsv. en-, två-, tre*fallig* osv. : ä. nsv. *-fållig* '-faldig', se ovan s. 84; *främmande* : ä. nsv. *främmånde*, se ovan s. 92; *gall*(ko) : ä. nsv. *gåll*, se ovan s. 84; *grand* : ä. nsv. *grånd*, se ovan s. 92; ä. nsv. *halla* : *hålla*, se ovan s. 84; *hallon* : ä. nsv. *hållon*, se ovan s. 85; *hand* : ä. nsv. *hånd*, se ovan s. 92; imperf. *hang* (t. e. Tegnér, Gerda) : ä. nsv. *hångh* 'hängde', se ovan s. 94; *hangla* : *hångla*; *hank* : ä. nsv. *hånck*, se III, 310; *hart* när (ä. nsv. även anal. *hard* 'hård') : *hård* (ä. nsv. även anal. *hårt* när), se III, 147 f.; *kall* : ä. nsv. *kåll*, se ovan s. 85; *kanka* : *kånka*; ä. nsv. *krangla* : *krångla*, se ovan s. 94; ä. nsv. *lang* : *lång*, se ovan s. 94; verbet *langa* : ä. nsv. *långa* (jfr *anbelånga* här nedan s. 192); *malört* : ä. nsv. *målyrt*, se III, 138; ä. nsv. *mang-* : *mång-*, se ovan s. 94; ä. nsv. *mangel* : ä. nsv. *mångel* 'strid', se ovan s. 94; *manke* : ä. nsv. *måncke*, se III, 310; *nattvard* : ä. nsv. *natwordh*, se III, 156 not 2; *rand* : ä. nsv. *rånd*, se ovan s. 92; *Rankhyttan* : ä. nsv. *Rånckhyttan*, se III, 310; *sand* : ä. nsv. *sånd*, se ovan s. 92; imperf. *sang* : *sång*, se ovan s. 94 f.; imperf. ä. nsv. *sank* : ä. nsv. *sånk* 'sjönk', se

[1] Se LINDROTH, *J. Th. Bureus*, s. 235.

III, 310; *skank* : *skånk*, se III, 310; ä. nsv. *sland* : ä. nsv. *slånd* 'spinnrockstrissa', se ovan s. 22 och 90; ä. nsv. *snar* : *snår*, se III, 138, 139, 164; ä. nsv. *stand(a)* : *stånd(a)*, se ovan s. 91; verbet *stanka* : *stånka*, se III, 310; *strand* : ä. nsv. *strånd*, se ovan s. 92; adj. *svang* : *svång*, se ovan s. 94; (knip)*tang* : *tång*, se ovan s. 95; *tange* : *tånge*, se ovan s. 95; *vall* Serenius : ä. nsv. *våll* 'våld', se ovan s. 86; ä. nsv. *walla* : *vålla*, se ovan s. 86; ä. nsv. *vanda* : *vånna*, se ovan s. 91; *vanka* : ä. nsv. *wåncka*, se III, 310; *Varberg* (arkaiserande *Vardhbergh* Olaus Magni) : ä. nsv. *Vårdhbergh*, se III, 148; ? imperf. *vart* : ä. nsv. *vort*, se III, 148 f. och VII, 538; *varta* : *vårta*, se III, 149; ä. nsv. *wrang* : *vrång*, se ovan s. 95; ä. nsv. *wangla* : *vångla*, se ovan s. 95.

2. På analogibildning beror endera vokalen i följande fall: *gårdvard* (jämte äldre *gårdvar*) : *vård*, se III, 156; *skal* : knä*skål* och ä. nsv. nött*skål* 'nötskal' efter *skål*, se III, 136; imperf. *sprang* : *språng*, se ovan s. 94; imperf. *stang* : ä. nsv. *stång*, se ovan s. 94; *varnagel* : *vårdnagel*, se III, 150.

3. Från y. fsv. är *å* ärvt, under det att *a* stammar från:

a) Äldre fornnordiskt språk, t. e. *as*(*ar*) : *åska*, se III, 157; *attung* : *åtting*; *danaarv* 'dödsarv' : *dåna* 'svimma; *drapa* : *dråp*; *Gardarike* : *gård*, se III, 147; *Hagbard* : *Habor*, se III, 156 not 2; *Hakon* : *Håkan*, se III, 134 not 6; *Havamal* : *Håtuna* (till isl. *hár* 'hög') och *mål* 'tal'; *Magnus* : ä. nsv. *Mågens*, nu *Måns*, se III, 142; *Maria* (*Maja*) : *mår*messa (så ännu Dalin 1853), nu *mor*mässa, se III, 142; Viger *spa* 'framsynt' : *spå*.

b) Danskan, t. e. *drabba*, se III, 436 och ovan s. 61 : *dråplig*, se III, 141; ? ä. nsv. adj. *lagh* (jfr da. *lav*)[1] : *låg*; ä. nsv. *paue* (da. *pave*) och *pawesk*[2] : *påve* och *påvisk*.

c) Tyskan, t. e. ä. nsv. *abbat* : *abbot*, se III, 141; *anbelanga* : ä. nsv. *anbelånga*, se ovan s. 93; ä. nsv. *angest* : *ångest*, se ovan s. 95; *anhang* : ä. nsv. *anhång*, se ovan s. 93

[1] Se Kock, a. st. I, 363.
[2] Se Kock, a. st. I, 366.

apa och ä. nsv. *apin(n)a* : ä. nsv. *åpe* och *åpina*, se III, 145; *bang* : ä. nsv. *bång* 'rädd', se ovan s. 93; *bar(d)skärare* : *bår(d)skärare* 'barberare', se III, 151; *bardun(a)*, om det ej hör till 1, *a*, *β* här ovan : ä. nsv. *bårduna*, se III, 151; *bönhas* : *bön(h)ås*, se III, 146; ä. nsv. *daad* : *dåd*, se III, 146 (jfr dock III, 134); *dat* : ä. nsv. *dåt*, se III, 428; *frat* (mlty. *vrāt*) och *filfras* (ty. *vielfrass*) samt ä. nsv. *fratzeri* [1] 'fråsseri' : *fråssare* (fsv. *frāzare* av mlty. *vrätzer*); *förandra* (mlty. *voranderen*) : ä. nsv. *föråndra* 'förändra', se ovan s. 92; *förhandla* (mlty. *vorhandelen*) : ä. nsv. *förhåndla*, se ovan s. 92; ä. nsv. particip *forradder* (av mlty. *vorraden*) : *förråda* [2]; ä. nsv. *gafva* : *gåva*, se III, 142; ä. nsv. *gang* : *gång*, se ovan s. 93 f.; ä. nsv. *gemal* : *gemål*, se III, 146; *hillebard* : *hillebård*, se III, 151; *hurudan* : ä. nsv. *hurudåna*, se III, 142; ä. nsv. *hanigh*, *-og* m. m. (från fsax. *hanig?*) : *honing*, *-ung*, se III, 161 med not 6; *kappa* (mlty. *kappe*) : *kåpa*, se III, 142; *karda* : ä. nsv. *kårda*, se III, 152; subst. *klang* : ä. nsv. *klång*, se ovan s. 94; *klar* : ä. nsv. *klår*, se III, 142; *Klas* : *Klåsmark*, se III, 142; *later* och *olat* samt av*lat* : (grann)*låt*, se III, 135; ä. nsv. *maltid* (mlty. *mältīt*) : *måltid*, se III, 158; *Martin* : *Mårten*, se III, 151; *muskat(ell)* : *muskot*, se III, 272; *nabo* (mlty. *nābūr*) : ä. nsv. *nåbo(r)*, se III, 135 och 143; ä. nsv. *nad* : *nåd*, se III, 135; *nalkas* : (upp)*nå*, se ovan s. 89; *plan* och av*plana* : *plån* och (ut)*plåna*, se III, 143; *plane't* : *plå'net* (så ännu Weste), se III, 143; *ram* 'tillfälle' och (be)*rama* samt ä. nsv. *ramma* 'lägga beslag på' : ä. nsv. *råm* 'tillfälle' och ä. nsv. *råma* 'eftersträva', se III, 143; *ratt* : *rådbråka*, se III, 143; subst. ä. nsv. *sang* : *sång*, se ovan s. 94; ä. nsv. (se Dahlgren) *skram(m)a* (mlty. *schrām* och *schramme*) : *skråma*, se III, 139; ä. nsv. pres. *slaar*, *slaas* (mlty. *slān*) : *slå*, se III, 158; *stal* : *stål*(hållare), se III, 144; *Stralsund* : ä. nsv. *Strål(e)sund*, se III, 144; ä. nsv. *svar* : *svår*, se III, 136 not 5; ä. nsv. *tarta* : *tårta*,

---

[1] Se Kock, a. st. I, 365.

[2] Annorlunda, men mindre antagligt, Kock, a. st. I, 355.

se III, 152; *tattare* (mlty. *tatter*) : ä. nsv. *tåtare*, se III, 144; *tavla* och gull*tavel* samt *taffel* : ä. nsv. *toffuel*bijr, se III, 144; *tran* : ä. nsv. *trån*, se III, 144; ä. nsv. *vpblasenhet* (till mlty. *upblasen*) : *uppblåsthet*, se III, 158; *uppenbarelse* och *uppenbarligen* : ä. nsv. *oppenbårelse* och *vppenbårlig*, se III, 144 f.; *vapen* : ä. nsv. *wåpn*, se III, 136 med not 7, och *wåkn* [1] (jfr ännu hos Weste *våkenhus*); ä. nsv. *vartekn* : *vårtekn*, numera *vårdtecken*, se III, 145.

d) Möjligen östgötsk dialekt [2] i Lex. Linc. *krikan*, *päran*, *smultran*, *sweskan*, *ållan* för *krikon*, *päron* osv. [3].

4. Från fsv. är *a* ärvt, under det att *å* förskriver sig från tyskan [4] i *hjärtklappning* : ä. nsv. *hierteklopningh* (till lty. *kloppen*); *knappnål* : ä. nsv. *knoppnåål* (efter lty. *knoopnatel*).

5. Från främmande språk förskriva sig både *a* och *å* i följande fall:

a) Från danskan *abrodd* : *åbrodd*, se III, 147.

b) Från tyskan, t. e. *Absalon* : ä. nsv. *Absolon* [5] (så i mhty. [6]); ä. nsv. *afflate* (se SAOB; mlty. *abbelate*) : *oblat* (mlty. *oblate*); ä. nsv. *alder* (från mlty.) : *ålder*, se ovan s. 86; *antvarda* : ä. nsv. *antvårda*, se III, 150 f.; ä. nsv. *baijort* (se SAOB; från lty.?) : *bojert* (från mlty.); dialektfärgat *bardus* (mlty. *pardūs*) : på 1700-talet *bordus* [7] (ä. ty. *pordutz*) 'burdus'; *befalla* och *befallning* : ä. nsv. *befola* och *befålning*, se III, 125; ä. nsv. *thesta* (ä. ty. *desta*) : *desto* (mlty. *desto*); en-, två-, tre-*faldig* osv. : ä. nsv. *-fåldigh*, se ovan s. 84; *kalas* (ä. nsv. *callatz*, väl från lty. [8]) : ä. nsv. *collats* (från ä. ty.); ä. nsv.

---

[1] Se Kock, a. st. I, 362.

[2] Se Kock, a. st. IV, 322 f.

[3] Om *Stjärnarp* : *-orp*, *Faralt* : *-holt* o. d. se Kock, a. st. II, 139 f. och där anförd litteratur.

[4] Se Kock, a. st. II, 145.

[5] Se Hjelmqvist, *Bibliska personers namn*, s. 116.

[6] Se Socin, *Wörterbuch*.

[7] Se Lamm, *Upplysningstidens romantik* I, 80.

[8] Se Tamm, *Etym. sv. ordbok*.

kald : ä. nsv. *kold* 'kall', se ovan s. 85 f.; ä. nsv. *cantoor*[1] (lty. *kantoor*) : *kontor* (från ty.); *mars* : ä. nsv. *mårs*månadh, se III, 152; ä. nsv. och ännu 1790 *sabel* : *sobel*, se III, 459[2]; ä. nsv. *utstaffera*[3] (ty. *staffieren*) : *utstoffera* (mlty. *stofferen*); *vaffla* (ty. *waffel*), se III, 449 f. : *våffla* (lty. *wåfel*), se ovan s. 66[4]; ä. nsv. *wald* : *våld*, se ovan s. 86; ä. nsv. *vardtavel* : ä. nsv. *vårtafvel* 'brädspel', se III, 151; ingen *vart* (mlty. *wart*) : ä. nsv. ingen *vårt* (se Dahlgrens glossarium; mlty. *wort*).

c) Från två olika språk, t. e. ä. nsv. *bajor* (se SAOB; från litauiskan?) : *bojar* (från ry.); *balsam* (från ty.) : ä. nsv. *balsom-* (se SAOB; från da.); förr *baxas*[5] (lty. *baxen*) : *boxas* (engl. *box*, jfr III, 246); *hala* (från mlty.) : ä. nsv. *håla*[6] (ty. *holen*); *kaffe* (fra. *café*) : *koffe* Lind, Linné m. fl. (engl. *coffee*); *kafta'n* (närmast från ty.) : *koftan* Lind ff. till och med Dalin 1850[7] (varifrån?); *kalops* (väl från lty.[8]) : *kollops* Ihre (engl. *collops*); *karneol* (från ty.) : ä. nsv. *korniol* (ital. *corniola*); *karnis* (ty. *karnies*) : *kornisch* (fra. *corniche*); ä. nsv. *kasack* Gustav II Adolf (från ä. ty. och där från ry.) : *kosack* (från ty.); *kompass* (från ä. ty.) : ä. nsv. *compås*, se III, 146; *pastej* (nederl. *pastei*) : *postej* O. v. Dalin, J. G. Oxenstierna[9]; *virak* från da.) : ä. nsv. *wiroch*[10] (mlty. *wīrok*).

Ursprungligen två olika ord äro *pastiche* och *postiche* Linnerhjelm[11], båda från fra.

---

[1] Se Hellquist, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 100.

[2] Och Kock, a. st. II, 145.

[3] Se Kock, a. st. IV, 464.

[4] Annorlunda Kock, a. st. I, 369.

[5] Se Kock, a. st. II, 145.

[6] Se Vendell, *Språket i Peder Swarts krönika*, s. 6.

[7] Även hos Almquist, *Tre fruar i Småland*, s. 299, och C. G. W. Strandberg, I, 165.

[8] Se Tamm, a. st.

[9] Se Dahlgren, *Glossarium*, resp. Lamm, a. st. I, 361.

[10] Se Kock, a. st. IV, 278.

[11] Se Lamm, a. st. I, 432.

§ 20. Växlingen a (*a* och *ā*): ä (*æ* och *ǣ*).

1. I en mängd, särskilt syd- och västsvenska, dialekter har *ä*, kanske redan i fsv. tid, före *rd, rn, rs, rt* och långt *r* övergått till *a*[1]. Spår härav torde inom riksspråket föreligga i *blyarts* hos Lind 1749 och ännu stundom i vulgärt rsp.[2]: *blyerts*; Tråd-*Harfwor* och *harfwe*tråd Dalin i Argus[3]: *härva*; *herrar* hos Spegel och Runius rimmande med *narrar*[4]; ä. nsv. *Ing(eg)iard*[5]: *Ingegärd*; *kvarka* (dock möjligtvis lån från mlty. *quarke* 'strupe') och *Kvarken*: *qverke* 1756[6] (till fsv. *kwærk* 'strupe'); *kvarn* (så redan någon gång i y. fsv.) : ä. nsv. *quern*[7] (fsv. *kwærn*); ä. nsv. *twaar, twart, twarheet*[8] (fsv. stundom *þwar*) : *tvär* (fsv. *þwær*).

2. I vissa upp- och nordsvenska (förr även medelsvenska) dialekter samt förmodligen delvis på Gottland har redan i fsv. tid *a* blivit *ä* i kort stavelse, företrädesvis om *u* följt i den nästa[9]. Härav förklaras t. e. ortnamnen *Grava*: *Gräva* (av en ursprunglig böjning fsv. *grava*: oblikt *grævu*), *ladugård*: ä. nsv. *Lädeby*, nu *Läby* (fsv. *Ladhu-, Lædhubȳ*) och det gutniska *Lärbro* (fgutn. *Ledhubrō*); *trana*: *Träntorp* (ä. nsv. *Threne-, Tranetorp*); väl även *Hake*: *Häkesta* (fsv. *Hacastum*) och kanske (tunn)*stav*: *stäva* (men i no. dialekter *stava*).

---

[1] Jfr I, 243 och Lundell, Sv. landsm. I, 107.

[2] Annorlunda Kock, a. st. I, 246.

[3] Se Hesselman-Lamms upplaga, s. LXXXIV.

[4] Se Åkerblom, *Runii sv. rim*, s. 161.

[5] Se Palmér, *Studier över de starktoniga vokalerna*, s. 217.

[6] Se Dahlgren, *Glossarium*.

[7] Se Noreen-Meyer, *Valda stycken*, s. 43 r. 26, 27; Kock, a. st. I, 237; Palmér, a. st. s. 109.

[8] Se Kock, a. st. I, 240.

[9] Se Kock, Arkiv f. nord. fil. X, 324 ff.; Hultman, Finländska bidrag, s. 138 f.; Hesselman, *Sveamålen*, s. 15 och 18 not 1; Palmér, a. st. s. 216; Sahlgren, Upplands fornminnesförenings tidskrift VI, 101 f., 105 ff., Namn och bygd VIII, 158 f. och 172.

3. På analogibildning eller inflytande från fsv. beror endera vokalen i följande fall:

a) *a* i t. e. ä. nsv. *allmanna* wägh [1] (fsv. *almanna* vægher) : *allmän*; ä. nsv. *arffua* [2] och ännu *arvinge* (efter *arf*) : *ärva* (fsv. *ærva*) och ä. nsv. *ärfwinge* [3] (fsv. *ærvinge*); ä. nsv. och ännu A. G. Silverstolpe (se SAOB) *bekraftiga* (efter *kraftig*): ä. nsv. *bekräftiga* (se SAOB; mlty. *bekreftigen*) 'bekräfta'; *blanda* och *blandning* : ä. nsv. *blända* (se SAOB) efter *blän(d)-ning* (se SAOB; fsv. *blændning*); *galning* (efter *galen*) : ä. nsv. *gelning* [4] (fsv. *gælninger*); *jarl* (lån från fsv.) : ä. nsv. *jerl* [5] (jfr ortnamn som *Järlabo* och *Järestad* av fsv. mansnamnet *Iærle*); *kamma* (efter *kam*) : ä. nsv. *kämba* eller *kämma* [6] (fsv. *kæmba*); *kappas* (efter »i *kapp*») : ä. nsv. *käppas* [7]; ä. nsv. *ölandingar* och ä. nsv. hol-, iss-, w*pländsk* [8] (efter *land*) : *ölänning* och *-ländsk* (fsv. *ølændingar*, *-lændskr*); *lemlasta* Serenius, Lind m. fl. [9] (efter fsv. *laster* 'skada') : *lemlästa* (fsv. *læsta*); pl. *naglar* (efter *nagel*) : ä. nsv. *nägler* [7] (fsv. *næghlir*); *nattegala* Lucidor (efter *natt*) : *näktergal* och ä. nsv. (se Dahlgren) *nättergal* (fsv. *nækter-*, *nættergala*); ä. nsv. *pracktigh* [10] (efter *prakt*) : *präktig*; ä. nsv. *sidlandet* (efter *land*) : ä. nsv. *si(d)lende* [11] 'sidlänt mark'; ä. nsv. anner*stadis* o. d. (se SAOB; efter *stad* 'ställe') : *-städes*; ä. nsv. och ännu Sahlstedt *svarta* [12] (efter *svart*) : *svärta* (fsv. *swærta*); ä. nsv. och ännu alterna-

---

[1] Se PALMÉR, a. st. s. 201.

[2] Se HELLQUIST, a. st. s. 101; PALMÉR, a. st. s. 108.

[3] Se SAOB; PALMÉR, a. st. s. 108, 217.

[4] Se KOCK, *Sv. ljudhistoria* I, 251.

[5] Se NOREEN-MEYER, a. st. s. 17 r. 18; HELLQUIST, a. st. s. 102; PALMÉR, a. st. s. 108.

[6] Se HELLQUIST, a. st. s. 110, och DAHLGRENS *Glossarium*.

[7] Se PALMÉR, a. st. s. 217, och DAHLGREN, a. st.

[8] Se HELLQUIST, a. st. s. 101; KOCK, a. st. I, 250; PALMÉR, a. st. s. 201.

[9] Se KOCK, a. st.

[10] Se HELLQUIST, a. st.; KOCK, a. st. I, 255; DAHLGREN, a. st.

[11] Se PALMÉR, a. st. s. 201.

[12] Se KOCK, a. st. I, 240; HJELMQVIST, a. st. s. 240; DAHLGREN, a. st.

tivt Weste *varma* och *varme*[1] (efter *varm*) : *värma*, *-e* (fsv. *værma*, *-e*).

b) *ä* i t. e. *arla* : ä. nsv. *ärla* (efter *särla*) Messenius ff. och ännu Lind 1749 (*ärl* Lucidor; se SAOB); *arvegods* (fsv. *arvagoz*) : ä. nsv. *erffue-*[2] (efter *ärva*); *attik* 'Sambucus ebulus' (ty. *attich*) : förr även *ättik* (möjligen efter *ättika*; se SAOB); *barlast* : ä. nsv. *barläst*[2] (efter vikten *läst*); *dangla* (se SAOB) : *dängla* Spegel, Ihre (se SAOB; efter *dänga*); *fager* : ä. nsv. *fäger* (se SAOB; efter kompar. *fägre*); *gramse* : ä. nsv. *grämse*[3] (efter *gräma*); *harv* : Var. rer. voc. *härff* (efter fsv. *-hærve*); *Marta* : »Maria och *Märtha*» Nicander m. fl.[4] (genom förväxling med *Märta*); *stad* 'ställe' : ä. nsv. *städ*[5] (efter pl. *städer* samt alle-, anner*städs* o. d. (se SAOB; efter *-städes*); ä. nsv. *svarm*[6] (jfr isl. *svarmr*, engl., mlty. *swarm* osv.) : *svärm* (redan fsv.; väl efter *svärma*). Om *capal*: *kapell* se s. 201.

4. På lån eller inflytande från främmande språk beror växlingen i följande fall:

a) Äldre *a* jämte nutida *ä* i t. e. ä. nsv. *affdragt* (se SAOB; mlty. *afdracht* : (*af*)*dräkt*; ä. nsv. *ang*(*e*)*st* (se ovan s. 95) : *ängslig* (fsv. *ængsliker* från mlty. *engestlik*); *archibiskop* Serenius, Sahlstedt (lat. *archiepiscopus*) : *ärkebiskop* (fsv. från ags.); *barbar* (från arab.) eller *barber* (se SAOB) : *berber* (från ty.); ä. nsv. *barberis* eller *barbaris* (se SAOB; engl. *barberry*) : *berberis* (från ty.); ä. nsv. *bedragelig* (efter *bedraga*) : *bedräglig* (mlty. *bedrēchlich*); ä. nsv. *befall* 'order' (mlty. *beval*) : *befäl* (från ty.) och förr även *befäll* (mlty. *bevel*; se SAOB); ä. nsv. *besattning* (jfr ty. *besatzung*; se SAOB) : *besättning* (jfr

[1] Se Noreen-Meyer, a. st. s. 191 r. 7; Hellquist, a. st.; Kock, a. st. I, 241; Palmér, a. st.; Dahlgren, a. st.

[2] Se Palmér, a. st. s. 217, och SAOB.

[3] Se Vendell, a. st. s. 18.

[4] Se Hjelmqvist, a. st. s. 209 med not.

[5] Se Noreen-Meyer, a. st. s. 26 r. 5; Hellquist, a. st.; Vendell, a. st.; Palmér, a. st. s. 109.

[6] Se Kock, a. st. III, 127; Dahlgren, a. st.

nederl. *bezetting*, mlty. *besettinge*); ä. nsv. *fad(h)erland* [1] (mlty. *vaderlant*) : *fädernesland*; ä. nsv. *fliskbancken* : ä. nsv. *fliskbäncken* 'slaktbänken' (se ovan s. 102 f. och nedan s. 202); *(för)andra* (se ovan s. 92 med not 7 [2]; mlty. *voranderen*) : *(för)ändra* (ty. *verändern*); ä. nsv. *italiansk* [3] (jfr ital. *italiano*) : *italiensk* (ty. *italienisch*); ä. nsv. *jagare* [4] (efter *jaga*) : *jägare* (mlty. *jeger*); *klatra* Sahlstedt (mlty. *klattern*) : *klättra* (ty. *klettern*); ä. nsv. *klenat* [5] (mhty. *kleinât*) : *klenät* (mhty. *kleinœt*); ä. nsv. *majestat* [6] (mhty. *maiestât*) : *majestät* (mhty. *maiestœt*); ä. nsv. *marg(h)* [7] (fsax. *marg*) : *märg* (fsv. *mærgher*); *margel* Linné och ännu alternativt Weste [8] (mnederl. *marghel*) : *märgel* (ty. *mergel*); *marssegel* Lind (mlty. *marse*) : *märssegel* (mlty. *merse*); ä. nsv. *nachtigal* (från ty.) eller *nachter-* och *naghterga(a)le* [9] : *näktergal* och ä. nsv. *nättergal* (se ovan s. 197); ä. nsv. *rätfardig* [10] (nederl. *rechtvaardig*) : *rättfärdig* (mlty. *rechtverdich*); ä. nsv. och ännu Dalin 1853 [11] samt nu i fot*sack* (ty. *sack*) : *säck* (fsv. *sækker*); ä. nsv. *(vp-, vt)sparra* [12] (lty. *sparren*) : *spärra* (ty. *sperren*); ä. nsv. *walsk* [13] (mlty. *walsch*) : *välsk* (mlty. *welsch*); ä. nsv. *in-*, *utwartes* [10] (jfr mlty. *utwart*) : *in-*, *utvärtes* (jfr mnederl. *inwerts* och lty. *inwerdes*).

b) Äldre *ä* jämte nutida *a* i t. e. ä. nsv. *ansläg* (se SAOB;

---

[1] Se Hellquist, a. st.; Dahlgren, a. st.

[2] Se ytterligare Hellquist, a. st.; Dahlgren, a. st.; Palmér, a. st. s. 201; Hesselman-Lamm, *Argus*, s. LXXXIV.

[3] Se Noreen-Meyer, a. st. s. 118 r. 22 och 28.

[4] Se Noreen-Meyer, a. st. s. 48 r. 37; 52, 3; Palmér, a. st. s. 108; Dahlgren, a. st.

[5] Se Kock, a. st. I, 393.

[6] Se Noreen-Meyer, a. st. s. 21 r. 11; Dahlgren, a. st.

[7] Se Kock, a. st. I, 249.

[8] Se Kock, a. st. I, 248 f.

[9] Se Noreen-Meyer, a. st. s. 113 r. 20; Kock, a. st. I, 256; Dahlgren, a. st.

[10] Se Palmér, a. st. s. 68.

[11] Se Hesselman-Lamm, *Argus*, s. 75; Dahlgren, a. st.

[12] Se Kock, a. st. I, 249; Dahlgren, a. st.

[13] Se Noreen-Meyer, a. st. s. 1 r. 10; 30, 7; Palmér, a. st. s. 201.

efter ty. pl. *anschläge*) : *anslag* (mlty. *anslach*); ä. nsv. *bedräga* (se SAOB; mlty. *bedrēgen*) : *bedraga* (redan fsv.; efter *draga*); ä. nsv. *befälla* [1] (mlty. *bevelen*) : *befalla* (mlty. *bevalen*); *ber(r)et* (se SAOB; engl. *berret*) : *barett* (från ty.); ä. nsv. *dyr(e)bäre* [2] (mhty. *-bære*) : *dyrbar* (mlty. *durbar*); ä. nsv. *fänen* (fris. *fännen*) : *fan* av ä. *fanen* (fris. *fannen*) [3]; ä. nsv. *färlighin* [4] (ä. ty. *fährlich*) : *farlig* (mlty. *fārlik*); ä. nsv. *iägha* [5] (såsom i fsv.) : *jaga* (från ty.); *koeffur* Kexél ff. (fra. *coiffure* med samma äldre uttal av *oi* som i *boett*, se III, 411) : *koaffyr* (jämte *koeffyr*); ä. nsv. *korell* (mhty. *korel*) : *korall* (mlty. *koralle*); ä. nsv. *krefftug* [4] (mlty. *kreftich*) : *kraftig* (fsv. *kraftogher*); ä. nsv. *obekent* [6] (mhty. *unbekennet*) : *obekant* (ty. *unbekannt*); ä. nsv. *städugh, -igh* [7] (mlty. *stedich*) : *stadig* (fsv. *staþugher*); ä. nsv. *säligh* [4] (mlty. *sēlich*) : *salig* (mlty. *sālich*); ? ä. nsv. *tärm* [8] (påverkat av lty. *därm*, ffris. *therm*?) : *term* (fsv. *tharmber*); ä. nsv. *wecht* [4] (efter *väktare*) [9] : *vakt* (mlty. *wacht*); ä. nsv. någen *wärt* o. d. [10] (mlty. *-wert*) : *-vart* (mlty. *-wart*); Var. rer. voc. *verbroder* 'svåger' och *versyster* 'svägerska' (till fsv. *vær* 'man') : *varulv* (lty. *waarwulf*); ä. nsv. *ärbeta, -e* [11] (mlty. *erbeiten*, resp. *erebeite*) : *arbeta, -e* (fsv. från mlty.); ä. nsv. *är*furste, -herre o. d. [12] (ty. *erb-*) : *arv*furste osv.

[1] Se Hellquist, a. st. s. 109; Palmér, a. st. s. 110; SAOB.

[2] Se Palmér, a. st. s. 116.

[3] Se Kock, a. st. I, 254.

[4] Se Palmér, a. st. s. 110.

[5] Se Palmér, a. st. s. 108; Dahlgren, a. st.

[6] Se Kock, a. st. I, 319.

[7] Se Palmér, a. st. s. 110; Dahlgren, a. st.

[8] Se Palmér, a. st. s. 109 och 217.

[9] Däremot hör ej hit — såsom dock Kock a. st. antar — (morgon)-*väkt* 'vigilia', ej 'custodia', som är en inhemsk bildning till *vaka* såsom *ursäkt* till *ursaka*, (grus)*täkt* till fsv. *taka* o. d., se Tamm, *Om fnord. feminina afledn. på -ti och på -iþa*, s. 34.

[10] Dahlgren, a. st. s. 955; Palmér, a. st. s. 201.

[11] Se Palmér, a. st. s. 110; SAOB.

[12] Se Palmér, a. st. s. 217; SAOB.

c) *a* jämte *ä* i nutida sv. i t. e. *vaktare* (mlty. *wachter*): *väktare* (mlty. *wechter*) och de många ursprungligen fra. lånord som uttalas dels på tillnärmelsevis fra. sätt med *ang*, dels ortoepiskt med *än* såsom *departement, differens, encyklopedi, entusiasm* osv.; jfr II, 384 och VII, 138, 158.

Om ä. nsv. *tarta* (se III, 152 not 5; från lty. och fra. *tarte*): ä. nsv. *tärta* Lex. Linc. (da. *tærte*) 'tårta' jfr III, 152.

I ä. nsv. *capal*[1] (redan fsv. *kapall* jämte *kapell*): *kapell* (mlty. *kapel-hūs*) är väl den fsv. formen lån från isl.-fno. (där den antas vara fir. lån)[2].

§ 21. Växlingen e (*e*, *ɐ* och *ə*): i.

1. Fsv. *ē* övergick till *i* vid förkortning före konsonantgrupp och lång konsonant samt i trycksvag ställning (om ock ofta på grund av analogi bibehållet som kort eller långt *e*)[3], t. e. *benling* (till *ben*): *billing*, se ovan s. 96; ä. nsv. *Beetzberg*: nu *Bispberg* nära Säter; *blemma* (se ovan s. 57): *blimma* (se SAOB); *de*: *di*[4]; *emedan, evar, evem*: ä. nsv. *imedan, ihwar, ihwem*[5]; *elak*: ä. nsv. *il(l)ak* och ännu Weste, Lindfors och Dalin 1850 alternativt *illak*[6]; *eld* (se ovan s. 82) och i ä. nsv. även *ell*: ä. nsv. *ild* (ännu i *Thorild* = ä. nsv. *thoreeld* 'blixt', se Dahlgren) eller *ill*[7] samt ännu vulgärt »*illane* röd»; *en, enkom, ett*: *icke, ingen, inte(t)*, ä. nsv.

[1] Se Noreen-Meyer, a. st. s. 20 r. 30; Dahlgren, a. st.

[2] Om *ja*: ä. nsv. *jätta* 'säga ja till', båda från fsv., se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 97.

[3] Se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 103, 1 och § 146, 1; Kock, a. st. I, 174 ff.

[4] Se bl. a. Berg, *Om den poetiska friheten*, s. 20; Agneta Horn, s. 18, 46, 49; Åkerblom, *Runii sv. rim*, s. 125; Palmér, a. st. s. 59; SAOB, D, sp. 733 och 736.

[5] Se Lindroth, *Stiernhielms Hercules*, s. 218; SAOB, E, sp. 3.

[6] Se Hellquist, a. st. s. 105; Grip, Språk och stil I, 147; Kock, a. st. I, 180.

[7] Se SAOB, E, sp. 405, 421 och 426.

inkom [1] och ytterst ofta *itt* [2]; sjönamnet *Fenen* : *Finshult* [3]; *Fexsjön*: *Fixhult* [4]; ? ä. nsv. *fleskbäncken* (mlty. *vleschbank*) : ä. nsv. *fliskbäncken* (se ovan s. 102 f. [5]) 'slaktbänken' och ä. nsv. *fliskande* 'kötteds-svärjande' [6]; *fresta* : ä. nsv. *frista* [7]; *Gerfälla* (nu *Järfälla*) : ä. nsv. *Girfella* [8]; ä. nsv. *gespa* : ä. nsv. och ännu Lind *gispa* 'gäspa' (se ovan s. 104 [9]); ä. nsv. *Gettsiö, Gessijö* : nu *Gissjö* [10]; *grensle* (till *gren*) : *grinsle* Ihre (se ovan s. 96); *hel* : ä. nsv. *hilsa* 'hälsa' [11]; *Helena* : *Elin* (se III, 372); *hemma* : ä. nsv. *himma* [12]; ä. nsv. *hem(m)elhus* : ä. nsv. *himmelhuus* 'hemlighus' [13]; ortnamnet *Hestra* : *-histra* (se ovan s. 105); *krets* (se III, 513; förr även *kress* Lind m. fl. [14]) : ä. nsv. *kris* [15], *omkriss* och verben *kritza, omkrissa* [16]; ? *kvesa* : *kvissla* (eller ock till fsv. *kwisa* 'kvissla'); *Leksand* : ä. nsv. *Lixan(d)* [17]; *Leksjön* : *Lixhult* [18]; kär-, stor*lek* : ä. nsv. *-lik* [16]; *Ma(gda)lena* : *Malin* (se III, 372); *Margareta* : *Margit*; *redd*, ä. nsv. *reedh* (se III, 511) : ä. nsv. *ridd-en* [19]; *salpeter* (se ovan s. 112) : ä. nsv. *saltpitter* [19]; ä. nsv. Lex. Linc. *seenka*, Salberg *senka* (isl.

---

[1] Se Kock, a. st. I, 179; Palmér, a. st. s. 64.

[2] Se Noreen-Meyer, a. st. s. 2 r. 31; 3, 33; 4, 12, 14; 5, 8; 7, 23 osv.; Hellquist, a. st.; Andersson, *Om J. Salbergs Grammatica*, s. 66; Kock, a. st. I, 175; Palmér, a. st. s. 198; Dahlgren, a. st.

[3] Se Hellquist, Sv. landsm. XX, 1, s. 116.

[4] Se Hellquist, a. st. s. 114 f.

[5] Jfr emellertid även Palmér, a. st. s. 199.

[6] Se Palmér, a. st. s. 64 f.

[7] Se Kock, a. st.

[8] Se Palmér, a. st. s. 64 med not 1.

[9] Se även Kock, a. st. I, 179.

[10] Se Nordlander, Sv. fornminnesföreningens tidskrift IX, 301.

[11] Se Palmér, a. st. s. 199.

[12] Se A. Bolinus, *En dagbok*, s. 8.

[13] Se Tamm, *Et. sv. ordbok* (under *hemul*).

[14] Se Åkerblom, a. st. s. 223.

[15] Se Noreen-Meyer, a. st. s. 155 r. 21

[16] Se Kock, a. st. I, 176.

[17] Se Kock, a. st. I, 180.

[18] Se Hellquist, a. st. s. 337.

[19] Se Kock, a. st. I, 179.

seinka; till *sen*, isl. *seinn*) : (för)*sinka*; *slesing* 'linne från Schlesien' Lind, Sahlstedt : *slissing* Serenius och alternativt Lind, Sahlstedt; *Svea* : ä. nsv. *Swirge*[1] 'Sverge'; *svetta(s)* : ä. nsv. *switta(s)* och *swit(t)na*[2]; *tredsk*, ä. nsv. *treesk* : *trilsk*, som utan tvivel närmast utgår från ett *trisk* (jfr fsv. *þriska* 'tredska') såsom *trälsk* hos Almquist[3] från ä. nsv. *träsk*[4] (se vidare ovan s. 103); *Varnhem* : ä. nsv. *Varnim* m. fl. dylika ortnamn[5]; ä. nsv. *weefta* Spegel (*vĕfta* Weste; till *veva*) : *vifta*; *vrensk* (se ovan s. 97): ä. nsv. *hwrinsk* (se Dahlgren).

Anm. Undantagsvis och väl först i nsv. tid samt företrädesvis i lägre stil uppträder rätt ofta halvsvagt, men även någon gång helsvagt *ĕ* såsom *i* i upptaktsstavelse hos vissa lånord, t. e. *dilirium* (varav kortformen *dille*) för *delirium*, *dilisjös* Ristell[6] för *deliciös*, förr *disperat* (se SAOB) för *desperat*, kortformen *priffe* för *preferens*, kortformen *prilla* för *preliminär*(examen), *sikter* Wallenberg, Weste m. fl.[7] och ännu enligt Dalin 1853 det vanligaste uttalet för *sekreter*(*are*). I alla dessa exempel utom det första utgår *i* från halvsvagt *e*; då *i* träffas i helsvag stavelse uti *visir* för *vesir* (från ty.), kan det förra uttalet tänkas bero på sammanblandning med *visir* 'hjälmgaller'.

2. Fsv. *ē* övergick före 1300 till *ī* före sonantisk vokal[8], varav förklaras växlingar som ortnamnen *Friel* (fsv. *Frēal*) : *Freberga*; ä. nsv. och ännu Modée, fru Nordenflycht, Ristell, Törneros m. fl. samt såsom arkaiserande imperativ (väl påverkad av ty. *sieh*) i högre stil liksom ofta även annars

---

[1] T. e. hos Gustav II Adolf (se Styffes upplaga bl. a. s. 46 och 94); jfr *Swiriges* hos A. Bolinus, a. st. s. 63.

[2] Se Kock, a. st. I, 174; Dahlgren, a. st.

[3] *Tre fruar i Småland*, s. 414.

[4] Se Björkstam, *De modala hjälpverben*, s. 42.

[5] Se Kock, a. st. I, 176.

[6] Se Grip, Språk och stil I, 147.

[7] Se Kock, a. st. IV, 449.

[8] Se Wigforss, Namn och bygd VI, 113 ff.

i något dialektfärgat tal än i dag *si*[1] : *se*; ä. nsv. *Swia* (så alternativt ännu hos Sahlstedt): *Svea* (från början arkaiserande), jfr ortnamnen *Svibo* (fsv. *Swēabōdh*) och *Svista* (fsv. *Swīasta*); *Triabo* : *tre*[2].

Som fsv. *e* i annan ställning rätt allmänt övergått till *ǣ* (se nedan s. 205 f.), så uppstår i vissa fall i stället växlingen *i* : *ä*, t. e. *Fiholm* (fsv. *Fīaholm*) : *fä* (isl. *fé*); *Knista* : *knä* (isl. *kné*)[3]; *Siende* (fsv. *Sēunda*) : *Sätuna*[4].

3. Den väsentligen till y. fsv. hörande övergången av *ĭ* till *ē* eller *ĕ* (dialektalt även *ä*, jfr nedan s. 206 f.) är redan III, 173—210 utförligt behandlad, varför jag här inskränker mig till att hänvisa dit i fråga om den på nämnda övergång beroende växlingen *ĕ* (*ä*) : *i* i t. e. *fred* : *frid*, *ge* : *giva*, *medja* : *midja*, *segna* : *signa*, *velat* (och *väld*) : *vilja*, *vett* : *vitter* m. fl., särskilt i ä. nsv. mycket talrika, fall[5].

4. På lån eller inflytande från främmande språk beror växlingen *e* : *i* i fall sådana som *antelop* (se SAOB; fra. *antelope*) : *antilop* (ty. *antilope*); *deminutiv* (lat. *deminutivus*) : *diminutiv* (lat. *diminutivus*); *destillera* (ty. *destillieren*) : *distillera* (ä. ty. *distillieren*); ä. nsv. *floren*[6] (mlat. *florēnus*) : *florin* (från ty.); *Fredrik* (mlty. *Frederik*) : ä. nysv. *Frideric*[7] (jfr ty. *Friedrich*); *helig* : ä. nsv. *hiligha*[8] (jfr mlty. *hillich*, *hillig-*); *Henrik* (mlat. *Henricus* från ty.): ä. nsv. — och ännu i *Hindersmässan* och *Hindersson* — *Hin(d)rik*[9] (jfr lty. *Hinrich*, nederl.

---

[1] Se NOREEN-MEYER, a. st. s. 54 r. 21; 59, 30, 31; 89, 19; 123, 11; 127, 24; 131, 26; 133, 39; 139, 20; 149, 36; 150, 6, 33; 188, 5, 25; 190, 13; 192, 2; ÅKERBLOM, a. st. s. 165 f.; GRIP, a. st.; ÖSTERGREN, *Stilistiska studier i Törneros' språk*, s. 3 med not 1; DAHLGREN, a. st.

[2] Se WIGFORSS, a. st. s. 119.

[3] Se WIGFORSS, a. st. s. 122.

[4] Se LINDROTH, Fornvännen 1914, s. 185 not 2.

[5] Jfr numera ock PALMÉR, a. st. s. 10 ff. och 171 ff.

[6] Se ÅKERBLOM, a. st. s. 161.

[7] Se PALMÉR, a. st. s. 62.

[8] Se PALMÉR, a. st. s. 65.

[9] Se PALMÉR, a. st. s. 199.

Hendrik); *hetsa* : ä. nsv. *hitsa* eller *hissa* (mlty. *hitzen, hissen*, se III, 206); *klaver* (från mlty.) : ä. nsv. *klavir* (ty. *klavier*); ä. nsv. *klister* Salberg (mhty. *klistēr* av lat. *clystērium*) : *klistir* (ty. *klistier*); ? *knekt* : *knicht* Laur. Petri ff. (från ags. *cniht*? se III, 206 med not 6); *knep* (från mlty.) : (mag)*knip* (efter *knipa*); ä. nsv. *kreta* (lat. *crēta*) : *krita* (mlty. *krīte*); *lutenist* (från mhty.) : ä. nsv. *lutinist* [1] (mlat. *lutinista*); *redikyl* (fra. *réticule*) : *ridikyl* (fra. *ridicule*); *regel* : *rigel* (se III, 505); *selleri* (åtminstone delvis från fra. *céleri*; även uttalat *sälleri* efter ty. *sellerie*) : *silleri* Serenius, Lind och alternativt Sahlstedt (engl. *sillery*); *spets* (mlty, *spētze*) : *spits* Serenius ff. (ä. nsv. även *spiss* [2]; mlty. *spitz*, se III, 207 not 6).

Om icke hithörande fall, där *i* i vulgärt tal ljudlagsenligt övergått till *e* (*ə*), se de III, 210 och 392 f. med not 5 anförda exemplen, till vilka väl kan läggas ä. nsv. *artelerij* (se SAOB) för *artilleri* (fra. och ty. *artillerie*).

Oklart är *peruk* (se III, 515) : *piruk* Serenius, Lind.

§ 22. Växlingen *e* (*e*, *ə* och *ɐ*) : *ä* (*æ* och *a*).

1. Fsv. *ē* övergick:

a) Utom före sonantisk vokal (se ovan s. 203 f.) redan förlitterärt till *æ* i så gott som alla sydliga dialekter till och med Södermanland och Närke, under det att *ē* behålles i allmänhet i dialekterna norrut från och med Mälaren samt öster om Östersjön, på Gottland, i Värmland, Dalsland och norra Bohuslän [3]). Spår av denna dialektala motsats ha vi i växlingen *e* : *ä* i t. e. *fle(e)ta* Synon. lib., Lind (isl. *flétta*) : *fläta*; *gret* [4] (isl. *grét*) : *grät*; ä. nsv. [5] och ännu i ålderdomlig

---

[1] Se Kock, a. st. IV, 443 f.

[2] Se Noreen-Meyer, a. st. s. 103 r. 31.

[3] Se Noreen, *Altschwed. gram.* § 114; Hesselman, Språk och stil V, 102 ff.; G. Bergman, Arkiv f. nord. filologi XXXVII, 161.

[4] Se Åkerblom, a. st. s. 145; Kock, a. st. I, 284; Palmér, a. st. s. 61 och 196.

[5] Se Palmér, a. st. s. 60 och 196.

stockholmska [1] *her* (isl. *hér*) : *här*; *lekatt* (till isl. *hlé* 'skyddad plats'? [2]) : *lä* [3]; *le(e)t* [4] (oftare i betydelsen 'ljöd' än 'lät') : *lät*; (hack)*spett* [5] : *spätt* (mlty. *speht*); *Svear* : *Sverge* (fsv. *Swærike*); *tve-* : *tvätydig* o. d. [6]; vaserra *tre* (isl. várs herra *tré*, dvs. kors) : *trä*; och på sätt och vis *ega* : *äga* [7], vartill analogiskt *ägen* 'egen' Messenius, Salberg m. fl. [8] och ä. nsv. *ägendom* [9].

b) Före *j* i y. fsv. till *æ* (se III, 239 f.), varav förklaras sådant som *deg* : *deja* (ä. fsv. *dēghia*, ursprungligen 'bagerska,' y. fsv. *deijhia*), *lega* (fsv. *legha*) : *leja* (ä. fsv. *lēghia*, y. fsv. *leya*); jfr ock *hebré* : *hebräjsk* o. d., varom se III, 503.

Om *spegel* (mlty. *spēgel*) : ä. nsv. *späg(h)el* (dial. *späjel*) och möjligen (jfr dock III, 505) *degel* : ä. nsv. *dägel* samt det i analogi härmed bildade *stegel* för ä. nsv. *stägel* (dial. *stäjel*, fsv. *stæghl*) se Palmér [10].

2. Det av fsv. *ĭ* (enligt s. 204 mom. 3 här ovan) uppkomna *ĕ* utvecklades vidare till *ä*:

a) I ett flertal dialekter (se III, 204) före *r* och kakuminalt *l* med följande konsonant. Härav förklaras det växlande uttalet *e* : *ä* i sådana fall som dags*verke*, *gers*, *herde*, *Kerstin* m. m., se III, 201 ff [11]. Jfr Dahlstiernas *tälning* för *telning*.

b) I några uppsvenska, särskilt uppländska, dialekter (se III, 193 och 199) även i andra ställningar. Härav det växlande uttalet i t. e. *beck*, *bläcka*, *dregla*, *lämna*, *ljuslätt*,

---

[1] Se LINDROTH hos KOCK, a. st. I, 147 not 2.

[2] Jfr emellertid ett annat förslag av E. NOREEN, *Ärtemarksmålets ljudlära*, s. 66 not 7.

[3] Så HESSELMAN, a. st. s. 119; annorlunda KOCK, a. st. I, 145 f.

[4] Se NOREEN-MEYER, a. st. s. 80 r. 12; 81, 18; PALMÉR, a. st. s. 61 och 196; utförligt KOCK, a. st. I, 284.

[5] Ett uttal med *e* uppges av LYTTKENS-WULFF, *Uttalsordbok* 1889.

[6] Se HOF, *Dialectus*, s. 35; PALMÉR, a. st. s. 63; G. BERGMAN, a. st. s. 164 (jfr dock s. 167 f.).

[7] Se NOREEN, *Altschwed. gramm.* § 80, II, 1.

[8] Se HELLQUIST, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 111.

[9] Se t. e. NOREEN-MEYER, a. st. s. 118 r. 29.

[10] A. st. s. 62 f. och 79.

[11] Jfr även PALMÉR, a. st. s. 185.

reffla, remsa, rämna, spenslig, vetta, vette och en mängd andra, särskilt ä. nsv., fall (se III, 174 ff. och 205 ff.), till vilka ytterligare kunna läggas *kremla* (till mlty. *krime* 'skarp lukt eller smak') och *tenn*, som enligt Lyttkens-Wulff (1889) skall kunna uttalas även *tänn*[1].

3. Fsv. *ǣ* har, troligen åtminstone delvis redan i fsv. tid, uti många dialekter övergått till *ē* (se III, 305 ff. och där anförd litteratur) i följande fall:

a) Ursprungligt *ǣ* i så gott som alla ställningar uti bl. a. flera uppsvenska dialekter (Södertörn, Roslagen, norra Uppland, Gästrikland). Härav förklaras troligen växlingen *e* : *ä* i *dest* (uppsv. enligt Hof[2]) : *däst*, ? ä. nsv. *sle(e)pa*[3] : *släpa*, ä. nsv. *streef* Schroderus[4] : *sträv* o. d.[5].

b) Vare sig ursprungligt eller genom förlängning uppkommet *ǣ* näst efter »tje»-ljud (se III, 306 ff.), i följd varav *e* och *ä* växla i *betjänt, ked(ja), kela, potkes, tjäna*[6], förr även i *kägel, kägla, käk* (se III, a. st.). Då det finnes dialekter, där en övergång *ä* > *e* inträder även efter »sje»-ljud, stammar det av Lyttkens-Wulff (1889) uppgivna — för mig okända — uttalet *stjelk* för *stjälk* väl från dessa.

4. Fsv. *ǣ̆* övergick[7] i trycksvaga, företrädesvis öppna, förstavelser och i proklitiska ord till halvslutet *e* (*e*, se I, 502), varav förklaras växlingen *e* : *ä* i *den, det*[8], *med*[8], *medan*[8],

---

[1] Om en mängd hithörande rim *e* : *ä* se Åkerblom, a. st. s. 162 ff.; jfr också Kock, a. st. I, 158 och 172.

[2] *Dialectus*, s. 219.

[3] Hithörande enligt Hesselman, Språk och stil V, 116; jfr emellertid Noreen, *Vårt språk* III, 507.

[4] Se Hesselman, a. st.

[5] Jfr för övrigt om *ä* > *e* i nutida stockholmska Danell, *Sv. ljudlära*, s. 68.

[6] Jfr Åkerblom, a. st. s. 165.

[7] Se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 147; Tegnér, *Natur och onatur*, s. 55; Kock, a. st, I, 218 f.

[8] Jfr Åkerblom, a. st. s. 176 ff., och Hesselman, *De korta vokalerna i och y*, s. 20 ff., som — kanske med rätta — anser *e*-uttalet i *med* (och

mellan, men o. d., i ä. nsv. även *ehuru* : *ähuru, emedan* : *ämedan* o. d.[1].

5. På lån eller inflytande från främmande språk beror växlingen i en mängd fall av följande olika slag:

a) *ä* beror på äldre, *e* däremot på yngre lån (efter den fsv. övergången *ē* > *æ*, varom jfr 1 här ovan), t. e. *elinsrot* : Linné *älinsrot* (av fsv. *Ælin* 'Elin'); *elände, -ig* (väl väsentligen ortoepiskt efter mlty. *elende, -ich*) : ä. nsv. *älende, -ig* (fsv. *ælænde, -igh*) Lucidor, Salberg m. fl.[2]; *evig, -het* : ä. nsv. och ännu hos Tegnér, Atterbom och Geijer[3] *äfvig* (fsv. *ǣvigher* från mlty. *ēwich*); pl. *grevar* : *grävor* 'rester av smält talg' (se III, 509); *Peter* (från ty.) och *Peder* (från da.) : ä. nsv. *Pädar*[4] (fsv. *Pætar*) och *Päder*[5], nu *Pär* (se III, 509); *predika* (fsv. *prǣdika*) med *e* och *ä*, se III, 516; ? ä. nsv. *sle(e)pa* : *släpa* (se III, 507, men jfr dock 3, a här ovan); ä. nsv. *terna*[6] (jfr mlty. *derne*) : *tärna*. — I Spegels *Grækerne*[7] (med typen *æ* utan vidare övertagen från lat. *græcus*) avser väl *æ* icke, såsom Kock antar, *ä*-ljud, utan *e*-ljud i enlighet med det svenska skoluttalet av lat. *æ* (jfr nedan s. 210 not 1). Fallet hör då ej hit, helst som fsv. har blott *grēk-* (från mlty. *grēke*) liksom nutida svenska.

b) *e* beror på fsv. — om ock där lånat — *i* (enligt s. 204 mom. 3 här ovan), *ä* däremot på direkt lån, t. e. ä. nsv. *beber* (jämte *biber*, se SAOB; från ty.) : *bäver* (mlty. *bever*); *besegla*

---

väl även de flesta andra här anförda ord) vara »helt och hållet av ortoepisk natur».

[1] Se Noreen-Meyer, a. st. s. 18 r. 5 och 13, samt SAOB under E, sp. 3.

[2] Se Noreen-Meyer, a. st. s. 33 r. 18; 88, 27; 95, 38; 100, 13; 117, 39; 137, 36; 191, 29; Hellquist, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 111, Dahlgren, *Glossarium*.

[3] Se Hof, *Dialectus*, s. 81; Hellquist, a. st.; Åkerblom, a. st. s. 163; Mjöberg, *Stilstudier i Tegnérs ungdomsdiktning*, s. 185.

[4] Se Noreen-Meyer, a. st. s. 67 r. 17; 68, 9, 23; 69, 6, 23.

[5] Se Noreen-Meyer, a. st. s. 151 r. 24, 30, 32; Åkerblom, a. st. s. 176; Palmér, a. st. s. 63.

[6] Se Aurivillius, *Cogitationes*, s. 35.

[7] Se Kock, a. st. I, 163.

(fsv. *besighla*; jfr fsv. *insighel* 'insegel') : ä. nsv. *besägla* (se SAOB; mlty. *besegelen*); *ledig* (i den mån det härstammar från fsv. *lidhugher*, se III, 177) : ä. nsv. *lädig* (fsv. *lædhugher* från mlty. *ledich*, se III, 176); ä. nsv. *neek* (se III, 178 och VII, 539) : *näck* (mlty. *necker*); *insegel* och ä. nsv. *segel* 'sigill' : ä. nsv. *sägell* (mlty. *segel*, se III, 188); *semla* : *sämla* (se III, 207); *vessla* : *vässla* (i den mån detta är lån, se III, 200).

c) *e* är ortoepiskt, alltså beroende på analogisk utläsning, *ä* åter beroende på lån, t. e. i följande mellan *e* och *ä* vacklande ord : *anatem* (se SAOB), *arabesk* (se III, 511; jfr *besk*), *bettla* (se III, 512; jfr *bett*), *bresilja* (se III, 512), *budget* (se III, 487), ? *degel* : ä. nsv. *dägel* (se III, 505; jfr dock ovan s. 206), *demon* (se III, 506), *desman* (se SAOB; mlty. *desem*), *despot* (se III, 513), *diadem* (se III, 497), *eldorado* (se III, 513 f.), *Emma* (se III, 512), *erinra* m. fl. på *er-* (se III, 507), *etsa* : Sahlstedt *ätsa* (se III, 513), *Eva* (se III, 509), *fez* eller *fäss* (se III, 513), *flegma* (se III, 511), *gangrän* (se III, 498), *genever* (se III, 503), *hellen* (se III, 498 och 515), *Heribert* : *Herbert* (se III, 508), *lägel* (fsv. *læghil* från mlty. *leghelen*; se III, 505), *lämmel* eller *lemmel* (no. dial. *lemelde*)[1], *nièce* (se III, 501), *peruk* (se III, 515), *pigesch* eller *bigesch* (se III, 501), *poem* (se III, 497), ? *presenning* (se III, 515), *prestige* (se III, 514), *problem* (se III, 497), *remmare* (se III, 512), *remmika* (se III, 512), *renklo* (jfr *reine* i schack; se III, 401 och 507), *sela* (hebr. *säla*), *stentorsstämma* (se III, 507), *succès* (se III, 504), *system* (se III, 497) m. fl. på *-em*. Om växlingen i *cession*, *ecklesiastik*, *effekt*, *eklektisk*, *ellips*, *essens*, *essä*, *fennoman*, *melankolisk*, *necessär*, *session*, *terrass*, *terräng* m. m. d. se III, 515 ff.

d) *e* och *ä* härstamma från olika språk eller dialekter, t. e. *alfabet* (från ty.) : *alfabät* Dalin 1850 (efter skoluttalet av grek. bokstavsnamnet *beta*), *antikvitet* (se III, 502) : *antiquität*

---

[1] Se Lidén, Namn och bygd IV, 126 not och 115 f.

1737 (se SAOB)[1], *barege* (se III, 501), ä. nsv. *eder* (da. *ederfugl*) : ä. nsv. *äder* (fno. *æðr*) 'ejder', *era* (se III, 507), *galär* (se III, 501), *hyena* (se III, 498), *kortege* (se III, 501 f.), *manege* (se III, 501 f.), *myster(ium)* : *mystär* (se III, 501), *selleri* (se ovan s. 205), *skamfera* Hof (mlty. *schamfēren*) : ä. nsv. *skamfära*[2] (från ä. da. *skamfærde*?[3]), ä. nsv. *swefwa*[4] (inhemskt, jfr no. dial. *sveiva*) : *sväva* (etymologiskt annat ord, mlty. *sweven*).

e) *ä*-uttalet beror väl på folketymologiskt inflytande från annat ord eller på kontamination i t. e. *bandolär* eller *bantlär* (och *bantläder*, se III, 500 f.), *Edla* (se III, 504), *tännlika* (väl kontaminerat av *tenlik* — se III, 512 — och det synonyma *tenglika* Lex. Linc., som hör till östfris. *tengel* i samma betydelse). Omvänt beror väl det alternativa *é* i *portmonnä* (se III, 504) på anslutning till gruppen *ateljé*, *chiffonjé*, *diarré*, *frikassé*, *kommitté*, *matiné*, *soaré*, *varieté* osv., vilken är ojämförligt talrikare och folkligare än gruppen *essä*, *palä*, *relä* (och ett par ord till), i vilken för övrigt intet annat trestavigt ord (än *portmonnä*) ingår.

f) *ä*-uttalet är ärvt från fsv., *e*-uttalet — eller åtminstone *e*-skrivningen — däremot senare lånat utifrån, t. e. *ihjäl* (fsv. *i hæl*) : *Hel* (se III, 506), *kämnär* : *kamrer* (se III, 500).

g) Mer eller mindre oklart till sin anledning är det alternativa *ä*-uttalet i ä. nsv. *bäläte* (se SAOB) och *bälläte* Hof 'beläte', *cheviot* (om *e* se III, 509), *Erhard* (se III, 507?), *Ger-*

---

[1] Då Kock, a. st. I, 288, anser Grubbs *diæt* avse ett uttal *diät*, så vederlägges detta av rimordet *feet*, som visar, att här liksom alltid i nsv., på grund av det gängse skoluttalet av latin, *æ* avser *e*-ljud. Detsamma gäller Linds *plånæt* 'planet', vars *æ* ävenledes av Kock uppfattas som tecken för *ä*-ljud. Jfr ovan s. 208 om *Grækerne* hos Spegel.

[2] Se Dahlgren, a. st.; Åkerblom, a. st. s. 165.

[3] Jfr emellertid att förr, särskilt i ä. nsv., många andra verber av oklar anledning vacklade mellan *-era* och *-ära*, se Hesselman, a. st. s. 17 f., Åkerblom, a. st. s. 164 f. Den ännu fortlevande växlingen *deras* : *däras* beror väl på fsv. *þēra* : *þæra* (isl. *þeira* : *þera*).

[4] Se Kock, a. st. I, 163; Palmér, a. st. s. 206.

hard (se III, 508?), *Hedvig* (jfr III, 494), *klientel* (jfr III, 497), *krakel* (nederl. *krakeel*, troligen påverkat av fra. *querelle*), *kuratel* (jfr III, 497), *Lennart* (jfr III, 512), *redd* (jfr III, 511), *reformert* (jfr III, 501), *rensk* [1], *svessa* eller *svetsa* (jfr III, 512), ä. nsv. *weeghra* [2] : *vägra* (jfr III, 505). Oklart är även det hos Dahlstierna uppträdande *ä* för *e* i *hämma* (liksom i de redan ovan s. 210 not 3 nämnda verberna på *-ära* för *-era*). [3]

§ 23. Växlingen i : y.

1. Fsv. *i* övergick till *y* i ett flertal dialekter efter labial konsonant, helst om *i* följdes av *l, n, r,* och likaså före labial konsonant, helst om *i* föregicks av *l, n, r*; stundom ock mellan annan konsonant — särskilt ofta *k* eller *sk*, i synnerhet i lånord — och *l, n, r* [4]. Härav förklaras växlingar som t. e. *angripa* : ä. nsv. *angrypa* [5], ä. nsv. *ansinnig*: ä. nsv. *ansynnogh* (se SAOB), ä. nsv. *beginna* [6] : *begynna, Birger* (från fsv.) : ä. nsv. *Byrger* (se III, 219), *Birka* (från fsv.) : ä. nsv. *Byrköö* (se III, 224), *bisätta* (mlty. *bisetten* 'sätta avsides') : *bysätta* (jfr hos Bellman *bydevind*, ä. nsv. *bygynna* o. d. [7]; möjligen ortoepiskt från mlty. *bysetten* osv. utan betydelseskillnad), ä. nsv. (för)*brilla* [8] : *förbrylla*, ä. nsv. *dimba* 'dimma : ä. nsv. *dymba* [9], ä. nsv. *dinta* [10] : *dynt*, ä. nsv. *dirk* [10] : *dyrk*, ä. nsv. *etterbilla* 'giftblåsa' : ä. nsv. (etter)*bylla* [11], *fin* : ä. nsv. *fy-*

---

[1] Som enligt Kock, a. st. I, 170, lär kunna uttalas med *ä*.

[2] Se Palmér, a. st. s. 63.

[3] Om ett par fall av verklig eller skenbar växling *e* : *ö* se Kock, a. st. I, 184 f. och SAOB under *be-*.

[4] Se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 108 och *Grunddragen av den fsv. gramm.*, 2 uppl., § 22, 1 och 2.

[5] Se Kock, a. st. I, 102.

[6] Se Kock, a. st. I, 79 och SAOB.

[7] Se SAOB och jfr Kock, a. st. IV, 445 f.

[8] Se Kock, a. st. I, 72 och där citerad litteratur.

[9] Se SAOB och Kock, a. st. I, 75.

[10] Se Dahlgren, *Glossarium*.

[11] Se Olson, Språk och stil V, 151.

nera 'förfina' [1], *fira* (ett tåg; lty. *firen*) : *fyra* Serenius, ä. nsv. och ännu Lind (se Dahlgren) *firabend* (mlty. *viravent*) : *fyraben(d)*, *gilla* : ä. nsv. *gylla* [2], ? ä. nsv. och ännu Lind *hilla* [3, 4] : *hylla* (möjligen avljudande [5]), *hira* : *hyra* 'yrsel' [6], ä. nsv. *impa* [7] : *ympa*, *kaliber* (fra. *calibre*) : *kalyber* Serenius, förr *kipert* (jfr da. *kiper*) : *kypert*, ä. nsv. *kirfwel* [8] : *kyr(f)vel* 'körvel' (se III, 220), ä. nsv. *kirsedranck* [4] : ä. nsv. *kyrsedranck* [4] 'körsbärsvin', *kirtell* Hof : *kyrtell* Hof 'körtel', *klimp* : ä. nsv. *klymp* [8], verbet *klippa* : ä. nsv. och ännu Almquist *klyppa* [9], *klipping* : ä. nsv. och ännu Lind *klypping* [9], *kliva* : ä. nsv. [10] och ännu Linné [11] *klyfwa*, *liv* : ä. nsv. *lyff* [1], *mil* : ä. nsv. *myl* [10], *pil* : ä. nsv. *pyl* [1], ä. nsv. *siressa* (se III, 225) : *syrsa* (ä. nsv. *syressa* Lex. Linc.), *skildra* (från ty.) : *skyldra* (se III, 231), *skilpadd(a)* Spegel och Serenius : *skyl(l)padd(a)* 'sköldpadd(a)' Serenius och Lind samt Sahlstedt (se III, 231 [12]), *skiltvakt* : *skyltvakt* (se III, 231), *skimmel* (från ty.) : *skymmel*, ä. nsv. *skimp* [12] (mlty. *schimp*) : *skymf*, *skimra* : *skymla* och *skymta*, *skrinda* (jfr ovan s. 132) : ä. nsv. och ännu Lind samt Hof *skrynda* [8], *smila* : *smyla* Serenius m. fl. [13], ä. nsv. *stif* [14] (mlty. *stīf*) : *styv*, *stift* 'nubb' (från ty.) : *styft* Lind, *svin* : ä. nsv. *swyn* [15] och *wildswyn* Dict. Hamb. (men dock *swijn*), ? *tompiss* Columbus och *tomtebiss*

---

[1] Se Kock, a. st. I, 102.

[2] Se Kock, a. st. I, 74.

[3] Se Kock, a. st. I, 72 och där citerad litteratur.

[4] Se Dahlgren, *Glossarium*.

[5] Så Falk-Torp, *Wörterbuch*, och Torp, *Nyno. etym. ordbok*.

[6] Se Dahlgren, a. st.; Tamm, *Granskning av sv. ord*, s. 10 f.

[7] Se Andersson, *Om J. Salbergs Grammatica*, s. 66; Kock, a. st. I, 75.

[8] Se Kock, a. st. I, 72.

[9] Se Åkerblom, a. st. s. 174.

[10] Se Kock, a. st. I, 101.

[11] Se Namn och bygd III, 146.

[12] Kock, a. st. I, 70.

[13] Se Kock, a. st. I, 102.

[14] Se Dahlgren, a. st.; Kock, a. st. I, 101; Palmér, a. st. s. 40 och 187.

[15] Se Kock, a. st.; Palmér, a. st. s. 187.

Bellman [1] (nu *tomtebisse*) : *tomtebyss* Bellman [1] (kan vara påverkat av *pys* och *pyssling* [2]), *tvi* : ä. nsv. och ännu väl någon gång *tvy* [3].

En hop ä. nsv. fall, t. e. *beprysa, blyffua, föryffra, gyrughet, hyn, myn, mynne, Pylatus, ryma* sigh, *Symon, syn, tymeligha, wy, wyn* m. fl. [4] jämte ojämförligt vanligare *beprisa* osv. höra kanske ej hit, helst som de flesta av dem troligen ha *y* som tecken för långt *i* (*ij*). Säkert icke hithörande äro synonymerna *enskild* (fsv. *ēnskilder* till *skilia*) : ä. nsv. och ännu Lind, Sahlstedt, Bellman *enskyld* (fsv. *ēnskylder* till *skola*) [5] och *rista* (isl. *hrista*) : *rysta* Serenius m. fl. (isl. *hrysta*) 'skaka' [6]. — På folketymologi beror *kopparstycke* Serenius, Sahlstedt m. fl. [2] för *kopparstick* (efter ty. *kupferstich*) och på inflytande från mlat. *crypta* väl ä. nsv. *grysft* för *grift* [7].

2. *y* övergick till *i* allmänt i stavelse med bitryck, om *i* följde i nästa stavelse; i vissa dialekter — t. e., för att blott nämna de inflytelserikaste, i Södertörn samt delar av Uppland, Västmanland och Dalarna — däremot även i andra ställningar [8]. Härpå bero växlingar som t. e. *arskliffta* Serenius : *klyfta*, pl. *rospiggar* (fsv. *rōsbyggiar*) : *bygga, diktal* (se III, 312) : *dykdalb*, ä. nsv. *kindersmässa* [9] : ä. nsv. *kyndersmessa* 'kyndelsmässa', ä. nsv. och ännu Lind *klifwa* [10] : *klyva*, ? *missfirma* : *misfyrma* Spegel (såsom i fsv.), *Åminne* : *mynning*,

---

[1] Se Hellquist, Arkiv f. nord. fil. IV, 294.

[2] Jfr Kock, a. st. I, 80.

[3] Se Kock, a. st. I, 103, där märkvärdigt nog *tvy* säges nu förekomma »oftare» än *tvi*. Emellertid känna Lyttkens-Wulff (1889) blott *tvi*, och för min del har jag blott ytterst sällan märkt något *tvy*.

[4] Se Kock, a. st. I, 102 f.; Lindqvist, *Studier över reformationstidens bibelsvenska*, s. 58; Palmér, a. st. s. 36 och 40.

[5] Se Hellquist, a. st.; Kock, a. st. I, 450; Palmér, a. st. s. 37.

[6] Jfr Kock, a. st. I, 78.

[7] Helt annorlunda Kock, a. st. I, 72.

[8] Se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 101; Neuman, *Utbredningen av vokalbalansen a : å*, s. 29 ff., 32 och 52.

[9] Se Palmér, a. st. s. 41.

[10] Se Kock, a. st. I, 483.

tidelag : ä. nsv. *tydelagh*[1], *tinning* (fsv. *thynning*) : ä. nsv. *tynna* 'förtunna', *vattusiktig* : ä. nsv. *watusychtigh*[2] (ty. *-süchtig*)[3]. — *Drick* jämte *dryck* (isl. *drykkr*) och ä. nsv. *drickenskap* för *dryckenskap* bero väl väsentligen på inflytande från *dricka*[4].

3. *i* och *y* härstamma från olika (vanligen främmande) språk (eller dialekter) i fall sådana som t. e. *ansikte* (mlty. *ansichte*) : ä. nsv. *ansykte*[5] (mlty. *angesycht*), *asil* Heidenstam (se SAOB; fra. *asile*) : *asyl* (från ty.), *bariton* (från ty.) : *baryton* (ortoepiskt efter fra. *baryton*), ä. nsv. *berill* (se SAOB; mhty. *berille*) : *beryll* (ortoepiskt efter fra. *béryl*), ä. nsv. *cipress* (jämte *cupress*; mhty. *zipres*, resp. lat. *cupressus*)[6] : *cypress* (ty. *cypresse*), ä. nsv. *Egipten*[7] (ty. *Ägipten*[8]) : *Egypten* (ty. *Ägypten*), *fir* och *firbåk* Lind alternativt (mnederl. *vier*) : *fyr* och *fyrbåk* (lty. *vür* 'eld')[9], *gips* (från ty.) : ä. nsv. och ännu Lind[10] *gyps* (från ä. ty.[8]), *hilka* : *hylka* (se III, 312), *hissa* (lty. *hissen*) : ä. nsv. och alternativt Serenius, Sahlstedt samt ännu i »hyssa ett barn» *hyssa* (mnederl. *hyssen*), *isop* (från ty.) : ä. nsv. *hysop*[11] (lat. *hysopus*), ä. nsv. *kirkia* (*kirkio-*, *kirke-*[12]; fsv. från fsax.) : *kyrka* (fsv. *kyrkia* från ags.), *kitt* (från ty.) : *kytt* Lind (från ä. ty.), *klistir* (från ty.) : *klystir* (från ä. ty.), Sahlstedt *knippel* och *knyppel* 'påk' (båda for-

---

[1] Se Kock, a. st. I, 483.

[2] Se Palmér, a. st. s. 41.

[3] Ännu andra, sällsynta och delvis osäkra fall anföras av Kock, a. st. I, 447 f., 482 f., och Palmér, a. st. s. 41.

[4] Jfr Åkerblom, a. st. s. 167 f.; Kock, a. st. I, 450; Palmér, a. st. s. 41 och 188.

[5] Se SAOB; Kock, a. st. I, 79; Lindqvist, a. st.

[6] Se SAOB och Palmér, a. st. s. 185.

[7] Se Palmér, a. st. s. 41.

[8] Se Siebs, *Deutsche Bühnenaussprache*, 11. Aufl., s. 56.

[9] Se Kock, a. st. I, 485.

[10] Se Norelius, Arkiv för nord. fil. II, 259, Andersson, a. st. s. 97, och Dahlgren, a. st.

[11] Se Palmér, a. st. s. 37 och 185.

[12] Se Palmér, a. st. s. 188, och Dahlgren, a. st.

merna från ty.)[1], *knippla* (från da.): *knyppla* (från ty.), *kristall* (från ty.): ä. nsv. *chrystall* (från ä. ty.), *krokodil* (från ty.): ä. nsv. och ännu omkr. 1780 *crocodyl* (ä. eng. *crocodyle*)[2], *lib(be)sticka* (mlat. *libisticum*): ä. nsv. *lybbesticka* (jfr mlty. *lubestikel*)[3], Bellman *lira*[4] (ital. *lira*): *lyra* (lat. *lyra*), ä. nsv. *martir*[5] (fsv. från fsax.): *martyr* (från lat.), ä. nsv. *mirram* eller *mirrhe*[3] (från mlty.): *myrra* (ty. *myrrhe*), ä. nsv. *mirtil*[3] (mhty. *mirtel*) eller *mirthen*[3] (*mirten* ännu hos Lidner, Vitalis. Stagnelius, C. F. Dahlgren; mhty. *mirden*[6]): ä. nsv. *myrtil*[3] (ffra. *myrtil*) eller *myrthin*[3] (jfr III, 224 och 225), ä. nsv. *paralisis* (jfr ä. ty. *paralis*)[7]: ä. nsv. *paralysis* (från ty. och lat.), ä. nsv. *piramid*[4] (jfr mlat. *piramida*): *pyramid* (ty. *pyramide*), *safir* (mlty. *saffir*): ä. nsv. *saphyr* (ä. engl. *saphyr*)[8], *satir* (ty. *satire*): förr stundom *satyr* (ä. ty. *satyre*), *sefir* (ty. *zephir*): vanligen *sefyr* (sydty. *zephyr*, jfr lat. *zephyrus*) 'västanvind', *silver* (väl från mlty.): ä. nsv. *sylfuer*[9] (mlty. *sulver*), ä. nsv. *sinagoga* (ä. ty. *sinagoge*)[5]: *synagoga* (från lat.), *simfoni* Triewald ff. och ännu alternativt Dalin 1853 eller *sinfoni* (nu väl ej längre brukligt; ty. *sinfonie*)[10]: *symfoni* (österrikiskt *symphonie*), *sirap* (eller ortoepiskt *sirup*; engl. *sirup*): ä. nsv. *syrop*[3] (mhty. *syrop*), *siren* (från lat. och fra.): *syren* Adlerbeth, Lindegren[11] (mhty. *syrēn*) 'havsjungfru', *siren* 'Syringa' 1754, 1780 och ännu i Finland[12] (från da.)[13]: *syren*

---

[1] Se Kock, a. st. I, 79.
[2] Se Kock, a. st. I, 106; Hellquist, *Sv. etym. ordbok*, s. 356.
[3] Se Palmér, a. st. s. 186.
[4] Se Hellquist, Arkiv f. nord. fil. IV, 292.
[5] Se Palmér, a. st. s. 41.
[6] Se Weigand, *D. Wörterbuch*, 5. Aufl. II, 250.
[7] Se Palmér, a. st. s. 188.
[8] Se Palmér, a. st. s. 187.
[9] Se Lindqvist, *Stud. över reformationstidens bibelsvenska*, s. 59.
[10] Se Olson, Språk och stil V, 142; Kock, a. st. IV, 457.
[11] Se Olson, a. st.
[12] Se Olson, a. st.; Berg, Språk och stil III, 123.
[13] Se A. Lyttkens, *Sv. växtnamn* I, 388.

(från ty.) [1], ä. nsv. *sti(j)ffmo(de)r* [2] (ty. *stiefmutter*) : *styvmo(de)r* (fsv. *stiufmōdhir*), *stil* (ty. *stil*) : ä. nsv. och ännu stundom (särskilt i Finland) *styl* [3] (efter lat. *stylus*), *timjan* (ty. *timian*) : ä. nsv. *tymian* (ty. *tymian*) [4], ä. nsv. *tiran* (ä. ty. *tiranne*) [5] : *tyrann* (från ty.).

Om växlingen mellan det på utländskt uttal beroende *i* och ortoepiskt *y* i sådana fall som *Betty*, *mahogny*, *toddy* m. m. se I, 499 f. Att vi här ej ha att göra med någon övergång av *y* till *i* (jfr s. 213 f. här ovan) på grund av ställning i trycksvag stavelse, framgår av inhemska ord som *Dagny*, *Torgny* o. d. med konstant *y* trots trycksvaghet.

4. Oklar är anledningen till växlingen i t. e. följande fall. Ä. nsv. *fli(a*; mlty. *vlīen*) : ä. nsv. och ännu i dialektalt färgat rsp. *fly(ia* [5]; möjligen från fris. [6]); *hide* (fsv. *hīdhe*) ännu alternativt hos Serenius och Lind, annars *ide* O. Rudbeck ff. : *hyde* Serenius och Lind alternativt; *Hisingen* : *Hysingen* Dahlstierna [7]; *krikon* (bildat efter *fikon* o. d. till mlty. *krike*) : ä. nsv. *krykon* [8] (där *y* möjligen blott är tecken för långt *i*).

§ 24. Växlingen i : ä.

1. Fsv. *æ* övergick allmänt i trycksvag, dialektalt även i tryckstark stavelse till *i* före *gg*, *k(k)* och *ng* med följande *i* samt omedelbart efter *g* och *k* [9], t. e. *antingen* (fsv. *an-*

---

[1] Se A. Lyttkens, a. st. I, 387.

[2] Se Norelius, a. st.; Hellquist, *Stud. i 1600-talets sv.*, s. 106.

[3] Se Olson, a. st.; Berg, Språk och stil III, 123.

[4] Se A. Lyttkens, a. st. I, 285 f.

[5] Se Dahlgren, a. st.

[6] Se Seip, *Låneordstudier* II, 47. Annorlunda Kock, a. st. I, 104.

[7] Se Norelius, a. st. Enligt E. Noreen (muntligen) dock troligen tryckfel hos Dahlstierna.

[8] Se Kock, a. st. I, 103.

[9] Jfr Noreen, *Altschwed. gramm.* § 102, 2 med anm. och *Grunddragen av den fsv. gramm.*, 2 uppl. § 17, 5; Kock, a. st. I, 225 ff.

twiggia, -tiggia, -tigge, m. m.): *tveggehanda* (till fsv. *twæggia*; fsv. *twiggia* liksom ä. nsv. *twiggiahanda*[1] har väl rättat sig efter fsv. *þriggia* på samma sätt som y. fsv. *thræggia* och nsv. *treggehanda* — ä. nsv. ännu *triggiahanda*[2] — rättat sig efter fsv. *twæggia*); *giva* : *gävträl*; ? *gin* (jämte *gen*), ä. nsv. *ginast* (jämte *genast*) och *igin*[3] : *igen*[4]; *kissla* (Sahlstedt *kitsla*) 'få (katt)ungar' : sydsv. *källing* (isl. *kellingr*) 'kattunge'; *kitte* : *kätte* (fsv. *kætte*); *kittel* : ä. nsv. *kät(t)il* (se III 190[5]) samt *Eskil, Stenkil* o. d. : *Kjell* (fsv. *Kæl* jämte *Kætil*).

2. Om *Fiholm* : *fä*, *Knista* : *knä*, *Siende* : *Sätuna* se ovan s. 204.

3. På den ovan s. 204 nämnda utvecklingen *i* > *e* > *ä* (jfr III, 173, 193, 199, 204) bero sådana, särskilt i ä. nsv. vanliga växlingar som ä. nsv. *anlit* : ä. nsv. *anlätte* (se III, 174), *Birger* : *Bärge* (se III, 201), *girs* : *gärs* (se III, 203), *glittra* : *glättig*, ä. nsv. *Kirstin* : *Kärstin* (se III, 202), ä. nsv. *liffua* : ä. nsv. *läffwa* (se III, 177), ä. nsv. *liffuerne* : ä. nsv. *läffwerne* (se III, 177), *liggat* Linné m. fl.: ä. nsv. *läghat* (se III, 177), *rimsa* : *rämsa* (se III, 206), ä. nsv. *sidh* : ä. nsv. *sädh* (se III, 179), ä. nsv. *sidhan* : ä. nsv. *sädan* (Bellman *sä'n*; se III, 179 med not 4), *signa* : *segna* (se III, 199), *skipa* och *skipelse* samt *vidskipelig* : ä. nsv. *skäpnad* (se III, 180 och 200), *vider*boende : ä. nsv. *wäder*faras (se III, 182), ä. nsv. *wild* : *väld* (se III, 203), *virke* : ä. nsv. *wärcke* (se III, 203), *virvel* (isl. *huirfell,* men jfr III, 202) : ä. nsv. *hwärfwil* eller *-el*; *vissla* : *vässla* (se III, 200, men jfr nedan under 5), ä. nsv. *witt* : ä. nsv. *wätt* 'vett' (se III, 191), *vitta* Hof : *vätta* 'vetta' (se III, 191 f.), *vitter* och *vitterligen* 'veterligen' : ä. nsv. *wätta* 'veta' (se III, 183).

---

[1] Se Noreen-Meyer, *Valda stycken*, s. 39 r. 13.

[2] Se Kock, a. st. I, 226.

[3] Se Kock, a. st. I, 84.

[4] Se Swenning, Sv. landsm. B. 4, s. 130 f. ock där citerad litteratur.

[5] Och Noreen-Meyer, a. st., s. 124 r. 35; Palmér, *Studier över de starktoniga vokalerna*, s. 201.

4. Om *mig, dig, sig* : *mäj, däj, säj*[1] se III, 388 med not 1.

5. *i* och *ä* härstamma från olika språk, perioder eller dialekter i sådana fall som ä. nsv. *Albrict*[2] (ty. *-bricht*) och *Engelbric(h)t*[3] : *Albrekt* (ty. *-brecht*) och *Engelbrekt*; ä. nsv. *bick* eller *pick* (lty. *pik*) 'beck' : *bäck* (se SAOB; jfr III, 189); *bombasin* (från ty. och ortoepiskt) : *bombasäng* (fra. *bombasin*); *cirkel* (från mlty.) : *cerkel* (se SAOB; fra. *cercle*); *digel* (se III, 505) : ä. nsv. *dägel* (se III, 505); ä. nsv. *fichteschola*[4] (jfr ä. da. *figte* m. m., se III, 206 not 6) : *fäktskola* (till *fäkta* av mlty. *vechten*); *finkel* (av lty. *finkel*jochen) : *fänkål* (mlty. *venkol*); ? ä. nsv. *flisk-* (se ovan s. 202; mlty. *vlīsch*, jfr ovan s. 102 f.) : *fläsk* (fsv. *flæsk*); *gitta* (fsv. *gita*, blott som hjälpverb[5]) : *förgäta* (mlty. *vorgeten*); *giva* : *förgäves* (mlty. *vorgeves*); *hillebard* (troligen från mlty., se III, 151 not 2[6]) : *hällebard* (mnederl. *hellebaerde*); *hirs* (ty. *hirse*) : ä. nsv. *härs* (mlty. *herse*, se III, 201); *hirs(ch)fängare* (ty. *hirschfänger*) : ä. nsv. *härsfängare* (mlty. *herschfänger*) eller — och så ännu hos Linné — *härsvängare* (se ovan s. 27); ä. nsv. *kirsbär* (fsv. *kirsebær* från mhty. *kirse*) : *kärsbär* (väl efter mlty. *kersebere*; se III, 202) 'körsbär'; ä. nsv. *licker* 'läcker' och *belickrad* 'lysten' (se SAOB; efter mlty. *licken* 'slicka'): *läcker* (mlty. *lecker*); ? ä. nsv. *licther* (se Dahlgren) : *läkter*; *Linnart* (ty. *Lienhart*) : *Lännart* (ty. *Lenhart*; jfr dock ovan s. 211); ä. nsv. *nick* (mnederl. *nicker*) : *näck*, ä. nsv. även *necker* (mlty. *necker*, se III, 178); ä. nsv. *pinsel*[7] (från ty.) : *pänsel* (mlty. *pensel*); ? *piruk* Serenius, Lind 1749 (jfr ital. dial. *piluca*) : *peruk* (ital. *perruca*), jfr ovan s. 205; ä. nsv. *princissa* Lex. Linc.

---

[1] Se Åkerblom, *Runii sv. rim*, s. 178.

[2] Se Vendell, *Språket i Peder Swarts krönika*, s. 174.

[3] Se Vendell, a. st., s. 212.

[4] Se Palmér, a. st., s. 200.

[5] Se Hultman, *Hälsingelagen*, s. 25.

[6] Och Seip, *Låneordstudier* II, 112.

[7] Se Palmér, a. st., s. 184.

(av mlat. *principissa*) : *prinsessa* (ä. ty. *princesse*); ä. nsv. *Roskild* [1] (da. *Roskilde*) : ä. nsv. *Roskäld* [1] (jfr ä. da. *kælde* för y. *kilde* 'källa'); *simla* (da. *simle*) : *sämla* (fsv. *sæmbla* av mlty. *semele*, se III, 207); ä. nsv. *smicka* [2] (lty. *smicken*) : *smäcka* (ty. dial. *smecken*); ä. nsv. *stilla* [1] (da. *stille*) : *ställa* (mlty. *stellen*); *vederkvicka* (mlty. *wederquicken*): ä. nsv. *wederqwäckia* [3] (väl efter mlty. *quek-*, ä. ty. *queck* 'livlig'); *vissla* : *vässla* (mlty. *wesele*, se III, 200 och jfr 3 här ovan).

6. Av analogisk eller ortoepisk natur är väl endera vokalen i t. e. *bulletin* (ortoepiskt): *bulletäng* (fra. *bulletin*); ä. nsv. *dis:*, *this* 'desto' (se SAOB; möjligen med *i* från fsv. *þī* jämte *þȳ* i samma betydelse): *dess*; *elixir* : *elexir* (uttalet med *äx* här väl i analogi med *ex* i andra ord; jfr III, 393); ä. nsv. *forgifue(n)s*, *förgiffues* [4] (kanske med *i* från *giva*): *förgäves* (mlty. *vorgevens*, *-es*); *gill(e)stu(ga)* : *gällstuva*, *gäldstuga* (väl genom anslutning till *gäld* [5]); *kosch(e)nill* (fra. *cochenille*) : *konsjonell* (se ovan s. 118; tidigare *concianelle*, *coccionellen* [6], väl med anslutning till de talrika orden på *-ell*, dvs. *-äll*, som äro åtta gånger så många som de på *-ill*); *satin* (ortoepiskt) : *satäng* (fra. *satin*); ä. nsv. *skimta* Lex. Linc. (med *i* från fsv. *skimpa* av mlty. *schimpen* 'skämta') : *skämta* (fsv. *skæmpta*); ä. nsv. *triggia-* : *treggehanda* (se ovan s. 217).

7. Väsentligen oklar är växlingen i ä. nsv. *ar(r)istere* (se SAOB; månne med vokalmetates av ty. *arrestieren*?) : *arrestera* (mlty. *arresteren*); ä. nsv. *hilviti* [7] (dittografi?) :

---

[1] Se Palmér, a. st., s. 67.

[2] Se A. Andersson, *Om J. Salbergs gramm.*, s. 66, och Dahlgren, *Glossarium*.

[3] Se Kock, *Sv. ljudhistoria* I, 51.

[4] Se Palmér, a. st., s. 66.

[5] Se Tamm, *Etymol. sv. ordbok*.

[6] Se Hellquist, *Sv. etymol. ordbok*, s. 347.

[7] Se Palmér, a. st., s. 67.

helvete; *Olrillan* (dial. övergång *ä* > *i* ?) Cederbourg 1739[1], Wallenberg 1781: *Otterhällan, Utteräll* 1644[1]; *swiskon* 1685 ff.[2], *switskon* Lind: *swesker* 1572, *swetskon* 1642 ff. m. fl. former[2] (ä. ty. *zwetschke*); *tita*: ä. nsv. *tätta* (se ovan s. 74); Serenius 1741 (och sv. dial.) vulgärt *wälis dig* 'lycklig du': mera vårdat *wäl ästu*, jfr Lind *wäles* (*wäl är*) *tig*[3]; Linné *öfwerswimma*[4]: *översvämma* (ty. *überschwemmen*).

8. Om ä. nsv. *hilsa*: *hälsa*, ä. nsv. *Swirge*: *Sverge* m. m. d. se nedan § 39, 3.

§ 25. Växlingen *i* : *ö* (*ø* och *ɵ*).

Då det enligt s. 211 ff. här ovan med *i* växlande *y* kan enligt III, 211 ff. övergå till *ö*, uppstår stundom en växling *i*: *ö*, t. e. *Birger* (se III, 201): *Börje* (se III, 219), ä. nsv. *grim*[5] 'grym': ä. nsv. *gröm* (se III, 226), ä. nsv. *kirffwel*[6]: *körvel* (se III, 220), ä. nsv. *kirkia* (se ovan s. 214): *körk(i)a* (se III, 220), *kirsbär* (se III, 202) och fågel*kirs*[5]: *körsbär* (se III, 220), ä. nsv. *kirsedranck* (se ovan s. 212): ä. nsv. *körsedranck* (se III, 220), *kirtell* Hof: *körtel* (jfr ovan s. 212), ars*kliffta* Serenius: ä. nsv. *klöffta* (se III, 227) 'klyfta', ä. nsv. *minya*[7] (mlty. *minie*): *mönja* (se III, 216), *silver*: *sölf* eller *sölfver* (se III, 229 och jfr ovan s. 215), *skilpadda* (se ovan s. 216; mlty. *schildepadde*): *sköldpadda* (se III, 231), *skiltvakt*: *sköldvakt* Lind (se III, 231).

[1] Se Hellquist, *Göteborgs gatunamn*, s. 6.

[2] Se A. Lyttkens, *Sv. växtnamn*, s. 747.

[3] Till förklaring se en, dock väl djärv, gissning av Kock, a. st. I, 235.

[4] Se Kock, a. st. I, 233, där ock ett försök till förklaring.

[5] Se Kock, a. st. I, 69.

[6] Se Kock, a. st. I, 69; Palmér, a. st., s. 184.

[7] Se Kock, a. st. I, 68.

§ 26. Växlingen *o* (*o* och *o*) : *u* (*u*, *u* och *u*).

1. Fsv. *ō* övergick till *u* vid förkortning före konsonantgrupp och lång konsonant samt i trycksvag ställning (om ock ofta på grund av association bibehållet som kort eller långt *o*)[1]. Härav förklaras sådana motsättningar som hus*bonde* : ä. nsv. hus*bunde*[2]; *god* : *gutår* (vulgärt även *guda*, *gunatt* o. d.; se ovan s. 25 och jfr III, 106); *hon*: Gyllenmärs (dialektalt) *hun* (se III, 269 f.); *nog* : finländskt *nu*[3]; *os* 'älvmynning' : ä. nsv. *Aws* 'Åhus', *Raus* (förr *Raaos*) i Skåne, *Östraarus*[4] 'Uppsala'; *sol*, *an*(*d*)*sols* 'motsols': *ansuls* (se SAOB); samt många adjektiver på *-ot* (fsv. *-ōtter*): *-ut* (fsv. *-utter*), t. e. (se SAOB) ä. nsv. *bergot* : ä. nsv. *bergut* 'bergig', ä. nsv. *dimbot* : ä. nsv. *dimmut* 'dimmig' o. d. (jfr III, 110 f.). Osäkra exempel äro *blomma* : Dahlstierna (dialektalt) pl. *blummor*[5]; *gom* : Spegel pl. *gummer*[6] (troligen da.); *lomhörd*, *lomma*, 'genljuda, ljuda dovt': ä. nsv. *lwmma*[7]; *morian* (från mlty. *mōriān*; jfr III, 472) : *murian* (se III, 285; kan dock tänkas vara lånat från ty. dial. *murian* 'orenlig människa'), sotar*murre* (se ib.).

2. Fsv. *ŭ* övergick till *o*:

a) I de flesta dialekter[8] före *r* + *þ*, *t* m. fl. konsonanter. Härpå beror växlingen i *vorden* (fsv. *vorþin*) : *vulen* (dialektalt av fsv. *vurþin*) Lucidor ff.; *hjort* (väsentligen dock av fsv. *hiorter*, motsvarande isl. *hiortr*) : ä. nsv. *hiwrth*[9]; kanske ock

---

[1] Se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 112, och *Grunddragen av den fsv. gramm.*, 2 uppl. § 25, 4 samt § 37, 5; Kock, a. st. II, 169 ff.

[2] Se Palmér, a. st., s. 130.

[3] Se Bergroth, *Finlandssvenska*, s. 42.

[4] Se t. e. Palmér, a. st.

[5] Se Norelius, Arkiv f. nord. fil. II, 259; jfr emellertid E. Noreen, *Ärtemarksmålets ljudlära*, s. 109. *Blumist* 'blomsterodlare' (se SAOB) är däremot lån från ty.

[6] Se Kock, a. st. II, 175.

[7] Se Kock, a. st. II, 174.

[8] Se Noreen, *Grunddragen* osv., 2 uppl. § 21, 3.

[9] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 45 r. 15.

ä. nsv. *bordus*[1] (jfr dock ä. ty. *pordutz*) : *burdus*. *Knorla* och *knurla* 'kuttra' äro väl av varandra oberoende bildningar till resp. *knorra* och ä. nsv. *knurra* (se III, 270)[2].

b) I många dialekter före *ŋ* (se III, 246[3]). Härav förklaras Gyllenmärs *kloncka* : *klunka*, *ongdom* : *ungdom*, *tonger* : *tung* m. m. (se III, 246), Dahlstiernas *hognad* : *hugnad*, *lognad* : *lugnad* (se III, 246), *ong* : *ung*[4] och åtminstone delvis (se III, 110) de allmänna *kong*, *Kongsbacka*, *kongsådra*, *Kongälv* : *kung*, *Kungsbacka* osv. — Om samma kanske redan fsv. övergång före *m* se utförligt III, 247 ff.

c) Allmänt i trycksvag stavelse efter lång rotstavelse eller två föregående stavelser (s. k. vokalbalans). Då de långa rotstavelserna voro vida talrikare än de korta, så har med tiden det efter korta stavelser följande *u* i ändelser vanligen — om undantagen se III, 296 ff. — analogiskt utbytts mot *o*, som enligt de III, 108 givna reglerna oftast uppträder som *o* (ljudlagsenligt dock blott i öppen stavelse). Spår av den gamla motsättningen *o* : *u* äro emellertid i ä. nsv. ännu talrika, och även i y. nsv. saknas de ej alldeles (om ock den ursprungliga fördelningen ej alltid iakttages, t. e.[5]

ursprungligen oblika substantivformer som *frånvaro*, *utsago* m. m. (se III, 108): *furu*, *salu* m. m. (se III, 301);

sammansättningsleder som *gåvo*brev, *hälso*vård, *krono*fogde m. m. (se VII, 450, 467, 472): *gatu*fred, *ladu*gård, *varu*lager m. m. (se III, 301 och VII, 451);

plurala substantivformer som *gåvor*, *kyrkor*, *ägor* o. d. : *furur* Palmblad, Almquist samt en mängd ä. nsv. exempel (se III, 298 f.);

adjektiver och substantiver sådana som *avog*, *biltog*,

---

[1] Se HELLQUIST, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 89.

[2] Annorlunda KOCK, a. st. II, 194.

[3] Och E. NOREEN, a. st., s. 115.

[4] Se E. NOREEN, a. st., s. 114.

[5] Jfr KOCK, a. st. IV, 387 ff.

idog, älskog o. d. (se III, 112) : *af(f)vug* Schroderus t. o. m. Lindfors 1815, *idug* Salberg m. fl. dylika fall, i synnerhet ä. nsv. i stor mängd (se III, 296 f.), men nu blott nybildningen *gissug*;

räkneorden *tjugo* : *tjugu* (jfr *tjugonde*; ä. nsv. *tjugunde* nedan § 30, 5);

imperfekter som *stego* : ä. nsv. *stighu* m. m. [1]

enstaka fall som *annor* (se III, 111) : *masur, vädur* o. d. (se III, 298); *skola* (se III, 112): *skulle.*

3. Om den från några västsvenska dialekter kända övergången av *ū* till *o* före *m* (se III, 248 [2]) är av redan fsv. datum — något som göres troligt av y. fsv. *rom* (se Söderwall) och *rommi* [3] — så höra hit sådana fall som ä. nsv. *forsommelig* [3] : *försumma* (fsv. *forsūma*, se III, 293); ä. nsv. *rom, romlig* 'rymlig' (se III, 248), *stafrom* [4] : *rum* (se III, 293); ä. nsv. *skom* (se III, 248) : *skum* (se ib. not 6); ä. nsv. *skrom* [5] (isl. *skrúm*) 'något skrymmande' : ä. nsv. *skrumsla* (se Dahlgren) 'skrymsle'.

4. *o* och *u* härstamma från olika språk, dialekter eller perioder i sådana fall som *allmosa* (se III, 91): ä. nsv. *almusa* (se III, 261) [6]; *bogsera* (lty. *bōgsēren*) : *buxera* SAOB, Serenius, Lind (nederl. *boegseeren*, se III, 246); *bov* (se III, 91) : ä. nsv. *bwbff* (se SAOB; ty. *bube*) och *buff* (nederl. *boef*); *dok* (fsv. *dōker* från mlty. *dōk*) : *duk* (fsv. *dūker* från mlty. dial. [7]); *dragon* (antingen och väl snarast av ty. *dragoner* med utelämnande av det som pluraländelse uppfattade *-er* såsom i *spik* av mlty. *spīker, mankill* se ovan s. 169, *kritikast* och

---

[1] Se Kock, a. st. IV, 389.

[2] Se vidare Sandström, Sv. landsm. B. 6, s. 47 f.; Lindberg, *Skeemålets ljudlära*, s. 174; E. Noreen, a. st., s. 130 f.

[3] Se Kock, a. st. II, 224.

[4] Se Kock, a. st. II, 221.

[5] Se Dahlgren, *Glossarium*, och Hesselman, Språk och stil VII, 225.

[6] Andra exempel se Palmér, a. st., s. 130; Kock, a. st. II, 176.

[7] Se Seip, *Låneordstudier* I, 74 not.

poetast se VII, 140 med not 3, vulgärt *propell* m. m. d.; eller ock ortoepiskt av fra. *dragon*) : ä. nsv. *dragun* (se SAOB; ä. ty. *draguner*[1] med på nyss angivet sätt utelämnat *-er*); *falkon* (ä. ty. *falcon*) : ä. nsv. *falkun* (se SAOB; ty. *falkaune* av **falkune*); *fason* (ty. *fasson*) : Lind *fan(t)sun, fazun* (lty. *fantsūn, fatsun*); ä. nsv. *forbod* (se III, 91; mlty. *vorbod-*): *förbud* (fsv. *forbuþ*); ä. nsv. pl. *kaponer* (se Dahlgren; lat. pl. *capones*) : *kapun* (mlty. *kappūn*); ä. nsv. *kardamon*[2], *kardimoma* Lind, pl. *cardemommer* Spegel[3] (ty. *kardamom*) : *kardemumma* (mhty. *kardemume*, se III, 280); *kockla* (se III, 245): *kuckla* (se ib.); *konglig* och ä. nsv. *koning* (se III, 98 f.): *kung* (fsv. *kunung*); *mohammedan* (ty. *mohammedaner*) : *muhammedan* (mlat. *muhamedanus*)[3]; ? *momma* C. F. Dahlgren (nederl. *momme*; jfr dock III, 247) : *mumma* (ty. *mumme*, se III, 245); *orangutang* (från ty.) : *urangutang* C. F. Dahlgren[4] (ä. ty. *ourangutang*); *orsak* (mlty. *ōrsake*, se III, 94): ä. nsv. *vrsak*[5] (ty. *ursache*); *ranson* (från ä. ty.) : ä. nsv. *ransun* (se Dahlgren; från mlty.); *rördrom* (se III, 331): *rördrum* (se III, 288); *schablon* (ty. *schablone*) : ä. nsv. *schablun* (se SAOB B 179) eller — och så ännu hos Sahlstedt och Weste — *skamp(e)lun* (mlty. *schampelūn*); *stolgång* : ä. nsv. *stulgång* (ty. *stuhlgang*); *tonfisk* (se III, 461) : *tunfisk* (se ib.); *varsko* (till mlty. *schoen*) : ä. nsv. *warskuga* (till mlty. *schūwen*; se III, 464 och VII, 199 f.).

5. Av analogisk eller ortoepisk natur är endera vokalen i t. e. *brandstod* (efter *stod*, se III, 88) : ä. nsv. *brandstud* (se SAOB; fsv. *brandstuþ*; jfr omvänt *eldzstudh* 1526 för *eldstōdh*[6]): ä. nsv. ofta[7] *hustro* (efter *tro*) : *hustru*.

---

[1] Se Weigand, *Deutsches Wörterbuch*, 3. aufl.
[2] Se Palmér, a. st., s. 245.
[3] Se Kock, a. st. II, 177.
[4] Se Lundell-Noreen, *För skola och hem* 4, s. 6.
[5] Se Kock, a. st., Palmér, a. st., s. 130; Dahlgren, *Glossarium*.
[6] Se Noreen, *Sv. etymologier*, s. 70.
[7] Se t. e. Vendell, a. st., s. 263, och Bolinus, *En dagbok*, s. 7.

6. Oklart är ä. nsv. *hoossbonden*[1] : *husbonden*, därest *oo* här såsom oftast, avser *o*-ljud och icke *å*-ljud, såsom troligen är fallet i det något vanligare *hosbonden* (jfr sv. dial. *hospən*).

§ 27. Växlingen *o* (*ǫ* och *ǫ*) : *å* (*a* och *o*)[2].

1. På fsv. — vanligen på dialektal olikhet beroende — växling mellan *ō* och *ŏ* beror växlingen i t. e. *brosk*, *form*, *knoster*, *orka*, *orm* m. m. (se III, 100 ff); vidare *forsla* (se III, 103); *honom* : *honnom* (se III, 85).

2. På y. fsv. växling mellan (ursprungligen) trycksvagt *o* och tryckstarkt *å* (ä. fsv. *ā*) beror väl växlingen i t. e. *Bohus* : ä. nsv. *Båhus*, *honom* : *hånom*, *jo* : ä. nsv. *jå* m. m. (se III, 114 f.) samt *obäkelig* : *åbäklig* (se III, 542 och 114). — Om *skola* : ä. nsv. *skåla* se III, 112.

3. På lån från olika språk eller språkperioder beror växlingen i *abbot* (se III, 91, 98, 141); *broms* (se III, 225, 249); *domkyrka*, *-prost* o. d. : *dom* (se III, 98); *glosa* : *glossa* (se III, 91, 467, 541); *hallo* : *hallå* (se III, 93); *Mogens* : ä. nsv. *Mågens* (se III, 115); *prom* : *pråm* (se III, 99 f.); ä. nsv. *rook* Lex. Linc. (mlty. *rōk*) : *råka* (se III, 126); *vorden* : ä. nsv. *vården* (se III, 105)[3].

4. På analogisk ombildning eller utjämning inom paradigmet beror växlingen i sådana fall som *avog*, *biltog* m. m. (se III, 113 f.), *blomma* (se III, 312), *blomster* (se III, 95), *fordom*, *lönndom* m. m. (se VII, 191), *förstone*, *sistone* m. m. (se III, 109), *grov*: ä. nsv. *gråff* (se III, 91), *inspektór* : *inspek'tor* (se ovan s. 168), *klossa* (se III, 99), *konglig* och ä. nsv. *koning* : *konung* (se III, s. 98), *kort* : ä. nsv. *kårt* (se

---

[1] Se Hellquist, a. st., s. 107.

[2] Om växlingen *o* : *y* (närmast av fsv. *ø̄*, se nedan § 32, 2) i *bo* : *by*, *Lohärad* : *Lyhundra* se Noreen (och v. Friesen), Xenia Lideniana, s. 9.

[3] Jfr Åkerblom, *Runii sv. rim*, s. 170 ff.

III, 103), typerna *kronor* och *slogos* (se III, 108 f.) samt *tokot* (se III, 110 f.), *mormässa* (efter *mor*) : ä. nsv. *mårmässa* (se III, 142), *socken* (se III, 96), *stentor* (se III, 507), *stom* och *stomme* (se III, 96), *tomt* och *tomte* (se III, 96 f.), *uppskov* (se III, 95), *örlog* (se III, 92).

5. På ortoepiska vanor beror växlingen i en stor mängd lånord, om vilka se utförligt III, 452—466 och 472 [1], samt ett fåtal inhemska ord, t. e. *annor* och *någor-* (se III, 111 f.); om *fjord* se III, 100 not 2.

6. Oklart är *redobogen*, som enligt Lyttkens-Wulff 1889 skall kunna uttalas även med *å* i penultima, samt ä. nsv. rike*dom* o. d. i rim med *om* [2] (knappast att förklara enligt III, 248).

7. Om ä. nsv. *-og* (dialektalt av *-ugh-*) : *-ag* se III, 249 f. [3].

§ 28. Växlingen *o* (*o*) : *ö* (*ø* och *ɵ*).

1. På grund av analogibildning uppträder denna växling t. e. i *bok* : *bök* (se SAOB; väl efter *böke* 'bokskog, bokvirke'); *fordra* (se III, 102) : ä. nsv. *fördra* [4] (ty. *fördern*); *kokerska* : ä. nsv. *kökerska* [5] (efter *kök* och lty. *kökske*); ä. nsv. *croneke* [6] (mlty. *kronike*) : *krönika*; ä. nsv. *moderne* [7] (efter *moder*) : *möderne*; ä. nsv. *morda* [8] (efter *mord*; jfr *bota, hota, mota* : *böta, höta, möta* o. d.) : *mörda* (fsv. *myrþa*); *noga* (efter *nog*): ä. nsv. *nögha* [9] (ä. da. *nøghe*, lty. *nöge*; jfr *nöjaktig*); (fisk)*notar* pl. : ä. nsv. och ännu Hof *nötter* [10] (efter

[1] Jfr Lyttkens-Wulff, *Ordskatt och ljudförråd*, s. 43 ff., 54 ff. och 63 ff.
[2] Se Åkerblom, a. st., s. 173.
[3] Och jfr Åkerblom, a. st., s. 171 f.
[4] Se Palmér, a. st., s. 228.
[5] Se Dahlgren, *Glossarium*; Kock, a. st. II, 181.
[6] Se Palmér, a. st., s. 95 och 210.
[7] Se Palmér, a. st., s. 96.
[8] Se Sundström, *Studier över Skogekär Bärgbo*, s. 78.
[9] Se Palmér, a. st., s. 229.
[10] Se Åkerblom, a. st., s. 178; G. Lindblad, *Abr. Sahlstedt*, s. 178.

sv. dial. pl. *nöter*); (musik)*noter* pl. : ä. nsv. *nötter*[1] (efter föregående); *romersk* : ä. nsv. *rõmersk*[2] (efter mhty. *römisch*); *stod* : ä. nsv. *stödh*[3] 'stod' (efter pl. *stöder*, isl. *stóþr*), *Torbjörn* (efter *Tor*); ä. nsv. *Törbiörn*[2] (fsv. *þyrbiorn*); (hag)-*torn* : ä. nsv. *törn*[4] (efter *törne*).

2. På härkomst från olika håll bero t. e. *borde* (se III, 104) : *böra* (lty. *bören*); *broms* (mlty. *bromese*, se III, 249) : *bröms* (från lty.); *foga* (mlty. *vōgen*) och »med *fog*» : ä. nsv. *fögha*[5] (fsv. *fǿghia* av fsax. *vōgian*) samt »falla till *föga*» och *föga* 'ringa'; *Jon* : *Jöns*; (syd)*ost* (från ty.) : *öster*; *skjorta* : *skört* (från mlty., se III, 223); *upprorisk* (mlty. *uprōrisch*): ä. nsv. *wprörisk*[6] (jfr da. *oprørsk*).

§ 29. Växlingen *u* (*u*, *w* och *v*) : *y*.

1. I många från franskan lånade ord växlar det fra. uttalet med *y* — så särskilt hos äldre författare — med ett av den fra. skriftformen framkallat uttal med *u*; se i allmänhet SAOB. Sådana fall äro t. e. *assurera, bravur, debut, debutera, dispyt* (men alltid *disputera* med *u*), *dressyr, faktur, figur, frisyr*[7], *humör*[8], *karikatyr*[7], *konfys* (*confuus* Arvidi)[7], *kullbytta* (se III, 281) och *kyllbytta* Dalin (Argus), Wallenberg, *kullbyttera* (så SAOL 1889, men *kulbutera* 1874), *luxuös* (men alltid *lyx*), *obskyr, publik* (*pyblik* Ristell), *puré, signatur* (*signatyr* Blanche, kalendern Svea 1857[9]), *volym* (se II, 376 med not 5; alltid *voluminös*).

---

[1] Se Åkerblom, a. st., s. 178; G. Lindblad, *Abr. Sahlstedt*, s. 178.

[2] Se Palmér, a. st., s. 132.

[3] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 141 r. 15; Palmér, a. st., s. 229; Dahlgren, *Glossarium*.

[4] Se Palmér, a. st., s. 129.

[5] Se Palmér, a. st., s. 131 och 229.

[6] Se Palmér, a. st., s. 229.

[7] Om uttalet med *u* jfr Hellquist, *Festskrift till Söderwall*, s. 240 not 1.

[8] Om uttalet med *y* jfr Hellquist, a. st., s. 240, och Grip, Språk och stil I, 148.

[9] Se Hellquist, a. st., s. 253.

2. På dialektala olikheter beror väl växlingen i följande fall:

a) *iu* har i vissa, särskilt östliga, dialekter blivit *y* efter *n* [1] varav väl förklaras ä. nsv. och ännu Dalin 1853 *njupa* (jfr III, 259) : *nypa* Serenius ff.; ä. nsv. och kanske ännu någon gång *njupon* (se III, 254, där not 3 är att stryka): *nypon* Sahlstedt ff.; *njure* : *nyre* Hof; ä. nsv. och ännu Weste *njusa* : *nysa* Serenius ff.; *njuta* : *nyta* Hof.

b) *iu* har i andra, särskilt väst- och sydsvenska (men även t. e. västmanländska och uppländska), dialekter blivit *jy* eller — utan klar regel — *y* efter konsonant i allmänhet [2], t. e. *djur* : ä. nsv. *d(i)yr* (se SAOB); ä. nsv. *giuttra* [3] : *gyttra*; *skjutshäst* : ä. nsv. *skysshäst* Rondeletius [4]; (hö)*tjuga* : *tiywa*, *kywa* Hof, strö*kyfwa* Lind; *tjuv* : vardagligt *tjyv* (redan hos P. Swart *tiyff* [5]) jämte ä. nsv. samt ännu Sahlstedt och Ihre [6] *tyf*.

c) *u* torde åtminstone i Västmanland ha blivit *y* (varav senare *ö*, se § 31, 1) mellan *s*, *t*, *r* ? och *nn* [7], t. e. ? *Brunn(e)bäck* : ä. nsv. *Brynnebeck* P. Swart [8]; *sunnan* : ä. nsv. *synnan* Ol. Petri, P. Swart [9]; *tunna* : ä. nsv. *tynna* Ol. Petri, P. Swart m. fl. [10]. Jfr dock III, 229 f.

d) Från olika ty. dialekter stamma t. e. *duka* under (mlty. *duken*) : *dyka* (lty. *düken*); ä. nsv. adj. *kusk* (se Dahlgren) : *kysk* (båda formerna från mlty. *kusch*, uttalat dels

---

[1] Jfr Kock, a. st. II, 337.

[2] Se t. e. Leffler, *Om v-omljudet*, s. 35 not 2, och E. Noreen, a. st., s. 132.

[3] Se Hellquist, *Sv. etym. ordbok*, s. 213.

[4] Se Kock, a. st. II, 346.

[5] Se Vendell, a. st., s. 378.

[6] Se Kock, a. st. II, 342.

[7] Se Palmér, a. st., s. 153 och där citerad litteratur samt s. 246; Lindqvist, *Studier över reformationstidens bibelsvenska*, s. 70 ff.

[8] Se Vendell, a. st., s. 198.

[9] Se Vendell, a. st., s. 368; Palmér, a. st., s. 153.

[10] Se Vendell, a. st., s. 383; Palmér, a. st.

med *u*, dels med *y*); ä. nsv. *Lubeck*[1] : *Lybeck*; ä. nsv. *recrut*[2] (ty. *rekrut*) : *rekryt* (ä. ty. *rekrüte*).

3. På analogiskt inflytande beror växlingen i t. e. ä. nsv. *flucht* (se III, 268) : *flykt* (efter mlty. *vluchten*, dvs. *flychten*); ä. nsv. *kuss* (se III, 271 [3]) : *kyss* (efter *kyssa*); *luska* (se III, 230; efter *lus*) : ä. nsv. *lyska*[4] (nu *löska*); *mustasch* (fra. *moustache*) : ä. nsv. *mystache* Columbus (jfr gr. *mystax*); lille*putt* : *-pytt* (se III, 489); *skuldenär* : ä. nsv. *skyldener*[5] (mlty. *schuldenēre*); ä. nsv. och ännu Linné *sluna* (se III, 260) : *slyna* (efter *slyngel*?); (gubb)*stuffil* : *-styffel* (efter *knyffel* och *snyffel*?)[6]; ä. nsv. *ullen*[7] (efter *ull*) : *yllen*. Av tydligt analogisk natur äro de redan i y. fsv. någon gång uppträdande participerna och supinerna av typen *klyven*, *klyvit* för *kluven*, *-it* (efter *klyva*)[8].

§ 30. Växlingen *u* (*u*, *u* och *u*) : *å* (*a* och *o*).

1. Genom *u*-omljud av *a* uppkommet *o* övergick redan i älsta fsv., åtminstone i många dialekter, till *u*, om ett *u* följde i nästa stavelse[9], varav förklaras växlingen ä. nsv. *hoffuud*, *howud* o. d.[10] : *huvud*.

2. Fsv. *u* övergick omkring 1350 i de flesta dialekter till *o* (varav sedan *å*) före kakuminalt *l* + *d*, *t* m. fl. konsonanter (se III, 123 f.), varav förklaras *bolde* (se III, 124) :

---

[1] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 130 r. 32.

[2] Se Hellquist, a. st., s. 635.

[3] Och Lindqvist, a. st., s. 73.

[4] Se Hellquist, a. st., s. 446.

[5] Se Palmér, a. st., s. 155.

[6] Se Hjelmqvist, *Förnamn och familjenamn*, s. 150 ff.

[7] Se Palmér, a. st., s. 147.

[8] Se härom utförligt J. Lundberg, *Studier över andra starka verbalklassen*, s. 84 ff.

[9] Se Noreen, *Grunddragen*, 2 uppl., s. 6, 1; jfr ock ib. § 116.

[10] Se Dahlgren, a. st.; Vendell, a. st., s. 261; Palmér, a. st., s. 123 f. och 224; Lindqvist, a. st., s. 155 och *65.

ä. nsv. *bulde*[1] 'böld'; ä. nsv. och ännu Lind 1749 *bol(d)na*[2], Weste *bålna* : *bulna* och *bulen* (se Dahlgren); *dolt* : ä. nsv. *förduIt*[3]. Om andra, osäkra, fall se III, 124 f.

3. Fsv. *u* blev i trycksvag stavelse *o* (varav sedan i sluten stavelse vanligen *å*; jfr om öppen stavelse ovan § 26, 2, c)[4]. Härav förklaras växlingen mellan ursprungligen trycksvagt *o* (dvs. *å*) och ursprungligen tryckstarkt *u* i t. e. *om, omgå(s)* och *omgänge* (se III, 276) : ä. nsv. *um*[5], *umgås* och *umgänge*; *opp*[6], *oppe* (se III, 313) : *upp, uppe*; ä. nsv. *skolde, skolle*[7] : *skulle.*

4. Fsv. *u* övergick i vissa dialekter till *o* (*å*) åtminstone före *m* eller *n* + konsonant[8], t. e. *lommig* 'skuggig' Serenius, 'ullig' Sahlstedt, om *o* här avser ett uttal med *å* : *lummig*; ä. nsv. *rompa*[9] : *rumpa*; ä. nsv. *strompa*[10] : *strumpa*; resp. ä. nsv. *a(f)wond* (se SAOB[11]) : *avund*; ä. nsv. *konnom* 'vi kunna'[12] : *kunna*; ä. nsv. *tonn*[13] : *tunn*; ä. nsv. *wonnen*[12] : *vunnen.*

5. På analogisk ombildning beror endera vokalen i t. e. *om* — svensk ombildning av ty. *um* — i *omgälder* Lind 1749 och ä. nsv. *omgella*[14] : *umgälder* (se III, 292) och *um-*

---

[1] Se Palmér, a. st., s. 241.

[2] Se Dahlgren, a. st., och Kock, a. st. II, 90.

[3] Se Kock, a. st. II, 193.

[4] Se Noreen, *Altschw. gramm.* § 143 anm. 10; Kock, a. st. II, 200.

[5] Se III, 276 med not 2; Palmér, a. st., s. 134 ff. och 231; Kock, a. st. II, 201.

[6] För ä. nsv. se t. e. Palmér, a. st., s. 136 och 231; Lindqvist, a. st., s. 155 f.

[7] Se Palmér, a. st., s. 148; Lindqvist, a. st., s. 61.

[8] Se Noreen, a. st. § 120 anm. 2.

[9] Se Kock, a. st. II, 195 f.

[10] Se Kock, a. st. II, 196.

[11] Och Kock, a. st.

[12] Se Kock, a. st. II, 197.

[13] Se Palmér, a. st., s. 236 och Kock, a. st.

[14] Se Palmér, a. st., s. 135.

gälla (se VII, 116); ä. nsv. *rosstienst* (ty. *rossdienst*) : *rust-* eller *russtjänst* (se III, 330 f.); ä. nsv. *reddughe*[1] : *räddhåga* (efter *håg*); *tjugonde* (efter *nittonde* o. d.) : ä. nsv. och ännu 1734 års lag *tiug(h)unde* (se III, 299); *uppskov* (se III, 95) : ä. nsv. *upskuff*[2] (efter mlty. *upschuven*); ä. nsv. *ursprång* Synon. lib. (efter *språng*?) : *ursprung* (från ty.). Härtill komma ä. nsv. imperf. pl. som *dropo, holpo, swolgho, swolto* och konjunktiver som *sloppe*[3] genom ombildning efter part. pret.[4] gentemot ursprungligare *drupo, hulpo* osv. Om växlingen i ändelserna *-og* : *-ug* och *-or* : *-ur* se ovan § 26, 2, c och där citerade ställen[5].

6. På härstamning från olika språk, dialekter eller språkperioder beror växlingen i en mängd fall, t. e.

abrodd (se III, 147) : ä. nsv. *abrudd* (se SAOB); *ambolt* : *ambult* (se III, 277 och 275 not 6); *armborst* (se III, 312 : ä. nsv. *armbrust* (se III; 277);

ballong (fra. *ballon*) : ä. nsv. *ballun* (se SAOB; troligen från lty. dial.); *bankrott* (se III, 324) : *bankrutt* (se III, 277); ä. nsv. *bedrågh* (se SAOB; lty. *bedrog*) 'bedrägeri' : ä. nsv. *bedrugh* (se SAOB; lty. *bedrug*); *bocka* (se III, 313) : *bucka* (se III, 267[6]); ä. nsv. *boffel* (se III, 277[7]; varifrån?) : *buffel* (se III, 277); ä. nsv. *bogt* (se III, 245, 313) : *bukt* (se III, 267); ä. nsv. *bor(c)k* (se III, 313) : *burk* (se III, 268); ?*bromma* (se III, 277) : *brumma*; *boxera* (när det uttalas *båxera*, se III, 472) : *buxera* (se ovan s. 223);

choklad (*siåklad* 1751, se SAOB) : nu ofta *sjuklad* (*choukclade* 1733, se SAOB);

subst. *dobbel* (se III, 313) : *dubbel* (se III, 268); adj. *dob-*

---

[1] Se Lindqvist, a. st., s. 84.

[2] Se Vendell, a. st., s. 389; Kock, a. st. II, 87.

[3] Se Kock, a. st. II, 203.

[4] Se Noreen, a. st. § 529, 2, b och § 533.

[5] Samt Lindqvist, a. st., s. *22 ff. och *69 ff.

[6] Se dessutom Åkerblom, a. st., s. 174, Palmér, a. st., s. 149 och 245.

[7] Och Lindroth, *J. Th. Bureus*, s. 238; Kock, a. st. II, 205.

bel (se III, 313 [1]) : *dubbel* (se III, 268); *doddra* (se III, 325; från mlty. *dodder*) : ä. nsv. *dudder* (med *u* från sv. dial., se III, 121); ä. nsv. *dorck* (se III, 325 [2]) : (krut)*durk* (se III, 278);

ä. nsv. *flox* (mlty. *vloges* [3]) : *flux* (mlty. *vluges*, se III, 278); ä. nsv. *forste* (se III, 278, 314) : *furste* (se III, 278); hunds*fott* : *futtig* (se III, 278);

ä. nsv. *gorgle* (se III, 328) : *gurgla* (se III, 280);

ä. nsv. *Hamborgh* (se III, 326) : *Hamburg*; (å)*hoj* (se III, 326) : *huj* (se III, 280); ä. nsv. *holl öffuer boll* : *huller om buller* (se III, 280); *här-* och *inkomst* (se III, 326) : ä. nsv. *här-* och *inkumpst* (se III, 280);

ä. nsv. *jomfru* (se III, 315 [3]) : *jumfru* (se III, 270); ä. nsv. *jongfru* [3] : *jungfru* (se III, 270); ä. nsv. *jonker* [4] (från mlty.) : *junker* och kammar*junkare* (se III, 270; från mlty. *junkhere*);

knorra : ä. nsv. *knurra* (se III, 270 [2]); ?*kockla* (när det uttalas med *å*) : *kuckla* (se III, 245 f.); *kompan* (se Dahlgren [5]; från mhty.) och *kompani, kompanjon* : *kumpan* (från ty.); ä. nsv. *konningh* (se III, 316) : *kung* (fsv. *kunung*); *konst* (se III, 316) : ä. nsv. *kunst* (se III, 171 [4]); *koppa* (se III, 316) : ?*kupp* 'kopp' (se III, 316); Serenius *kortisan* (från ä. ty.) : *kurtisan* (fra. *courtisane*); ä. nsv. *cosin* [6] (väl ortoepiskt påverkat av fra. *cousine*) : *kusin* (ty. *cousin*); ä. nsv. *kost* [6] (från lty.) : *kust* (se III, 282); *krollhöna* (se III, 328) : *krulla* (se III, 281); ä. nsv. *krom* [2] (från nederl.) : *krum* (se III, 281); *kråmgädda* : *krumgädda* (se III, 126);

locker [7] (från ty.) : *lucker* (från ä. ty.); ä. nsv. *lofta* (se

---

[1] Och Palmér, a. st., s. 151 och 245.

[2] Och Palmér, a. st., s. 245.

[3] Se Palmér, a. st., s. 151.

[4] Se Palmér, a. st., s. 152.

[5] Och Kock, a. st. IV, 459.

[6] Se Hellquist, *Sv. et. ordbok*, s. 371.

[7] Se Hellquist, a. st., s. 424.

III, 328) : ä. nsv. *lufta* 'lukta' (jfr ä. nsv. *luft* 'lukt' III, 282); ä. nsv. *lokt, lockta* (se III, 245 [1]) : *lukt, lukta* (se III, 271);

metworst : *metvurst* (se III, 271); *mocka* (gräl) : *mucka* (se III, 284); ? *modd, moddig* : *mudder*, ä. nsv. *muddig* (se III, 284); ä. nsv. *monstra* (se III, 226) : ä. nsv. *munstra* (se III, 272) 'mönstra'; *morian* (när det uttalas med *å*, se III, 472) : *murian* (se ovan s. 221); ? *morkla* 1749 : *murkla* (se III, 285); ä. nsv. *most* (se III, 318 [2]) : *must* (se III, 272);

noll : *null* (se III, 285 f.); ä. nsv. *nonna* (se III, 319) : *nunna* (se III, 272);

ä. nsv. *oförtroten* Lex. Linc. (jfr mlty. *vordroten*) : *oförtruten*; *omsonst* (se III, 329) : ä. nsv. *omsunst* (se III, 286); *o(h)ngefer* [3] (ty. *ohngefähr*) : *ungefär* (ty. *ungefähr*);

patroll [4] : *patrull*; *paviljong* (fra. *pavillon*) : *paulun* (ä. nsv. *pauelun*, se Dahlgren; från mlty.); ä. nsv. *plomp* (se III, 330) : *plump* (se III, 272); *pocka* : ä. nsv. *pucka* (se III, 286 [5]); ä. nsv. *poff, påff* [6] (nederl. *pof*) 'stöt' : *puff* (se III, 286); *poffert* (se III, 330) : *puffert* (se III, 286); ä. nsv. och ännu Dalin 1853 *poltron* [7] (från ty.) : *pultron* (varifrån? jfr lat. *pullus* 'ung höna'?); ä. nsv. *polwer* (se III, 320 [8]) : *pulver* (se III, 272); *pomp* (se III, 320 och 330) : *pump* (se III, 272); ä. nsv. *pompa* (se III, 330) : *pumpa* (se III, 286); *pålyxa* (se III, 127) : ä. nsv. *pulyxe* [9] (varifrån?);

rocka (se III, 330) : *rucka* (se III, 287); *Rolf* (se III, 320) : *Rudolf* (från ty.); *roll* (se III, 460) : *rull* Lind (se III, 287; *rom* : *rhum* (se III, 470); *rostig* (jfr III, 321) : ä. nsv.

---

[1] Jfr LINDQVIST, a. st., s. 61 f.

[2] Och PALMÉR, a. st., s. 245; LINDQVIST, a. st., s. 61.

[3] Se KOCK, a. st. IV, 456.

[4] Se HELLQUIST, a. st., s. 568.

[5] Se ÅKERBLOM, a. st., s. 174.

[6] Se HELLQUIST, a. st., s. 606.

[7] Se KOCK, a. st. IV, 460.

[8] Och PALMÉR, a. st., s. 245.

[9] Se VENDELL, a. st., s. 329.

rustigh (se III, 288 och Dahlgren); *rördrom* (se III, 331) : *rördrum* (se III, 288);

ä. nsv. *smock* (se III, 331) : *smuck* (se III, 289 [1]); *socka* (mlty. *sokke*) eller *sock* : ä. nsv. *sucka* (se III, 274; jfr fhty. *sugk*); *socker* (se III, 274) : ä. nsv. *sucker* (se III, 274 [2]); ä. nsv. *sondag* (se III, 322) : ä. nsv. *sundag* (se III, 229) 'söndag'; *soppa* (se III, 291) : ä. nsv. *suppa* (se III, 332); *sordin* (ty. *sordine*) : *surdin* (fra. *sourdine*); *spunt* (se III, 290) : *spont*, *spånt* (jfr nederl. *spon*; se III, 332); *stoft* (se III, 332) : ä. nsv. *stufft* [3] (varifrån?); ä. nsv. adj. *stom* (se III, 332) : *stum* (se III, 290); *stoppa* (från mlty.) : ä. nsv. *stuppa* (se III, 274); ä. nsv. *syrop* [4] (från ty.) : *syrup* (ortoepiskt från engl.); *sårra* (se III, 332) : *surra* (se III, 291);

ä. nsv. *tokt* (se III, 245 [5]) : *tukt* (se III, 275); ä. nsv. *toll* (se III, 322 [6]) : *tull* (se III, 275); *tornera* (mlty. *torneren*) : ä. nsv. *turnijr* [7] (ty. *turnier*) 'tornerspel'; ä. nsv. *tromme* (se III, 323) : *trumma* (se III, 275); ä. nsv. *trommeta* eller — så ännu Dalin 1853 — *trompet* [8] (ty. *trompete*) : ä. nsv. *trummete* jämte *trumpet* (se III, 502; mhty. *trumpet*); *tropp* (se III, 333) : *trupp* (se III, 491); *tåg* (mlty. *tog-*) : ä. nsv. *tugh* [9] (jfr mhty. *zuc*); *Valborg* : ä. nsv. *Walburg* [10] (från ty.).

§ 31. Växlingen u (*u* och * u*) : ö (*ø* och *o*).

1. På en kanske befintlig fsv. dialektal övergång *u* > *y* > *ö* (jfr ovan § 29, 2, c) beror möjligen växlingen i *stundom* : ä. nsv. *stöndom* (se III, 228 f.); ä. nsv. *sundag* (se III,

[1] Och Palmér, a. st., s. 245.

[2] Och Åkerblom, a. st., s. 174 not; Palmér, a. st.

[3] Se Palmér, a. st., s. 152.

[4] Se t. e. Noreen-Meyer, a. st., s. 38 r. 29.

[5] Och Palmér, a. st., s. 153; Lindqvist, a. st., s. 61.

[6] Och Palmér, a. st., s. 148; Lindqvist, a. st.

[7] Se Kock, a. st. IV, 460.

[8] Se Kock, a. st. IV, 459 f.

[9] Se Kock, a. st. II, 85.

[10] Se Palmér, a. st., s. 146.

229) : *söndag* (se ovan s. 129); *sunder* (se III, 229 [1]) : *sönder*; *sunnan* : *sönnan* (se III, 229); *tunna* : *tönna* (se III, 229 [2]). Klarligen dialektalt är ä. nsv. *liömt* [3] (av ä. nsv. *liomt* [3]) för *ljumt* och det därav påverkade ä. nsv. *l(i)ömske* [4] för *ljumske* (ä. nsv. även och ursprungligen *liuske* [4]).

2. Från olika språk eller dialekter stamma ä. nsv. *armbrust* (se III, 277) : ä. nsv. *ar(m)bröst* (se III, 227 och SAOB); ä. nsv. *buckler* (se III, 267, 277) : ä. nsv. och ännu Lind *böklare* 'sköld' (mlty. *bokeler*; jfr mhty. *bügler*); *furste* : ä. nsv. *förste* (se III, 278 [1]); *gunst* : ä. nsv. *gönst* (se III, 226 [5]); *Gustav* (lat. *Gostavus, Gustavus,* latinisering av fsv. *Gøtstaver* [6]) : *Gösta*; *huvud* : *hövidsman* (väl från da. *høvedsman* med *o* från mlty. *hövet,* dvs. *hövet*); ä. nsv. och ännu Weste *munstra* (se III, 272) : *mönstra* (se III, 226); ?*murkla* (jfr nedan § 33, 4) : ä. nsv. *mörckla* (jfr nedan s. 240); ä. nsv. *mussa* (se III, 285) : *mössa* (se III, 230 f.); *rusta* (från mlty.) : *rösta* (av *rysta*; se III, 227 [7]); ä. nsv. *(w)unske* [8] (mlty. *wunschen*) : *önska* (se III, 237).

3. Om ä. nsv. *ful, hug, hul* [9] : *föll, hög, höll* se min Altschwed. gramm. § 542, 1 med anm. 2 och § 543, 2 med anm. 7.

§ 32. Växlingen *y* : *ö* (*ø* och *ɵ*). [10]

1. Den väsentligen till y. fsv. hörande övergången av kort *y* — vare sig ursprungligt eller enligt III, 211 ff. upp-

---

[1] Och PALMÉR, a. st., s. 247.
[2] Jfr PALMÉR, a. st., s. 246.
[3] Se PALMÉR, a. st., s. 229.
[4] Se HELLQUIST, a. st., under *ljumske.*
[5] Och PALMÉR, a. st., s. 155; LINDQVIST, a. st., s. 73.
[6] Se O. v. FRIESEN, Namn och bygd VIII, 63 ff.
[7] Och PALMÉR, a. st., s. 248.
[8] Se PALMÉR, a. st., s. 156 och 248.
[9] Se PALMÉR, a. st., s. 155 och 247; LINDQVIST, a. st., s. 73 och 164.
[10] Om den sällsynta växlingen *y* : *å* (dialektalt utvecklat av *ö*, se III, 223 f.) i *byrda* : *borda* 'börda', *dyss* : *doss* 'dös', ?*syrpa* : *sorpa* 'sörpa', *wyrda*

kommet av *i* till *ö* (dialektalt även *å*, se s. 235 not 10) är redan III, 211 ff. utförligt behandlad, varför jag här inskränker mig till att hänvisa dit i fråga om de därpå beroende fallen av växlingen *y* : *ö*, t. e. i *fyrtio* : *förti*, *kyrka* : *körka*, ä. nsv. *lyska*[1] : *löska* (se III, 230); *mycken* : *Möckleby*, *skyttel* : *sköttel*, *yver*boren : *över* m. fl. dylika fall[2].

2. Ä. fsv. *ø* övergick vid förkortning ofta till *y*, i många dialekter före konsonantgrupp, i några även före *ghi* (väl redan uttalat som *j*), *j*, *k* och efter *g*, *k*[3]. Härav förklaras växlingen i t. e. *brylling* (fsv. *brøplunge*) : ä. nsv. och ännu Schlyter 1877 *brölling*[4]; *fransysk* : ä. nsv. *fransösk* (se ovan s. 103); *Väster-* och Öster*gyllen* : *-götland*; *gypen* Lind : *göpen* (fsv. *gøpn*); *hyende* och ä. nsv. *hyiende* (fsv. *hyghinde*) : ä. nsv. *höiende*[5] (fsv. *høghinde*) och *höger*; på en *hyft* Spegel : på en *höft* och över *hövan* samt *hövas* (se III, 237); *hyska* : ä. nsv. *öska* (se ovan s. 103); *hytta* : *höta* (se III, 235); *rykt* : ä. nsv. *rökt* 'skötsel' (se Dahlgren); *skyre* Lind : *sköre* (se III, 234); ä. nsv. *slyja*[6] : *slöja*; ä. nsv. *snyp(pe)ligh* (se ovan s. 97[7]) : *snöplig*; *yggla* : *ögla* (se ovan s. 78); sjönamnet *Yngen* : ä. nsv. *Öngen* (se ovan s. 92 f.); ä. nsv. *ymkeligh* o. d.[8] och nu *ynklig* : *ömklig* (se ovan s. 96); *Ysten* diplom 1557 : *Östen* (isl. *Eysteinn*). Jfr *Skytts* härad av fda. *Skōz* h.

3. På lån från olika främmande språk eller dialekter bero *besynnerlig* : *besönnerlig* (se III, 227); *bygel* : *bögel* (se

'vörda' : *våla* sig och *ovålig* se III, 212, 219, 221 f. Om *armbyrst* : *armborst* se SAOB.

[1] Se Hellquist, a. st., s. 446.

[2] T. e. från ä. nsv. nu hos Åkerblom, a. st. 175.

[3] Se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 106, 2, *Grunddragen*, 2 uppl. § 258 och § 23 med anm. 2, *Vårt språk* III, 234; Kock, *Sv. ljudhistoria* II, 31 ff.

[4] Se Palmér, a. st., s. 93 och 209; Kock, a. st.

[5] Se Palmér, a. st., s. 93, och Dahlgren, *Glossarium.*

[6] Se Kock, a. st. II, 35.

[7] Och Kock, a. st. II, 33.

[8] Se Palmér, a. st., s. 93 och 209; Kock, a. st. II, 31.

III, 211 f.); *byka* : *böka* Lind [1]; *dyvika* : ä. nsv. *döwika* [1]; *Fyris* (från isl., se III, 219) : *Föret*; ä. nsv. *förstyra* [2] (mlty. *vorstuoren*) : *förstöra* (mlty. *vorstören*); *gemyt* (från ty.) : ä. nsv. och ännu Hammarsköld m. fl. *gemöt* [3] (från lty.); *hyfsa* : *höfsa* (se III, 230); *hyft* Lind : *höft* (se III, 230); *hyvel* : *hövel* (se III, 213); *knyffel* : ä. nsv. *knöffel* (se III, 230); *kyla* (ty. *kühlen*) : ä. nsv. *köla* [2] (fsv. *køla*); ä. nsv. *kyrsnär* : *körsnär* (se III, 222); ä. nsv. *lyfte* : *löfte* (se III, 228); *nykter* : *nökter* (se III, 231); ?ä. nsv. *styrta* : *störta* (se III, 221); *tylp* : *tölp* (se III, 231); *vidlyftig* : *vidlöftig* (se III, 231 f.).

4. Analogibildning är anledning till växlingen i *eldfyre* Stiernhielm (efter *fyr* 'eld') : *eldföre* 'elddon'; *skylpadda* : *sköldpadda* (efter *sköld*, se III, 231); *skyltvakt* : *sköldvakt* Lind (se III, 231).

§ 33. Växlingen *å* (*a* och *o*) : *ö* (*ø* och *o*). [4]

1. Fsv. *ö* har åtminstone i början av 1500-talet i vissa dialekter, t. e. norra Upplands, Värmlands, Västergötlands och Hallands, före *r* och kakuminalt *l* övergått till *å* (eller en detta närstående vokal), se III, 214 och 224 samt där not 1 citerad litteratur. Härav förklaras väl ä. nsv. *bolia* (se III, 334 not) : *bölja*; ä. nsv. *borda* (se III, 219) : *börda*; ?ä. nsv. *forst*, *-e* m. m. (se III, 314 [5]) : *först*, *-e* osv.; ä. nsv.

---

[1] Jfr Kock, a. st. II, 36.

[2] Se Kock, a. st. II, 37.

[3] Se Kock, a. st. II, 36 f.

[4] En på härkomst från olika håll eller på analogisk ombildning beroende växling *å* : *ä* visar sig någon enda gång, t. e. ä. nsv. *beståndig* (se SAOB; från mhty. och da. *bestandig*) : *beständig* (från ty.); *fråga* (mlty. *vrāgen*) : ä. nsv. *frägha* (Kock, a. st. I, 393; mlty. *vregen*); *lån*, *låna* : ä. nsv. til *läns* (se Noreen-Meyer, a. st. s. 142 r. 30), *läna* (ib. 124, 35); *låta* : ä. nsv. *läta* (ib. 21, 6; 22, 26; 24, 16; 56, 38 osv.); tung*spån* (se III, 126) : tung*spän* m. m. (se III, 181 med not 3) 'tungspene'; *tårta* (se III, 152) : ä. nsv. *tärta* (se ovan s. 201).

[5] Samt Palmér, a. st., s. 90 f.; Lindqvist, a. st., s. 74.

genstortugh (snarare att hänföra hit än att förklara såsom VII, 217 f. föreslagits) : *genstörtig*; ä. nsv. *morker* m. m.[1] : *mörker*: *solv* (se III, 223) : *sölv*; ?*sorpa, sorpla* (se III, 221) : *sörpa, sörpla*; ä. nsv. *sporsmåål*[2] : *spörsmål*; ä. nsv. *storre, storst*[3] : *större, störst*; ?*torste* (se III, 333) : *törste* 'Rhamnus frangula'; *våla* sig, *ovålig* : ä. nsv. *wöhla, owöligh* (se III, 221). I t. e. norra Uppland har övergången inträtt även före andra konsonanter än *r, l* (se III, 214), t. e. ä. nsv. *doss* (se III, 212) : *dös*; ä. nsv. *lonn* (se III, 213) : *lönn*.

2. I den på 1500-talet så inflytelserika västmanländskan samt i några andra dialekter, t. ex. södra Södermanlands[4], har det redan i y. fsv. tid (se III, 312) till kort öppet *å*-ljud övergångna fsv. *ŏ* i viss utsträckning blivit *ö* (eller en detta närstående vokal)[5]. Härav förklaras väl sådana ä. nsv. fall med *ö* som *fröst*[6] : *frost*; *fölk*[7] : *folk*: ?*Hölsten*[8] : *Holstein*; ?*lösta*[9] : (råg)*losta*; *mörckla* 1639[10] (jfr nedan under 4) : *morkla* 1749[10]; *Nörge, nörsk*[11] : *Norge, norsk*; *Trölle* (se VII, 540) : *Trolle*; *töl* Venerid 80[12] (y. fsv. *thol*[13], *tol*[13], *tool*, alla hos Suso[14]) : *tål*; *tölffte*[7] : *tolfte*; pl. *törffuor* (se III, 223 och VII, 539) : *torvor*; *törgh*[7], [11] : *torg*; *törp*[15] : *torp*; *Tör-*

---

[1] Se Kock, a. st. II, 18; Lindqvist, a. st.

[2] Se Palmér, a. st., s. 90.

[3] Se Kock, a. st.

[4] Se T. Ericsson, Sv. landsm. B. 8, s. 103.

[5] Se Lindqvist, a. st., s. 66 med not 2 (och där citerad litteratur) och 4 samt s. 71 not 5 och s. 160 med not 4: Palmér, a. st., s. 224 ff.

[6] Se Palmér, a. st., s. 235.

[7] Se Lindqvist, a. st., s. 66.

[8] Se Palmér, a. st., s. 228.

[9] Se A. Lyttkens, *Sv. växtnamn*, s. 1468.

[10] Se Hellquist, a. st., s. 492.

[11] Se Palmér, a. st., s. 224.

[12] Se E. Sundström, *Studier över Skogekär Bärgbo*, s. 107.

[13] Icke anfört hos Söderwall.

[14] Se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 553 anm. 24.

[15] Se Kock, a. st. II, 123; Palmér, a. st.

sten, Törsåker, Törsång[1]: *Torsten, Torsåker, Torsång*; ?*öffläte, -let(h)e*[2] (fsv. *offlæte, yflæte*) : *ofläte, -lete* (fsv. *oflæte* från ags.)[3].

Näppeligen hithörande äro följande två fall. Det ena är *törffua*[4] : ä. nsv. *torffua* (se Dahlgren) 'tarva', varvid är att märka, det pres. *thørf* och pret. *thørfte* äro vanliga redan i y. fsv. och höra tydligen samman med da. *thyrf, tørff* och fno. inf. *þyrfa*, pret. *þyrfta*[5]; snarast föreligger väl därför här inflytande från mlty. *durven, dorven*, lty. *dürfen, dörwen*. Det andra är *tör(s)* : ä. nsv. *tår(s)* (se III, 323[6]), vars *ö* är vanligt redan i y. fsv. och blott i detta enda fall avgått med seger i nutida riksspråk, vadan det väl kräver en särskild förklaring; möjligen är[7] *tör* en analogibildning till *tordhe* efter mönstret av *bør* : *bordhe, smør* : *smordhe, spør* : *spordhe*.

3. På en dialektal övergång — *jo* > *jö* — beror ock ä. nsv. *tiöck*[8] : *tjock*.

4. På härstamning från olika språk bero t. e. *boja* (mlty. *boie*) : ä. nsv. *bö(i)ja*[9] (da. *bøie* från mlty.[10]); *borgare* (mlty. *borgere*) : ä. nsv. *börgare*[11] (ty. *bürger*); *broms* : *bröms* (se III, 225); ä. nsv. *forste*[12] : ä. nsv. *förste* (se III, 219 not 9); *förmåga* (se III, 125) : *förmögen* (lty. *vermögen*); *hoboj(a)* Lind, Bellman m. fl. (ä. ty. *hoboy*) 'oboe' : pl. *oböjer* 1735[13];

---

[1] Se Palmér, a. st., s. 224.

[2] Se Kock, a. st., s. 131, och Dahlgren, *Glossarium*.

[3] Ännu andra, delvis osäkra exempel anföras av Kock, a. st. II, 122 ff.

[4] Se Kock, a. st. II, 126; Palmér, a. st., s. 129.

[5] Se Noreen, *Altisl. gramm.*, 3 aufl., § 513 anm. 3.

[6] Samt Kock, a. st. II, 126 f.; Palmér, a. st., s. 129 och 227; Hellquist, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 107 o. 143.

[7] Såsom Kock, a. st., s. 127, föreslagit.

[8] Se Kock, a. st. II, 411.

[9] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 30 r. 25, och SAOB.

[10] Se Seip, *Låneordstudier* II, 130.

[11] Se Palmér, a. st., s. 129.

[12] Se Palmér, a. st., s. 91.

[13] Se Hellquist, *Sv. etym. ordbok*, s. 540.

kloster (se III, 315 med not 5) : ä. nsv. *klöster*[1]; ä. nsv. *kolnesk*[2] (mlty. *kollensch*) : *kölnisk* (från ty.); *kostlig* (mlty. *kostelik*) : ä. nsv. *kösteligh*[3] (ty. *köstlich*); ä. nsv. *monstra* (se III, 226) : *mönstra*; ?*morkla* (da. *morkel*, ty. *morchel*) : ä. nsv. *mörckla* 1639 (varifrån? jfr ovan under 2); ä. nsv. *onska*[4] (mlty. *wonschen*) : *önska* (fsv. *øskia*, påverkat från mlty.); ä. nsv. *sondag* (se III, 322[5]) : *söndag* (se ovan s. 119); *toffel* (ty. *pantoffel*) : *töffel* Lind (ä. ty. *pantöffel*); *tungspån* (se III, 126) 'tungspene' : ä. nsv. *spöne* 'spene' (se III, 212).

5. Analogibildning har orsakat växlingen i t. e. ä. nsv. *alskons*[6] : *allsköns* (efter *kön*); ?*armborst* (från mlty.) : ä. nsv. *ar(m)börst* (se SAOB, där inflytande från *börst* 'borst' antas; snarare väl dock antingen inflytande från ty. pl. *armbrüste*[7] eller dialektform enligt 2 här ovan); *borst* : *börst* (ä. nsv. även *byrst*; efter pl. *börster*, se SAOB); *borsta* (efter *borste*) : ä. nsv. *börsta* (se III, 222 och SAOB; från ty. *bürsten*); ä. nsv. *for*[8] och (efter *for*) *fore*[9] : *för* (efter *före*) och *före* (fsv. *fyrir*); *fördold* : ä. nsv. (för)*döld*[10] (efter *dölja*); ?ä. nsv. *förtrått* 'förtret'[11] (mlty. *vordröt*) : ä. nsv. *förtrööt* 'förtret'[11]; *lossa* : ä. nsv. *lössa*[12] (efter *lös*); *lossna* : ä. nsv. *lösna* Salberg (efter *lös*); *lott* : (hjul)*löt* (se III, 212; pl. *lötor* Sparrman[13]); *mor(g)na* sig och pl.

---

[1] Se Åkerblom, a. st., s. 179; Hellquist, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 112; Palmér, a. st., s. 130 f.

[2] Se Palmér, a. st., s. 92.

[3] Se Kock, a. st. II, 131; Palmér, a. st., s. 129.

[4] Se Lindqvist, a. st., s. 73.

[5] Och Palmér, a. st.

[6] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 72 r. 7.

[7] Så Kock, a. st. II, 130.

[8] Se t. e. Noreen-Meyer, a. st., s. 4 r. 20 och 39.

[9] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 4 r. 27 och 5, 18; Kock, a. st. II, 127 f.; Palmér, a. st., s. 125 f. och 226; Lindqvist, s. st., s. 75 och 165.

[10] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 159 r. 2; Palmér, a. st., s. 227.

[11] Se Hellquist, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 111; Kock, a. st. I, 184.

[12] Se Hellquist, *Sv. etym. ordbok*, s. 422.

[13] Se För skola och hem 7, s. 30.

mor(g)nar : *mörna sig* och pl. *mörnar* [1]; *norr* : ä. nsv. (efter *nörre*, se III, 220) *nörr* [2]; ä. nsv. *nåt* eller *nott* [3] (fsv. *not*) : *nöt* (efter pl. *nötter*); *ovan* och ä. nsv. *offuer* [4] (efter *offuan*) : ä. nsv. *öffuan* [5] (efter *öffuer*) och *över* (fsv. *yvir*); *rodna(d)* : ä. nsv. och ännu Linné *röd(h)na* [6] (efter *röd*); ? ä. nsv. *ronnebär* (se III, 330) : *rönnbär*; ä. nsv. *skotkonung* Ol. Petri : *skötkonung* (ombildning efter fsv. *skøt*, isl. *skaut* 'sköte') [7]; ä. nsv. *somn* (se III, 217 [8]; efter *somna*), *somna* : *sömn* och *sömna* Linné (efter *sömn*); *spår* : ä. nsv. *spör* Stiernhielm (Hercules v. 174; till lty. *spören* 'spåra'); ä. nsv. *tilforen(n)e* [9] (mlty. *tovoren*, *tovorne*) : *tillförene* (efter *före*); *tofsa* till Weste (se III, 231; efter *tofs*) : *töfsa* till Lind, Hof 'tufsa till'; *Torgils* (efter *Tor*) : ä. nsv. *Törgils* [10] (fsv. *þyrgils*); *torka* : ä. nsv. *törka* (se III, 221 [11]; efter *törr* 'torr', se III, 221); *torst* (se III, 323 [12]) : *törst* (efter *törsta*); ä. nsv. *troth*, *trott* eller *trått* 'trött' (se III, 323 [13]; efter *trottna*) och ä. nsv. *trot(t)na* (se III, 323) : *trött* och (efter *trött*) *tröttna*.

---

1 Se Wessén, Språkvetenskapliga sällskapets i Uppsala förhandlingar 1916—1918, s. 17 ff.

2 Jfr Palmér, a. st., s. 126 och 226; Kock, a. st. II, 130.

3 Se Palmér, a. st., s. 227.

4 Se Noreen-Meyer, a. st., s. 2 r. 34; 3, 22; 4, 32; 5, 12; 17, 25; Kock, a. st. II, 129; Palmér, a. st., s. 127 och 227; Lindqvist, a. st., s. 75 och 166.

5 Se Noreen-Meyer, a. st., s. 64 r. 34; Kock, a. st.; Palmér, a. st., s. 228.

6 Se Kock, a. st. II, 132; Palmér, a. st.

7 Se Schück, *Svenska folkets historia* I, 234 not.

8 Och Palmér, a. st., s. 92 och 208; Lindqvist, a. st., s. 74; jfr Wessén, a. st., s. 71.

9 Se Noreen-Meyer, a. st., s. 5 r. 34; Palmér, a. st., s. 128 och 227.

10 Se Palmér, a. st., s. 128.

11 Och Palmér, a. st., s. 128 och 227.

12 Och Palmér, a. st., s. 91 och 208; Lindqvist, a. st., s. 74.

13 Och Palmér, a. st., s. 208; Kock, a. st. II, 323.

§ 34. Växlingen *ä* : *ö* (*ø* och *ɵ*).

1. Då fsv. kort *i* utvecklats dels över *e* till *ä* (se ovan s. 206 f.), dels över *y* till *ö* (se ovan § 25 och § 32, 1), så förklaras därav växlingen *ä* : *ö* i sådana fall som *Bärge* (se III, 201) : *Börje* (se III, 219); ?*helbrägda* (av fsv. *helbrigdha*?) : ä. nsv. *helbrög(h)da* (även -*bryghda*; se III, 226); *körsber* (se III, 202) : *körsbär*; tung*spän(n)e* (se III, 181) : ä. nsv. *spöne* 'spene' (se III, 212); *värdes* (se III, 203) : *vörda* (se III, 221 f.).

2. På lån från olika håll eller tider bero t. e. *fänster* (mlty. *venster*) : *fönster* (mlty. *vinster*, se III, 205 not 2); ä. nsv. *förträtt* [1] (mlty. *vordrēt*) 'förtret' : ä. nsv. *förtrööt* (se ovan s. 240); ä. nsv. *klöwer*bladh [2] (mlty. *klever*) : *klöver* (da. *klover*, se III, 311); ä. nsv. *moskett, musquett* o. d. samt *musquet, musket* Serenius, Lind, Sahlstedt [3] (ital. *moschetto*, fra. *mousquet*) : *musköt* (varifrån?).

3. På analogibildning beror t. e. *djärvas* (fsv. *dirvas*, ombildat efter *diærver* 'djärv') : ä. nsv. *dörffuas* (se III, 219).

§ 35. Växlingen icke reducerad [4] : reducerad vokal (*ə* [5]).

Vårt språks under alla tider utpräglade tendens att reducera trycksvaga vokaler har framkallat följande slag av växlingar, som dock delvis bero på andra anledningar, t. e. utländskt inflytande.

1. *a* : *ə* är en mycket vanlig — och var i ä. nsv. en ännu mycket vanligare — växling, t. e. *allahanda* : *allehanda*, Väster- och Öster*götland* : Väster- och Öster*gyllen*; *Göta älv* : *Göteborg* [6]; *han* : tog-*en* o. d.; *käraste* : *käresta*; *mästare* : *mäster*;

---

[1] Se Hellquist, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 111.

[2] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 102 r. 28.

[3] Se Kock, a. st. I, 184; Hellquist, *Sv. et. ordbok*, s. 493.

[4] Se II, 106 och III, 411 ff.

[5] Jfr I, 506 och III, 340 not 1.

[6] Jfr Lindroth, *Göta älv* i Göteborgs Dagblad 28/1 1922.

ä. nsv. och ännu 1748 hypersvecismen *Påland*[1] : *Polen*; *Småland* : *Smålen*; ä. nsv. *tiander*[2] : *tidender*; *tusan* : *tusen*; ä. nsv. *ärande*[3] : *ärende* m. m., varom se utförligt III, 341 ff. — *Parantes*[4] beror väl på inflytande av det fra. uttalet av *parenthèse*.

2. *e* : *ə* är sällsynt, t. e. *sten* : *Gusten, Sixten, Torsten, Östen*; *kafé* : *kaffe*; *kvarte'r* : *kvar'ter*, se III, 367.

3. *i* : *ə* är en vanlig växling, t. e. *Arvid* : *Arvedsson*; *elixir* : *elexir*, *Eskil* : *Eschelsson*; *frontispis* : *frontespis*; *Gunnil* : *Gunnel*; *Götrik* : *Götrek*; *Johannis* (kyrka) : *Johannes*; *Lussi* : *Lusse*; *Martin* : *Mårten*; *pelikan* (från ty.) : ä. nsv. *pelekan* (kanske direkt från grek. *peleka'n*); *röllika* : *rölleka*; sup. *tagit* : part. *taget*; m. m., se III, 367 ff.

4. *o* : *ə*, t. e. *kattor* : *katter*; *nio* : *nie*; *sedolärande* : *sedelärande*; *skiljobrev* : *skiljebrev*; *svanor* : *svaner*; *tio* : *tie*; *tjugo* : *tjuge*; *vador* : *vader* o. d., se III, 394 ff.

5. *u* : *ə* är sällsynt, t. e. *djävul* : *djävel* (se III, 369); *musulman* : *muselman* (se III, 409); *singularis* : *singel* (se III, 409); *tjugu* : *tjuge* (se III, 403); jfr *assurera* : ä. nsv. *asserera*[5].

6. *å* : *ə* träffas åtminstone i ä. nsv. *adortan* (se SAOB) : *aderton* och *någon* : *någen* (se III, 402).

7. *ä* : *ə*, t. e. *blyärts* : *blyerts* (se III, 410); *egentlig* : *egen*; *fientlig* : *fiende* (jfr II, 412); *kläde* : *huckle* (se III, 293); *kanslär* : *kansler* (se III, 410); *karaktär* : *karakteristisk* o. d. (se III, 517); *körsnär* : *Köersner* (se III, 410); *nonsäns* : *nonsens* (se III, 410); *väsentlig* : *väsen*.

8. *ö* : *ə*, t. e. *Böle* : ä. nsv. *Nybbele* 'Nybble'; *Linköping* : ä. nsv. *Linkeping*[6]; *Lödöse* : ä. nsv. *Lödese*[7]; *Norrköping* : ä.

---

[1] Se HELLQUIST, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 100 med not 1.

[2] Se HELLQUIST, a. st., s. 100.

[3] Se HELLQUIST, a. st., s. 101.

[4] Se E. SUNDSTRÖM, a. st., s. 112 sista raden; H. BJÖRKSTAM, *De modala hjälpverben*, s. 136 och 138; m. fl.

[5] Se KOCK, a. st. IV, 456.

[6] Se WESSÉN, Namn och bygd IX, 29 f.

[7] Se *Sverges ortnamn, Älvsborgs län* II, 62 f.

nsv. *Norkeping*[1] (jfr y. fsv. *Nörchepung*[2]), *Nårkepijngh*; ö: *Skåne* (fsv. *Skānø*).

§ 36. Växlingarna *əl, ən, ər* : *l, n, r*.

1. Genom det fsv. inskottet av »hjälpvokal» (s. k. svarabhakti) mellan en konsonant och ett slutljudande eller antekonsonantiskt *l, n, r* ha uppstått sådana växlingar som t. e. i *betsel* : *betslet, fågel* : *fåglar, twivel* : ä. nsv. *twiflachtigh* Lex. Linc. (nu analogiskt *twivelaktig*); *socken* : *socknar, sägen sägner*; *bröder* : *brödrafolk, fager* : *fagra, smicker* : ä. nsv. *smickrachtigh* Lex. Linc. (nu analogiskt *smickeraktig*), *väster* : ä. nsv. *Westrårs*[3] (nu analogiskt *Västerås*), *åker* : *åkrar, överst* : *övre* o. d. Om andra sällsyntare fall av alternativ svarabhakti se ovan s. 13 ff.

2. Då, företrädesvis i mellersta Sverge, *ə* synkoperas mellan *d, ḍ, t, ṭ* (mera undantagsvis andra konsonanter) och *l, n* (mera sällan *r*), så uppstår en växling mellan *əl, ən* (*ər*) och sonantiskt *l, ḷ, n, ṇ* (*r*), varom se ovan s. 11 och utförligare I, 427 f. och 439 f. samt II, 56.

[1] Se Kock, a. st. II, 39.

[2] Se A. Nordén, *Norrköpings medeltid*, s. 271.

[3] Se Vendell, a. st., s. 397.

ANDRA KAPITLET.

Urnordiska och andra förlitterära[1] nordiska ljudövergångar[2].

§ 37. Växlingarna *a* : *o*, *u*, *y*, *å*, *ä*, *ö*.

1. *a* > *o* (*ǫ*), fsv. *u*, *o* uppkommet genom *u*-omljud[3] i *annan*, *annars* : *annor* (jfr III, 101 f.); *han*, *hans* : *hon*, *honom*.

2. *a* > *u* genom *u*-omljud[4], t. e. *dagg* : *dugg*, *dugg*-droppar[5]; *Sigvard* : *Sigurd*; *snagg*hårig : (pip)*snugga*, *svart* : ortnamnet *Surte*; *var*(est) : *huru*.

3. *a* > *y* genom *i*- och *w*-omljud samt inflytande av *gg*, t. e. *snagg*hårig : *snygg*.

4. *a* > *å* i två olika fall:

a) Fsv. *ā*, uppkommet genom ersättningsförlängning, t. e. *bragd* : före*brå*, *brås* på; *flaga* : *flå* (< **flah*-); *fram* : *från* (fsv. *frā*); över*mage* : (för)*må*; *slag*, *slaga* : *slå* (< **slah*-); *tvaga* : *två* (< **þwah*-). Om *malört* : ä. nsv. *målyrt* och ä. nsv. *snar* : *snår* se III, 138 f.[6].

b) Fsv. *o*, uppkommet genom *u*-omljud, t. e. *Asmund* :

---

[1] Alltså från tiden före omkring 1100.

[2] I fråga om de i det följande behandlade ordens etymologiska sammanhang kan jag i allmänhet åtnöja mig med att en gång för alla hänvisa till Hellquist, *Sv. etym. ordbok*, och registret i Noreen, *Vårt språk* III.

[3] Se Noreen, *Grunddragen* osv., 2 uppl. § 6, 2 och § 17, 3.

[4] Se Noreen, a. st. § 6, 1 och 17, 3.

[5] Se Östergren, *Stilistiska studier i Törneros' språk*, s. 122.

[6] Och Pipping, Studier i nordisk filologi XII, 1, s. 50 och 52 f.

*osmunds*järn; ?ä. nsv. *hwalm*[1] : *vålm*[2] (ä. nsv. även *holm*); ?*svamp* : *sopp* (näppeligen avljud); *vall* : ä. nsv. *våll* (se III, 323[3]); ä. nsv. och ännu Dalin 1883 *vamb*[4] eller *vam* Dahlstierna : *våmb* eller *våm*[5].

5. *a* > *ä* (fsv. *æ*) genom *i*-omljud har i en massa fall (av vilka dock några helt eller delvis stamma från ty.) föranlett växling. För överskådlighetens skull indelar jag fallen i följande grupper:

a) Nomen med *a*: verb med *ä*.

α) Med bevarat *j*, t. e. *dvala* : *dväljas*, *far*kost : *färja*, *glad* : *glädja*, *kval* : *kvälja*, *salu* : *sälja*, ä. nsv. *snar* 'snår' (se III, 138) : *snärja*, *stav* : *stävja*, *svalg* : *svälja*, *svar* : *svärja* (y. *svära*), *tal* : (för)*tälja*, *tam* : *tämja*, *vad* : *vädja*, *val* : *välja*, *van* : *vänja*, ta *vara* på : *värja*.

β) Med förlorat *i* eller *j*, t. e. *arv* : *ärva*, *avel* : *ävlas*, *band* : *bända*, *blad* : *bläda*, *blank* (mlty.) : *blänka* (mlty.), *brand* : *bränna*, ä. nsv. *bratt* 'brant' : *brätta*, *damm* : *dämma*, *drank* (lty.) : *dränka*, *fall* : *fälla*, subst. *fara* (mlty.) : *förfära* (mlty.), *fast* : *fästa*, *flak* : *fläka*, *gall*ko : *gälla* 'snöpa', *glans* (ty.) : *glänsa* (mlty.), *glatt* (lty.) : *glätta*, *gramse* (analogiskt *grämse* P. Swart) : *gräma*, *grav* : *gräva* (förr också *grava*[6]), *hals* : *frälsa* (av urnord. **frī-halsian*), *hand* : (av)*hända*, ?*hav* : *häva*, *kam* : ä. nsv. *kämma*[7] (analogiskt *kamma*), *kamp* (mlty.) : *kämpa* (mlty.), *kapp*(springa) : *käppas* (om rummet), *knack* : *knäcka*, *knapp* : *knäppa*, *kraft* : *bekräfta* och *inkräkta* (från ty., resp. lty.), *krank* (mlty.) : *kränka* (mlty.), *krav* : *kräva*, *kvav* : *kväva*, *lag* : *lägga*, *land* : (an)*lända*, *lass* : *lässa* (analogiskt *lassa*), *last*

[1] Se Kock, a. st. I, 301.
[2] Jfr dock Olson, Arkiv f. nord. fil. XXVIII, 316 not.
[3] Jfr dock Olson, a. st., s. 323 not 4.
[4] Se Kock, a. st. I, 383.
[5] Se Hesselman, *Sveamålen*, s. 31 not.
[6] Se t. e. Palmér, a. st., s. 108.
[7] Se Hellquist, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 110; Dahlgren, *Glossarium*.

: lem*lästa, makt* : *mäkta* (båda från ty.), *malt* : *mälta, mark* : *märka, nagel* : ä. nsv. *näghla* (se Dahlgren; analogiskt *nagla*), *namn* : *nämna, rak* : *räcka, saga* : *säga, sank* : *sänka*, adj. *satt* *sätta, skaft* : *skäfta, skam* : *skämma, skack* (av **skank*) : *skänka, skarp* : *skärpa, skrank* (ty.) : in*skränka* (ty.), *spad* : *späda, spak* : *späka*, (fyr)*spann* : *spänna, stam* : *stämma, stark* : *stärka*, ä. nsv. *swarm* (se ovan s. 198; analogiskt *svärm*) : *svärma, svart* : *svärta, tak* : *täcka, tanke* : *tänka, tapp* : *täppa, vapen* : *väpna, varm* : *värma, varv* : kring*värva, vass* : *vässa*.

b) Subst. sg. *a* : pl. *ä* (ofta analogiskt), t. e. *and* : *änder, band* : ä. nsv. *bänder* (se SAOB; jfr ty.), *blad* : ä. nsv. *bläder* (se SAOB; jfr ty. *blätter*), *brand* : *bränder, dan* : *däner* (se SAOB), *dragg* : *dräggar* (se SAOB), *drank* : *dräncker* (se SAOB), *fader* : *fäder, hand* : *händer, land* : *länder, man* : *män(ner)* jämte analogiskt därefter bildade *besman* : *-män(ner)* och *dragoman* : *dragmän(ner)* SAOB, *nagel* : ä. nsv. *nägler* (se ovan s. 197), *natt* : *nätter, rand* : *ränder, spann* : *spänner, stad* : *städer*, bok-, tunn*stav* : *stäver, strand* : *stränder, tand* : *tänder*.

c) Stamord med *a*: avledning på *-ing, -ling, -ning* med *ä*, t. e. *al* : *äling, arv* : ä. nsv. *ärfwinge* (se ovan s. 197), *asp* : *äsping, ax* : *äxing, band* : *bändling, blanda* : ä. nsv. *bländing* eller *blän(d)ning* (se SAOB; analogiskt *blandning*), *enfald* : *enfälling* Dalin (Argus [1]) och (av)*falla* : av*fälling, fager* : *fägring, fast* : *fästing, galen* : ä. nsv. *gelning* (se ovan s. 197; analogiskt *galning*), *grav* : *grävling, hals* : *hälsing(e), hampa* : *hämpling, karl* : *käring* (fsv. *kærling*), *katt* : *källing* (sydsvenskt; isl. *ketlingr*), *land* : ut*länning* o. d., *lat* : *lätting, man* : tre*männing, massel* (och *masur*) : *mässling, salt* : *sälting, tand* : en*tänning*.

d) Stamord med *a*: subst.-avledning på *-a* med *ä*, t. e. (ljus)*alv* : *älva, fall* : *fälla, fant* : *fänta, farkost* : *färja, flat* : ä. nsv. *flätia, grabb* : *gräbba, hatt* : *hätta, harv* : *härva, katt* : *kätta*,

[1] Hesselman-Lamms upplaga, s. 309.

kall : *källa*, *kramp* (mlty. *krampe*) : *krämpa*, *lat* : *lättja*, *salt* : *sälta*, *sank* : (dal)*sänka*, *skall* : (ko)*skälla*, *skarp* : *skärpa*, *skrake* : *skräcka*, *slag* : *slägga*, ä. nsv. *sland* (se ovan s. 90) : *slända*, *svart* : *svärta*, *vana* : *vänja*, ta *vara* på : dom*värjo* och *värja*, *varm* : *värma*.

e) Stamord med *a*: subst.-avledning på *-e* med *ä*, t. e. *alm* : *Älm*(*e*)hult, *apel* : *äpple*, *ask* : *Äsk*eryd, *asp* : *Äspe*, ä. nsv. *bratt* 'brant' : *brätte*, *damm* : *dämme*, *fall* : från- och till*fälle*, *glad* : *glädje*, *hals* : *frälse* (jfr *frälsa* ovan s. 246), *hassel* : *Hässle*, *kamp* : *kämpe*, *knapp* : *knäppe*, *kvav* : *kväve*, *land* : eländ*e* (från ty.), *mat* : innan- och lyst*mäte*, *stad* : Ting*städe*, *sank* : *sänke*, *vall* : *välle*, *varm* : *värme*.

f) Stamord med *a*: subst.- och adj.-avledning på *-d* eller *-t* med *ä*, t. e. *draga* : en- och tve*dräkt* (ty.), *fara* : *färd*, *granne* : *gränd*, *halv* : *hälft*, *hand* : en*hänt*, *hava* : *hävd* (se ovan s. 38), *jaga* : *jäkt* (efter ty.), *land* : sid*länt*, *mala* : *mäld*, *namn* : *nämnd*, *slag* : *släkt* (ty.), *strand* : låg*stränt*, *taga* : grus*täkt*, *tand* : öm*tänt*, *ursaka* : *ursäkt*, *vaka* : *väkt*.

g) Stamord med *a*: adj.-avledning på *-ig*, *-lig* med *ä* (alla fall lånade eller påverkade av ty.), t. e. *andakt* : *andäktig*, *anhang* : *anhängig*, *band* : o*bändig*, (be)*draga* : (be)*dräglig*, *hand* : (egen)*händig*, *land* : o*ländig*, *makt* : *mäktig*, *prakt* : *präktig*, *sats* : under*sätsig*.

h) Stamord med *a*: subst.-avledning på *-are* (alla från ty.) med *ä*, t. e. *anhang* : *anhängare*, *fyrspann* : *fyrspännare*, *jaga* : *jägare*, *kram*(handel) : *krämare*, *Grönland* : *grönländare* o. d., *vakta* : (torn)*väktare*.

i) Stamord med *a*: adj.-avledning på -(*i*)*sk* med *ä*, t. e. *angler* : *engelsk*, *hat* : *hätsk*, *hospital* : *spetälsk*, *land* : ut*ländsk*, *man* : *människa* (fsax.), *Valland* : *välsk* (varjämte analogiskt eller från mlty., se ovan s. 199, ä. nsv. *walsk* Var. rer. voc. m. m.).

j) Andra fall, t. e. *adel* : *ädel* (ty.), *ag* och *agn* : *egg*, *alster* : *älska*, *anlete* : ä. nsv. *änlete* (se SAOB), *antingen* : ä.

nsv. *ent(igh)en* [1], *arm* subst.: *ärm* (på dräkt), *arr* [2] : *ärr*, *arvode* : ä. nsv. *ärvode* (jfr isl. *erfeþe*), *Astrid* : *Estrid*, *av* : *ävja*, (svärd)*balja* (mlty.) : *bälg*, (sand)*bank* (ty.) : *bänk*, *blad* : *bläddra*, *braka* : *bräken*, *brand* : *bränsle*, *fager* : *fägna*, *fana* : *fännika* och *fänrik* (båda från mlty., resp. ty.), *fram* : *främja* och *främre*, *gall*skrika : hane*gäll*, *gran* : ä. nsv. *grän* [3]; man*haftig* (ty.) : *häfta*, bo- och miss*hag* : *hejda*, *hage* : *hägg* och *hägn*, *hake* : *häckla*, *hall* : *häll*, *hallon* (se ovan s. 85 med not 4) : *hälla* 'ställa på lut, hälla', *han* : *henne*, *kalv* : ortnamnet *Kälvene*, *kan* : *känna*, *kar* : *käril*, hund*kax* [4] : hund*käx*, *knaka* : *knäcka*, *knapp* : *knäppel* (se VII, 257 not 2), *krake* : *kräkla*, *lag* : *avlägsna*, *lapa* : *läppja*, *makt* (ty.) : *mäkta* (rik), *Margit* : *Mär(e)ta*, *marskalk* (mlty.) : *märr*, *mat* : *mätt*, *nafsa* : *näpsa*, *namn* : *nämligen* (från mlty. *nemliken*), *natt* : *näktergal* (se ovan s. 197), *rafsa* : *räfsa*, syn för *sagen* : *sägen*, *sams* : *sämja*, *Skagen* : *skägg*, *skank* : *skänkel*, *snagg*hårig : ä. nsv. *snegg* [5], ?*snarka* (se III, 446) : ä. nsv. och ännu 1773 *snærkia* [6], *stamp* : *stämpel*, *stav* : ord*stäv*, *svammel* : (över)*svämma*, *trana* : *tränjon* (se V, 390), ä. nsv. *varn* [7] : *värn*.

6. *a* > *ö* genom *u*-omljud samt inflytande av *r* eller kakuminalt *l* [8], t. e. ortnamnen *Harg* : *Hör*, *salu* : hand*söl*.

§ 38. Växlingarna *e* : *ä*, *ö*.

1. *e* : *ä* beror på:

a) Samnordisk övergång av *æi* till *æ* före konsonantgrupp eller geminata [9] samt i trycksvag ställning, under det

[1] Se Kock, a. st. I, 230.
[2] Se Kock, a. st. I, 248.
[3] Se Palmér, a. st., s. 217; Bolinus, *En dagbok*, s. 61.
[4] T. e. hos C. F. Dahlgren, se För skola och hem 4, s. 47.
[5] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 128 r. 10.
[6] Se Åkerblom, a. st., s. 176.
[7] Se Hellquist, a. st., s. 101.
[8] Se Noreen, *Grunddragen*, 2 uppl. § 21, 2 och § 6, 1.
[9] Se Noreen, a. st. § 12.

att samma diftong i annan ställning blivit fsv. *e*[1], t. e. *ben* : ä. nsv. *bälling* (se SAOB, jfr ovan s. 96 och 201; analogiskt *benling*), *besk* : *bäsk* (jfr ovan s. 102), *de* (fsv. *þer*) : *dem* (fsv. *þæm*, isl. *þem*), *deras* (fsv. *þera*) : *däras*[2] (fsv. *þæra*, isl. *þera*), *egen* : *ägna*, *en* (varefter *enkel*) : *änka* samt *enkom*[3], *erg* : *ärg* (se ovan s. 99), *etter* : *Ätran* (se ovan s. 107), *flere* : *flesta*, *fresta* : *frästa* Hof m. fl. (se ovan s. 105), ä. nsv. *gespa* (se ovan s. 104) : *gäspa*, *gren* : *gränsle* (se ovan s. 96; analogiskt *grensle*), *hel* och *helbrägda* (uttalat med *e*) : *hell* (se ovan s. 66) och *helbrägda* (uttalat med *ä*; ä. nsv. *hälbrögde*, se III, 226) samt *hälsa*, *helig* m. m. (se ovan s. 88); *helg* och *helgd* m. m. (se ovan s. 89), *hem* och *hemsk* : (in)*hämsk*[4] och *hämta*, *ler* : ortnamnet *Lärje*, *mer* : *mest*, *ren* : *rensa*, *Sveningsson* : *Sven* (varefter *Svenning*; se ovan s. 67), ä. nsv. *teken* 'tecken' : ä. nsv. *täckn*[5], ? *ten* (varefter *tenlik*, se III, 512) : *tännlika* (väl dock lån), *veva* (varefter ä. nsv. *weefta* 'vifta', se III, 207 not 9) : *väfta* 'vifta' (se III, a. st.; jfr nedan § 39, 4), *vrensk* (se ovan s. 97) : ä. nsv. *wränskas*[6].

b) Urnordisk övergång av *i* till *e* (varav sedan fsv. *æ*) genom *a*-omljud eller före ursprungligt *h*[7] och å andra sidan y. fsv. övergång *ĭ* > *e* (se III, 173 ff.), t. e. *nedre* (fsv. *niþre*, se III, 198) : ä. nsv. adv. *nädhan* (se III, 178; analogiskt *nedan*) och ä. nsv. sbst. *nädhar* 'nedan' (se Dahlgren), *revorm* : *rävorm* (se III, 186); resp. ä. nsv. *twij*breet o. d.[8] (isl. *tui-*) : *tvä*tydig o. d. (se ovan s. 206; got. *tweih-*[9]).

[1] Se Noreen, a. st. § 15.

[2] Så Lyttkens-Wulff, *Sv. uttals-ordbok*, s. 46.

[3] Se Lyttkens-Wulff, a. st., s. 66.

[4] Se Lyttkens-Wulff, a. st., s. 127.

[5] Se Bolinus, a. st., s. 17.

[6] Se Kock, a. st. I, 170.

[7] Se Noreen, a. st. § 4, 2.

[8] Se G. Bergman, Arkiv f. nord. fil. XXXVII, 161.

[9] Om *Svear* : *svensk* (och *Sverge*?) se min *Altisl. gramm.*, 3. aufl. § 106 anm. 4. Om *tre* : *tretton* och *trettio* se ib. § 257, 2 och min *Altschwed. gramm.* § 485.

2. En övergång *e* > *ö* genom *w*-omljud föreligger troligen i *ek*, *eka*, *ek*stock : *öka* (ä. nsv. *ökia* [1]), *ök*stock.

§ 39. Växlingarna *i* : (*j*)*u*, *y*, (*j*)*å*, *ä*, (*j*)*ö*.

1. *i* : (*j*)*u* beror på:

a) Övergång *e* > *i* genom *i*-omljud [2] eller före *n* + konsonant, resp. övergång *e* > *io* > *iu* genom *u*-brytning [3], t. e. fem*ti* o. d. (fsv. *-tighi*) : *tjugu*.

b) Övergång *e* > *i* före *n* + kons. > *y* genom urnord. *w*-omljud > *iu* genom förlitterär fsv. *w*-brytning [4], t. e. *lingon* : *ljung*, *singla* : *sjunga*, *sting* : ä. nsv. *stiung* [5].

c) Övergång *u* > *y* genom *i*-omljud > *i* i bitryckig stavelse (se ovan s. 213 f.), t. e. *Åminne* (jfr *mynning*) : *mun*.

2. *i* (ursprungligt eller uppkommet av *e* före *n* + kons.) : *y* beror väl på *w*-omljud av *i* i *ide*gran : *yde*trä, *sting* : *styng*.

3. *i* : (*j*)*å* beror på:

a) Övergång *e* > *i* genom *i*-omljud [2], resp. *e* > *jå* (fsv. *io*) genom *u*-brytning [3], t. e. fem*ti* o. d. (fsv. *-tighi*) : *tjog*, *Tibble* (fsv. *Thigbili* 'Tjockby') : *tjock* (fsv. *þiokker*).

b) Övergång i förlitterär fsv. tid av *æi* till *ē* [6] och sedan till *ī* vid hiatus (se ovan s. 203 f.) samt å andra sidan fsv. *a* > *å* (se III, 133 ff.), t. e. *klia* (fsv. *klēa*, isl. *klǽia*) : *klå* (fsv. *klā*).

4. *i* : *ä* beror på:

a) Samnordiskt *æi* > *æ* (enligt § 38, 1, a här ovan) och fsv. *æi* > *e* [7] > *i* (enligt s. 201 f. ovan), t. e. *billing* 'benling' (se ovan s. 201) : ä. nsv. *bälling* (se ovan s. 96), ä. nsv. *flisk*-

---

[1] Se Kock, a. st. III, 164.
[2] Se Noreen, a. st. § 5, 3.
[3] Se Noreen, a. st. § 6, 3.
[4] Se Noreen, a. st. § 6, 4.
[5] Se Kock, a. st. III, s. 249.
[6] Se Noreen, a. st. § 15 anm.
[7] Se Noreen, a. st. § 15.

(se ovan s. 202) : *fläsk* (jfr ty. *fleisch*), ä. nsv. *frista* (se ovan s. 202) : *frästa* (se ovan s. 102), ä. nsv. ortnamnet *Girfella* (se ovan s. 202) : *Järfälla* (jfr isl. *geirr*), ä. nsv. *gispa* (se ovan s. 104 och 202) : *gäspa, grinsle* 'grensle' (se ovan s. 202) : *gränsle* (se ovan s. 96), ä. nsv. *hilsa* (se ovan s. 202) : *hälsa*, ä. nsv. *inkom* 'enkom' : *änkom*, ä. nsv. *pijswinn* Columbus 'mödräng' [1] : *sven*, ä. nsv. *Swirge* (se ovan s. 203) : *Sverge*, *trilsk* : *trä(l)sk* 'tredsk' (se ovan s. 203), *vifla* : ä. nsv. *väfta* (se III, 207 not 9), ä. nsv. *hwrinsk* 'vrensk' (se ovan s. 203) : ä. nsv. *wränskas* (se ovan s. 250).

b) Samnordiskt $i > e$ (varav fsv. *æ*) före förlorat *n* eller *h* [2], t. e. *brink* : ortnamnet *Bräckan*, *klimp* : *kläpp*, *klint* : *klätt*, *lin* : *lärft* (isl. *lérept*), *stiga* : *stätta*, *tri* 'tre' : *tretti* och *tretton*, ortn. *Vi* : *Vä*.

c) Urnord. *e* (varav fsv. *æ*) $> i$ genom *i*-omljud [3], t. e. *Birger* (se III, 201) : *bärga*, *gill* och *gille* : *gälla* (fsv. *giælda*) och (präst)*gäll*, *girig* : *gärna*, Lind *hirta* sig 'behjärta' : *hjärta*, *ligga* : *läger*, *mid*natt o. d. : *medan* (då det uttalas med *ä*), *skilja* : *skäl* (fsv. *skiæl*), *snille* : *snäll* (fsv. *sniælder*), *spillra* : *spjäll* och *spjäla*, *stilla* : *ställe*, *vilja* : *väl*, *virke* : *verk*. *Vikt* jämte *väga* beror på lån från ty.

d) Urnord. $i > e$ (fsv. *æ*) genom *a*-omljud [4], t. e. *tvinna* : *tvänne*, *virdar* : *Värend*.

5. *i* : *(j)ö* beror på urnord. $e > i$ genom *i*-omljud, resp. $e > io$ (y. fsv. *io*) genom *u*-brytning, t. e. ortnamnet *Birke*-kärr : *björk*, *skilling* : *sköld* (fsv. *skiölder*; jfr Hammar*skjöld* o. d.).

---

[1] Se Hesselmans upplaga av *Ordeskötseln*, s. 38, not 6.

[2] Se Noreen, a. st. § 8, 1, resp. § 9, b, 1.

[3] Se Noreen, a. st. § 5, 3.

[4] Se Noreen, a. st. § 4, 2.

§ 40. Växlingarna *o* (*ǫ*): *u, y, å, ä, ö.*

1. *o* : *u* beror på:

a) Förlitterär övergång *u* > *o* före förlorat *n* [1], t. e. *framfusig* : ä. nsv. (fram)*fos* (se ovan s. 113), *Ture* : *Tor*, *usel* : *osäll*.

b) Förlitterär dialektal differentiering *iu* : *io* i t. e. *ljum* : ä. nsv. *lyom* [2].

2. *o* : *y* är sällsynt, t. e. *broder* : *brylling* (se ovan s. 236), *hjon* (< **hīwun-*) : *hybble* (< **hīwa-*), *mord* : *myling*, *ost* (väl av *ŏst*, se III, 103) : *ysta* (av **ŭst-* jämte *ŏst-*, jfr nedan § 41, 2, a), *oxe* (se III, 245) : *yxne* och ortnamn som *Yxne*rum.

3. *o* : *å* beror på förlitterär förkortning av *ō* [3] i t. e. *Bothild* : *Bolla*, *doter* : *dotter* (se III, 84 och ovan s. 72 f.), *Droten* : *drottning* (se III, 84 och ovan s. 69), *god* : *gott*, *Nor Norge* (se III, 319 och ovan s. 99) och *nors* samt *norsk* (se ovan s. 100), *Tor* : *Torbern*, *-ger*, *-gny*, *-kel*, *-shälla* (se ovan s. 101), *-sten*, *Torolv* : *Tolv* (se III, 322). Om andra möjligen redan till denna period hörande fall se ovan § 27, 1.

4. *o* : *ä* är sällsynt, t. e. *fjord* (< **ferþu-*) : *fjärd* (< **ferþa-*), *hon* (< **hānu-*) : *henne* (< **hānir-*).

5. *o* : *ö* är mycket vanligt och beror:

A. I allmänhet på *i*-omljud, t. e. följande fall (delvis från ty.):

a) Nomen med *o* : verb med *ö*:

α) Ursprungligt *ō* : *ø̄*, t. e. *behov* : *behöva* (båda från mlty.), *blod* : *blöda*, *dom* : *döma*, *dop* (från mlty.) : *döpa* (emellertid icke av **dōpi-*, se nedan § 47), *flod* : *flöda*, *foder* och *foster* : *föda*, *for*don : *föra*, ä. nsv. *frod* 'frodig' : *fröda* sig 'frodas' Möller 1790, *god* : *göda*, *hot* : *höta*, *hov* : *hövas*, *krok* : *kröka*, *lod* : *löda* (båda från mlty.), *mod* : *möda*, *mot* : *möta*, *nog* : *nöja* sig, *plog* : *plöja*, *prov* : *pröva* (båda från mlty.), *rov* : *röva* (båda från mlty.), *tom* : *tömma*.

---

[1] Se Noreen, a. st. § 9, b, 2.
[2] Se Lindqvist, a. st., s. 61.
[3] Se Noreen, a. st. § 11, 3.

β) Ursprungligt *u* : *y* t. e. *mord* : *mörda*, *smor*läder (se III, 105) : *smörja*, (åt)*spord* : *spörja*.

b) Subst. sg. *o* : pl. *ö* (ofta analogiskt), t. e. *bog* : *böger* (se SAOB), *bok* : *böcker*, *bonde* : *bönder*, *bot* : *böter*, *broder* : *bröder*, *fot* : *fötter*, *grop* : *gröp(p)er* [1], *klenod* : ä. nsv. *klenöder* (från mlty. *kleinöde*), *ko* : *köör* [2], *ledamot* : *ledamöter*, *moder* : *mödrar*, (fisk)*not* och (musik)*not* : *nötter* (se ovan s. 227), *rot* : *rötter*, (bild)*stod* : ä. nsv. *stödher* (se Dahlgren).

c) Adj. positiv *o* : komparativ och superlativ *ö*, t. e. *grov* : *grövre*, *stor* : *större*.

d) Stamord med *o* : avledning på *-e* med *ö*:

α) Ursprungligt *o* : *ø*, t. e. *bok* : *böke*, *bol* : ortnamn som *Böle* (Bagg*böle* o. d.), *bot* : tve*böte*, ung*dom* o. d.: innan*döme* o. d., *flod* : *flöde*, *fot* : ska*föttes*, *log* : *löje*, *mor*kulla och *Mora* : *Møre*, leda*mot* samt ortnamn som *Mot*ala och Å*mot* : *möte*, *nog* : *nöje*, (älv)*os* : Löd*öse*, *svor*dom : ed*söre*.

β) Ursprungligt *u* : *y*, t. e. *bord* : in*bördes*, *horn* : ä. nsv. *hörne* 'hörn', (hag-, lik)*torn* : *törne*.

e) Andra fall:

α) Ursprungligt *o* : *ø*, t. e. *glo* : *glöda*, *gro*(*d*)blad : *gröda*, *hov* : över *hövan* och på en *höft* (se III, 237), *koka* : *kök* (från mlty.), *krog* : *krögare* (båda från mlty.), *krona* : *kröna* (båda från mlty.), *mod* : sbst. *möda*, *odon* och *od*ört (se III, 87 med not 1) : *ö*bär, *sno* : *snöre*, *socken* : *söka* (och ?*söcken*, se III, 218), *sol* : ä. nsv. an*söl*(*e*)*s* 'motsols' (se SAOB).

β) Ursprungligt *u* : *y*, t. e. *horn* : *hörn*(*a*) samt en- och nos*hörning* (jfr släktnamnet *Hörning* och ortnamnet *Hörningsholm*), *oxe* (se III, 245) : ortnamn *Öxne*red.

B. Undantagsvis på andra orsaker, t. e. *fjorton* (se III, 104) : *förti* 'fyrtio' (se III, 219), part. *gjord* : *göra*, *oför*måga : *över*mage (se III, 166), ä. nsv. *ortug* [3] : *örtug* [4].

---

[1] Se G. Lindblad, *Abr. Sahlstedt*, s. 177.

[2] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 59 r. 7.

[3] Se Palmér, a. st., s. 130 och 228.

[4] Se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 104 anm. 3.

§ 41. Växlingarna *u : y, å, ä, ö.*

1. *u : y* är mycket vanligt och beror:

A. I allmänhet på *i*-omljud (av *u* eller *iu*), t. e. i följande fall:

a) Nomen med *u* : verb med *y*, t. e. *brun* : *bryna*, *full* : *fylla*, *guld* : *förgylla*, *hud* : för*hyda*, *huld* : *hylla*, *hus* : *hysa*, *knut* : *knyta*, *ljud* : *lyda*, *ljus* : *lysa*, *lucka* : (inne)*lycka*, *luft* : *lyfta*, *lust* : *lysta*, *mull* : (ned)*mylla*, *mun* : (ut)*mynna*, *rum* : (ut)*rymma*, *skjul* : *skyla*, *skugga* : *skygga*, *skull* : *skylla*, *skum* : *skymma*, *snut* : *snyta*, *strupe* : *strypa*, *stump* : *stympa*, *sur* : (genom)*syra*, *tung* : *tynga*.

b) Stamord med *u* : avledning på *-e* med *y*, t. e. *brun* : *bryne*, *bult* : *bylte* (båda från mlty.), *full* : *fylle*, *hugg* : (till-) *hygge*, *hult* : ortnamn *Hylte*, *hus* : in*hyses*, *knut* : *knyte*, *ljus* : *lyse*, så*lunda* o. d. : *lynne*, *rum* : ut*rymme*, *skugga* : *skygge*, *snut*(fager) : *snyte*, *sur* : *syre*, *ull* : *ylle*.

c) Stamord med *u* : subst.-avledning på *-a* med *y*, t. e. *dun* : *dyna*, *dunge* : *dynga*, *full* : *fylla*, *hult* : ortnamn *Hylta*, *hund* : *hynda*, ä. nsv. *mugga* [1] : *mygga*, *mull* : *mylla*, *stulta* : *stylta* [2], *sur* : *syra*, *ulv* : *ylva* Dalin (Argus [3]), *ut* : *yta*.

d) Stamord med *u* : avledning på *-d*, *-t* med *y*, t. e. *duga* : *dygd*, *hull* : fin*hyllt*, *lucka* : ända*lykt*, *mun* : har*mynt* o. d., *rum* : *rymd*, *skum* : *skymt*, *tung* : *tyngd*.

c) Stamord med *u* : avledning på *-ing*, *-ling* med *y*, t. e. *gul* : ä. nsv. grön*gyling* (se III, 213), *gull* : *gylling*, *krumpen* : *krympling*, *mun* : *mynning*, *ung* : *yngling*.

f) Adj. och adv. pos. med *u* : komp. och superl. med *y*, t. e. *tung* : *tyngre*, *ung* : *yngre*, *uppe* : *ypperst*, *ute* : *yttre*.

g) Andra fall, t. e. *drucken* : *dryck*(enskap), *dum* : *dymmel*onsdag, *full* : *fyllest* och *fyllig*, på*fund* o. d. : *fynd*, *gull* : *gyllen(e)*, *lucka* : *nyckel* (fsv. *lykil*), *lugn* : sjönamn *Lygne(r)n*,

---

[1] Se SUNDSTRÖM, *Studier över Skogekär Bärgbo*, s. 113.
[2] Se NOREEN, Språk och stil II, 122.
[3] Se HESSELMAN-LAMMS upplaga, s. 44.

lus : ä. nsv. *lyska* (se ovan s. 236), *lust* : *lyst*mäte och *lysten*, *njuta* : *nyter*, *pund* : *pyndare* (från mlty. *punder*), ?*putt* : *pytt*, *skjul* : *skyl*, *skuld* : ut*skyld* och *skyldig*, ?*stjuv*barn osv. (så ännu alternativt SAOL 1874 och Sundén 1892; jfr III, 255) : *styv*barn, *stubb* och *stubbe* (se III, 298) : *stybb* (från mlty. *stubbe*), *sunnan* : ortnamn *Synner*by, *ung* : *yngel*, *unna* : *ynnest*, ä. nsv. *upen* [1] : ä. nsv. *yp(p)en* (se III, 213 f.) 'öppen'.

B. Undantagsvis på *w*-brytning, resp. *w*-omljud av urnord. *e* > *i* > fsv. *y* i *bjugg* : *bygg* (se SAOB), *njugg* : ä. nsv. *nygg* [2], ä. nsv. *skjugg* [3] : *skygg*, ä. nsv. *stiung* [4] : *styng*.

2. *u* : *å* är en synnerligen vanlig växling och beror:

a) I allmänhet på *a*-omljud av *u*. Så t. e. väl i följande fall, delvis dock med ty. inflytande (jfr ovan § 30, 6) och i åtskilliga fall kanske snarare beroende på en dialektal nsv. övergång *u* > *å* (se ovan § 30, 4) eller på analogiskt inflytande (se ovan § 30, 5).

ä. nsv. *brudd* (se III, 267 [5]) : *brodd*, *brudgum* : ä. nsv. *brudhgome* [6], ?*brumma* : *bromma* (se III, 277), ortnamn *Brunabo* (till fsv. *bruni* 'brand') : *Bråne* och *brånad* (se III, 118), *brusk* (se III, 267 [7]) : *brosk* (se III, 103), ä. nsv. *brutt* (se III, 267 [8]) : *brott*, *bud* : ä. nsv. och ännu Dalin 1850 *båd* [9], *bugna* : *bågna*, *bulle* : *bål* (på kroppen), pl. näse*burar* (se III, 263 [10]) : ä. nsv. *-båårar* (se III, 118) 'näsborrar', *buske* : ä. nsv. *boske* [11];

[1] Se Palmér, a. st., s. 238.

[2] Se Kock, a. st. III, 257.

[3] Se Lindroth, Arkiv f. nord. fil. XXIV, 341 not 1; Kock, a. st. II, 390.

[4] Se Kock, a. st. III, 249.

[5] Och Lindqvist, a. st., s. 60.

[6] Se Palmér, a. st., s. 137 och 232.

[7] Och Åkerblom, a. st., s. 174.

[8] Och Palmér, a. st., s. 144 f. och 239.

[9] Se vidare Åkerblom, a. st., s. 169 f.; Palmér, a. st., s. 141 f. och 239 f.; Lindqvist, a. st., s. 61.

[10] Och Palmér, a. st., s. 233.

[11] Se Lindqvist, a. st.

dubb (se III, 277) : *dobb*sko (se III, 235), *duga* : *dåga* (se III, 118 [1]) och *odåga* m. m., *duppa* (se III, 268) : *doppa*, *duvna* : *dåfna* (så ännu Weste; se III, 118);

fluga : ä. nsv. *flogha* Var. rer. voc. [2], ä. nsv. *fnuskot* (se III, 325 f.) : *fnoskig*, ä. nsv. *fughel* (se III, 262 [3]) : *fågel*;

? *glufsa* och *glupsk* : *glåp*ord (se III, 294 not 8) och (snö)*glopp* (se III, 226), *Gudmund* : ä. nsv. *Godmund* P. Swart, *gul* : *gål* (se III, 118 [4]), ä. nsv. *gulf* (se III, 269) : *golv*, *gull* : ä. nsv. *goll* [5], *Gulland* Linné : *Gottland*.

hug m. m. (se III, 262 : *håg*, ortnamn *Hulan* : *håla*, *hult* : ä. nsv. *hållt* (se III, 315), ä. nsv. *huppa* (se III, 270) : *hoppa*, ä. nsv. *hurra* 'svänga omkring' : ä. nsv. *horra* [6], ä. nsv. *hus(s)a* (se III, 262 och 270) : *hos(s)a* (se III, 315);

ä. nsv. *ighelkutt* (se III, 270 [7]) : *igelkott*;

kluttra (se III, 270 not 4) : *klottra*, *kubb* (se III, 281) : *kobbe* (se III, 328), ? *kuckla* : *kockla* (se III, 245 f.; jfr III, 270), ? *kulen* : ä. nsv. *kålna* (se III, 118), *kulka* i sig (se III, 281) : *kolka*, *kull* och *kulle* (se III, 270) : ä. nsv. *koll* och *kolle* (se III, 316), *kullrig* : *kollra* 'runt flöte' (se III, 281), ä. nsv. *kumma* (se III, 270 f.) : *komma*, ? ä. nsv. *kupp* och *kuppa* (se III, 271 och 281) : *kopp* och *koppa* (se III, 328), *kurra* (se III, 271) : *korra* (se III, 316), ä. nsv. *kutte* (se Dahlgren) och *kutting* : *kotte* (se III, 282), ä. nsv. *kuxa* (se III, 285) : *koxa*;

lucka : *lock*, *ludd* och *luden* (se III, 282) : ä. nsv. *låd* (se III, 122 [8]) och (vid)*låda*, *luft* (från ty.) : *loft*, ? *lugg* (på klä-

---

[1] Och Åkerblom, a. st., s. 174 f.; Palmér, a. st., s. 142, 234 och 236 f.; Lindqvist, a. st.

[2] Och Palmér, a. st., s. 138.

[3] Och Palmér, a. st., s. 240.

[4] Och Åkerblom, a. st., s. 168 f.; Bolinus, a. st., s. 38 och 54; Palmér, a. st., s. 235 och 237; Kock, a. st. II, 101 f.

[5] Se Palmér, a. st., s. 235; Lindqvist, a. st., s. 60.

[6] Se Kock, a. st. II, 101.

[7] Och Palmér, a. st., s. 244.

[8] Och Palmér, a. st., s. 234.

der) : *logg* [1], *lugn* : *låga*, ä. nsv. *lum*hörd (se Dahlgren) : *låm*hörd Lind, Linné och ä. nsv. *lom* (se Dahlgren) i samma betydelse, *lummig* : *lommig* (se III, 283), ä. nsv. *luppot* (se III, 271 och 283) : *loppa*, *lurk* : ä. nsv. *lork* (se III, 318), *lurv* (se III, 283) : ä. nsv. *lorf* (se III, 328 f.), *lust* : ä. nsv. *lost* (se III, 318), *lusta* : ä. nsv. *losta* [2], ? ä. nsv. *lusta* : (råg)*losta* (se III, 283), ä. nsv. *lutt* (se III, 271) : *lott*;

? *mudder* (se III, 284) : *modd*, ? *mulna* : ä. nsv. *målna* (se III, 119 [3]), pl. *multer* (se III, 285) : ä. nsv. *molter* (se III, 329), ? *murkla* : *morkla* (se III, 285), *murra* (se III, 272) : *morra*, ä. nsv. *mutt* (se III, 272) : *mott*;

pluttra (se III, 286) : *plottra*;

Rud : *Råda*, *rum* (se III, 248) : (fisk)*rom* (*rogn* Var. rer. voc.), *ruttna* : ä. nsv. *råtna* (se III, 119 [4]);

ä. nsv. *skula* 'skola' [5] och *skulle* : ä. nsv. *skåla* (se III, 120), *skulka* (se III, 273) : *skolka*, ä. nsv. *skulla* 'synas' (se III, 288) : ä. nsv. *skålla*, (hö)*skulle* : ä. nsv. *skolle* (se III, 321), *skura* och *Skuru*sund (se III, 263) : *skåra*, ä. nsv. *skutt* (se III, 273 [6]) : *skott*, ä. nsv. *sluckna* (se III, 274) : *slockna*, *smula* : *småla* (se III, 120 [7]), *snurra* : *snorra* (se III, 289; så ännu Dalin 1853), *sputt* (se III, 274 [8]) : *spott*, ? *strugna* Lind 'kvävas' : *strogna* Lind, *stuga* (*stuffua* [9]) : ä. nsv. *stog(h)a* (*stoffua* [10]), ä. nsv. *stulle* (se III, 274) : *stolle* (se III, 332), ä. nsv. *stuppa* (se III, 274 [8]) : *stoppa*, ä. nsv. subst. *sucka* (se III, 274) : *socka*,

[1] Se Hellquist, *Sv. etym. ordbok*, s. 425 f.; Östergren, *Stilistiska studier i Törneros' språk*, s. 104.

[2] Se Palmér, a. st., s. 150, 152 och 244; Lindqvist, a. st., s. 61.

[3] Och Åkerblom, a. st., s. 170.

[4] Och Palmér, a. st., s. 142.

[5] Se Palmér, a. st., s. 144; Lindqvist, a. st., s. 60.

[6] Och Palmér, a. st., s. 145.

[7] Och Palmér, a. st., s. 138 och 233.

[8] Och Lindqvist, a. st.

[9] Se Palmér, a. st., s. 233.

[10] Se Kock, a. st. II, 112; Palmér, a. st.

verbet *sucka* : ä. nsv. *socka* (se III, 321 [1]), *sud* (se III, 263) : *såd* (se III, 120 [2]), *sula* : *såla* (se III, 120 [3]), *Sune* : ortnamn *Soneby* o. d. (se III, 263), ä. nsv. *surk* (se III, 275) : *sork*, *svullna* och *svullnad* (ä. nsv. *swlnadh* [4]) : ä. nsv. *swolna* [5], ä. nsv. *swulme* 'svullnad' : ä. nsv. *swolme* [4].

trubbig (se III, 291) : *trobbug* (se III, 333), ä. nsv. af*trud* 'avsteg' (se SAOB) : *tråda*, *trull* (se III. 275 [6]) : *troll*, *Trulle* (se III, 275 [7]) : *Trolle*, *tucka* sig : *tocka* sig (se III, 291), *tufs* : *tofs* (se III, 291), *tumme* (se III, 275) : ä. nsv. *tommel*finger (se III, 322 [8]), *tupp* 'topp' och 'tupp' (se III, 275) : *topp* och ä. nsv. *topp(e)* 'tupp' (se III, 323) samt *topp*rasande, -rida, ä. nsv. *tutt* (se III, 275 f.) : *tott*, *tutta* : tumme*tott* (se III, 292),

ulv : *olvon* (se III, 329), *uppenbar* och ä. nsv. *wpen* [9] : ä. nsv. *op(p)enbar* (se III, 319 [10]; väl väsentligen från mlty. *openbar*) och ä. nsv. *open* [11], *utter* : *otter* [12].

Härtill komma en mängd part. pret., supiner och i analogi med dem (se ovan s. 231) imperf. pl. och konjunktiver av starka verber, som i ä. nsv. uppträda med *o* (*å*) jämte *u*, t. e. for*bodhen*, *borit*, *broste*, *broten*, *drocken*, uth*goten* 'utgjuten', *holpen*, *holpo*, *kloffuen*, *lopen*, för*nommet*, *skoren*, *skotten* 'skjuten', vnd*sloppen*, *sloppo*, *stolit*, *stroken*, vp*swolghit*, *swolgho*, *swollen*, *swolto*, *sworen*, *swårit* (se III, 120), *woxen* (*wåxen*) [13]; sällan med *u* jämte *o*, t. e. *sufvit* (se III, 263) : *sovit*.

---

[1] Och Palmér, a. st., s. 149; Lindqvist, a. st., s. 61.

[2] Och Palmér, a. st., s. 234.

[3] Och Palmér, a. st., s. 233.

[4] Se Palmér, a. st., s. 242.

[5] Se Palmér, a. st., s. 241.

[6] Och Palmér, a. st., s. 243; Lindqvist, a. st., s. 60.

[7] Och Kock, a. st. II, 99.

[8] Och Palmér, a. st., s. 232.

[9] Se Palmér, a. st., s. 238.

[10] Och Palmér, a. st., s. 139.

[11] Se Palmér, a. st., s. 91.

[12] Se Kock, a. st. II, 102.

[13] Se III, 324 och där citerad litteratur samt Palmér, a. st., s. 140 ff., 143, 147, 149, 234 f., 242 f., 244, Lindqvist, a. st., s. 62 f. och 156 f.

b) På *u*- eller *w*-brytning av *e* beror växlingen i *tjugu* : *tjog*, resp. ä. nsv. *tiuck* (se III, 275 [1]) : *tjock* [2].

c) På vid olika tid skedd förkortning av (ursprungligt eller av urnord. *au* uppkommet [3]) *o* — jfr ovan § 26, 1 och 40, 3 — beror växlingen i ä. nsv. *Algut* [4] : *Algot*, ä. nsv. *bröllup* (se III, 225) : *bröllop*, *gutår* : *gott* (år), ä. nsv. *Oluf* [5] : *Olov*.

3. (*j*)*u* : *ä* beror i *njugg* : *nägg* Lind på växling mellan 'bruten' och omljudd form; i *Sju*hundra : *Sä*by åter på olika dialektal behandling av ursprungligt *-aiw-*.

4. *u* : *ö* visar sig i följande fall:

a) Vanligen är det blott ett specialfall av 1 här ovan, i det att fsv. *y* enligt III, 211 övergått till *ö*, t. e. *brud* : *bröllop* (se III, 225), *bulna* : *böld*, *gul* : grön*göling* (se III, 213), *kulen* : *köld*, *ludd* och *luden* : *lödja*, *lus* : pl. *löss* (se III, 228) och *löska*, ä. nsv. *lutt* (se III, 271) : *löt* (se ovan s. 240), *mus* : pl. *möss* (se III, 228), *Rud* : *rö(d)ja*, pl. *skulor* (se III, 264) : *skölja* (fsv. *skylia*), *tufsa* till (se III, 291) : *töfsa* (se III, 231), ä. nsv. *wpen* [6] och *uppen*bar : *öppen* (se III, 213 f.).

b) Av urnord. *au* i trycksvag stavelse uppkommet *u* (se ovan 2, c) växlar med av *au* i tryckstark stavelse uppkommet *ö* i ä. nsv. *Algut* : *göt* och ä. nsv. *bröllup* : *löpa*. Om det icke hithörande *Gustav* : *Gösta* se ovan s. 235. Om det invecklade förhållandet *huvud* : *hövding* och tve*hövdad* se min Geschichte der nordischen Sprachen, 3. Aufl. § 43, d.

§ 42. **Växlingarna *å* : *ä*, *ö*.**

1. *y* : *å* är blott ett specialfall av § 41, 1, A, i det att *u* enligt § 41, 2, a övergått till *å*, t. e. ä. nsv. eld*blyss* (se

[1] Och Palmér, a. st., s. 244.
[2] Se i det hela Noreen, *Grunddragen* osv., 2 uppl., § 6, 3.
[3] Se Noreen, a. st., § 17, 2.
[4] Se Palmér, a. st., s. 130.
[5] Se Palmér, a. st., s. 225; Kock, a. st. IV, 310.
[6] Se Palmér, a. st., s. 91.

Dahlgren): *bloss, dyft*: *doft, dygd*: *odåga, flytta*: *flotte, fylke* (isl.) : *folk, hygglig*: *håg, kynne*: *konung, lyfta*: *loft*, (åker)*lycka* och (inne)*lycka* : *lock*, ? *myllra*: *morla, pyssling*: *påse* och *Posse, skytt(e)* och *skyttel*: *skott*, ä. nsv. *trylla* (se Dahlgren): *trolla, tygel*: *tåg*, ä. nsv. *ypen* (se III, 213 f.) 'öppen' : ä. nsv. *open* [1], *yrka* och *yrke* : *orka*. Härtill kommer enligt § 30, 3 *yppa*: *opp*.

2. *y* : *ä* i *snygg*: ä. nsv. *snegg* [2] representerar väl en fsv. växling *snøgger* : *snægger* med, resp. utan *w*-omljud av *æ*. På ursprunglig *u*-, resp. *a*-brytning beror *fyra*: *fjärde*.

§ 43. Växlingarna *å* : *ä, ö*.

1. *å* : *ä* har följande förekomst:

A. Vanligen är det ett specialfall av § 37, 5, i det att fsv. *a* enligt III, 133 ff., 309 f. och ovan s. 82 ff., 90 ff., 92 ff. övergått till *å*. I följande grupper uppträder nu *ä*:

a) Verber med *ä* till nomina med *å*, t. e. *gård*: *gärda, hård*: *härda, lån*: *läna* (se ovan s. 97), *lång*: (för)*länga, lås*: *läsa* (en dörr), *mål*: *mäla, språng*: *spränga, stång* : *stänga, såll* : ä. nsv. *sälla* (se ovan s. 81), *tråd*: *träda* (på en nål), *trång* : *tränga, vrång*: *vränga*. Om *snår*: *snärja* se ovan § 37, 5, a, *α*.

b) Pl. med *ä* till sg. med *å*, t. e. *gås*: *gäss, spån*: *späner* [3], *spång* : *spänger, stånd* : *ständer, stång* : *stänger, tång* : *tänger* (och analogiskt *följetong*: följe*tänger* [4]), *vrå*: *vrär* Dalin (Argus [5]).

c) Komp. och superl. med *ä* till positiv med *å*, t. e. *få* : *färre, lång*: *längre, låg* : *lägre, små* : *smärre, trång* : *trängre*.

d) Avledning på *-e* till stamord med *å*, t. e. *fång*: fiska-

---

[1] Se Palmér, a. st., s. 91.

[2] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 128 r. 10.

[3] Se G. Lindblad, *Abr. Sahlstedt*, s. 170.

[4] Se Hellquist i Festskrift till Söderwall, s. 227.

[5] Se Hesselman-Lamms upplaga, s. 21.

fänge, *gång* : um*gänge*, *gård* : *gärde*, *håll* : sam*hälle*, *låg* : *läge*, *lång* : *länge*, *låt* : *läte*, *mål* : gen*mäle*, *sådor* : ut*säde*, för*såt* : *säte*, *våld* : *välde*, *våt* : *väte*.

e) Subst.-avledning på *-a* till stamord med *å*, t. e. *gång* : *gänga* (från ty. pl. *gänge*), *håll* : *hälla*, *lång* : (hus)*länga*, *slå* : *slägga*, ä. nsv. *slånd* (se ovan s. 90) : *slända*, *våt* : *väta*.

f) Avledning på *-ig*, *-lig* till stamord med *å*, t. e. *gång* : *gänglig*, *håll* : en*hällig*, *hår* : grå*härig* Dalin (Argus [1]), *hård* : *härdig*, (för)*stånd* : (be)*ständig*, *ångest* : *ängslig*.

g) Avledning på *-d*, *-t* till stamord med *å*, t. e. *lång* : *längd*, *mål* : låg*mält*, *mång*faldig : *mängd*, *så* : *säd*, *två* : *tvätt*.

h) Verber på *-ta* till stamord med *å*, t. e. *lång* : *längta*, *spån* : *späntа*, *trång* : *trängta*, *vån* : *vänta*.

i) Andra fall äro *blåst* : *bläster*, *båda* : *bägge*, *fång* : få-*fäng* samt be*fängd* och fågel*fängare* (båda från mlty.), *förgås* : *förgängelse*, *förråda* : *förrädare* (från mlty.), ä. nsv. *gåll* 'ofruktsam' (se ovan s. 84) : *gäll*gumse, *gång* : bröst*gänges* och *gängse* samt fot*gängare* (från mlty.), *gås*:*gässling* och ortnamnet *Gäsene*, *hångel* : *hänga*, *kråk*bär : *kräkling*, *krångel* : *kränga*, *kåt* : *kättja*, *låda* : *läddika* (från mlty.), *lång*(*s*) : bak*länges* och *längs*, *lår* (< **lah-*) : *lägg* (< **lagj-*), *låta* : *läta* [2], *må* : dags-*meja* (ä. nsv. dagz*mäien*) [3], (upp)*nå* : *När*(*a*), *stång* : *stängel*, *svåger* (från mlty.) : *svägerska* (från lty.), *såld* : *sälja*, *två* : *tvegge*, *våt* : *vätska*, *ålder* : *äldre* och *föräldrar*, *Ånger*manland samt Njut*ånger* o. d. : *äng*, *ångest* : *ängslan*, *år* : *äring*, *årder* : *ärj*ekrok, *årta* : *ärta*, *åter* : *efter*, *åtta* : *ätt* (rungrupp av 8 runor), ä. nsv. *åtte* 'ägde' (se III, 137) : *ätt* 'släkt' [4].

B. På växling mellan *u*- och *a*-brytning beror *jolster* :

[1] Se nämnda upplaga, s. 24.

[2] Se Hellquist, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 110, 125, 147, 150; Lindqvist, a. st., s. *12 ff. och *59 ff.

[3] Se Lindroth, Från filol. föreningen i Lund III, 42 ff.

[4] Om det oklara *ä* i *åga* : *äga* se G. Bergman, *Utvecklingen av samnordiskt ē*, s. 67 f.

ä. nsv. *jälster* (se III, 327). Om *idrott* : ä. nsv. *idræt* se en förmodan III, 326 f. Det något vulgära *dom* för *dem* är en redan ä. fsv. ombildning efter adjektivernas dat. pl. på *-om* [1].

2. *å* : *ö* är:

a) Vanligen ett specialfall av § 41, 1, A, i det att *u* enligt § 41, 2, a övergått till *å* och *y* enligt III, 211 övergått till *ö*, t. e. *bolde* : *böld, borst* : pl. *börster* (se SAOB), *brott* : ä. nsv. *brötzlig* (se III, 226 [2]), *dold* och *dolsk* : *dölja, dån* : *dön, fåle* : *föl, gål* 'gul' (se III, 118 och ovan s. 257 not 4) : grön*göling*, ä. nsv. *hold* 'höljd' (se III, 124) : *hölja, hål* : ortnamn *Häle*bo och subst. *hölj, klove* : *klövja, konung* : *kön*, ?(råg)*losta* (s. III, 283) : ä. nsv. *lösta* Franckenius, *lott* : *löt* (se ovan s. 240), *lova* : *löfte*, ä. nsv. *open* [3] : *öppen, ovan* : *över, Råda* : Äsper*öd* o. d., ä. nsv. *skålde* 'sköljde' (se III, 124), *son* : pl. *söner, spår* : *spörja, Tofta* : *Töfte*dal, *tomt* : ortnamn *Tömte*, ?*torste* 'Rhamnus frangula' : *törste* (se III, 332 f.).

b) Specialfall av § 40, 5, A, i det att fsv. *o* enligt s. 69 och s. 72 här ovan övergått till kort *å*, t. e. *dotter* : pl. *döttrar, drottning* : ä. nsv. *dröttning(h)* [4].

c) Av urnord. *au* uppkommet *å*, resp. *ö* (jfr ovan § 41, 4, b) växla i *Algot* : *göt*, ortnamn Bert*håga* : *hög* [5], *bröllop* (om det tvivelaktiga *lopp* se III, 317 f.) : *löpa*.

d) Det något vulgära *dom* 'dem' är i Finland mindre vanligt än *döm* [6].

§ 44. Växlingen *ä* : *ö*.

Denna växling beror på:

1. *i*-omljud av urnord. *e* (fsv. *æ*) till *i*, varav enligt §

[1] Se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 508, 14.

[2] Och Palmér, a. st., s. 124 och 225.

[3] Se Palmér, a. st., s. 91.

[4] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 28 r. 23 och 27; 29, 3.

[5] Se Grape, *Studier över de i fsv. inlånade personnamnen*, s. 30 not 4.

[6] Se F. Gustafson, Finländska bidrag, s. 57. Till förklaring av formerna se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 508, 14.

23, 1 här ovan *y* och vidare enligt § 32, 1 *ö*, t. e. *bärga* : *Börje* (se III, 219), *värd* : *vörda* och *vördig* (se III, 221 f.).

2. *w*-omljud av fsv. *æ* till *ø*, t. e. *släcka* : ä. nsv. *slöckia*[1], *gärd* och *gärning* : *göra*.

3. *i*-, resp. *u*-omljud av *a* i *sälja* : hand*söl* (jfr ovan s. 249).

4. *a*-, resp. *u*- eller *w*-brytning av *e* i ortnamnet *Bjärke* : *björk*, *kälke* (fsv. *kiælke*) : *köl* (fsv. *kiol*), *mjäll* : *mjöl*.

5. *a*-brytning, resp. *i*- och *w*-omljud i *tjära* : *töre* (isl. *tyrve*).

6. Om *dem* : finländskt *döm* jfr ovan s. 263 med not 6[2].

---

[1] Se NOREEN-MEYER, a. st., s. 72 r. 15.

[2] Om *hägra* : *högre* se v. FRIESEN, Språk och stil I, 230 f. — En växling *ä* : *ə* träffas i *osäll* : u*sel*.

TREDJE KAPITLET.

Urgermansk och indoeuropeisk ljudväxling.

§ 45. Växling av *u* och *w*.

Före konsonant stod ursprungligen *u*, före sonant *w*. Härav förklaras följande fall:

1. *e* : *y* i *se* (urgerm. *sehwan*) : *syn* (urgerm. *seuni* av äldre *segwni*).

2. *ju* : *y* väl i *spjut*röd S. Lagerlöf (se III, 260) och *spjuver* : *spy* (av *spīw-*). Jfr nedan § 47.

3. *ju* : *ä* i *ljum* (av *hleum-*) : *lä* (av *hlewa*).

4. *y* : *ä* i (räv)*lya* (av *hleuj-*) : *lä* (av *hlewa*).

5. *å* : *ö* i *blår* (av *blahw-*) : *blöja* (av *blauj-* < äldre *blagwj-*), *då* (av *daw-*) 'blindnässla, Galeopsis' och *dåna* 'svimma' : *dö* (av *daujan*), *Hå*tuna o. d. (av *haw-* < *hauh-*) *hög* (av *haug-*), *strå* (av *straw-*) : *strö* (av *straujan*), *å* (av *ahw-*) : *ö* (av *auj-* < *agwj-*).

§ 46. Första avljudsserien [1].

Denna serie lyder i nsv. normalt : *i* (urgerm. *ī* av ieur. *ei*) : *e* (urgerm. *ai* av ieur. *oi*) : *i* (enligt III, 173 ff. *e* och dialektiskt *ä*) och träffas framför allt i starka verber av typen

[1] Med avljud förstås här såväl den från ieur. tid stammande och på ursprunglig accentväxling beroende sonantväxlingen som de många fall av yngre datum, där en likartad växling analogiskt inställt sig, t. e. *pipa* : *pep* efter *bita* : *bet* o. d.

slita : *slet* : *sliten* (se vidare härom i böjningsläran), men dessutom i t. e.

bit, *bita* : *besk*, *bete*, *betsel* : *bitter*, *bett*; *blek* (isl. *bleikr*) : *blekna* (fsv. *blikna*), *blecka* eller *bläcka* (träd); *blemma* (no. dial. *bleime*) : *blämma*;

diger (se ovan s. 53) : *deg* (isl. *deig*) : *Deger*fors o. d. (isl. *digr*); *driva* subst. och verb : *drev* verb : *drift*, *drev* subst. (isl. *drif*);

fet (isl. *feitr*) : ortnamn *Filtja*, *felma* (fsv. *fitme*);

grina : *gren* (isl. *grein*); *gripa* : *grep* subst. och verb : *grepe*, *grepp*;

het (isl. *heitr*) : *hetta* (isl. *hite*);

I : *er* (fsv. *iþer*); ä. nsv. och ännu Weste *ickorn* (isl. *ikorne*) : *ekorre* (fsv. *ekorne*); *id* (isl. *íþ*) : *ed* 'passage' (isl. *eiþ*) : *idka* och *idog*; *imma* (isl. *íma*) : *Emån*;

klive : *klev* 'brant' (isl. *kleif*); ? *kvesa* och *kves*ved : *kvissla* (jfr ovan s. 202);

lid 'backe' (isl. *hlíþ*) : (gärdesgårds)*led* (isl. *hliþ*); *lida* 'gå', älvnamn *Lidan* : *led* 'väg', *leda* : för*leden*; *lita* 'se' : *leta* : an*lete*, ljus-, röd*lätt*; *liv* : ä. nsv. *leva* 'lämna' (isl. *leifa*), kvar*leva* : *leva* (isl. *lifa*), *lever* (isl. *lifr*), *lemna* (isl. *lifna*) eller *lämna*;

pik : *peka* : *picka*;

rida : *reda* (isl. *reiþa*); *rita* : *reta* (isl. *reita*); *riva* : imperf. *rev* : (buk)*rev* (isl. *rif*), subst. *reva* 'spricka' (isl. *rifa*), *remna* (isl. *rifna*) eller *rämna*;

ä. nsv. *sigha* 'sjunka ned' : *seg* adj.: *signa* eller *segna* (se III, 199); *sina* : *sen* (isl. *seinn*) och för*sinka* (ä. nsv. *seenka*, se ovan s. 202); *skida* : *sked* (isl. *skeiþ*) och *skede*; *skina* : imperf. *sken* : subst. *sken* (isl. *skin*); *skrida* : imperf. *skred* : subst. *skred* (no. dial. *skrĭd*); *smida* : *smed* (isl. *smiþr*) och *smedja*; *smita* : *smeta*; *snida* : *sned*, *snes*; *stig* (isl. *stigr*, se III, 181), *stiga* : *steg* (isl. *stigr*), *stege*; *svida* : imperf. *sved* : subst. *sved* (isl. *suiþ*), *sveda* (fsv. *swidhi*); *svika* : imperf. *svek* : subst. *svek* (isl. *suik*);

trivas : *treva* (isl. *þreifa*; jfr III, 182) : *trevnad* (isl. *þrifnaþr*). *vika* : *vek* (isl. *veikr*) : *veck* (fsv. *vik*); *vite* : *vet* (isl. *veit*) : *vitter, vittja, vett* (isl. *vit*), *veta* (isl. *vita*), *vetta* eller *vätta* (s. III, 191 f.), *vette* eller *vätte* (se III, 193); *vrida* : *vred* (isl. *reiþr*) : tarm*vred* (no. dial. *vrĭd*).

Denna serie företer på grund av senare inträdda ljudövergångar flera varianter (utom den redan nämnda *i* : *e* : *e* eller *ä*):

1. *i* : *ä* (av urgerm. *ai*):

a) På grund av utvecklingen *ai* > urgerm. *ajj* > urnord. *aggj* > *æggj* i *dia* : *dägga*.

b) På grund av *ai* > urnord. *ā* före *r* > *æ* genom *i*-omljud i *skir* : *skär* adj.

c) På grund av *ai* > urnord. *æ* enligt § 38, 1 (s. 249 f.) här ovan i mun*gipa* : *gäspa* (av **gæipsa*).

d) På grund av fsv. *ē* > *æ* enligt § 22, 1, b (s. 206) här ovan i *diger* : *deja*.

2. *i* : *ö* (av urgerm. *ai*) på grund av fsv. (och fda.) *e* > *ö* (se III, 311) i *liv* : Skate*löv* o. d. (isl. *leif* 'kvarleva, arv').

§ 47. Andra avljudsserien.

Denna serie har i nsv. normalt utseendet: (*j*)*u* (urgerm. och ieur. *eu* eller *ū*) : *ö* (urgerm. *au* — varav urnord. genom *i*-omljud *øy* — av ieur. *ou*) : *u* (eller *å* — fsv. *ŏ* — enligt § 41, 2, a, s. 256 här ovan) och träffas klarast i starka verber av typer *suga* : *sög* : *sugen* (varom se vidare i böjningsläran), men dessutom i t. e. .

bjuda : imperf. arkaistiskt *böd* : nöd*buden, bud,* (upp)*båda*; *buga* : *böja* (fno. *bøygia*) : *bugna* eller *bågna, båge*;

djup : *döpa* (fno. *døypa*) : *doppa*; *dusa* : *dåsa, dåsig*; subst. *duva* : *döv* : *duven, domna, doft* (jfr s. 269);

gjuta : pl. *götar* : pl. *gutar, Gott*land (jfr s. 269); *glupa* : (snö)*glopp, glå*pord;

huv, huva : tve*hövdad, hövding* (om det även ledes hithörande *huvud* se ovan s. 260 och s. 229 : ortnamn *Hov*; *hus* : heden*hös*; *knut* : *knott, knottrig* [1];

ljuga : imperf. arkaistiskt *lög*, »lägga å *lönn*» (isl. *laun*); *liumhörd* [2] : ä. nsv. *lum*hörd (se Dahlgren), *låm*hörd Lind, Linné, ä. nsv. *lom* 'lomhörd' (se Dahlgren); *ljus* (< *liuhs*) : *löja* (till isl. *leygr*, se ovan s. 56) : *låga, lugn*; *ljuta* : *lott*; *ljuv* : *lov* 'pris'; *luta* v. : *löt* 'betesmark' (isl. *laut*); *löpa* : för*lupen*, ?subst. *lopp* (se III, 317 f.); *lös* (isl. *lauss*) : *lossna*;

mjuk : *mökja* Lind (no. dial. *møykja*) eller *möka* Serenius 'uppmjuka' : *måka* eller *mocka*;

njuta : *nöt*(kreatur), jfr 2 här nedan;

ruka : *rök* 'skyl'; *röta* (fno. *røyta*) : *rutten*;

sjuda : ä. nsv. *söd* 'sjöd' : *suden* (kringla), *sud* eller *såd*; *skjuta, skuta* : *sköt* (fno. *skaut*) 'sköte' (se VII, 252 och jfr *Skytts* härad ovan s. 236), *sköta* (fno. *skoyta*) : *skott*; *skjuva* : *skov, skovel*; kvarn*skruv* : *skrov, skrovlig, skrubb, skrubba*; *slösa* : *slusk*; *snöpa* (fno. *snoypa*), *snöplig* (se ovan s. 97) : *snoppa*; *spjut*röd (se ovan § 45, 2), *spjuver, sputa* 'spotta, spruta' [3] : *spotta*; *spröt* (no. dial. *spraut*) : *språte*; *stupa* : *stöp* (fno. *staup*), *stöpa* (fno. *støypa*); *söla* (no. dial. *søyla*) : *solkig*.

Härtill uppträda flera varianter:

1. *y* : *ö* : *u* eller *å*, där *y* beror:

a) På *i*-omljud, t. e. i *myr* : *mosse*; *myra* : ä. nsv. *mör* [4] (fno. *maurr*); *pys* : *pösa* (no. dial. *poysa*) : *påse, Posse, pyssling*.

b) På fsv. kontrakti*on* av *iu* näst efter *r*, kakuminalt *l* och i några dialekter även *n* (se ovan s. 228), t. e.

bryta : imperf. *bröt, bort* (av fsv. *brot* < urnord. *braut* 'väg', jfr ovan § 41, 2, c, s. 260) : *brott, bråte*;

drypa : ä. nsv. *dröpa* [4] (fno. *droypa*) 'låta drypa' : *droppe*;

---

[1] Se Noreen, *Sv. etymologier*, s. 45 f.

[2] Se Noreen, a. st., s. 51.

[3] Se Noreen, a. st., s. 68.

[4] Se Kock, a. st. II, 323.

flyga : *flöja* (fno. *fløygia*) : *fluga*; *flyta* : *flöte* (till fno. *fløyta* 'flotta') : *flott*, *flotta*, *flotte*; *frysa* : *frösa* (till no. dial. *frøysa* 'låta frysa') Lind 'feber' : *frossa*, *frost*;

gryt (och därav *gry* med *-t* oriktigt uppfattat som artikel), Ör*gryte* o. d. ortnamn : *gröt*;

klyva : *klöv*, pl. hand*klöfwer* Sahlstedt[1] : *klove* (jfr 2 nedan); ortnamn som *Ryd* (fsv. *riúdh*) och *Ryr* (fno. *rióðr*) : *röd* (fno. *rauðr*), *röding* (till fno. *røyðr* i samma betydelse), *rönn* (till fno. *røynir*; jfr III, 236 not 1): ortnamn *Rud*, *ruda*, *runn* 'rönn' (se III, 287), ortnamn *Råda*, *rodna* (jfr 2 nedan); *ryka* : *rök*, *röka* (fno. *røykia*); *ryta* : imperf. *röt* : sjönamn *Rotten*;

stryka : imperf. *strök* : *stråke*; *strypa* : imperf. *ströp* Tiällmann och även nu stundom[2] : *strupe* (se III, 255);

tryta : *trött* (fno. *þrøyttr*) : and*truten*, *trottna* Serenius m. fl. (se III, 323) 'tröttna'.

Om *nypa*, *nysa*, *nyta* jämte *njupa*, *njusa*, *njuta* se ovan s. 228.

2. (*j*)*u* eller enligt 1, b här ovan) *y* : *ö* : *y* (eller *ö* enligt III, 211 ff.) genom *i*-omljud av *u*, t. e. *duva* : *döv* : *dyft* m. m. (se s. 267 ovan); *gjuta* (se vidare ovan s. 267) : *gyttja*; *klyva* (se vidare ovan 1, b) : *klövja*, *klöv*sadel; *knul*påk Hof, *knyl*havre : *knöl* (*ö* av *y̆* eller *au*?); ä. nsv. *liumsk*[3] : *lömsk*[4]; *ljuta* : (hjul)-*löt* (se ovan § 33, 5, s. 240); *njuta* : *nöt* : *nyttja*; *Ryd* (se vidare ovan 1, b) : *rö*(*d*)*ja*, ortnamn *Rönningen*; (sten)*rör* (isl. *hreyrr*[5]) och *röse*[5] : (kol)*ryss* och *ryssja*, ä. nsv. fiske*rösia* Salberg; *sur* : (is)*sörja*.

---

[1] Kocks mening, a. st. II, 125, att *ö* här kan bero på »den dialektiska övergången *o* > *ø*», vederlägges väl av no. dial. hand*klauvar* (se Aasen) och av den i ä. nsv. rätt vanliga formen hand*klöfuer*, anförd av Dahlgren, *Glossarium*, Hellquist, *Sv. etym. ordbok*, s. 224, och Linderholm, *De stora häxprocesserna* I, 96, samt ännu bruklig, åtminstone i Värmland.

[2] Se J. Lundberg, *Studier över andra starka verbalklassen*, s. 21.

[3] Se Hesselman, *De korta vokalerna i och y*, s. 186 med not 3; Dahlgren, *Glossarium*.

[4] Se Hesselman, a. st.

[5] Se Noreen, *Xenia Lideniana*, s. 4.

3. *(j)u* : *u* (av *au* enligt § 41, 4, b, s. 260) : *å* i (hö)-*tjuga* : *örtug* (jfr fsv. *ørtogh*, fgutn. *ertaug*) : *tåg*.

4. *y* (enligt 1, b här ovan) eller *ö* (enligt III, 211 f. och ovan s. 105) : *u*, *å* i ä. nsv. *knyster*, ä. nsv. och ännu Sahlstedt *knöster*[1] : ä. nsv. *knuster*, *knoster* (se III, 104).

5. *ö* : *o* (enligt III, 100 f.) i *ök* (fno. *øykr*) : *ok*.

6. Av väsentligen oklara anledningar förekommer här ej sällan vid sidan av *u* ett *o* och stundom till och med (jfr § 49 och § 51 slutet) ett *a* (varav senare *å*), så att vi få följande brokiga serie: *ä* (ieur. *eu* > urgerm. *eww* > urnord. *eggw*), *y* (urnord. *eggw* > *iggw* genom *i*-omljud > *yggw* genom *w*-omljud), *ju* (fsv. *yggw* > *iugg* genom »brytning») : *u* och genom *i*-omljud *y* : *o* och genom *i*-omljud *ö* : *ö* och (då urgerm. *au* > *aww* > *aggw*) *a* : *u* och genom *i*-omljud *y*, varav *ö* enligt III, 211 ff. Exempel äro *bjugg* : *bur* : *bo*, *bod*, *bol*, Bagg*böle* o. d. : *bygga*; *bro* : *brygga*; *glåmig* : *glo*, *glöd* : *glugg*; *nägg* (se s. 260), *njugg* : *gny* : *gno* : *nöd* (isl. *nauþ*), *nöd*eld : *gnugga*; *grå* : *gry* v.; *ragg* : *rugg*; *so* : *sugga*, *svin* (av *su-in-*); an*syl(e)s* (se SAOB) : *sol*, an*söl(e)s* (se SAOB); *stå* : lik*stol* (äldre lik*sto*), *stor* : *Sture* (se III, 256), *stura* : *stör* (isl. *staurr*) : *stygg*, *stödja*; *trygg* : *tro*, *trogen* : *tröst* (isl. *traust*).

§ 48. **Tredje avljudsserien.**

I nsv. har denna serie normalt stadierna *ä* (urnord. *e* > fsv. *æ*) eller *i* (ursprungligen blott då urgerm. *e* stod framför nasal + konsonant, men senare även analogiskt samt genom *i*-omljud av *e*) : *a* (ieur. *o* > urgerm. *a*) : *u* eller *å* (urnord. *u* > fsv. *o* genom *a*-omljud > nsv. *å*) och träffas framför allt i starka verber av typerna *svälta* : *svalt* : *svulten* och *vinna* : *vann* : *vunnen* (se om dessa vidare i böjningsläran), men även i många andra fall. Jag särskiljer här två huvudgrupper, allteftersom första stadiet har *ä* eller *i*. Alltså:

[1] Se Åkerblom, a. st., s. 173 f.

A. *ä* : *a* : *u*, *å*, t. e. i *barr* : ab-, kard*borre*, *borst*; *berg* : *borg*; *brädd* : ä. nsv. *bradd* Var. rer. voc. : *brodd*; *bärga* : *burgen*, *borga*; *knarra* : *knorra*, *knollrig* (se III, 327); *larv* : *lurv* (se III, 283); *läpp* : *lapp*; *malt* : *multna*, *multer* (se III, 285), *molter* (se III, 329); *skalle*, *skallig* : (hö)*skulle*, ä. nsv. *skulla* eller *skålla* 'resa sig, synas' (se III, 288); *skarv* : *skorv*; *slarv* : *slurv*, *slurvig*; *smäcka* (från ty., se ovan s. 219) : *smacka* : *smocka* (jfr III, 331); *smälta* : imperf. *smalt* : *smult*; ?ä. nsv. *snärk(i)a* [1] : *snarka* (jfr III, 289 och 446); *svälla* : *svall* : *svullen*; *tarv* : nöd*torft*, *torftig*.

Härtill förekomma en mängd varianter:

1. (*j*)*ä* (urnord. *e* > *ia* genom *a*-brytning > fsv. *iæ*) : *a* eller genom *i*-omljud *ä* och genom *u*-omljud *å* : *u* eller (enligt III, 100 f.) *o*, t. e. *bjälke* : *balk*; fota*bjälle* : *boll* (av *ballu*-); *gälda* (isl. *gialda*) : *gulden* 'gäldad'; *gäll* (isl. *giallr*) : *gall*skrika; *kärna* (isl. *kiarne*) : *korn*; *skälla* v. (isl. *skialla*) : *skall*, *skälla* subst. (isl. *skella*); *skälva* (isl. *skialfa*) : jord*skalv*.

2. *ä* eller genom *i*-omljud (av urnord. *e*) *i* : *a* eller genom *i*-omljud *ä* : *å* eller genom *i*-omljud (av urnord. *u*) *y*, t. e. ?*kvist* : *kvast*; *verk*, *virke* : *värk* : *orka*, *yrka*; *virvel* (jfr III, 201 f.) : *varv*.

3. (*j*)*o* genom *u*-brytning av urnord. *e* och senare förlängning före *rd* : *å* (av *a* genom förlängning före *rd*) eller (genom *i*-omljud av *a*) *ä* : *ö* (enligt III, 211 ff. av *y*, *i*-omljud av urnord. *u*) eller (*j*)*o* genom fsv. »brytning» av *y* till *iu* och senare övergång till *io* och förlängning före *rd*, t. e. (buk)*gjord* : *gård*, *gärda*, *gärde* : *gördel* (detta dock troligen från lty.), *göling* (se III, 222) eller ä. nsv. *gjording* (se ib.), (om)*gjorda*.

4. *a* (av fsv. *æ* — urnord. *e* — i trycksvag stavelse mellan *w* och *r*) : *a* : *u* eller (enligt III, 104 f.) *o*, t. e. *varda* : imperf. *vart* : *vulen* eller *vorden*.

5. *ä*, *i* (genom *i*-omljud) : *a*, *å* (genom fsv. förlängning

[1] Se Åkerblom, *Runii sv. rim*, s. 176.

före *ld*), *ä* (genom *i*-omljud) : *u*, *y* (genom *i*-omljud), *å* (genom *a*-omljud av *u*), *ö* (av *y* enligt III, 211 ff.), t. e. *bälg* : *bölja* (isl. *bylgia*); *gall* : *gylta*; *hallon* eller *hållon* (se ovan s. 85 med not 4), *hälla*, *heller* : *huld*, *hylla* v.; ä. nsv. subst. *hilla* 'hylla' (se Dahlgren) : *hall*, *häll* : subst. *hylla*, *holme*; *salt* : *sylt*, *sylta*; *skarp* : *skärpa* : *skorpa*; *stark*, *stärka* ; *styrka*, *genstörtig* (se VII, 217; jfr ovan s. 237 f.); *svälja* (isl. *suelga*) : *svalg* : (upp)*svulgen*.

6. *y* (urnord. *e* > *i* genom *i*-omljud > *y* genom *w*-omljud), *ö* (av *y* enligt III, 211 ff.) : *u*, t. e. *tryska*, *tröska* och *tryskel*, *tröskel* (se III, 227) : ä. nsv. *truska* och *truskel* (se III, 275).

7. *ä* : *a*, *å* (av *a* genom ersättningsförlängning, t. e. *helbrägda* (jfr ovan s. 242) : *bragd*, före*brå*, *brås* på.

B. *i* : *a* : *u* eller (före en konsonant genom *a*-omljud av *u*, annars av *u* i ursprungligen trycksvag ställning) *å*, t. e. *binda*, *bindel* : *band* : *bunt*, för*bund* (båda från lty.); *binka* 'Erigeron' : orm*bunke*; *blinka* : *blunka* (se SAOB); *brinna* : *brand* : *brunn*, ä. nsv. *brund*bock 'brunstig bock', *brunst* (från ty.), *brånad*; *famla* : *fumla*; *grand* : (sand)*grund*; *honing* : *honung*; *hulling* : *hullunge* Lind; *kan* : *kunna*, *konst* (från ty.); *kvinna* : *kona*; *leding* : *ledung*; *linda* 'obrukad åker' : *land*; *linka* : *lanka* : *lunka*; *minne* : *mana*, *månde*, *månne*, *månn*tro; *rackla* : *ruckla*, *ruckle*; *ramla* : *rumla*; *rank*(*ig*) : *runka*; *ringa* : *runga*; *slampa* : *slump*; *slinka* : *slank* s.: ä. nsv. *slunk* 'slank'; *slinta* : *slant* s.; *smiska* : *smaska*; *spinna* : imperf. *spann* : *spånad*; *stinka* : *stank* subst.; *tinne* : *tand*; *treding* : *tridiung* 1734 års lag [1].

Detta avljud och särskilt stadierna *i* : *a* ha på analogisk väg vunnit stor användning i ljudsymbolisk (se V, 99 ff.) riktning, t. e. — de allra flesta fallen dock väl knappast självständiga bildningar, utan lån från eller efterbildningar

[1] Åtskilliga ytterligare exempel på *-ing* : *-ung* i ä. nsv. anföras av Kock, a. st. I, 16.

av de motsvarande ty. uttrycken — *dinglidang*, *ditt och datt* (lty. *dit un dat* = ty. *dies und das*), *fickfack* Ihre, *klingklang*, *klippklapp*, *krimskrams*, *mischmasch* (*miskmask* Ihre), *pick och pack* (se ovan s. 109; *pickpack* Ihre liksom i ty.), *piff paff puff*, *pling plang*, *ritsch ratsch*, *sicksack*, *sliddersladder*, *snicksnack*, *snipp snapp* (*snorum*; ty. *schnurr*), *ticktack*, *tingeltangel*, *tisseltassel* (*tissla och tassla*), *tripp trapp* (*trull*), *villervalla*, *virrvarr*, *hwiskhwask* Ihre (ty. *wische-wasche*). Undantagsvis har det utsträckts även till lång vokal, t. e. *lirum larum*, *pirum parum*. Mycket sällsynt är en omkastning av vokalerna såsom i *bus bas*. — Jfr vidare nedan under 1 (slutet).

Också i fråga om fallet B ha vi exempel på en mängd varianter:

1. *i* : *a*, *å* (av fsv. *a* före *nd*, *ng*, *nk* och vid ersättningsförlängning), *ä* (genom *i*-omljud av *a*), *o* (urgerm. *wanh* > urnord. *wāh* > fsv. *ō* genom *u*-omljud) : *u*, t. e. *blind* : *blanda* (egentligen 'förorena')?, *blända* (från mlty.) : *blunda*; *dingla* : *dangla* (se SAOB), *dångla* Spegel, *dänga*; *dricka*, *drinkare* : *drank* (från lty.), *dränka* : *drunkna*, *dryck*, *dryckenskap*; *fick*, pl. *fingǫ* : *få*, *fång*, *fånga*, *fånge*, *fången*, eld*fängd*; *flinga* : *flänga*, hud*flänga*; *gick*, pl. *gingo* : *gång*, *gänglig* : *gunga*; *kinka* : *kanka*, *kånka*; *klick* (väl från mlty.), *klicka* : subst. *klack*; *klänga* : *klunga*; *kring*, *kringla* : *krångla*, *kränga*; *rinna* : *ränna* subst. och verb, *rännil*; *sinom* (av fsv. *sinnom* 'gånger') : *sända*; *skinka* (från ty.) : *skank*, *skånk*; *slinga*, *slingra* (från mlty.) : *slänga* : *slunga*; *slinka* : *slankig*; *slippa* : *slapp*, *släppa*; *springa* : *språng*, *spränga*; *spritta* : *spratt*, *sprätt*, *sprätta*; *stinga* : *stång*, *stånga*, *stänga* : *styng*; *svinga* : *svang*, *svång*, *svänga*; *tvinga* : *tvång* : *tvungen*; *vind* adj., *vinda* : *vansklig*, *vånda*, *vända*; *vingla* : *vång*, *våda* (< *wanh-*), *ond* (isl. *vándr*).

Ljudsymboliska bildningar (jfr ovan s. 272 f.) äro här t. e. *bing bång*, *ding dång*, *pling plingeli plång* Bellman, *sping spång* (ny) Ihre.

2. *i* : *a* : *u*, *y* (genom *i*-omljud), *å* (genom *a*-omljud), *ö* (av *y* enligt III, 211 ff.), t. e. *dimma* : *damm* : *dum*, *dymmelonsdag*; *finna* : imperf. *fann* : på*fund*, *fynd*; ortnamn *Kind* : *kynne*, *konung*, *kön*; *tamp* : *otymplig*; *sann* : *synd*, ä. nsv. *sönia* 'vägra'; *stinta* : (spark)*stötling*.

3. *i*, *ä* (fsv. *i* > *e* > *æ* före assimilerad nasal) : *a* : *u*, t. e. *klimp*, *kläpp* : *klamp* : *klump*; *klinka*, *kläcka* 'ge ljud' : imperf. *klack* till, *klanka* : *klunka*.

4. *i*, (*j*)*u* (fsv. *i* > *y* genom *w*-omljud > *iu* genom »brytning») : *å* (fsv. *a* > *å* före *ng*, *nk*), *ä* (av *a* genom *i*-omljud), t. e. *singla*, *sjunga* : *sång*; *sjunka* : *sank* adj., *sänka* subst. och verb.

5. *y* (av fsv. *i* mellan *r* och *m* + konsonant) : *a*, *ä* (genom *i*-omljud) : *u*, t. e. *grym* : *gramse*, *gräma* : ortnamn *Grums*, *grumsa*, *grymta*; *krympa*, *krympling* : *kramp* (från ty.), *krampa* (från ty.), *krämpa* : *krumpen*; *skrympa* : *skrumpen*.

6. *ä* (urgerm. *inh* > *īh* > fsv. *ēh* > *ǣ*) : *u*, t. e. *lätt* : *lunga*.

§ 49. Fjärde avljudsserien.

Denna serie har i nsv. normalt utseendet: *ä* (urnord. *e* > fsv. *æ*), *i* (urnord. *e* > *i* genom *i*-omljud), (*j*)*ä* (urnord. *e* > *ia* genom *a*-brytning > fsv. *iæ*), (*j*)*ö* (urnord. *e* > *io* genom *u*-brytning > y. fsv. *io*) : *a* (ieur. *o* > urgerm. *a*), *ä* (genom *i*-omljud), *å* (av *a* före *nk*), *ö* (av fsv. *æ* genom *w*-omljud) : *å* (ieur. och urgerm. *ē* > urnord. *a* > fsv. *å*), *ä* (*i*-omljud av *a*) : *u*, *å* (genom *a*-omljud eller enligt III, 123 f.), *ö* (urnord. *u* > *y* genom *i*-omljud > fsv. *o* enligt III, 211 ff.), *o* (fsv. *u* > *o*, dvs. *o*, före *rdh* och *rt*), t. e. *bläs* : *bloss* (fsv. *blos* jämte *blus*); *bära* : imperf. *bar*, *barn* : ä. nsv. pl. imperf. *båro*, *bår* : *buren*, (hög)*boren*, *börd*, *börda*, *börja*, imperf. *borde*, sup. *bort*; *dal* : *däld* (isl. *dæld*); *dvala*, *dväljas* : *dolsk*, *dölja*; *gräva*, *grift* : *grav*; *hjälm* : *helvete* (< *halj-*), *ihjäl* (fsv. *ihæl*) : ortnamn *Hulan*, *hål*, *hölja*; bekväm (isl. *kvǽmr*) : *komma*; *kras* : *krossa*;

kvav subst. och adj., *kväva* : ä. nsv. *kåfna* 'storkna' (se III, 119); *karg* : *kära* (isl. *kæra*); *skilja*, väg*skäl* och *skäl* (fsv. *skiæl* 'urskillning'), *sköld* (fsv. *skiold*) : *skal* : *skål*; *skvala* : pl. *skulor*, *skölja*, ä. nsv. *skolde* 'sköljde' (se III, 124); *stjäla* : *stal* : ä. nsv. pl. *stålo* : *stulen*, *stöld*; ä. nsv. och ännu Lindfors 1824 *stänja* 'stöna', *stånka* : *stöna* (fsv. *stynia*); *väl*, *vilja* : *val*; *Vättern*, Ull*vittern* m. fl. d. : *vatten* : *våt*, *väta* : *utter*.

Härtill förekommer en variant som kännetecknas därav, att i tredje avljudsstadiet uppträder *o* (urgerm. *ō*) i stället för *å* (urgerm. *ē*). I sin helhet får då serien följande utseende: *ä*, *i*, *jo* (urnord. *e* > *io* genom *u*-brytning > fsv. *iō* före *rdh*), *å* (se *som* nedan), *jä*, *jö* : *a*, *å* (av fsv. *a* före *ld*), *ä* : *o*, *ö* (genom *i*-omljud) : *u*, *o* (genom *a*-omljud av *u* och fsv. förlängning före *rdh* och *rn*), *y*, *å*, *ö*, t. e. *fjord*, *fjol* eller *fjor* (för *fjord*), *fjärd*, *fjär*(*ran*) : *fara*, *färd* : *foro*, *föra*, subst. *före*, van*för*: *fordom*, *forn*, *fåra*, *för*(*e*), *förr*(*e*); *kall*, *källa* : ä. nsv. *köla* 'göra kall' : *kulen*, *köld*; *krake*, *krä*(*c*)*kla* : *krok* : *krycka*; *mjäll*, *mjöl* : *mala*, *malm*, *målla* (se ovan s. 86 med not 2) : *mola* (bröd; se III, 89) : *mulen*, *mull*, *mylla* s., *moln*, *mölja*; *som* (fsv. *sum* av *sem* — såsom i isl. — på grund av trycksvaghet) : *sam*tid, lång*sam*, *samman*, *samme*, *samka*, *sams*, *samt*, *sämja* : *Sommen* (sjön.) : *somt*, *somliga*; *skära* : *Skara*, *skare* : *sköre* : *Skuru*sund, *skåra*, *skörd*; *slak*, *släcka*, ä. nsv. *slökia* (se ovan s. 264) : *slok*, *sloka* : *slockna*; *söva* (jfr lat. *sōpire*) : *sova*, *somna*, *sömn*.

§ 50. Femte avljudsserien.

Denna serie, som är nära besläktad med den föregående, lyder i nsv. normalt : *ä* (urnord. *e* > fsv. *æ*), *i* (urnord. *e* > fsv. *i* genom *i*-omljud och i trycksvag stavelse efter *g* samt urnord. genom ersättningsförlängning uppkommet *ē* > fsv. *ī* före vokal enligt s. 203 f. ovan), *e* (av fsv. *i* enligt III, 173 ff.) : *a*, *å* (urnord. *a* > *ā* genom ersättningsförlängning), *ä* (genom *i*-omljud) : *å* (ieur. och urgerm. *ē* > urnord. *ā*), *ä*

(genom *i*-omljud), t. e. *bedja* : *bad* : *bådo*; *dräpa* : *drap* : *dråp*; *fläck* : *flak*, *flake*, *flä(c)ka*; *fä* (< *feh-*), ortnamn *Fiholm* : *får* (< *fah-*); *frasa* : *fräsa* (jfr isl. *fræs*); *gitta*, *förgäta* (från mlty.) : (för)*gat* : *gåta*; *gävträl*, *giva* : *gav* : *gåva* (från mlty.), adj. *gäv* (isl. *gæfr*); *kväda* : *kvad* : *kväde* (isl. *kuæþe*); *läger*, *ligga* : *lag*, *lägga* : *låg* adj. och verb, *låga* 'kullfallen trädstam', *läge* (isl. *læge*); *mäta* : ?*mat*, *mätt* (jfr nedan § 51) : *mått*; *se*, *si* : *sågo*; *skräp* : (av)*skrap*; *äta* : *åto*, *åtel*.

Därjämte uppträder nästan lika ofta en variant-serie, som företer även ett stadium *o* (urgerm. *ō*), och som då har utseendet : *ä*, *i* (genom *i*-omljud), *jä* (genom *a*-brytning), *a* (av fsv. *æ* i trycksvag stavelse mellan *w* och *r*) : *a*, *ä* (genom *i*-omljud) : *å* (urnord. *ā*), *ä* (genom *i*-omljud av *ā*), *o* (genom *u*-omljud av *ā* och analogiskt samt genom fsv. *ā* > *o* i trycksvag öppen stavelse) : *o* (urnord. *ō*), *y* (av fsv. *ø̄* — *i*-omljud av *ō* — enligt § 32, 2, s. 236 ovan), t. e. *fjät* : *fot*; *jäsa* : *yster* (isl. *ostr*, se ovan s. 105); *läka* 'vara läck' (isl. *leka*) : (salt)*lake* : ortnamn *Loka* (se III, 89); *rätt* : *rak*, *raka* subst. och verb, *räcka* : *råk* 'innanmäte' och 'isråk' : *rykta*; *säter* (isl. *setr*), *sitta* : *satt* adj. och verb, *sadel*, *sätta* : (hö)*såte*, *försåt*, *säte* (isl. *sæte*) : ?*sot*; *vara* : *var* : *voro*; *vräka* : *vrak* : *vroko* (isl. *rǫ́ko*); *väga*, *förvägen* (från ty.) : *våg*, *våga* (från mlty.), *vogo* (isl. *vǫ́go*); *väva* : *väv* : ä. nsv. *voffvo* (isl. *ófo*).

§ 51. Sjätte avljudsserien.

I nsv. har denna serie normalt följande utseende : *a* (urgerm. *a* > ieur. *a* eller *o*), *ä* (genom *i*-omljud), *å* (urnord. *ā* < *a* genom ersättningsförlängning), *e* (fsv. *e* av *ǣi* < urnord. *āi* genom *i*-omljud), *i* (fsv. *ı* < *e* före vokal) : *o* (urgerm. *ō* < ieur. *ā* eller *ō*), *ö* (genom *i*-omljud), *y* (av fsv. *ø̄* enligt § 32, 2 ovan), *å* (fsv. *ŏ* < urnord. *ō* vid förkortning före konsonantgrupp), *i* (urnord. *ō* > *ø̄* genom *i*-omljud > fsv. *y̆* enligt § 32, 2, s. 236 ovan > *i* i trycksvag stavelse). Den visar sig för-

nämligast i starka verber av typen *gala* : *gol* (se vidare härom i böjningsläran), men förekommer ock i t. e. *adel* : *odal, odla*; *axel*tand [1] : *oxel*(tand); *baka* : *boken* adj.; *banna* : *bön*; *bättre* : *bot, böta*; *dag* : *dygn*; *draga* : *drög*, ?*dröja*; *fager* : *foga* (från mlty.); *flaga, flagna, flå* : *flo*; *fradga* : *frodig*; *glappa* : *glop*; *gräs* : *gro, grön, gröda*; bo-, miss*hag* : *höger, hyende*; *hane* : *höna, höns*; *kaka* : *koka*; *klå, klia* (isl. *klǽia*) : *klo, klösa*; ?*knase* : *knös*; *lakan* : ä. nsv. *loka* 'sloka', hund*loka*; *lam* : *lomma* iväg; *le* (isl. *hlǽia*) : *log, löje*; *mar*vatten : *mor*kulla, ortnamn *Mora, Möre*; *mas, masa* : *mosig*; *mat, mätt* : ?*mos* (jfr ovan § 50); ortnamn *När, Närke* : *Nor, nor*; *näs, näsa* : *nos*; *nät* : *not*; *sak*, rann*saka* : *socken, söka*; *skava* : pl. *skovor*; *skägg* : *skog*; *slag, slaga, slägga, slå* : *slog, slöjd*; *snara, snår, snärja* : *snöre*; *stad, städja* : *stod* subst. och verb, *stöd* (jfr isl. pl. *stóþr*); *svar, svärja* : *svor*dom, ed*söre*; *taga* : *fattig* (isl. *fátókr*); *vaka, väcka, växa* : *ocker* (got. *wōkrs*); *vass* 'skarp' : *hot, höta* eller *hytta*.

Någon gång råkas jämte *a* : *o* ett *å* (av ursprungligt *ā*) — den s. k. sjunde avljudsserien — t. e. *dåd* : *dom, don*; *håv* : upp*hov* : *hav*?, *häva* (isl. *hefia*); *låta, läte* : *lat*.

---

[1] Se Rydqvist, Sv. Språkets lagar IV, 397.

C. Konsonanterna.

I. Nysvenska ljudövergångar.

a. Kvalitativa förändringar.

1. De från fornsvensk tid ärvda konsonanternas utveckling.

§ 52. Översikt över de fornsvenska konsonanterna i senare hälften av 1300-talet.

Om det redan var svårt att bestämma de fsv. sonanternas kvalitet vid nämnda tidpunkt (se härom III, 76 f.), så är det kanske ännu vanskligare att avgöra denna fråga för konsonanternas vidkommande, ity att de tyckas ha från ä. fsv. tid tills nu förändrat sig mera än sonanterna, utan att man — av skäl som redan III, 77 angivits — kan mer än högst ungefärligt avgöra, på vilken punkt utvecklingen stod just vid senare hälften av 1300-talet. Liksom vid sonanterna skett, finner jag därför även i fråga om konsonanterna ändamålsenligt att här vid min redogörelse för de sednares öden medtaga alla ljudövergångar som äro av åtminstone y. fsv. datum. De flesta nysvenska företeelser torde för resten på sina håll inom vårt dialektalt så splittrade språkområde verkligen ha så gamla anor.

Efter vad man på forskningens nuvarande ståndpunkt

kan förmoda, ägde svenskans centrala — det vill i detta sammanhang säga för det senare riksspråket i större eller mindre mån normgivande — dialekter omkring 1375 minst 25 kvalitativt mer eller mindre utpräglat skilda konsonantljud, inrymda under 20 olika bokstäver eller bokstavsförbindelser: *b*, *ch*, *d*, *dh*, *f*, g^1, g^2, gh^1, gh^2, *h*, *i*, k^1, k^2, l^1, l^2, *m*, n^1, n^2, *p*, *r*, *s*, *t*, *th*, *v*, *w*. Av dessa 25 kunna 14, nämligen *b*, *d*, *f* (sällan), g^1, g^2, k^1, k^2, l^1, *m*, n^1, *p*, *r*, *s* och *t*, uppträda både som långa och som korta, däremot 11, nämligen *ch*, *dh*, gh^1, gh^2, *h*, *i*, l^2, n^2, *th*, *v* och *w*, blott såsom korta. Dessa ljuds beskaffenhet kan med en viss sannolikhet — dock med det III, 78 gjorda förbehållet — antagas hava varit följande:

1. *b*, *d*, *f*, *h*, l^1, *m*, n^1, *p*, *r*, *s*, *t*, *v* (ofta skrivet *f*) hade troligen samma ljudvärden som nu normalt avses med samma bokstäver i nysvenskan.

2. *ch*, som knappast förekom i annat än ty. lånord, hade väl i det närmaste samma ljudvärde som i tyskan, dvs. var *x* (s. I, 484).

3. *dh* var den apiko-gingivala pertonerade frikativa (*ð*) som ännu kvarlever i det dalska Älvdals-målet och för resten är det vanligaste uttalet av engl. *th* i *father* o. d. (s. I, 418). Jfr det nära besläktade isl. *đ*, som är dorso-dentalt eller -gingivalt (se I, 382 och 418 jämte tilläggen s. 557).

4. g^1 var liksom nu mediodorso-kakuminal media (*g*, s. I, 462).

5. g^2 var liksom nu dorso-velopalatal media (*g*, s. I, 481).

6. gh^1 var väl den mediodorso-kakuminala pertonerade frikativa, som kvarlever i det jämtska Lid-målet och för resten träffas, skriven *g*, i t. e. da. *rige* och ty. *liegen* (s. I, 466 not 2).

7. gh^2 var den dorso-velopalatala pertonerade frikativa (*ɤ*), som ännu lever i många sv. dialekter och representeras av *g* i da. *bager* och ty. *lage* (s. I, 483 f.).

8. *i* vacklade väl redan då, liksom nu, mellan ett äldre uttal med konsonantiskt *i* och ett yngre med *j* (s. I, 468).

9. k^1 var liksom nu mediodorso-kakuminal tenuis (s. I, 457).

10. k^2 var liksom nu dorso-velopalatal tenuis (s. I, 480).

11. l^2 var det bekanta, för de flesta sv. dialekter så karakteristiska »tjocka» *l*-ljudet (*ꞁ*, s. I, 452 ff.).

12. n^2 var liksom nu dels mediodorso-kakuminal, dels dorso-velopalatal resonant (resonantiskt *ŋ* eller *ȵ*, s. I, 475, resp. 487). Då det ena eller andra ljudvärdet alltid är avhängigt av det följande ljudets (*g*, *k* eller *g*, *k*) karaktär, så tar jag här ingen hänsyn till denna olikhet.

13. *th* var den dorso-dentala perspirerade frikativa som i isl. betecknas med *þ* (s. I, 382). Jfr engl. *th* i *thing* o. d.

14. *w* var antingen den bilabiala pertonerade frikativa som i engl. tecknas *w* (s. I, 412) eller konsonantiskt allmäneuropeiskt *u* (fra. *ou* i *louer* o. d.), men vilketdera är väl omöjligt att avgöra.

Uppställa vi nu en — grovt skematisk — fonetisk tabell för de fsv. konsonanterna omkring 1375, så får den följande utseende:

	Labiala	Alveolara	Gingivala	Kakuminala	Velopalatala
Tenues	*p*	—	*t*	k^1	k^2
Mediæ	*b*	—	*d*	g^1	g^2
Frikativor pertonerade	*v*	—	*dh*	gh^1	gh^2
» perspirerade	*f*	—	*th*, *s*	*ch*	*ch*
Marginala ljud	—	—	l^1	—	—
Tremulanter	—	*r*	—	l^2	—
Nasaler	*m*	—	n^1	n^2	n^2
Vokaler	*w*	—	*i*	—	—
Aspirerade ljud			*h*		

Det är alltså dessa ljuds historia som i det följande skall behandlas.

FÖRSTA KAPITLET.

Labialer.

§ 53. *B*-ljudet.

Åtminstone sedan y. fsv. tid[1] övergår *b* ljudlagsenligt till (oaspirerat) *p* efter och före *s* och *t*, ehuru denna övergång genom association vanligen hindras eller stannar på mellanstadiet *ƀ* (jfr I, 410 f.). Hithörande exempel äro därför i skrift — som ju alltid är konservativare än talet — rätt fåtaliga. De olika fallen äro:

1. *sb* > *sp*, t. e. *Aspeland* (fsv. *Asboland*), Columbus *Bisperg* 'Bisberg', *rospiggar* av ett fsv. *rōþsbyggiar*[2]; med i skrift bevarat *b* vulgärt *husbon(de)n*, *karlsbader* — jfr den bekanta vitsen »dricka karl*sbader* för att få *ruter* i kroppen» — *lesbisk*, *pinsback*, *Visby* o. d. Sammanfallet i tal av *sb* och *sp* har föranlett sådana »omvända skrivningar» som t. e. Gyllenius 1652 *Assbyttan* för *Asphyttan*, finländskt *Esbå* (eller *Esbo*) för *Espå*[3]. Jfr hos skolbarn sådant som *afsbegla*, *Kungsbortsavenyen* o. d.[4]

2. *bs* > *ps*, t. e. *Absalon*, *absint*, *absolut*, *lybsk*, *observera*, *obstinat*, *plebs*, *substantiv* o. d. (se I, 410)[5]. Det redan

[1] Jfr Noreen, *Altschwedische grammatik* § 262.

[2] Se Rydqvist, *Sv. språkets lagar* II, 628.

[3] Se Saxén i Fennia 14, nr 4, s. 14 ff.

[4] Se Cederschiöld-Olander, *Vinkar och råd*, s. 89.

[3] Se Lyttkens-Wulff, *Sv. språkets ljudlära*, s. 210.

i fsv. förekommande *Jakop* jämte *Jakob* beror väl snarare på lån (jfr t. e. ital. *Jacopo*) än på utlösning ur *Jakobsson*. Det vid sidan av *ribs* (engl. *ribs*) vanligare *rips* är väl ungt lån från ty. *rips*.

3. *tb* > *tp*, t. e. Columbus *tompiss* 'tomtebisse' (jfr Södermanland dialektiskt *tompissa* [1]).

4. *bt* > *pt*, t. e. *snabbt*, *subtil*, *subtrahera*, *syperbt*.

§ 54. *P*-ljudet.

Väsentligen under y. fsv. tid [2] övergick *p* till *f* före *s* och *t*.

1. *ps* > *fs*, t. e. *glufsa* till *glupa* (se III, 294), *gläfsa* till *glappa* (jfr isl. *glepia*), *hafsa* till no. *happig* 'framfusig' och fris., mnederl. *happen* 'snappa', *nafsa* till *nappa*, Spegel och alternativt Lind *näfsa* (fsv. *næpsa*, alltjämt kvarlevande som arkaism i nutida *näpsa*), *rafsa* (da. *rapse*, lty. *rapsen*; jfr ä. nsv. *rappa* 'bortrycka' [3]), ?*räfsa* kanske till det nyssnämnda ä. nsv. *rappa*, *slafsa* (ty. *schlappsen*), *tofs* (förr även *tufs*; se III, 291 och jfr 231) till *topp* (förr även *tupp*, se III, 275). Undantag med *ps* bero dels på association med stamord med *p*, t. e. *klipsk*, *lapsk*, *löpsk*, *midskepps*, *nyps* o. d., dels på arkaism såsom *näpsa* (se här ovan), dels på yngre lån, t. e. *propsa* (fra. *proposer*) och de från ty. komna *knipsa*, *mops*, *snaps*, *vips* m. m. Hofs *Gripsvall* [4] återger *Greifswalds* lty. form.

2. *pt* > *ft* är regel i de flesta sv. dialekter. Det är därför rätt påfallande, att detta *ft* träffas så sällan i litteraturen, t. e. *diuft* hos Lucidor m. fl. [5], *neder-stielft* Columbus [6],

---

[1] Se Ericsson, Sv. landsm. B 8, s. 111.

[2] Se Noreen, a. st. § 265.

[3] Se Hellquist, *Sv. etym. ordbok*.

[4] Se *Sw. Språkets Rätta Skrifsätt*, s. 247.

[5] Se SAOB, D 1734 och 1762.

[6] *En sw. orde-skötsel*, Hesselmans uppl. s. 66.

och numera aldrig i rsp., där det utträngts av på association beroende *pt.* Och dock var det förr mycket vanligt i tal. Columbus[1] anför såsom vacklande — de »brukas ymsa» — *knaft, knäfft, skaft* (jämte *skapat*), *skarft, släfft, stielft, stryyfte*, och Hof uppger[2], att i »gement tal», dvs. »omgiängestal»[2], sättes *ft* för *pt* »brukat i offenteligit tal», t. e. *döft, knaft, köft, taft* osv., detta även »efter den Upländska talarten . . . ibland de Swänska den bäste», den »som brukas i Stockholm och de närgränsande landskap, särdeles i förnämare och hederligare hus», fastän i våra dagar just Upplands dialekter ha jämförelsevis ofta *pt.*

§ 55. *F*-, *V*-, *W*- och *M*-ljuden.

A. *f* övergår efter ett till samma stavelse hörande *s* ljudlagsenligt till *v*, såsom framgår av de med *sv* jämte mera »vårdat» (lärt) *sf* uttalade *sfinx, sfär* (jfr I, 416) samt (se ovan s. 27) *atmosfär, hemisfär, fosfor, hundsfott, härsvängare* (t. e. hos Linné) 'hirschfängare'.

B. *v* övergår, till dels väl redan sedan förlitterär tid[3], till *f* före *s* och *t*, ehuru detta förhållande fördöljes av ortografien, som tecknar *vs, vt* och *fs, ft* lika, före 1906 med *fs, ft*, efter 1906 med *vs, vt.* För övrigt gör association i stor utsträckning — särskilt i högre stil — ljudlagens tillämpning vacklande. Bäst är den genomförd efter kort sonant, som vanligen kräver *f*, därnäst efter konsonant, varpå ofta följer *f*, under det att däremot efter lång sonant vanligen står *v* (jfr I, 416). Exempel:

1. *vs > fs* : *Elofsson, Olofsson*, prepositiverna (till) *havs, livs* (se IX, 85), kompositiverna *havs-, livs-* (se IX, 79 f.), deponentierna *behövs, gı̌vs, rivs, trivs, y̌vs*, superlativen *grövst*,

---

[1] A. st.

[3] A. st., s. 162 f., resp. s. 34.

[2] Se Noreen, a. st. § 225, 2.

arkaismerna *havsens, līvsens* (se IX 75; men genitiverna *havs, līvs* med *v*) m. m.

2. *vt* > *ft* : *haft, grȯvt, djärvt, förvärvt, halvt, kärvt, välvt, ärvt,* men ofta med *v kvävt, vävt* o. d.[1]

C. Om *w* är följande att anmärka:

1. *w* såsom sådant synes i nsv. ej med säkerhet spåras mer än i förbindelsen *hw*. Om det annat än i periferiska dialekter förekommit i andra ställningar, t. e. uddljudande, såsom ännu i dalmål, eller efter annan uddljudande konsonant än *h*, såsom ännu i flera nord- och sydsvenska dialekter, framgår ej klart av de yttranden av Stiernhielm och Hof, som anförts av Lindroth[2], resp. Kock[3], och som i alla händelser icke äro bevisande för andra trakter än Dalarna, resp. Västergötland. Av de flesta uttalanden från 1600- och 1700-talen framgår nämligen otvetydigt, att i det centrala Sverge *w* utom i *hw* redan vid denna tid allmänneligen övergått till *v*. I *hw* däremot — vare sig det, såsom hos Bureus enligt många hans uttalanden[4] tycks ha varit fallet, ännu hade kvar det fsv. uttalet *chw* eller var ett därur utvecklat *hw* eller *h̦* (se I, 412) — bibehöll sig *w* genom hela 1600-talet och ända in på 1700-talet enligt samstämmande uppgifter av dalkarlen Stiernhielm[5], värmlänningen Lagerlööf 1691 och 1694[6], upplänningarna Aurivillius[7] 1693 och Iserhielm[5] omkr. 1700 samt[8] dalkarlen Swedberg 1716, upplänningen Serenius 1741 och göteborgaren Kullin 1744. Å andra sidan höll enligt Hiärne 1716 *hw* redan då på att

---

[1] Jfr ä. nsv. *dŏft* (till *dov*), *lĕfft* (till *leva*), *liŭft* (till *ljuv*), se Åkerblom, *Runii sv. rim*, s. 183.

[2] Se Lindroth, *J. Th. Bureus*, s. 212 och 221.

[3] Se Kock, *Studier öfver fsv. ljudlära*, s. 22 f.

[4] Se Lindroth, a. st., s. 167.

[5] Se Lindroth, a. st., s. 169.

[6] Se A. Andersson, *Om J. Salbergs grammatica svetica*, s. 63.

[7] Se Noreen, *Inledning* till *Columbus Ordeskötsel*, s. X.

[8] Se Kock, a. st., s. 20.

bortläggas i Stockholm, och det anses vara begränsat till vissa dialekter av Pfeif 1713, Heldmann 1738, Ihre 1751 och Hof 1753 [1]. Åtminstone omkr. 1750 torde *hv* i »riksspråk» allmänneligen vara sammanfallet med *v*; jfr framdeles om bortfall av *h*.

2. *w*, vare sig uppkommet i hiatus eller av *v* eller inlånat [2], har i en mängd dialekter sporadiskt blivit *gh*, varav senare *g* (se nedan § 60, B, 5), intervokaliskt, oftast efter långt *o* och *u*, mera sällan *å* och *a*; jfr den dialektala utvecklingen av fonemet *aur-* till *ag*(*e*)*r-*, t. e. *Agerell* 'Aurell', *Agerora* 'Aurora', *Lagra* 'Laura', *Magris* 'Maurits'. Talrika spår härav visa sig i litteraturen, i synnerhet den äldre, t. e. ä. nsv. *betroghit* (se SAOB; till nederl. *betrouwen*) 'betrott', *Bogered* (ä. nsv. *Boarydh*) [3], ä. nsv. *bogh* (SAOB; fsv. *bōwe*) 'bov', (redo)*bogen* (fsv. *bōen*), *bogen*-(bram- o. d.; finländskt) 'boven-(bram- o. d.)' och *bogen opp* (ä. nsv. *båuen fuller* 'stupfull' SAOB; lty. *bowen*), ä. nsv. (och ännu 1861 [4]) *broga* (fsv. *brōa*) 'bygga bro' och pl. *brogar* (SAOB) 'broar', ä. nsv. *Bugegärde* (jämte *Buda-*, nu *Bua-* med i dialekten fallet *dh*) [5], *Daga* härad (fsv. *Dawa*), ä. nsv. *Floga* (fsv. *Flōdha*, ä. nsv. *Flouua*) [6], sjönamnet *Floga* [7] (isl. *flóe*), arkaiskt *fruga* och ä. nsv. pl. *jungfruger* [8] (fsv. *frūwa*) '(jung)fru', ä. nsv. (hand)*loge* (fsv. *-loffwe*), *Hogenskild* (ty. *Hauenschild*) [9],

---

[1] Se Beckman, Arkiv f. nord. fil. XI, 167; jfr ock Hof, *Dialectvs*, s. 33.

[2] Se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 273.

[3] *S*[*verges*] *O*[*rtnamn*] *Ä*[*lvsborgs län*] VI, 157.

[4] Se Sahlgren, *Skagershults sockens naturnamn*, s. 89 not.

[5] Se SOÄ IV, s. 28 f.

[6] Se SOÄ XIII, 92 och XX, 31.

[7] Se SOÄ II, 158.

[8] Se Noreen-Meyer, *Valda stycken*, s. 71 r. 17; 107, 22; 115, 26 (jfr *fruger*, *-or* 30, 14; 57, 14; 107, 22); Hellquist, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 114.

[9] Se Tegnér, Arkiv f. nord. fil. V, 326.

sjönamnet *Jogen* (ä. nsv. *Liogen* av fsv. *lio* 'ljum')[1], *knoga* (sv. dial. *knoa*), *knoge* (fsv. fingra*knoe*), *lager* (fsv. *lawr*ber), ä. nsv. *lagerhuset* (engl. *the lower house*)[2] 'underhuset', *loge* (fsv. *loe*), ortnamnen *Moga* (ä. nsv. även *Moa*)[3] och ä. nsv. *Mogæ* (jämte nutida *Moa*)[4], *mogen* (fsv. *moen*), ä. nsv. *Muskogh*[5] (jfr *moskovit*, hos Karl XII även *muskovit*) 'Moskva', *noga* (mlty. *nouwe*), ä. nsv. *oghan* (Dahlgrens Glossarium) 'ovan', ä. nsv. *roogh* (Dahlgrens Gl.) 'ro' (väl med *gh* från fsv. *rōgha* 'vila' jämte *roa* och) ä. nsv. (t. e. Dahlstierna) och många sv. dialekter *roga* sig 'roa sig', ä. nsv. *rugha* (fsv. *rugha, ruva*, isl. *hrufa*) 'ruva, sårskorpa', ä. nsv. pl. *siög(h)ar*[6] (fsv. *sioar*) 'sjöar' och *siögha-*, *siögestrand*[8] (fsv. *sioastrand*) samt ortnamn som[8] *Sjögabo-*, *-lid*, *-red*, *Sjögarås*, *Sjögränd* (förr *Sjögeränden*), *Skagern* (fsv. *Scaður* med i dialekten fallet *dh*)[9], ä. nsv. pl. *skråger* 'skrån'[10], *slug* (nederl. *sluw*[11]; väl med *g* från tvåstaviga former), ä. nsv. *slög(h)*[12] (fsv. *sliō*) 'slö', *snöga* (upptaget jämte *snöa* i SAOL till och med 1900; ä. nsv. *sniögha*, fsv. *sniōa*), ä. nsv. *sogel*[10] (fsv. *sowil, sofl*) 'sovel', *stuga* (fsv. *stuwa*), *trogen* (y. fsv. *trōwin*), ä. nsv. *varskuga* (Dahlgrens Gl.; mlty. *warschūwen* 'varsko').

D. *m* har övergått:

1. Ljudlagsenligt till »ng-ljud» (*ŋ*, *ʒ*) före *k*, när asso-

---

[1] Se SOÄ X, 277.

[2] Se Historisk tidskrift 1899, 326.

[3] Se SOÄ VII, 2, s. 62 och 152 f.

[4] Se SAHLGREN, *Skagershults sockens naturnamn*, s. 89 not.

[5] Se SAXÉN, a. st., s. 49. där dock inflytande från *skog* antas.

[6] Se RYDQVIST, a. st. II, 37; AURIVILLIUS, *Grammaticæ svecanæ specimen*, s. 47; HELLQUIST, a. st.; SOÄ XVII, 44 f.; DAHLSTIERNA.

[7] Se NOREEN-MEYER, a. st., s. 29, r. 7; 31, 28; 32, 4; HELLQUIST, a. st.

[8] Se SOÄ IV, 70; VII, 1, s. 123 och 2, s. 164 och 236; IX, 1, s. 229; X, 76.

[9] Se SAHLGREN, a. st., s. 89.

[10] Se HELLQUIST, a. st.

[11] Se A. LINDQVIST, Arkiv f. nord. fil. XXV, 282.

[12] Se AURIVILLIUS, a. st., s. 95; DAHLGRENS *Glossarium*.

ciation ej hindrat, t. e. ortnamnet *Ginka* (fsv. *Gimkæ*) [1], vulgärt *jänka* [2] jämte *jämka* (efter *jämn*), ä. nsv. *sanka* [3] jämte *samka* (efter *sam-*), *ynka* och *ynklig* jämte *ömka* och *ömklig* (efter *öm*). Jfr den omvända skrivningen *emkom* 'enkom' hos P. Swart (se SAOB).

2. Sporadiskt till *n* före *s* och *t*, t. e. sjönamnen *Anten* och *Änten* jämte *Ämten* och *Älmten* (till fno. *ælmtr* 'svan') [4], vulgärt *mansell*, ortnamn som *Grinnsjö*, *Grinsbo*, *-bol*, *-byn*, *Grinstad*, ä. nsv. *-törp*, *-ås* av äldre *Grims-* [4].

---

[1] Se Sv. landsm. X, 6, s. 65.

[2] Se DAHLGRENS *Glossarium*; DALIN, *Argus*, s. CI i Lamm-Hesselmans uppl.

[3] Se DAHLGREN, a. st.; HELLQUIST, a. st., s. 117; NOREEN-MEYER, a. st., s. 33 r. 24.

[4] Se SOÄ IV, 36; VII, 2, s. 106 och 174; VIII, 88; XII, 48; XVI, 122 f.; SOV[ärmlands län] IV, 19 f. och 39 f.; NORRBY, *Ydre härads gårdnamn*, s. 153.

ANDRA KAPITLET.

Gingivaler och alveolarer[1].

§ 56. *D*- och *Dh*-ljuden.

A. *d* övergår, åtminstone alltsedan y. fsv. tid[2], till *t* efter *s*, ehuru denna övergång genom association vanligen hindras eller stannar på mellanstadiet *d* (jfr I, 422), t. e. *borstorferäpplen* (se SAOB), *onsdag* (redan fsv. *onstagher*), *riksdag*, *riksdaler*, *tisdag*, *torsdag*, ä. nsv. Niels *Tacke* för *Dacke*[3]. Jfr den omvända skrivningen *Liksdammen* (se I, 423). — Efter *k* har *d* blivit *t* i *diktal* (lty. *dickdall*) jämte *dykdalb* (fra. *duc d'Albe*).

Om *ds* > *ts* se nedan B, 2. Om *rd* > *ḍ* se § 58.

B. *dh*, vilket såsom sådant (*ð*) endast i några periferiska dialekter bevarats (se I, 418 och 555), har i den mån det icke förstummats, förändrats på mångfaldigt sätt:

1. I rsp. nästan alltid övergått till *d*, en övergång som baserar sig på utvecklingen i ett stort östligt dialektområde: Uppland, östra Västmanland, nordöstra Södermanland och Finland[4]. Denna övergång synes ha inträtt vid något olika tid i olika ställningar: efter konsonant redan något före 1400, efter icke helstark vokal mera allmänt först inemot

---

[1] I sammanhang med vilka jag här behandlar även det (kakuminala) »tjocka» *l*.

[2] Se NOREEN, a. st. § 263, 1.

[3] Se VENDELL, *Språket i P. Swarts krönika*, s. 32.

[4] Se HESSELMAN, *Sveamålen*, s. 39 f.

1500 [1], efter helstark vokal på vissa håll redan före 1500 [2], mera allmänt som det tyckes först på 1600-talet. I sistnämnda ställning har nämligen Bureus regelbundet *dh* [3], och ännu Aurivillius 1693 måste väl avse detta ljud, då han uppger [4], att *d* i dylik ställning »habet sonum leniorem ac quasi cum adspiratione». Å andra sidan bestrides ljudets tillvaro redan av Columbus 1678, Salberg 1696, Swedberg 1716 [5], Hiärne [6], m. fl. Sedan Karl XII:s bibel 1703 är som bekant *dh* i tryck allmänneligen utbytt mot *d*.

2. *dh* övergår till *t* i följande fall:

a) Såväl *dh* som det därav enligt 1 ovan uppkomna *d* blir alltsedan förlitterär tid [7] *t* (väl över *þ*) före *s*, ehuru övergången genom association väl oftast hindras eller åtminstone stannar på mellanstadiet *đ* (jfr ovan s. 77 f.), t. e. genitiver *Guds* (men *gūds* med *d*), det arkaiska *dödsens* (se IX, 75), kompositiverna *döds-, freds-, guds-, gärds-, härads-, skydds-, stads-, strids-, svärds-, tids-, vårds-, värds-, världs-* (se IX, 70 f.), prepositiverna (till) *döds, freds, strids* (se IX, 85), deponentierna *ids, leds,* vidare *födsel, gödsel, klädsel, städsel, gods, ledsam, ledsen, ledsna(d), studs, studsa(re), uppstudsig, städse* (fsv. *stædhes*), *tids* nog, *tillreds, ödsla* o. d. (se I, 422 [8]). Hit hör ock Hofs [9] *skrittsko* (ännu stundom så uttalat) 'skridsko'.

Samma övergång före *k* [10] visar sig i ä. nsv. uti det då

---

[1] Se Noreen, a. st. § 257, 1, b och c; *Grunddragen av den fsv. gramm.*, 2 uppl. § 65 och § 75, 1.

[2] Se R. Pipping, *Erikskrönikans ljudlära*, s. 105.

[3] Se Beckman, a. st. XI, 178; Lindroth, a. st., s. 180 f.

[4] *Cogitationes*, s. 65 och 68 f.

[5] Andersson, a. st., s. 60 f.; annorlunda Noreen, *Inledning* till *Columbus Ordeskötsel*, s. IX.

[6] Beckman, a. st., s. 166.

[7] Se Noreen, a. st. § 260, 4 och § 263, 1, resp. § 49, 1 och 2.

[8] Jfr ock Lyttkens-Wulff, a. st., s. 216 f.

[9] *Dialectvs*, s. 244.

[10] Se Noreen, a. st. § 260, 5, resp. § 65, 2.

vanliga *matk*[1] och de sällsynta *blitka* (se SAOB) och *ijtkelijg* (se Dahlgrens Glossarium) 'idkelig'.

b) *dh* har alltsedan fsv. tid[2] (väl över *th*) blivit *t* i trycksvagt (helst helsvagt) slutljud, dock blott i vissa västliga och sydliga dialekter (jfr no. och delvis da.). I ä. nsv. är detta *-t* vanligare än *-dh*, t. e. Rondeletius *offrat*[3], Agneta Horn *bedröfvat, främmat* (så även Rosenhane; fsv. *fræmadher*), *hufvut, hugnat, lofvat, månat*[4] m. m.[5]. I y. nsv. har det däremot genom analogibildning (t. e. *månad* efter *månad-en* och *månad-er*) och uppsvenska dialekters allt större inflytande alldeles — så när som på något dialektalt färgat ortnamn såsom t. e. det västgötska *Frövet* (fsv. *Frøvidh*)[6] — försvunnit och ersatts av det enligt 1 ovan utvecklade *d*. Att döma av ett uttalande av Columbus[7] var för honom *-d* det vanliga i tal, *-t* i skrift, »men galit» (ehuru han själv brukar det)[8].

3. I sydsvenska dialekter förekommer redan i fsv. tid[9] en övergång *dhk* > *rk*. Spår härav äro i nutida rsp. *burk* (fsv. *budhker*), *lirka* (nisl. *liðka*) och de skånska ort-

[1] Den ä. nsv. biformen *matsk* (se Hellqvists *Ordbok*), varifrån det nuvarande *mask*, är väl ett ursprungligt *madh-sk* (se Noreen, *Sv. etymologier*, s. 27), ty att med Hellquist anta en dialektal utveckling *matk* > *matsk* förbjudes väl av att ingen dialekt med *tk* > *tsk* är känd.

[2] Se Noreen, a. st. § 260, 7, resp. § 63; Kock, Arkiv f. nord. fil. XVI, 265 f.; Andersson, a. st., s. 89 f.; Lindroth, a. st., s. 218 f.

[3] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 63 r. 14; jfr SAOB.

[4] Se Ellen Fries' uppl. resp. s. 55 och 57; 20, 21 och 93; 60 och 84; 51, 54 och 93; 103; 25.

[5] Massor av exempel se t. e. för 1500-talet Noreen-Meyer, a. st. s. 1 r. 17; 2, 35, 39; 3, 13; 4, 22, 27; 6, 16, 21; 9, 16; 10, 1; 12, 12; 14, 21; 15, 1 f., 34; 24, 16; 25, 36; 37, 12; för 1600-talet Lindroth, a. st.; Andersson, a. st., s. 91; Hellquist, *Studier*, s. 119; Noreen-Meyer, a. st., 48, 8, 9; 63, 14; 79, 2; 84, 17; 86, 30; 113, 19; 130, 31; 136, 2, 28; 137, 27; 153, 5; 162, 2, 13, 14, 22; 163, 26, 37; 165, 2, 3, 16; 166, 12, 23; 167, 19 och i all synnerhet — för hela perioden — Åkerblom, a. st., s. 224 ff.

[6] Se SOÄ II, 76 f.

[7] Se *Orde-skötsel*, Hesselmans uppl. s. 66 f.

[8] Se Åkerblom, a. st., s. 226.

[9] Se Noreen, a. st. § 257 anm. 5.

namnen[1] *Örkelljunga* (fsv. *Odhknaliung*) och *Örkene* (fda. *Othken*), i ä. nsv. (se Dahlgrens Gl.) *mark* (fsv. *madhker*, jfr ovan 2, a) 'mask'.

Samma övergång före *l* träffas i några mellansvenska dialekter. Spår härav äro i rsp. ortnamnen *Merlänna* (fsv. *Medallenna*), *Skärlunda* (fsv. *Skædlundum*), *Värlebo* (fsv. *Vædhlabödha*)[2] och ä. nsv. (se Dahlgrens Gl.) *ormärla* (jfr isl. *epla*) 'ödla'. Delvis hit hör väl ock *särla* (fgutn. *sipla*; jfr III, 202).

Från det (trycksvaga) fsv. *dhu*, *dhā* utgår väl det vulgära (stockholmska) *ru* 'du', *rå* 'då', som efter att ha blivit vanligt i slangspråk, efter 1900 stundom (i lägre stil) träffas även i skrift (se SAOB).

4. Redan till fsv. tid kan kanske även dateras den dialektiska övergång *dh* > *l*, som vi finna spår av åtminstone före labialerna *b* och *m*[3], dels i många ortnamn såsom *Gullbergsby* (fsv. *Gutbiørnabӯ* av *Gudhbiorn*), *Gullmarsfjorden* (fno. *Goðmarr*), *Skälby* (fsv. *Skædhby*), *Vallby* (fsv. *Vadhby*), *Vallbytorp* (till gården *Vadh*), dels i mansnamnet *Gullbrand* (fsv. *Gudhbrander*) och i *valmar* (fsv. *valmal*) jämte *vadmal*.

Om *rdh* > tjockt (senare tunt) *l* se § 58, 1.

§ 57. *T*- och *Th*-ljuden.

A. *t* har alltsedan fsv. tid[4] i de flesta mellan- och nordsvenska dialekter övergått till *dh* (varav sedan enligt § 56, B, 1 *d*, i den mån det icke bortfallit) efter vokal i trycksvag stavelse, detta dock hos vissa ä. nsv. författare från slutet av 1500-talet blott då vokalen föregås av *t*, t. e. *salted*

---

[1] Se Hellquist, *Sv. etym. ordbok*, s. 1233.

[2] Se Hellquist, Sv. landsm. XX, 734.

[3] Jfr E. Noreen, Namn och bygd IX, 53; E. Schröder, Zeitschr. f. d. Altertum L, 223.

[4] Se Noreen, a. st. § 266.

gentemot *huset* [1]. Efter att i ä. nsv. ha varit mycket vanligt, t. e. *däd* (*ded*, *thädh*, *thedh*, *täd*) — som enligt Columbus och Aurivillius var det normala uttalet — *elskad*, *helfuetidh*, *myckedh*, *udi* osv. [2], ersattes *d*(*h*) senare i följd av andra dialekters inflytande och skrifttradition nästan alltid av det ursprungliga *t*, så att *d* numera är sällsynt, t. e. *Agda* (fsv. *A'ghada* av *Agata*), *Peder* (varav *Per*) jämte *Peter*, *vad* (fsv. *hwat*) samt troligen [3] *träd* (fsv. *trædh* av ett *trǣedh* < *træit*), som i y. fsv. från att ha varit bestämd form övergått till obestämd, detta möjligen delvis beroende på hypersvecism, såsom då man stundom skrivit *blåd*, *bod* o. d. för *blå*, *bo* osv. [4] i analogi med *god*, *röd* o. d. för dialektalt *go*, *rö* osv. I ä. nsv. finnas flera med *träd* likartade fall, t. e. *blydh* 'blyet' (även som obest. form, se SAOB), *frödh* 'fröet', *fäädh* 'fäet', *knädh* 'knäet' [5].

Dessutom inträdde samma övergång före *b*, då detta genom association bibehölls i stället för att enligt § 53, 3 övergå till *p* [6], t. e. *Gredby* (fsv. *Grytby*, *Grȳdhby*, *Grīdhby*), *Kuddby* (fsv. *Kutbo*, *Kudhbo*), *Löddby* (fsv. *Lōtby*, *Lōdhby*), *Uddby* (fsv. *Utby*).

Om *rt* > *ṭ* se § 58, 3. Om *stj* > *ʃ* se § 59, 2.

B. *th* övergick i y. fsv. [7] genomgående till *t*, t. e. *tack*,

---

[1] Se Kock, Sv. landsm. XI, 8, s. 39; Palmér, *Studier över de starktoniga vokalerna*, s. 261 f.

[2] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 10, r. 3; 26, 1; 29, 26: 53, 38; 54, 1; 55, 2, 14, 33; 56, 4; 58, 29; 61, 31; 123, 10, 17, 25; 133, 6; 144, 25, 32 m. m. Andra exempel se Kock, *Undersökningar i sv. språkhistoria*, s. 9 f; Vendell, a. st., s. 22; Lindroth, a. st., s. 217.

[3] Se Rydqvist, a. st. II, 137; Kock, a. st., s. 10 f.; Seip, Maal og minne 1917, s. 150 f. Jfr däremot Kopperstad, Maal og minne 1916, s. 154 ff.

[4] Se Hellquist, Arkiv f. nord. fil. XXXV, 205 not 3.

[5] Se Rydqvist, a. st.; Kock, a. st.

[6] Se Noreen, Minnesskrift till Erdmann, s. 3 ff.; Lindroth, Namn och bygd III, 37 ff.; Hellquist, *De sv. ortnamnen på -by*, s. 42.

[7] Se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 260, 6.

tak, tall (isl. *þǫll*) *tanke, tarm, tarv, -a, -lig, Tegneby* (fsv. *Thægnabȳ*), *Tibble* (fsv. *Thigbili*), *tidelag, tiga, tigga, tilja, Tillberga* (fsv. *Thyllybergha*), *tina* (isl. *þiþna*), *ting, -a, -est, tinning* (fsv. *thynning*), *tistel, tistelstång, tjock, tjur, tjuta, tjuv, tjäder, tjäle, tjäna* [1], *tocken, toft* (jfr isl. *þopta*), *tordön*, nöd*torft, torftig, torka*, hag-, lik*torn, torp, torr, Torsby, torsdag, torsk, tova, trast* (isl. *þrǫstr*), *trave, tre, tredsk* (*trilsk*), *treva* (isl. *þreifa*), *trevlig, trivas, truga, trycka, tryta, trå, tråd, tråna, trång, träck,* (på)*träda, träl, Trälleborg* (fsv. *Thrǣlaborgh*), *tränga, trängta, träsk, träta, tröska, tröskel, trött,* (år)*tull* (isl. *þollr*), *Tullgarn* (fsv. *Thullagarn*), *tum*(*me*), *tung,* (dagens) *tunga, tunn, tusen, tuta, tuva, Tveta* (isl. *þveit*), *tvina, tvinga,* (av)*två, tvål, tvång, tvär, tvätt,* (för)*ty, ty* sig till, *tycka, tyda, tyngd, tysk, tyst, tåla,* (havs)*tång, tät, täck, täcka, täckas, täcke, tänja, tänka, tärna, tät, tö, töcken, törne, törst.*

De i ä. nsv., i synnerhet på 1500-talet, vanliga skrivningarna *then, thenne, ther, thin, thit* 'dit', *thu, thå, thädan* utgöra intet undantag, ty *th* betecknar här *dh* (som i dessa ord sällan användes) och har därför på vanligt sätt (se § 56, B, 1) blivit *d* i *den, denne* osv. Men jämte det trycksvaga, av *th* uppkomna [2], *dh* fanns i dessa ord sedan gammalt ett tryckstarkt *th*, som i y. fsv. fullt regelbundet — se strax här ovan — givit det i ä. nsv. vid sidan av *dh* i dessa ord rätt vanliga [3] *t* (så särskilt ofta i *tin*) [4]. Emellertid har i många skrifter från 1500-talet (liksom i y. fsv.) övergången från *th* till *dh* uteblivit, om den trycksvaga stavelsen slutade på perspirerad konsonant, vadan en växling *thu* (dvs. *dhu*,

[1] Om den vidare utvecklingen av *tj-* i dessa ord se nedan C.

[2] Se Noreen, *Grunddragen av den fsv. gramm.*, 2 uppl., § 60.

[3] Se t. e. Noreen-Meyer, a. st., s. 1 r. 3, 11; 2, 12, 19; 3, 5; 5, 11, 12, 14, 15, 18, 21; 7, 13; 8, 12, 13, 19, 28; 9, 21; 10, 3, 4, 25; 19, 7, 9, 12; 24, 4 ff.; 28, 6.

[4] Se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 260 anm. 5 och SAOB under de respektive orden.

senare *du*) : *tik*, *thin* : *tit*, *thenne* : *tesse* o. d.[1] uppstått[2]. På 1700-talet — men i talspråket redan tidigare — utträngdes alla *t*-former av *d*-formerna, under det att *th*- först mot slutet av 1700-talet även i skrift genomgående ersattes av *d*-[3].

C. Uddljudande *tj*, vare sig med ursprungligt eller (enligt B ovan) av *th* uppkommet *t*, har visserligen bevarats i vissa mera periferiska dialekter, t. e. dalmålet och i Roslagen och Finland, men annars allmänt övergått till »tje»-ljud (*tş* eller *tɕ*, i större delen av mellan-Sverge *ş*, *ɕ*, se I, 441, 446 och 469[4]). Denna övergång tyckes ännu icke ha inträtt hos Bureus[5], men förelåg enligt Hofs bestämda uppgifter i hans samtids språk[6]. — Midljudande är *tj* fortfarande gängse, ehuru även (*t*)*ş*, om ock mindre ofta, kan förekomma (se I, 442), t. e. *nyttja*, *stiltje*, *råttjakt* o. d.

§ 58. *R*-, *L*- och *N*-ljuden.

1. *rdh* har i så gott som alla dialekter, där *r* icke är »skorrande» (ʀ eller ʁ) övergått till s. k. tjockt *l* (ɭ). Undantag härifrån göra blott några periferiska dialekter (se I, 436)[7]. Företeelsens ålder är svår att bestämma. I vissa dialekter tycks den ha inträtt redan i y. fsv. tid[8]. I ä. nsv. är den redan vanlig och på 1600-talet rentav det normala,

[1] Se t. e. NOREEN-MEYER, a. st., s. 15 r. 36; 25, 27; 27, 14, 19, 27.

[2] Se SAHLGREN (och PALMLÖF), Studier i nord. fil. VI, 2; R. PIPPING, *Erikskrönikans ljudlära*, s. 134 f.

[3] Se SAOB under *den*, sp. 738 och där citerad litteratur.

[4] Jfr HESSELMAN, a. st., s. 5; ERICSSON, Sv. landsm. B. 8, s. 140.

[5] Se LINDROTH, a. st., s. 197.

[6] Se BECKMAN, a. st., XI, 169; HOF, *Sw. Språkets Rätta Skrifsätt*, s. 93 ff. och 105.

[7] Om Strängnäs—Mariefred-trakten föreligga olika uppgifter; se å ena sidan I, 436 not 2, å andra sidan HESSELMAN, a. st. s. 34 not 1. På grund av det geografiska läget är det naturligtvis sannolikt, att även denna nejd åtminstone förr deltagit i övergången.

[8] Se NOREEN, a. st. § 275.

åtminstone i tal. Bureus använder visserligen ännu ytterst sällan detta *l*, t. e. *jol*, *böla* [1], men enligt den föga yngre Schroderus är det rentav karakteristiskt för upplänningar, till bevis varpå han anför *bool*, *gåål*, *mool*, *måål*, *möla* »etc.» [2] Columbus [3] anser det vara det vanliga utom hos »Hof-folke», som dock i dess ställe använda, icke *rd* utan, »tunt» *l*. Enligt Aurivillius [4] brukades det »secundum communem magisque receptam dialectum», och Lagerlööf [5] säger utan all inskränkning: »scribimus *wård*, *gård*, *werld*, *färd*, sed enuntiamus *wååI*, *gåål*, *wääl*, *fääl*». Heldmann [6] lär: »*bord*, sage *bol*, u. d. g.»

Emellertid börjar omkr. 1700 opposition till förmån för *rd* att visa sig. Tiällmann [7] anser *bol*, *jol*, *ol* m. m. för *bord*, *jord*, *ord* osv. tillhöra »ovårdigt tal» och bero på »en galen vane, hvilken præceptores borde strax barnen afråda». Men detta uttalande förvånar just icke hos en författare som anser (s. 17), att »alla ord skola uttalas såsom de uti rätt håfbruk uttalas»; varvid dock är att märka, att enligt Columbus — såsom vi nyss hört — hovfolket ju härvidlag icke brukade *rd*, utan *l*, visserligen »tunt», och detta kan väl näppeligen på de 20 åren mellan Columbus och Tiällmann ha hunnit utbytas mot *rd*. Alldeles samtidigt med Tiällmann förklarar emellertid Salberg »tjockt» *l* för *rd* vara vulgärt och förkastligt i bildat tal [8], varav visserligen icke följer att samma stränga dom skulle ha drabbat »tunt» *l*. Hiärne anser [9] det »ofta i dagliga talet, serdeles här i Upland» vanliga *l*

---

[1] Se Lindroth, a. st., s. 176.

[2] Se Grip, Sv. landsm. XVIII, 4, s. 2.

[3] *Orde-skötsel*, Hesselmans uppl., s. 64.

[4] *Cogitationes*, s. 98 f.

[5] *Observationes*, s. 7.

[6] *Versuch einer schwed. Grammatica* (1738), s. 9.

[7] *Gramm. suecana*, s. 132.

[8] Andersson, a. st., s. 81.

[9] *Orthographia svecana*, s. 50.

för *rd* väl kunna gå för sig »med gemeent folk; men i alfwarsamt taal, för höga och ansenliga personer, är sådant ingalunda anständigt» (månne detsamma gäller »tunt» *l*?). Hofs åsikt tycks ha med tiden något ändrat sig till nackdel för *l*. Efter att först ha yttrat (a. st., s. 162), att man i »gement tal», dvs. »omgiängestal» (se ovan § 54, 2) säger *bol*, *ol* o. d., men i »offenteligt tal» *bord*, *ord* o. d., anser han, 19 år senare[1], att de »longissime a recto loquendi genere abeunt», som »pro *rd l* crasso — om »tunt» *l* yttrar han sig alltså icke — utuntur»[2].

Också blir *l* i y. nsv. tid uti skrift allt sällsyntare i jämförelse med förhållandet i ä. nsv. I denna äldre period råkar man t. e. ännu sådana nu ur bruk komna fall av *l* för *rd* som följande[3]: *af(f)skö(ö)l* (y. nsv. *afskörd*, se SAOB) 'avskuret stycke', *bole* 'borde', *böla*, *fiol*, *fiä(h)l*, *fiähle*, *fiäling*, *fola* (fsv. *fordha*) 'frakta', *folenskap* (fsv. *fordhenskaper*) 'fortskaffning', *fääl*, *gäle*, *hehle* 'herde', *häl*, *häla*, *häle* (ä. nsv. *härde* 'herde', se III, 201) 'bonddräng', *Ingegiäll*[4], *jol* '(buk-) gjord', *Kålmålen* 'Kolmården', *Lappfjäl*[5], *moohl* 'mord', *nol*, *spol* (fsv. *spordher* 'stjärt') 'fena'[6], *swä(ä)l*, *vigskål* (fsv. *vighskardh*) 'skottglugg' (se III, 148), *Vhålehuuss* 'Vardöhus' (se III, 148), *vål* 'vård, vaktpost', *wäg(e)wålsblom(m)a* (även *wägewårda*[7]) 'Cichorium intybus', *wöhla* och *owölig* (se III, 221).

Ännu i y. nsv. är *l* — ehuruväl numera i allmänhet uttalat »tunt» — för *rd* rätt vanligt. Broocman (1736) har

---

1 *Dialectvs*, s. 39.

2 Jfr Beckman, a. st., XI, 168.

3 Se bl. a. Noreen-Meyer, a. st., s. 120 r. 6, 20; 122, 25; 124, 25; 125, 7; 147, 18; 148, 33; 149, 3, 6; Andersson, a. st.; Hellquist, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 81 f. och framför allt Åkerblom, a. st., s. 214 ff.

4 Se Vendell, a. st., s. 271.

5 Se Fennia 14, 4, s. 33.

6 Jfr Hellquist, *Sv. etym. ordbok.*

7 Se A. Lyttkens, *Sv. växtnamn* I, 95 f. och III, 1634.

dagval (se SAOB), *mäle* 'mjärde', Odel (1749) *jol* 'jord' [1], Levin-Möller (1745) m. fl. lexikografer (se III, 148) *vål* 'vård, vakt, skyddsängel' och *vålne* 'hamn, skenbild', Lind (1749) *enstöhling* 'enstöring' [2], Röding (1755) och Wallenberg (1771) *babol* (se SAOB), Hülphers (1771) *ala* 'plöja med årder' (se SAOB), Hof *afftånval, bol, fähl, fählas, gål, hål, ol, väl* 'värld' [1], Sahlstedt *möla* (isl. *myrþa*) 'nedgräva' [3], *wåla*, Bellman *bol, fiäl, fälsup, gål, Kålmåln* 'Kolmården' [4], tvi *vale*, Lidner *vålnlik* 'spöklik' (av *vålne* — se strax ovan — ej, såsom Feuk [5] antar, av *vålnad*), Ristell *bol, gjole* 'gjorde', *ol, tole* 'torde' [6], fru Lenngren *prestgåln*, C. F. Dahlgren *bål* [7] 'bård, brätte', A. F. Dalin (1850) *fälas* 'väsnas', *gålval* 'gårdvard', *kortigale* 'corps-de-garde' (se SAOB), flera botanici [8] *skjäla* (*själa, skärda*) 'Serratula tinctoria' och *svålon* [9] (*svälon*, sydsv. dialekter *sväron*) 'odon'.

De till våra dagars nsv. bevarade fallen med — numera blott »tunt» — *l* äro följande: *baböling* och *styrböling* 'babords, resp. styrbords vakt' (se SAOB), ?bil- och *bolfärdig* (se SAOB), *Fale* (Bure, fsv. *Fardhe* av *Farthiægn* [10]), i *fjol* (fsv. *fiordh*), *folkfolor* (se III, 101), *fälas* [11] 'bråka, väsnas', *fälknäpp* [11], *-sup* [11], *Glafsfjolen* jämte *-fjorden, göling* (no. *gyrding*) [12] 'ett slags skeppståg', hin *håle, mola* (och värka; no. *morda*) [13],

[1] Se Åkerblom, a. st., s. 215.

[2] Se Noreen, *Sv. etymologier*, s. 15.

[3] Se ock Dahlgren, *Glossarium*.

[4] Se Hellquist, Arkiv f. nord. fil. IV, 299.

[5] *Lidners poetiska språk*, s. 86.

[6] Se Grip, Språk och stil I, 152.

[7] Se För skola och hem 4, s. 67.

[8] Se A. Lyttkens, a. st., I, 79, resp. 414, 417.

[9] Så även Aurivillius, *Grammaticæ svecanæ specimen*, s. 30.

[10] Se Noreen hos Bygdén, Samlaren XI, 70.

[11] Icke i SAOL och SAOF, men t. e. i Lundells och Wenström-Jeurlings ordlistor samt Sundéns och Österlings ordböcker.

[12] Se Tamm, *Etym. sv. ordbok*.

[13] Se Noreen, *Sv. etymologier*, s. 54.

moltiga o. d. (ä. nsv. *mord, moohl*[1]), *myling* 'barn lagt å lönn'[2], *Nolhaga, ovålig* (se III, 221, 224), *skola* (fsv. *skordha*) 'fastkila'[3], *sköl* (fsv. *skyrdh* 'skärning', nu *skörd*) 'spickfyllnad i berg'[2], *stel* (isl. *stirþr*, se III, 202), *svål* (fgutn. *svarþr*), delvis *utböling* (ä. nsv. *utbörding*)[2], *Valbo*[4], fy eller tvi *vale* (ä. nsv. twij *warde*, även trå *wåle*[5]), *vulen* (se III, 105), familjenamnet *Wåhlin* från *Vårdnäs*, *våla* sig (se III, 221, 224), *vålnad* (fsv. *vardhnadher*, se III, 148), *Zegolsson* (se III, 183), *Åmål* (fsv. *Āmordh*). Dessutom träffas *l* i vulgär stockholmska, t. e. *gål, gäle* m. m.

Jfr sådana »omvända skrivningar» som hö-, vatten-, ängs- och kanske, åtminstone delvis, biskops-, kaplans-, klockare-, präst*bord* för *-bol* (se SAOB, B 3903) eller ortnamn på *-s-gärde* för fsv. *-skiælf* såsom *Höns-, Los-, Vissgärde*; jfr ock det i ä. nsv. rätt vanliga *bardberare* för *balberare* 'barberare', delvis väl genom inverkan av det synonyma *bardskärare*[7].

2. *rs* och *ʟs* övergå — möjligen genom ett mellanstadium *rʂ* (se I, 431), resp. *ʟʂ* — till *ʂ*, resp. *ʂ* (båda tecknade *rs*) i nästan alla dialekter, där *r* icke är »skorrande», och som äga »tjockt» *l* (*ʟ*). Övergången är styrkt redan från omkring 1500[8] genom förväxlingar av *ls* och *rs* såsom (med

---

[1] Columbus, *Orde-skötsel*, Hesselmans uppl., s. 64.

[2] Se Hellquist, *Sv. etym. Ordbok.*

[3] Se Noreen, a. st., s. 63.

[4] Se *Sverges ortnamn*, SOÄ XVIII, 2.

[5] Se Hellquist, a. st., s. 1015.

[6] Se Hellquist, a. st., s. 770.

[7] Se Andersson, a. st., s. 42, och SAOB.

[8] De skäl som Kock, Arkiv f. nord. fil. IX, 264 och där citerad litteratur, anfört för att »dylika supradentaler förekommit redan i fsv.» äro ohållbara, liksom ock Sjöros likartade antaganden, *Äldre Västgötalagen*, s. 117 och där citerad litteratur. Omvänt kan man näppeligen av Aurivillii ord (*Cogitationes*, s. 113), att *nors, torsk, först, störst, värst* o. d. hade »duriorem ac majori cum agitatione lingvæ conjunctum» uttal än t. e. *bar, fara* o. d., sluta, att övergången ännu omkr. 1700 ej inträtt; ty han avser möjligen blott att framhålla vokalens korthet.

ls för *rs*) *fimmelstång* jämte *fimmerstång* (baltisk ty. *fiemerstange*, estsv. *faimar*)[1] eller (med *rs* för *ls*) *Barsten* (runsv. *Balastin* Malsta), *Gottersbacken* för ä. nsv. *Gottolzbachan*[2], *Inghersdaal* redan 1500 för ä. *Ingelsdaall*[2], *Karsvalla* (fsv. *Kalfsval*)[3], *Marstrand* (fno. *Malstrandir*)[4], *Mogors* 'Moguls'[5], *Nalavi* (fsv. *Nærdhæwi*), *Snaversrud* (ä. nsv. även *Snauelsrudh*)[6], *säghersthen* (fsv. *sæghilstēn*) 'magnet'[7], *urspegel* (lty. *ūlenspiegel*) 'ulspegel'[8]. Ännu mera bevisande äro förväxlingar av *rs* och *rsch* eller *rge* såsom på 1600-talet *marsera*[9] 'marschera', *Warso*[10] 'Warschau', resp. *skeersant*[11] 'sergeant', *särs* (fra. *serge*) 'sars'[12], eller omvänt *Terschère* för *Terserus*[13]. Numera är *ş* för *rs* — men icke *rrs* (se I, 426) — i rsp. allmänt, *ŀs* däremot (utom i *Marstrand* m. fl. ortnamn) utbytt mot *ls* med »tunt» *l*.

3. *rt* och *ŀt* ha övergått — möjligen genom ett mellanstadium *rţ*, *ŀţ* (se I, 431) — till *ţ*, resp. *ţ* i de under 2 ovan nämnda dialekterna och vanligen i rsp. (se I, 420). Övergången kan för Västergötland förläggas till åtminstone början av 1300-talet på grund av förväxlingar av *lt* och *rt* såsom *Ärtingen* m. m. till fsv. *æl(f)t* 'svan'[14], men

---

[1] Se Danell, *Nuckömålet*, s. 152.

[2] Se Sahlgren, *Skagershults sockens naturnamn*, s. 74.

[3] Se *Sverges ortnamn*, SOV XIII, 22.

[4] Se Lindroth, *Bohusläns härads- och sockennamn*, s. 87 ff.

[5] Se E. Olson, *Studier över pron. den*, s. 114.

[6] Se *Sverges ortnamn*, a. st., s. 26.

[7] Se Lindroth, *J. Th. Bureus*, s. 222 not 2; Dahlgren, *Glossarium*.

[8] Se Hellquist, *Sv. etym. ordbok*.

[9] Se Agneta Horn, E. Friès uppl., s. 207 (4 gånger); Andersson, a. st., s. 74 not.

[10] Se Agneta Horn, a. st., s. 226. Karl XII har nästan alltid *Warsau*.

[11] Se Noreen, *Inledning* till *Columbus Ordeskötsel*, s. XII f.; Andersson, a. st., s. 73.

[12] Se Andersson, a. st., s. 74 not.

[13] Se Läffler, Nystavaren II, 135 noten.

[14] Se Noreen, Namn och bygd I, 5 ff.; *Sverges ortnamn*, SOA XI, 143 f. (jfr även, XIX, 171).

är för övriga nejder svår att till tiden bestämma, eftersom den ej haft till följd någon ändring av ortografien. För Västergötland är den väl ytterligare styrkt genom Hofs [1] uppgift, att hans landsmän i t. e. *art*, *bort* (till *böra*), *bårt* (till *borta*), *giort*, *hiort*, *hiärta*, *hört*, *schorta* 'skjorta', *stort*, *swart*, *tårrt* 'torrt', *wakkert* uttalade — vilket han visserligen ogillade — *r* såsom *hl* (dvs. ḷ). Då det nämligen icke gärna kan tänkas, att *r* här verkligen övergått till »tjockt» *l*, så måste väl Hof med sin beteckning *hlt* avse ṭ eller möjligen ḷṭ, vilket han lätt kunde komma att göra, eftersom ḷṭ tydligen i hans dialekt, liksom i många nutida, i ljud sammanfallit med *rt*; han uppger t. e. [2], att *tålt* uttalades *tohlt*.

4. *rl* har i rsp. uti många ord alternativt övergått till ḷ (fortfarande tecknat med *rl*), t. e. *jarl*, *porla*, *sorl* m. m. (se I, 434). Övergången torde ej ha inträtt förr än omkr. 1800, åtminstone ej i Uppland [3] och Göteborg (för vilket Weste uppger ett alternativt uttal *kärrlek* [4]).

5. *rd* — i den mån det återinträtt i stället för ḷ (se ovan 1) — har i de ovan under 2 nämnda dialekterna och vanligen i rsp. övergått till ḍ (fortfarande tecknat *rd*). Företeelsen tycks vara skäligen sen, eftersom ännu Weste anger uttalet *särrdeles* och alternativt *lörrdag*, och eftersom *r*(*r*)*d* ju ännu ej sällan höres i oratorisk stil och nästan alltid i sång.

6. *rn* har i de ovan under 2 nämnda dialekterna samt vanligen i rsp. övergått till ṇ (fortfarande tecknat *rn*). Övergången har troligen skett jämförelsevis sent, ty åtminstone omkr. 1700 synes *rn* ej ännu ha sammansmält till ett enhetligt ljud, att döma av talrika hos Aurivillius, Holmström, Rudbeck m. fl. uppträdande skrivningar som *baren*, *jären*, *björen* o. d. för *barn* osv., varom se närmare ovan s. 12 f.

---

[1] *Dialectvs*, s. 39.

[2] *Dialectvs*, s. 293.

[3] Se Hesselman, Språk och stil IV, 112.

[4] Se Beckman, a. st. XI, 244.

7. I många nsv. dialekter träffas sporadiskt en övergång från *r* till *ɭ* (sällan *l*), ofta genom dissimilation i följd av ett annat *r* i samma ord[1]. Spår härav i äldre litteratur och nutida rsp. (där *ɭ* naturligtvis förfinats till *l*) äro t. e. ä. nsv. *Balkar(e)by* (fsv. *Berkarllaby*) 'Barkarby', ä. nsv. *besmal* (fsv. *bismare*) 'besman' (se SAOB), fisknamnet *bjälk* jämte *bjärk* 'björkna' (se SAOB), *Bjälkarum* (fsv. *Biærkærūm*), sjönamnet *Bjälken* (invid fsv. *Biærchasæter* 'Barksätter'), *blankard* jämte *brankard* 'skalm o. d.' (se SAOB). ?*glunka* jämte *grunka* (så t. e. Grubb, Columbus, Lind, Sahlstedt, Weste; fsv. *grunka*)[2], *klita* Spegel, Lind 'krita', *palm* Lind m. fl.[3] 'parm' (fi. *parmas*; väl beroende på förblandning med ä. nsv. *palm* 'handsbredd' från lat. *palma*), *rol* Stiernhielm (Hercules), Wecksell[4] jämte *ror* (mlty. *rōr*) 'roder', *vial* jämte *viar*[5] 'Lathyrus silvestris, Vicia cracca'[6].

8. *r* ersättes i barnspråk ofta av *j*. Härifrån härleda sig sådana hypokoristiska namn (se V, 393) som *Eje* 'Erik', *Kaja*, *Kajsa* 'Karin', *Moje* 'Morits', *Peje* 'Per' o. d.

9. På dissimilation beror väl det enstaka fallet $r > n$ i *Domnarvet* (fsv. *Domara arfvet*).

10. *ɭ*, som ännu på 1600-talet var i fullt bruk uti de flesta landsändar, ehuru icke hos »Hof-folke» (se ovan s. 294 f. och I, 453), börjar på 1700-talet allmänneligen utbytas mot det såsom »finare» ansedda *l* (jfr ovan 1) och gäller numera som rent dialektalt, ehuru visserligen ännu stundom uppdykande inom rsp. I dialekterna är det fortfarande ytterst vanligt (se I, 454).

11. *l* (väl i allmänhet äldre *ɭ*) har i många dialekter

---

[1] Se S. Landtmanson, Sv. landsm. B. 1, s. 66 ff. och där citerad litteratur; Wessén, Namn och bygd XI, 163 och 157 med not 3.

[2] Se Noreen, *Sv. etymologier*, s. 30; annorlunda Hellquist, a. st.

[3] Se Falkman, *Om mått och vigt* II, 95 och 113.

[4] Se Mörne, *Nya Wecksell studier*, s. 239.

[5] Se A. Lyttkens, a. st. II, 629, 633, resp. 642 f.

[6] Se Hesselman, *Sv. studier till G. Cederschiöld*, s. 408 ff.

sporadiskt utbytts mot *r*[1], oftast genom dissimilation i följd av ett annat *l* i samma ord (jfr ovan 7). Sådana i litteraturen anträffade fall äro t. e. *akerkula* (se SAOB; sv. dial. *akelkula* till *ankel*) 'fotknöl', *armbåge* (ä. nsv. *almboge* — se SAOB — till *aln* i den ursprungliga betydelsen 'underarm'; väsentligen folketymologisk ombildning efter *arm*), *fallera'* jämte *fallala'* (se SAOB), *farbolan* jämte *falbolan* (fr. *falbala*; se SAOB) 'klänningsgarnering', vulgärt *karborkalk* för *karbolkalk*, *krake* jämte *klake*[2] (isl. *klake*) 'tjäle', ä. nsv. *pregiel*[3] för *plejel* (lty. *plegel*) 'slaga', (lustig)*ture* jämte ä. nsv. *tule*[4] (kanske förblandning med mansnamnet *Ture*), *valmar* (genom dissimilation av fsv. *valmal*, jfr § 56, B, 4).

12. *l* > *n* beror väl på dissimilation i *snyffel* (ty. *schlüffel*)[5] och kanske i *finurlig* (till *filur*?[6], väl under påverkan av *fin*). I *konfonium* för *kolofonium* (ty. *kolophonium*) har väl inflytande från de många orden på *kon-* (t. e. *konfekt, konfityrer* o. d.) gjort sig gällande).

13. *n* har övergått:

a) Alltsedan fsv. tid[7] till *m* före *b* och *p*, då association ej hindrat, t. e. *Ambjörn* (ä. fsv. *Arn-*, y. fsv. *An-*, *Ambiørn*), *armbåge* (fgutn. *alnbugi*, ä. nsv. *almboghe*, nsv. *armbåge*, se ovan 11), *Beckomberga* (fsv. *Beknabergha*[8]), ä. nsv. *Gumborgh* (fsv. *Gunborgh*), *hambo* '*Hanebo*polska', *Klamby* (fsv. *Klandby*[9]), *ombord* (engl. *on board*), ?*plumppapper* av ä. *plånpapper* (folketymologisk ombildning)[10], *Rickomberga*

---

[1] Se t. e. Landtmanson, a. st., s. 68 f.

[2] Se E. Olson, Språk och stil V, 156.

[3] Se E. Noreen, *Ärtemarksmålets ljudlära*, s. 74 not c.

[4] Se Hjelmqvist, *Förnamn och familjenamn*, s. 303 ff.

[5] Se E. Olson, a. st., s. 165.

[6] Annorlunda Hellquist, a. st.

[7] Se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 277, 1.

[8] Se Kock, Sv. landsm. XIII, 11, s. 28.

[8] Se Hellquist, *De sv. ortnamnen på -by*, s. 35.

[10] Se Lindroth, Festskrift till Söderwall, s. 147 ff.

(fsv. *Rikonaberga*), *Tumberg* (fsv. *Tunbergha* [1]). Se för övrigt om sandhi II, 19.

b) Till »ng»-ljud (*ŋ*, *ȝ*) före *g* och *k*, då association ej hindrat, t. e. *anka* (till *and*), *fränka* (till *frände*), *fänkål* (stavat *fengkål* 1597, *fängkål* Lind, Weste I, 597 o. a., ä. nsv. *fännekål* m. m., lat. *foeniculum* [2]), (för)*sinka* (ä. nsv. *seenka*), *stånka* (till sv. dial. *stånda* 'tunna' [3]). Se vidare om sandhi II, 19 f., t. e. (vacklande) *ingå*, *enkom* o. d. — yngre lånord delta i övergången, i den mån de bli införlivade med svenskan, t. e. *delinkvent*, *enklitisk*, *konkav*, *konkret*, *konkurrens*, *kvinkvennium*, *mankill*, *nankin*, *nomenklatur*, *parenkym*, *synkope*, *synkretism*, nästan alla vacklande.

Anm. *nj* och *jn* övergå i vissa dialekter, t. e. i Värmland, till »ng»-ljud. Spår härav i rsp. äro *Bryngel* (fsv. *Bryniulf*) och *Bryngelsson*, *ådekolong* (lär i Stockholm vara vanligare än *-onj* [4]), Dahlstiernas *vängde* 'vänjde'; resp. familjenamnet *Weinberg* (uttalat *väŋŋbärj*) och i Värmland *Heintz*, uttalat *häȝȝs*(*t*).

§ 57. *S*-ljudet.

1. *sj* har, åtminstone på sina håll, redan i y. fsv. sammansmält till ett enhetligt *ʃ*-ljud, t. e. *sju*, *själ*, *sjö*, *hässja*, *ryssja* o. d. Företeelsens höga ålder framgår väl av sådana fsv. skrivningar som *siæliker* jämte *schæliker* för *skæliker* [5]. På 1600-talet är tydligen övergången allmänt genomförd, ty förväxlingar av *si*, *sk*(*i*), *ch*, *j*, *rs* och *ls* såsom tecken för *ʃ*-ljud äro då synnerligen vanliga, t. e. *siorta* 'skjorta' [6], *siuter*

---

[1] Se *Sverges ortnamn*, SOÄ VIII, 254 och XX, 16.

[2] Se A. Lyttkens, a. st. I, 480 ff.

[3] Se Hellquist, *Sv. etym. ordbok*; jfr dock även Kock, *Sv. ljudhistoria* V, 186.

[4] Se A. Malmstedt i Moderna språk 1924, s. 91 f.

[5] Se Noreen, a. st. § 278.

[6] Se Noreen-Lundell, *Visbok i 4:o*, s. 63.

'skjuter'[1], *Siafwer* (så!) 'Schäffer'[2], *utsiäller* 'utskälld', *siörtet*[4] 'skörtet', *sie* 'ske' Karl XI[5], *Sköby* 'Sjöby'[6], *skiön* 'sjön'[7], *skäl(en)* 'själ(en)' Stiernhielm (3 gånger)[8], *sioccolade* 'choklad' (se SAOB), *es(s)iapera* 'echappera' (se SAOB), *prosject* 'projekt'[9], *Gårsiö* och *Gålsiö* för ä. *Gåsesiö*[7]. Detsamma framgår av Stiernhielms uttalande[10], att »s aspiratum» (dvs. *ʃ*-ljud) . . »auditur in vocibus Siäl, Sielf etc., quas qvidam ex vulgo efferunt propemodum ut Schiäl, Schielf» (varmed möjligen avses ett mellanstadium *ʃj*-, ungefär som nu i norskan[11]), och likaså av Hiärnes[12], att »hoos Frantzoserna låter *g* för *e* och *i* nästan som *sie*», och att »Frantzoser pronunciera *j* som ett ganska lindrigt *sie*», varvid han varnar för att uttala fra. *je* med »skarpt *sch*». Från 1700-talet må citeras förväxlingar som *siäg* 'skägg'[13], *siöttlar* 'skyttlar'[14], *skäl* 's(j)äl'[15] och *skiälar* 's(j)älar'[16], *skiunga* 'sjunga'[17], *siönnerös* 'generös'[9], *siåklad* och *cioklad* 'choklad' (se SAOB). Heldmann[18] säger: »*siette, siu, siäl* sage *schette, schu, schäl*», och Hof skriver *schungka* 'sjunka', *schälas* 'själas, dö', *schälw* 'själv'[19] samt

---

1 Se Noreen-Lundell, a. st., s. 111.
2 Se Agneta Horn, a. st., s. 206.
3 Se *Lejonkulans dramer.*
4 Se Bolinus, *En dagbok*, s. 49.
5 Se Hist. handl. N. F. I, 67.
6 Se *Sverges ortnamn*, SOÄ IX, 2, s. 53.
7 Se Sahlgren, a. st., s. 73 ff.
8 Se Tamm, *Valda skrifter av G. S.*, s. 30 och 22.
9 Se Hellquist, a. st.
10 Se Lindroth, *J. Th. Bureus*, s. 212 f.
11 Se J. Storm, *Englische Philologie*, 1. aufl., s. 4 not 1.
12 *Orthographia svecana*, s. 39 och 43.
13 Se Hjelmqvist, a. st., s. 303 noten.
14 Se Fataburen 1911, s. 85.
15 Se E. Olson, a. st., s. 149 och 155.
16 Se Götlind, *En västgötabok*, s. 61.
17 Se Levertin, *Gustaf III som dramatisk författare*, s. 23.
18 *Versuch einer schwed. Grammatica*, s. 10.
19 *Dialectvs.*

schö, schuk, schäl [1], uttryckligen betonande, att (*skepp, skiorta*), *sjuk* o. d. uttalades med samma enhetliga ljud som ty. *sch*, fra. *ch* och engl. *sh*. Om *sj* i unga lånord och sammansättningar se ovan s. 7 och 26. — Om *sk* och *skj* > *ʃ* se § 61, A, 2.

2. *stj* har ävenledes — möjligen genom ett mellanstadium *sʂ* (jfr § 61, A, 2) — sammansmält till ett *ʃ*-ljud. De älsta spåren härav har jag träffat på 1600-talet i och genom förblandningar av *si* och *sti* såsom hos Bureus *morgonsiernan* [2] och *Crisiarn* (2 gånger) 'Kristian' [3], vidare i ortnamnet *Siernholt* 1654 'Stjärnhult' [4], i Lejonkulans dramer *siälas* (och *skiälas*) för *stjälas* och hos Salberg »*skiorta* eller rättare *stiorta*» [5] (jfr § 61, A, 2). På 1700-talet var *ʃ* redan mycket vanligt, ty Hof säger sig aldrig ha hört annat uttal än *schäla* [6] och uppger, att uppsvenskarna »vulgo» sade *schärna* och *schälk* för *stiärna* och *stiälk* [7]. Härav sluter Hesselman [8] väl med rätta, att Hof känt även ett uttal med *stj*, vilket för övrigt är det enda som Aurivillius [9] känner, och som ännu förekommer t. e. i något äldre Vätö-mål [10] samt ännu i början av 1800-talet hävdas för den högre stilen av Rosenstein och G. Sjöborg (m. fl.? [11]), men som på Rydqvists tid var även i »högtidsspråket» sällsynt utom i *stjuf-* jämte *styf-barn* o. d. Om nutida vacklan i några ord mellan *ʃ* och *sti* (t. e. i *Kristianstad*) se ovan s. 7, mellan *ʃ* och *st-j* (t. e. i *västgöte*) se ovan s. 26.

---

[1] *Sw. Språkets Rätta Skrifsätt*, s. 98 ff.

[2] Se KLEMMING i Samlaren V, 20.

[3] Se KLEMMING, *Sv. medeltids dikter*, s. 473 f.

[4] Se *Sverges ortnamn*, SOÄ IX, 1, s. 69.

[5] Se ANDERSSON, a. st., s. 73.

[6] *Dialectvs*, s. 75.

[7] A. st. s. 102, resp. 276.

[8] Språk och stil XI, 78 ff.

[9] *Cogitationes*, s. 89.

[10] Se SCHAGERSTRÖM, Sv. landsm. II, 4, s. 38.

[11] Se HESSELMAN, a. st., s. 79 f.

TREDJE KAPITLET.

Kakuminaler[1] och velopalataler.

§ 60. *G*- och *Gh*-ljuden.

A. *g* övergår:

1. Alltsedan förlitterär tid[2] till *k* mellan kort vokal och *s* eller *t* — ehuru övergången genom association oftast hindras eller stannar på mellanstadiet *ǵ*, *ǵ* (jfr I, 464 och 482, IV, 78 ff., IX, 74, nr 5, och 80) — t. e. *Hedvigs*, *Ludvigs* (jfr I, 461 not 1), *nådigst*, *stormäktigst*, *underdånigst*, resp. *vanligt* m. m. på *-igt*, *bryggt*, *byggt* (fsv. *bykt*), *skyggt*, *snyggt*, *styggt*, *tiggt*, *tryggt* (fsv. *trykt*).

Även efter *t* råkas stundom *k* i *Montgomery* (uttalat *Måĝkåm'ri*); jfr dialektalt (häst)*kula* av *gula* (fsv., mlty. *gul*)[3]. Jfr den »omvända skrivningen» *rotgel*, varom se I, 464. — Efter *s* höres väl vanligen *k* i *pelasger*.

2. Alltsedan förlitterär tid[4], numera dock blott i något vulgär stil, till *ŋ*, *ĝ* mellan kort vokal och *m* eller *n* (jfr II, 15 med not 3), t. e. *byggmästare*, *Dagmar*, *dogmatisk*, *enigmatisk*, *flegmatisk* (jfr II, 15 not 4), *fragment*, *paradigm*, *pragmatisk*, *Phragmén*, resp. *byggnad*, *-ning*, *ögna*. Före *n*, i vilken ställning *g* ju redan i ä. fsv. betecknade »ng-ljud»[5],

---

[1] Se dock ovan s. 288 not 1.

[2] Se Noreen, *Aschwed. gramm.* § 264.

[3] Se Hellquist, a. st.

[4] Se Noreen, a. st. § 258, 1 och anm. 1.

[5] Se Noreen, a. st. § 34, b.

har övergången därför väsentligen av ortoepiska skäl uti nyare lånord genomförts även i högre stilarter, t. e. *dignitet, indignerad, magnesia, magnet, rekognoscera, resignera, signal, signatur, stagnera* och vacklande *agnat, Dagny, Ignatius, mahogny, pregnant, Wagner.*

3. Alltsedan ä. fsv. tid [1] till *j* före tryckstarkt *e, i* (detta även konsonantiskt), *y, ä, ö,* t. e. *get, gifta,* (buk*gjord,* fisk*gjuse, gjuta*), *gyttja, gäst, gök* osv. Utvecklingen har säkerligen gått över *gj,* som ännu dialektalt förekommer, t. e. i Roslagen och Södertörn [2]. Detta är nog det uttal som ännu av uppländingarna Bureus [3] och Aurivillius [4] tillskrives riksspråket, då t. e. Aurivillius yttrar [5], att *g* (och *k*) »molliorem (leniorem) sonum habet in initio syllabæ et vocis aute vocales *e, i, ä, ö, y,* ubi sonat qvasi consonans *j* inter *g* et vocalem seqventem intercederet»; och det avses väl även med Salbergs ord, att *g* (*k*) före *e, i, y, ä, ö* uttalas »lika som *i* vore emellan *g* (*k*) och bemälte vocaler», ehuruväl han på ett annat ställe säger, att *j* har nästan samma ljud som *g,* ett yttrande som tycks snarare passa för ett uttal *dj* [6]. Det nämnda *gj* har nämligen väl närmast övergått till det utvecklingsstadium *dj,* som träffas i vissa dialekter, t. e. dalmålet. Detta stadium förutsättes kanske av *dyttia* 'gyttja' hos Schroderus och i Skuttungemålet [7], som då förlorat *j* genom dissimilation — väl ock anslutning till *dy* — liksom Skuttunge-målets *andeläjin* 'angelägen'. Sista stadiet i utvecklingen, *j,* har väl i vissa dialekter inträtt redan i y. fsv. att döma av skrivningar som *Iorder* för *Giordher* (mansnamn) eller omvänt *giordh* för *iordh*

---

[1] Se Noreen, a. st. § 278.

[2] Schagerström, a. st., s. 35 f.; Tiselius, Sv. landsm. XVIII, 5, s. 102 f.; Hesselman, *Sveamålen,* s. 6.

[3] Se Lindroth, a. st., s. 196 ff.

[4] Se Schagerström, a. st., not 3.

[5] *Cogitationes,* s. 81 (och 95).

[6] Se Andersson, a. st., s. 54.

[7] Se Grip, Sv. Landsm. XVIII, 4, s. 4 och XVIII, 6, s. 154.

'jord'[1]. Från 1600-talet ha vi talrika exempel på dylik förväxling, t. e. Agneta Horn[2] *Giriko* 'Jerichou', Chr. Ekeblad[3] *Iespande* 'gäspande', Verelius *Giättar* 'jättar'[4], Lagerlööf *Envogé* 'envoyé'[4], Dahlstierna *giänkade* 'jänkade' samt *G(i)äll-* för *Jäll-* eller *Hjäll-* i åtskilliga ortnamn[5]. Från början av 1700-talet må anföras Dalins »stavfel» i Argus[6]: *giäsa* 'jäsa', *gäfwa* 'jäva' (även i Lejonkulans dramer), *Giärfwa* 'Järva'. Ett dylikt är numera legaliserat i *jänta* (ä. nsv. och ännu SAOL 1889 *gänta*, Ihre och isl. *genta*). Alltså torde övergången till *j* redan något före 1700 vara tämligen allmänt genomförd, ehuru ännu Pourel de Hatrize (1650 och 1664) och kanske även Hiärne (1716) tillskriva rsp. i denna ställning det 'hårda' *g*[7]. Heldmann (1738) och Hof (1753) säga emellertid uttryckligen, att *g* i *gifva* o. d. uttalas som *j*.

I unga lånord behålles *g*-ljudet till en början, t. e. *gecko, geist, gerillakrig, legend, legymer, urgera, vigör* m. m., framför allt i sådana ord, där stavningen talar skarpt mot ett uttal med *j*, t. e. *guide, gael* (uttalat *gäl*), *game* 'spel i tennis', *guerre* (biljardspel), *guelf, ghetto, gunnrum* (uttalat *gönnrum*). Men i den mån de genom användning (och enklare stavning) införlivas med svenskan, anta de mer eller mindre konsekvent uttalet med *j*, t. e. *Gerhard, letargi, logik, sigenare, sigill*[8]. Och då uddljudande *g* före *e, i, y, ä, ö* i alla av gammalt svenska ord uttalas som *j*, anta lånorden så småningom av ortoepiska grunder detta uttal även före

[1] Se Noreen, a. st. Det alldeles enstaka ä. fsv. *iæff* för *giæf* i de så slarvigt skrivna Lydekini anteckningar torde vara skrivfel, helst samma text annars har (6 gånger) *g(i)æf* eller *gæu-*.

[2] A. st., s. 136 och 223.

[3] Se Swartling, *G. Stiernhielm*, s. 117.

[4] Se Andersson, a. st., s. 54.

[5] Se Sahlgren, Namn och bygd VIII, 149.

[6] Se Lamm-Hesselmans uppl., s. LXXVIII.

[7] Se Lindroth, a. st., s. 204.

[8] I *fotgängare* (mlty. *vötgenger*), *gynna*, *gälbgjutare* m. m. stammar *j*-ljudet från lågtyskan.

trycksvag vokal, åtminstone i uddljud, t. e. (dock vacklande) *gebit, gitarr, gynekolog, german* o. d. [1] (men blott *g* i *gueridon, ghibellin* o. d.; jfr ovan om *guide* osv.), stundom dock även i midljud, t. e. (de vacklande) *augsburgisk, energisk, legion, marginal, original, pagina, vegetarisk.* — Jfr I, 463, där rikare exempelsamling.

Om *g* > *j* i annan ställning än före »len vokal» se nedan B, 2, b, s. 313.

B. *gh* har utvecklats på ännu flere sätt:

1. Alltsedan förlitterär tid, väl över *ch* [2], till *k* före *f, s* eller *t* — ehuru övergången genom association oftast, särskilt efter lång vokal, hindras eller stannar på mellanstadiet *ǧ, ğ* (jfr ovan A, 1) — t. e. *högfärd*; *blygs, blygsel*, fordom-, så *dags* (fsv. *dax*), *dags*ljus och *dagsens* (se IX, 74 f. och 79 f.), ä. nsv. *dröxmål* (se SAOB; till ä. nsv. *dröghsl*, men nu ombildat efter *dröja* 'dröjsmål', *hugsvala* (fsv. *hugxswala*), *högst* (fsv. *høxt*), *krigs-* (se IX, 79 f.), av-, under-, över*lägsen, Sixten* (fsv. *Sighstēn*), *Skacksjö* (ä. nsv. *Skagsiö* [3]), *skogs*eld och *till skogs* (se IX, 79 f. och 85), *slags*mål och allt *slags* (se IX, 80 och 74) [4], *slogs* (av *slåss*), *tilltagsen, tvehågsen, vigsel* (fsv. *vighsl, vixl*), *Voxna* älv, *Voxsjön* och *Voxsätter*

---

[1] I *gemen, gemål* och med midljudande *j angelägen, angenäm, livgeding* m. m. stammar *j*-ljudet från lågtyskan; jfr not 8 å föreg. sida. I det däremot från högtyskan — sålunda med *g*-ljud — lånade *ungefär* förekommer jämte det vanliga uttalet *unjefär* någon gång det strängt ortoepiska *ugefär*, som på sin tid i Uppsala gav upphov åt det vitsiga *unge Fehr* som namn på Fr. Fehrs yngre bror.

[2] Se NOREEN, a. st. § 261, 1. Jfr HIÄRNES yttrande (*Orthographia svec.*, s. 40): »*G* för *t* . . . lyder som *ght*: såsom . . . *digr* mascul.: *digt* neut. . . . Dock om man ville skrifwa *dicht*, wil jag ingen hindra . . . allenast at det skrifwes med aspirato *ch* och ingalunda med *k*, som groft och illa klingar».

[3] Se *Sverges ortnamn*, SOV II, 45.

[4] *Slaksida* Weste jämte *slagsida* (nederl. *slagzijde*) 'lutande sida på fartyg' beror väl väsentligen på förblandning med *slaksida* 'veka livet på djur'.

(ä. nsv. resp. *Vagsnen*, *Wåge siönn* och *Vågsätra*[1], *till vägs* och halv*vägs*; *hagtorn*, *högt* (fsv. *hokta*), *högtid* (fsv. *hoktidh-*), *lagt* (fsv. *lakt*), *lågt* (vanligen med lång vokal och *g*), *sagt* (fsv. *sakt*).

2. Till *j* i flere ställningar:

a) Före konsonantiskt *i*, som med *gh* sammansmälter till ett enhetligt *j*-ljud, t. e. ä. nsv. *blija*[2] (isl. *bligia*; redan y. fsv. *blīgha* efter pres. *blīgher*), ä. nsv. *blyjas*[3] (fsv. *blyghias*, redan y. fsv. *blȳghas* efter adj. *blygher*), *böja* (fsv. *bōghia*), *bölja* (fsv. *bylghia*), *deja* (fsv. *deghia*), *dröja* (fsv. *drōghia*), *dörja* (isl. *dyrgia*), *flöja* (fsv. *flōghia*), *feja* (så Bibeln 1541, isl. *fægia*; ä. nsv. *fäga* från mlty. *vegen*), *följa* (fsv. *fylghia*), *höja* (fsv. *hōghia*), *leja* (fsv. *lēghia*), *löja* (till isl. *leygr*, *-jar* 'glans'[4]), *nöja* (fsv. *nōghia*), *plöja* (fsv. *ploghia*), *röja* 'yppa' (fsv. *rōghia*), *svälja* (fsv. *swælghia*), ä. nsv. *sija*[5] (fsv. *sighia*) och *säja* (fsv. *sæghia*; normalt *säi(j)a* i ä. nsv.[6], där ännu sällan det analogiska pres. *säjer* för *säger* — fsv. *sæghęr* — varav omvänt y. nsv. (alternativt dock redan hos Spegel) *säga*), *sölja* (fsv. *sylghia*), *sörja* (fsv. *syrghia*), ä. nsv. *tija*[7] (fsv. *þighia*; ä. nsv. även *tiga*[8] med *g* från övriga former), *tälja* 'skära' (fsv. *tælghia*), *Tälje* (fsv. *Tælghia*), *töja* (fsv. *tōghia*), ä. nsv. *wija*[9] (fsv. *vighia*, nsv. *viga* efter andra former), *väja* (fsv. *væghia*). Ett skenbart undantag utgör, utom

[1] Se Nordlander, Sv. fornminnesföreningens tidskrift IX, 307 f.

[2] Se Andersson, a. st., s. 59.

[3] Se Åkerblom, *Runii sv. rim*, s. 208, och Dahlgren, *Glossarium*.

[4] Se Noreen, *Fryksdalsmålets ljudlära* § 209.

[5] Se Hellquist, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 83.

[6] Se Hellquist, a. st.; Lindroth, a. st., s. 185; Andersson, a. st., s. 60; Palmér, *Studier över de starktoniga vokalerna*, s. 60.

[7] Se Andersson, a. st., s. 59; Hellquist, a. st.; Åkerblom, a. st.; Noreen-Meyer, a. st., s. 85 r. 22; 86, 5.

[8] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 87 r. 14; 101, 15.

[9] Se Andersson, s. 58; Åkerblom, a. st.; Hellquist, a. st., s. 82 f.; Dahlgren, a. st.; Noreen-Meyer, a. st., s. 7 r. 19.

de redan nämnda *bliga, blygas, säga, tiga* och *viga,* det från isl. sent lånade *fylgja.*

Denna övergång har på sina håll ägt rum redan vid mitten av 1300-talet och sedan raskt spritt sig, såsom framgår av talrika fsv. skrivningar med *i(j)* för *ghi* eller omvänt med *gh(i)* för *i* såsom *bøia, syria, sæia, tælia, þiia* m. m., resp. *byrgha* 'börja', *hylgha* 'hölja', *flȳghia* för *flȳia* 'fly', *døghia* för *dōia* 'dö' m. m.[1]. Då nu G. I Bibel och andra samtida eller något yngre skrifter ha genomgående eller övervägande *fölia, söria, säya, tija* o. d.[2], så torde *ghj* > *j* vara vid denna tid genomfört över största delen av vårt språkområde[3]. Det förefaller då rätt överraskande, att Bureus och ännu Aurivillius — sålunda ett par upplänningar — tyckas känna till ett uttal *ghj,* visserligen jämte normalt *j*[4]. Hos Aurivillius heter det uttryckligen[5]: »*leija* . . *dröja* . . antique *legia, drögia*[6] dicitur». Numera torde sådant ingenstädes förekomma.

b) Efter *l* och *r* — frånsett förbindelserna *lghj* och *rghj,* som redan ovan under a behandlats — t. e. *balja* (da. *balge*) 'skida', *bälg, följd* (fsv. *fylghþ*), *följe* (fsv. *fylghe*), *galge, helg, helgd, helgeflundra, Hälje*bo, -bol, -by, -rud m. fl. ortnamn (fsv. *Hælgha-*), *kolja* (no. *kolga*), *svalg, sälg, talg, älg*; *arg, berg, borg, borgen, burgen, bärga, Börje* (fsv. *Birghir,* varifrån *Birger* lånats), *dvärg, färg, härbärge, karg, korg, märg, Norge* (Bureus *Norje*), *sarga, sorg, Sverge* (Wivallius, Lagerlööf, Aurivillius *Swerie*[7], Columbus ofta *Swerje,* Bolinus

[1] Se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 270 med anm. 2; Kock, Arkiv f. nord. fil. XI, 329 ff.

[2] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 4 r. 30, 33; 5, 12; 6, 32; 7, 19; 11, 20; 13, 40; 14, 8, 33, 34; 15, 5; 25, 15; 41, 18; 85, 22, 23, 31 osv.

[3] Se Andersson, a. st., s. 54 ff.; Lindroth, a. st., s. 185.

[4] Se Andersson, a. st., s. 55: Lindroth, a. st., s. 184 f.

[5] Se *Grammaticæ svec. specimen,* s. 141.

[6] *g* avser här *gh* enligt *Cogitationes,* s. 83 och 85.

[7] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 107 r. 24; 108, 17; Andersson, a. st. s. 54.

Suärie, se IV, 129), *torg*, *varg*, *ärg*. Mycket sällsynta exempel på denna övergång träffas redan i (åtminstone den yngsta) fsv. t. e. (se Söderwall) *balia*, *bæria*, *helie-domom* och[1] *Helie*; jfr omvända skrivningar som *byrgia* 'börja', *vilgiog* 'villig'. Men redan på 1500-talet äro de ä. nsv. exemplen talrika, t. e. *kolia*[2] och en mängd ortnamn på *Hel(l)ie-*, *Hällie-*[3], så att övergången får väl anses då vara genomförd i ett flertal dialekter. Emellertid bibehöll sig *gh* ännu mångenstädes. Bureus tycks ha haft *j* blott före *e*, t. e. *bärjet*, *följer*, *Norje*, men *bärgh*, *hälghon*, *morghon*, *älgharna* o. d.[4], och förmodligen är det *gh* som åsyftas med följande uttalanden[5]: Hiärnes (1716) »när *g* föllier *l*, blijr det . . nästan som *gh* (*swalg*, *talg*» m. m.), Ihres (1742), att *g* i *talg*, *korg* o. d. »ex accurato sermone» har »sonum quendam intermedium» (mellan *g* och *j*), och möjligen Ljungbergs (1756) »*g* låter lösare efter *l*, *r*», t. e. *bälg*, *borg*. Dock har väl rsp. under y. nsv. tid allmänneligen haft uttalet med *j*, ehuru de allra flesta hithörande ord alltjämt skrivas med *g* (jfr ovan). Ett uttal med *g* (enligt 5 här nedan) förekommer blott i följande inhemska ord, vilka sålunda utgöra undantag från den här ifrågavarande ljudregeln, och som väl stamma från de dialekter, där *lgh*, *rgh* (utom före »lena» vokaler) blivit *lg*, *rg*, t. e. i norra Uppland, nordöstra Västmanland, Dalarna och stora delar av Norrland[6]: *helga*, *Helga* (men ä. nsv. även *Helia*[7]), *helgedom* (fsv. *helghodom-*; analogiskt även *Helge* — ä. nsv. också *Hel(l)ie*[7] — och *helgelse*), *Holger* (fsv. *Holmger*;

---

[1] Se Lundgren, Sv. landsm. X, 6, s. 11.

[2] Se Hellquist, *Sv. etym. ordbok.*

[3] Se *Sverges ortnamn*, SOÄ II, 106; VII, 2, s. 110; XIII, 28; XIV, 124; XVI, 132, 150; XIX, 114, 129; SOV II, 31; IV, 4. Jfr ock »stavfel» som *smörgelse* 1614 (Noreen-Meyer, a. st. s. 59 r. 27).

[4] Se Lindroth, a. st., s. 185 ff.

[5] Se Åkerblom a. st., s. 209 f.

[6] Se Hesselman, *Sveamålen*, s. 9, 20 och 28 med not 1.

[7] Se Lundgren, a. st.

ä. nsv. även *Holjer*[1]); *morgon*[2]. — Om *lgh*, *rgh* före *d*(*h*) se här nedan under c.

Då sålunda nsv. *g* efter *l*, *r* i regeln betecknar *j*-ljud, har detta föranlett, att även lånord som aldrig haft något *gh* uttalas ortoepiskt, i den mån de försvenskas, med *j* för *g*. Sålunda ha vi visserligen ännu *g* i *embargo*, *ergo*, *gurgla*, *largo*, men *j* i *borgis*, *märgel* (och *utmärgla*), *orgel*, *märgel*, *spärgel* och alternativt i *alg* (lat. *alga*), *kirurg* o. a. ord på *-urg*, *marg* (lat. *margo*), *superkarg* (jfr I, 481 f.).

c) Mellan *ä*, *ö* och *d*(*h*), t. e. *frejd* (fsv. *fræghþ*), *hejda* (fsv. *hæghþa*); *fröjd* (fsv. *frøghdh*, jfr I, 226), *höjd* (fsv. *hōghdh*), (för)*nöjd*, *slöjd* och en hop imperf. och part pret. av typerna *väjde*, *lejd*, *böjde*, *plöjd* osv. samt de alternativt med *g* (varom nedan 5) uttalade *helbrägda* och blå*ögd* m. fl. på *-ögd*. Några få spår av denna övergång visa sig redan i y. fsv., t. e. *freyd*, *helbreigde*[3], men t. e. G. I Bibel har *fröghd*, *höghd*[4], och Bureus säger uttryckligen, att »fölier *d*, så äret *gh*»[5] och skriver *fröghd*, *högdh* m. m.[6] Annars råkar man i ä. nsv. vanligen skrivningen *gd*, t. e. *frägd*, *hägda* (Lind), *frögd*, *högd*, *nögd*, *slögd* eller imperf. som *legde*, *bögde*, *rögde*[7], men vad *g* här

---

[1] Se Lamm-Hesselmans uppl. av Argus, s. XCIX.

[2] Förr var kanske *rg* vanligare än nu, såsom Åkerblom, a. st., s. 211, antar, emedan Runius rimmar *sorgen* med *morgon*. Men detta bevisar intet och andra av Åkerblom anförda exempel ännu mindre, ty *morgon* kan ju då vara att uttala *morjon* såsom ännu delvis i Södermanland (se Ericsson, Sv. landsm. B. 8, s. 119). Å andra sidan må märkas, att Arvidi icke låter *bärga*, *färga* rimma med *häria*, *färia* o. d., varav dock ej följer, att hans *g* här betecknar *g*-ljud (utan väl snarare *gh*).

[3] Fsv. *feijdh* 'fejd' och *leijde* 'lejd' höra, trots enstaka skrivningar som *feeghd* — tydligen påverkat av fsv. *fēgher* 'dödsdömd' — och *le*(*y*)*gdhe*, ej hit, ty dessa ord äro lån från mlty. *veide* och *leide*.

[4] Se Andersson, a. st., s. 56.

[5] Se Lindroth, a. st., s. 88.

[6] Se Lindroth, a. st., s. 188.

[7] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 10 r. 8; 11, 21; 13, 1; 14, 2; 26, 26; 49, 13; 53, 33; 56, 31; 74, 21; 96, 26; 97, 12; 102, 18; 105, 22, 24, 36;

har för ett ljudvärde är ofta svårt att avgöra. Än betecknar det *gh* såsom väl hos Aurivillius, som uttryckligen säger [1], att *g* mellan vokal och konsonant är *gh*, och att imperf. till »*sörija, leija, dröja*» heter »*sörgde, legde, drögde*» (där *g* betyder *gh*, se ovan s. 311 not 6). Likaså väl hos Hiärne, som anser *g* i *följde* vara »lindrigt aspiratum» [2]. Hos något yngre författare kan det betyda *j* (såsom ännu i *helbrägda*, blå*ögd* o. d., som väl oftast uttalas med *j*), t. e. hos Dalin, som i Argus [3] har än *böijde*, än *bögde*. Men i de allra flesta fall ha vi väl här att göra med verkligt *g*-ljud. Så är nog förhållandet hos Runius, som rimmar *bögd* (av *böja*) och *förnögd* med *dygd* [4], och det framställes snarast som det vanliga av Ihre, då det heter, att »*g* ante *d* auditur in participiis . . *legd, sagd, bögd, följd, sörgd*», under det att han på ett annat ställe yttrar, att *g* före *d* »sæpe sonum proprium retinet», dvs uttalas som *g*, i de annars med *j* uttalade »*frögd, bögd, fegd, legd*» [5]. Detta innebär väl, att på Ihres tid de i ä. nsv. så ytterst vanliga imperf. och part. *bögd, -e, drögd, -e, följd, -e, högd, -e, legd, -e, nögd, -e, plögd, -e, rögd, -e, svälgd, -e, sörgd, -e, tälgd, -e, tögd, -e* vid sidan av inf. *böija, dröija* osv. [6] nu börjat rätt allmänt utbytas mot de efter inf. ombildade *böjde* (jfr Dalins ovannämnda *böijde*), *dröjde* osv. Huru fast rotade dessa *g*-former dock en gång varit, framgår därav, att de givit upphov till en mängd analogibildningar i motsatt riktning, t. e. *rögd* till *rö(d)ja* efter *rögd* : *rö(g)ja* 'yppa', *förtälg* till *förtälja* efter *tälg(de)* : *täl(g)ja* 'skära', *dölgde, hölg(d), sk(i)ölgd(e)* till *dölja, hölja, skölja* efter *följde* :

108, 20; 114, 22; 125, 11; 128, 11; 150, 21; 169, 1, 12 m. m.; Åkerblom, a. st., s. 208 f.

[1] Se *Cogitationes*, s. 83, resp. *Gramm. sv. specimen*, s. 141.

[2] Se Åkerblom, a. st., s. 209.

[3] Se Lamm-Hesselmans uppl., a. st.

[4] Se Åkerblom, a. st., s. 208.

[5] Se Åkerblom, a. st., s. 210.

[6] Se v. Friesen, *J. Syrachs bok*, s. XIV; Åkerblom, a. st., s. 208 f.

följa[1] o. d., hos Tiällmann *tälg, välg,* Salberg *bög, drög, dölg, hölg, sörg* m. m.[2], Wivallius *sörga*[3], ja ännu Linné *dröga* (se SAOB). Dessa *g*-former äro nog i de allra flesta fall att likställa med de i många uppsvenska och finländska dialekter förekommande, genom analogi uppkomna uttalsformerna *välger, skölger*[4], *dröga, plöga, skilga, följa* o. d.[5]. Ja, även ren ljudsubstitution av *gd* för *jd* tyckes förekomma i sådana fall som *fegd* 'fejd' (t. e. hos Ihre uttalat med *g*, se ovan[6]), *legd* 'lejd' (jfr fsv. *legdhe,* se ovan s. 313 not 3),? *negd* 'nejd' (t. e. hos Runius[7], *nägd* hos Columbus; jfr nedan under d, s. 316).

De, såsom vi sett, förr så vanliga formerna med *gd* stamma ytterst från de många trakter, t. e. stora delar av Värmland, Dalarna, Västmanland, Uppland, Norrland och Finland, där *gh* före *d(h)* redan i ä. fsv. övergått till *g*[8] och sålunda var uteslutet från övergången till *j*. Av detta *g* ha vi emellertid, påfallande nog, i nutida rsp. intet enda fullt säkert exempel kvar mer än möjligen det alternativa (dock mindre vanliga och väl blott ortoepiska) *g*-uttalet i det arkaistiska *helbrägda,* ty de övriga få fallen som kunna höra hit, nämligen *vägd, -e, ägd, -e* och (de vacklande) orden på *-ögd,* kunna ju ha lånat sitt *g*-ljud från *väga, äga* och *öga.*

d) Mellan två »lena» vokaler har *gh* blivit *j* (som sedan efter *i* och *y* kan bortfalla) i många dialekter, t. e. i Värmland, Dalarna, Uppland, Norrland, Finland, Estland[9].

---

[1] Se Åkerblom, a. st.

[2] Se Andersson, a. st., s. 57, där dock *g*, säkerligen med orätt, antas beteckna *j*.

[3] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 108 r. 14; jfr kanske det ovan, s. 312 not 3 anförda *smörgelse.*

[4] Se Isaacsson, *Om södra Fjärdhundralands folkmål,* s. 86.

[5] Se Hesselman, a. st., s. 29.

[6] Jfr ock Lindroth, a. st., s. 189 not 1.

[7] Se Åkerblom, a. st., s. 209.

[8] Se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 258, 2, b.

[9] Se Lidén, *Blandade språkhistoriska bidrag* I, 36 och där citerad litteratur.

Spår härav träffas först i den allra yngsta fsv., t. e. *atløije, eighin, fiskeleie, moyelikith, neylikæ* (mlty. *negelken*) 'nejlika', *wielss* (ä. fsv. *vīghilse*). I ä. nsv. äro däremot sådana former alltifrån Ol. Petri rätt vanliga, t. e. i följande ord, som ej längre uttalas med *j*, om de överhuvud tillhöra rsp.: *benäyin* (fsv. *benæghin*)[1], *ey(g)en* (*eigen* m. m.) 'egen'[2], *fäjin* (fsv. *fæghin*) 'glad'[3], *lönskaleye*[1], *sniell* Lex. Linc. (fsv. *snighil*) 'snigel', *spejel* Columbus[4], *träijen*[5] 'trägen', *tyijel* (*tyel, tyl*) Aurivillius[6] 'tygel', *weyen*[7], *wijewatn*[8] 'vigvatten', *Äjil*[9] (fsv. *Æghil*) 'Egil'. Andra fall såsom *böyelse, böyer, dröijer, fölier, leijer, röijer, seyer, sörier, tilseyelse, wijer*[10] bevisa ingenting, eftersom deras *j*-ljud kan vara överfört från inf. *böja, dröja* osv., som vida tidigare fått *j* av *ghj* (se ovan a).

I nutida rsp. finnas följande exempel på denna dialektala utveckling: *dagsmeja* (ä. nsv. *-mäien*, isl. *-megen*, se SAOB), *dejlig* (fsv. *dæghelīker*, ä. nsv. *dägelig, dejelig*[11]), *flöjel* (fsv. pl. *fløghla*, ä. nsv. *flögel*), *löje* (fsv. *lōghe*, ä. nsv. *löie* Synon. lib.), *löjlig* (fsv. *lōghelīk*, ä. nsv. *löjeligh* Bureus), *möjlig* (fsv. *møghelīker*, ä. nsv. *omögeliga*[12]), *nejd* (ä. nsv. *negd, nägd, neigd* från mlty. *nēgede*; jfr ovan under c, s. 315), *nej-*

---

[1] Se Palmér, *Studier över de starktoniga vokalerna*, s. 78.

[2] Se Palmér, a. st.; Noreen-Meyer, a. st., s. 128 r. 16; Dahlgren, *Glossarium*; SAOB.

[3] Se Åkerblom, a. st., s. 207; Noreen-Meyer, a. st., s. 87 r. 28.

[4] Se Noreen, *Inledning* till Columbus Ordeskötsel, s. XII; jfr Palmér, a. st., s. 62 f. och 79.

[5] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 87 r. 26.

[6] Se *Cogitationes*, s. 44; Dahlgren, *Glossarium*.

[7] Se Lindroth, a. st., s. 197; Palmér, a. st., s. 78.

[8] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 140 r. 16.

[9] Se Lindroth, a. st.

[10] Se v. Friesen, a. st.; Åkerblom, a. st., s. 208 f.; Hellquist, *Studier i 1600-talets sv.*, s. 83; Palmér, a. st., s. 80; Noreen-Meyer, a. st., s. 41 r. 18; 85, 31; 115, 16, 23, 27; 159, 8; SAOB.

[11] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 75 r. 23; 169, 21; Hellquist, a. st., s. 115; SAOB.

[12] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 141 r. 14.

lika (ä. nsv. *näghlika* från mlty. *negelken*), *nejonöga* (fsv. *neghinōgha* från mlty. *negenōge*, ä. nsv. *negen-*, *neyenögha*), *nöje* (fsv. *nōghe*).

Från de, företrädesvis sydligare, dialekter, där *gh* före *e*, *i* blivit *j* även efter »hård» vokal, stamma några sällsynta fall såsom ä. nsv. *krojen*, *trojen*, *slaijes* 'slagits', y. nsv. *slaje* 'slagit'[1], v. Brauns »du som har mitt hjärta *taji*, du som det i bojor *slaji* . . du har mej grymt *bedraji*».

e) Slutljudande efter »len» vokal i trycksvag stavelse har *gh* i ä. nsv. blivit *j*, t. e. *dej* (y. fsv. *thegh*, ä. nsv. *degh*, *dej*, se SAOB, D 2301), *mej* (y. fsv. *megh*, ä. nsv. *meij*[2]) och *sej* (y. fsv. *segh*) allmänt vardagliga vid sidan av de högre ortoepiska *dig*, *mig*, *sig* (se III, 388 not 1). Från dialekter, som i likhet med danskan ha slutljudande *gh* > *j* även efter tryckstark vokal stamma enstaka fall som *dröj* för *drög* 'arbetssläde' (se SAOB), *wey*[3] 'väg'.

3. Före *n* har *gh* visserligen i allmänhet övergått till *g*, varav sedan »ng»-ljud (skrivet *g*) redan i förlitterär tid[4]. Men icke förty synes *ghn* åtminstone alternativt ha bibehållits långt ned i tiden uti vissa trakter, t. e. Uppland och Södertörn (i Finland däremot *gn*)[5]. Detta framgår tydligt av sådana uppgifter som Bureus' att »fölier *n* så äret *gh*» och hans skrivning *dyghn*, *reghn*, *välsighna* m. m., Aurivillius' att *g* har »molliorem sonum» (dvs. *gh*) »ante *n* ut *agnar*, *egna*» osv., ehuru han[6] medger, att *ng* var det vanligare uttalet. Hiärne har i allmänhet *gn*, men dock *ghn* i sådant som *moghna* o. d., tydligen på grund av anslutning till

[1] Se Lindroth, a. st., s. 203; Hellquist, a. st., s. 83; Grip, Språk och stil I, 152.

[2] Se Noreen, a. st., s. XI; Åkerblom, a. st., s. 178.

[3] Se Hellquist, a. st., s. 82.

[4] Se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 258, 1; jfr ovan A, 2.

[5] Se Hesselman, a. st., s. 23; Lindroth, a. st., s. 183 f.; Hiärne, *Orthographia*, s. 40.

[6] *Cogitationes*, s. 85 f.

moghen o. d. Salberg tycks ha *gn* i dylika fall[1], liksom vi nuför tiden, t. e. *dragna, förplägnad, lagning, mogna* o. d. samt flera vacklande (se II, 15).

4. I åtskilliga dialekter, t. e. i Värmland, Närke, Västmanland, Gästrikland, Uppland, Södermanland, Finland, har *gh* efter »hård» vokal i y. fsv.[2] sporadiskt övergått till *w* (som efter *u* kan försvinna), varav senare enligt § 55, C, 1 blivit *v*. Spår härav i nsv. litteratur äro *Avesta* (fsv. *Aghastadh*), *Båven* (runsv. dat. *Bagi*, ä. nsv. *Bågen*[3], men i traktens dialekt ännu *Båghen*[4]), ä. nsv. *duffze* (se SAOB; fsv. *dughse*) 'dugande', *juver* (fsv. *iugher, iūver*, jfr III, 252), *Lovö* (fsv. *Lōghø*), *ruva* 'ligga på ägg' (ä. nsv. *ruga, rua*[5], Ihre *ruga, rufwa*; jfr III, 259), ä. nsv. *Skaffuen* för *Skagen*[3], (hö)*tjuva* jämte *tjuga* (fsv. *tiugha, tiuffwa*, vartill »Sven tjuguskägg»[6]), ä. nsv. *trufva*[7] (fsv. *þrūgha, thruffua*) 'truga', ä. nsv. sjönamnet *Åskawen*[8]. Linnés *wäfweredsblad* 'Plantago major'[9] utgår ej direkt från fsv. *vægbredsbladh*, utan från Skåne-dialektens *vebre-, veverblad*[10] och hör alltså ej hit.

5. I alla övriga fall har *gh* blivit *g*, men vid rätt olika tid i olika ställningar[11]. Efter *dh* har *g* allmänneligen inträtt redan i älsta fsv. (dock ej i ä. västgötalagen), ja delvis förlitterärt, t. e. *glödga, stadga, vredgas* osv. (fsv. *glōdhga* osv.). Före *dh*, utom vanligen då *ä, ö* gå förut (varom se ovan 2, c), inträder *g* under ä. fsv. tid, t. e. *blygd, bragd, dygd, fogde, lagd, vigd* o. d. Efter icke helstark vokal uppträder det flere-

---

[1] Se ANDERSSON, *Om J. Salbergs gramm. svet.*, s. 62.

[2] Se NOREEN, a. st. § 279, 1.

[3] Se HELLQUIST, Sv. landsm. XX, 77.

[4] Se ERICSSON, Sv. landsm. B. 8, s. 141.

[5] Se ANDERSSON, a. st., s. 96; DAHLGREN, *Glossarium.*

[6] Så, icke »tveskägg», se LIND, *No.-isl. personbinamn*, sp. 384.

[7] AGNETA HORN, E. Fries' uppl., s. 77, 78, 84, 88; DAHLGREN, a. st.

[8] Se HELLQUIST, a. st., s. 771.

[9] Se A. LYTTKENS, *Sv. växtnamn*, s. 1650.

[10] Se A. LYTTKENS, a. st., s. 185.

[11] Se NOREEN, *Altschwed. gramm.* § 258.

städes i y. fsv., t. e. *allmoge, evig, någon* o. d. Först i nsv. synes *g* ha blivit vanligt efter helstark vokal — fränsett ställningen före *dh* (varom nyss talats) och *n* (varom se ovan 3) — t. e. *dag, magra, seg, stege, stig, digra, skog, suga, duglig, dryg, tygla, råg, fåglar, väg, hägra, hög, ögla* o. d. Emellertid är *gh* ännu kvar hos Bureus och Aurivillius [1]. Däremot bestrides ungefär samtidigt dess tillvaro av Columbus, Salberg, Lagerlöf och Swedberg [2]. I alla händelser är sedan Karl XII bibel *gh* i tryck allmänt utbytt mot *g*, ehuru ljudet ännu i dag förekommer i många, i synnerhet periferiska, dialekter [3].

§ 61. *K- (Sk-), Ch-* och »*Ng*»-ljuden.

A. *k* har förändrats på följande olika sätt:

1. Alltsedan ä. fsv. tid [5] har *k* före tryckstarkt *e, i* (detta även konsonantiskt), *y, ä, ö* övergått till »tje»-ljud (jfr ovan § 57, c), t. e. *kesa, kil* (*kjortel*, dal*kjusa*), *kyrka, kär, köra* osv. Utvecklingen har gått över *kj*, som ännu dialektalt förekommer i samma trakter som *gj* (se § 60, A, 3 och jfr I, 460), och som ännu av Bureus och Aurivillius (samt väl ock Salberg) tillskrevs riksspråket (se a. st.). Emellertid har på vissa håll detta *kj* redan i ä. fsv. sammanfallit (fullständigt eller i det närmaste med *tj*, såsom framgår av förväxlingar som *Tyælsta* jämte *Kielste* och *thierlicha* för *kærlīka* eller omvänt *kiuuvi* för *þiūvi* och *Kyeluæby* jämte *Thielwaby* [4]. Dylikt blir med tiden allt vanligare. Från ä. nsv. må anföras 1692 *tiortell* [5], Salberg *tielcke* jämte *kielka* [6] 'kälke' och omvänt Schroderus

[1] Se Lindroth, a. st., s. 183; resp. Noreen, *Inledning* till Columbus ordeskötsel, s. IX.

[2] Se Andersson, a. st., s. 60 f. Jfr dock det tvivel, som uttalas av Noreen, a. st.

[3] Se t. e. I, 483 f.; II, 481; E. Noreen, *Ärtemarksmålets ljudlära*, s. 21.

[4] Se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 278.

[5] Se Hellquist, *Sv. etym. ordbok*, s. 610.

[6] Se Andersson, a. st., s. 73.

kielar för *tjälar*[1] 'frusen mark'. På 1700-talet bli dylika förväxlingar ännu vanligare. I Argus träffas *Tielkestad* och (smör)*tierna*[2], hos Hof *tiäke*[3] (jämte *kiäke*) och *tiälke*[4], Linné *tiengor*[5], Mörk, Sahlstedt m. fl. *tjusa*, som dock ej uttränger *kjusa* (fsv. *kiūsa*) förr än inemot 1800[6]; omvänt har Lind hö*kyfwa*[7] och *käle* 'tjäle', Hof *käder*, *käle*[4] och *kywa* (och Swen *Tiuweskiägg* . . rectius[!] *Kyweskiägg*)[8], Linné *käle* och så ännu SAOL 1874 (samt jämte *tjäle* 1889), Ihre *keder*-hane, i nutida sv. ortnamn *Kärna* (älst *Thierna*[9]), *Kärnsjö* jämte *Tjärnsjö*[10] m. m., numera adj. *kärv* (ä. nsv. *tiärf*[11]).

Det är därför tydligt, att åtminstone omkring 1700 det nuvarande uttalet *ƫş*, *ƫꭍ* var allmänt spritt. Detta intygas uttryckligen av Hof, som säger[12], att »*kiära* och *tiära* äro i uttalet alldeles de samma», men att »intetdera uttrycker fullkomligen den föregående stafwelsens liudämne», som »är ett särskilt och obetecknat liudämne» och »liknar ganska mycket *ti*», samt att »med en enda bokstaf kan man denna medlydningen icke beteckna». Att man då ännu icke hunnit fram till det nu alternativt och t. e. just i Västergötland brukliga uttalet *ş*, *ꭍ* framgår av Hofs uttalande[13], att »det (ljud), som Tyskarna beteckna med *ch* uti . . *ich* . . i Swänska språkets uttal icke brukas». Härmed stämmer Heldmanns utta-

---

[1] Se Lindroth, a. st., s. 204 not 3.
[2] Se Lamm-Hesselman, a. st., s. lxxviii.
[3] *Dialectvs*, s. 293.
[4] *Sw. Språkets Rätta Skrifsätt*, s. 93.
[5] Sv. landsm. XVII, 7, s. 4.
[6] Se Dahlgrens och Hellquists ordböcker.
[7] Se *Ty.-sw. ordbok* s. 767 och 931, men *tjufwa* i *Sw.-ty. ordbok*, s. 929.
[8] *Dialectvs*, s. 187.
[9] Se *Sverges ortnamn*, SOV XIII, 13.
[10] Se *Sverges ortnamn*, SOÄ XIV, 144.
[11] Se Dahlgren, *Glossarium*.
[12] *Sw. Språkets Rätta Skrifsätt*, s. 94 f.
[13] A. st., s. 105.

lande (1730)[1], att »*k* vor *e, i, y, ä, ö* fast wie *tj* gelesen wird».

Före trycksvag vokal inträder övergången icke i sv. rsp., men väl i en mängd dialekter, t. e. i Värmland, Västmanland, Dalarna, Norrland, norra Uppland[2], Finland och Skåne. Spår härav har jag funnit blott i några kanske blott omvända skrivningar (eller möjligen hypersvecistiska talformer) såsom ä. nsv. *nykkia* 'nyttja'[3] och nutida *Fläckebo* (fsv. *Flætiabo*)[4].

I unga lånord behålles *k*-ljudet till en början, t. e. *kefir, krakel, Kiruna, fakir, kymrisk, molekyl, käppi, kokett, kö, likör* m. m. Men i den mån orden genom allmän användning införlivas med svenskan, anta de mer eller mindre konsekvent uttalet med »tje»-ljud, t. e. *potkes, kille, kilo, känguru, käx* (*cakes*). Och emedan uddljudande *k* före *e, i, y, ä, ö* i de av gammalt svenska orden uttalas som *tj*, anta lånorden så småningom av ortoepiska grunder detta uttal även före trycksvag vokal, åtminstone i uddljud, t. e. de vacklande *keramik, kiosk. Katekes, kemi, kerub, arkeolog, chilesalpeter, kina, kirurg, arkiv, trikin, arkitekt, arkitrav* m. fl. kunna emellertid ha lånat »tje»-ljudet från ty. *katechese* osv. Jfr för övrigt I, 459 f.

2. *sk* har haft en till att börja med alldeles likartad utveckling. Över *skj* har det blivit närmast *sjȷ*, sedan förenklat till *sȷ*, *sş*, som slutligen givit upphov till det enhetliga »sje»-ljudet (*ʃ*), t. e. *sked, skinn* (*skjorta, skjuta*), *skyla, skäl, skölja.* Det är icke gärna möjligt att avgöra, vilket av de senare utvecklingsstadierna man har att göra med, då man redan i y. fsv. några gånger finner skrivningar som (se

---

[1] *Versuch einer schwed. Gramm.*, s. 10.

[2] Att så väl redan var förhållandet på Aurivillii tid, har jag framhållit redan i min *Inledning* till Columbus ordeskötsel, s. XII. Senare har Kock utan att erinra sig min framställning påpekat i Arkiv f. nord. fil. denna »av våra dagars grammatik icke beaktade, men ingalunda oviktiga underrättelse hos Aurivillius».

[3] Se Lindroth, a. st., s. 203 not 2.

[4] Se Leffler, Sv. fornminnesföreningens tidskr. II, 48 not.

Söderwall) *skold* för äldre *skiold*, *sched(h)* 'sked', *schæl (schel)* för *skiæl* 'skäl', *schæliker* eller (två gånger) *siæliker* 'skälig', vilket sistnämnda ju dock talar för att man redan hunnit till *ʃ*. Att man emellertid i ä. nsv. allmänneligen uppnått detta stadium — trots att uppländningarna Bureus och Aurivillius ännu kvarstå vid stadiet *skj* (jfr ovan 1, s. 319)[1] — framgår av talrika sådana skrivningar som *schy*[2], *schillia*[3], *bå(rd)scherere* (se SAOB) 'bardskärare, barberare', Salbergs »*sked* eller *sched*»[4], Linds *skjasa* 'schasa' och de många förväxlingar av *sj* och *sk(j)* som redan i § 59, 1 anförts; jfr ock Salbergs *stiorta* (se § 59, 2) och hans återgivande av ty. *schelmeri* och *schermützeln* med *skelmeri* och *skermutzla*[4]. Till yttermera visso heter det hos Iserhielm[5]: »dicimus *schijna, schen, schep*» osv., »scribimus *skijna, sken, skepp*» osv., Heldmann[6] säger, att *skilja, skymma, skämma* o. d. skall uttalas *schilja, schymma, schämma* osv., och Hof[7] yttrar om ord som »*skepp, skägg, skiorta, sielf, siunka, sch(i)öld*», att »den medlydning som i dessa och andra dylika ord uttalas . . . är ett särskilt och obetecknat liudämne», som »icke bör skrifwas mer än på ett sätt» och »kan tiänligen skrifwas med *sch*».

Före trycksvag vokal har i rsp. övergången märkvärdigt nog inträtt i det enda ordet *människa* (fsv. *mænniskia* med oklart *-ia*) vid sidan av *mänsklig* (fsv. *mænskliker*) eller *mänʃlig* (ä. nsv. *menníscheligh*[8]), jfr ovan s. 145. Däremot har rsp. *fiska, åska, önska* (ännu i nsv. stundom *fiskia, åskia*, fsv. *fiskia, āsikkia, ønskia*) gentemot dialektalt *åʃʃa* o. d. I

[1] Se Lindroth, a. st., s. 211 f.

[2] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 41 r. 29. *Schadan* 42, 4 är näppeligen att utläsa *skadan*, utan återger väl ordets tyska uttal.

[3] Se ib. 106, 6.

[4] Se Andersson, a. st.

[5] *Observationes*, s. 35 f.

[6] *Versuch einer schwed. gramm.*, s. 12.

[7] *Sw. Språkets Rätta Skrifsätt*, s. 97 ff.

[8] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 106 r. 10.

ä. nsv. förekommer hos Wivallius pres. *önscher*[1], som ju dock torde vara påverkat av ty. *wünschen*.

I unga lånord behålles till en början *k*-ljudet, t. e. *asket, konfiskera, moské, skiss, moskit, paskill, skylight* (*skejlejt*) o. d. I den mån orden försvenskas, inträder dock åtminstone alternativt *ʃ*-ljud, t. e. i de vacklande *damaskera, skytisk, skeptisk, kaskett*[2], *musköt*; någon gång till och med i i trycksvag stavelse, t. e. i det vacklande *skioptikon* (och — mycket vulgärt — *skelett*). Härvid är emellertid att märka, att ty. lånord som anträffats först i nsv. tid såsom *skildra, skimra, skydda, skyffel, skyldra, skylt, skymf, skäck, skälm, skänkel, skärp, skärslipare, skärva* kanske aldrig uttalats med *sk*, utan detta kan helt enkelt vara en försvenskad stavning i stället för det ty. *sch*, liksom då nu stavningarna *skema* och *skism* förekomma vid sidan av *schema* och *schism*. Dock är det, särskilt beträffande de äldre bland dem, även möjligt, att de verkligen ägt ett äldre uttal med *sk*(*j*) — såsom i danskan — eller möjligen *sʃ*, i så fall väl beroende på ljudsubstitution för det lågty. *sch* (som uttalas och redan mycket länge uttalats *sʃ*); jfr substitutionen *ch* > *k* i *ack, dock* m. fl. ty. lånord. En dylik förklaring måste väl nämligen i alla händelser tillgripas för sådana fall som ä. nsv. *skabrak* och *skackra* (båda dessa stavningar ännu hos Weste, men numera blott *schabrak* och *schackra*)[3] samt det ännu mellan uttalen *sk* och *ʃ* vacklande *ärtskocka* (ä. ty. *erdschocke*). För ty. lånord som råkas redan i fsv., t. e. *skalmeja, skans, skarlakan* (så stavat ännu i SAOL 1874) får man kanske anta, att de delvis lånats, innan *sk* i ty. under medeltiden blev *sch*. Det nutida uttalet *ʃarlakan* beror i så fall på nytt lån i senare tid.

3. Under 1300—1500-talen har *k* i trycksvag stavelse

[1] Se NOREEN-MEYER, a. st., s. 108 r. 25.

[2] Jag har aldrig hört annat än *ʃ*, men LYTTKENS-WULFF, *Ordskatt och ljudförråd*, s. 377 uppge även *sk*.

[3] Ä. nsv. *skak* jämte *schack* kan vara lån från it. *scacco*, resp. mlty. *shak*.

övergått till *gh* [1], varav sedan *g* eller *j* (se § 60, B, 5, resp. B, 2, e och b), ehuruväl *k* genom association eller skriftens inflytande ofta bevarats. De nutida hithörande exemplen äro åtminstone följande: *jag*, *mig* (*mej*), *dig* (*dej*), *sig* (*sej*; fsv. resp. *iak*, *mik*, *þik*, *sik*), *fattig* (fsv. *fatöker*, *fattiker*), *någon* (fsv. *nokon*; jfr III, 119), *Stegebor'g* (fsv. *Stekaborgh*), *Sverge* (fsv. *Swærike*), *taga* (fsv. *taka*) och en massa adjektiv på *-lig* (fsv. *-liker*) och adverber på *-liga* (fsv. *-lika*) och *-ligen* (mlty. *-liken*), som väl dock väsentligen bero på inflytande från de talrika adj. på *-ig-* [2], t. e. *manlig* (fsv. *manliker*, men isl. *mannligr*), *svårliga* (fsv. *swārlika*), *svårligen* (mlty. *swārliken*). I ä. nsv. och ännu långt in på 1800-talet förekom ofta *åg*(*h*) eller *og* (fsv. *ok*) 'och, ock' [3].

Ord som, förmodligen med orätt, ofta förts hit äro:

Bagare (fsv. *baghare*, *bakare*) och *bägare* (fsv. *bæghare*, *bekare*) kunna väl icke höra hit, såsom Kock anser [4], eftersom, såsom Kock själv uppvisat [5], de fsv. orden på *-are* hade sitt bitryck förlagt ej såsom numera till ultima, utan till penultima, vadan t. e. *bakare* bör ljudlagsenligt behålla *k* lika väl som *baka* och *bækare* lika väl som *lækare* m. m. I *bageri'* är visserligen *g* ljudlagsenligt motiverat, men kan väl knappast ha överförts därifrån till det vanligare ordet *bagare*. Jag föredrar därför att, såsom man gjort långt före mig, anse *g* i både *bagare* och *bägare* vara lån från danskan.

Koger (fsv. *kōgher*) är väl snarare lån från mhty. *koger* (vanligen *kocher*) än från mlty. *kōker* (se III, 93 f.), i vilket sednare fall det väl vore förmedlat av danskan.

Piga (fsv. *pīgha*, *pīka*) härstammar från oblika kasus av fi. *piika*, t. e. gen. *piigan* (se II, 276 not 2).

---

[1] Se NOREEN, *Altschwed. gramm.* § 267.

[2] Se NOREEN, *Altisl. gramm.*, 4 aufl., § 248 anm. 4.

[3] Se BECKMAN, Arkiv f. nord. fil. XI, 177 med not 2; LINDROTH, a. st., s. 189 f.; ÅKERBLOM, *Runii sv. rim*, s. 204.

[4] *Språkhistoriska undersökningar om sv. akcent* I, 120.

[5] A. st., s. 125 f., och *Die alt- und neuschwed. accentuierung*, s. 84 ff.

Råge hör säkerligen till isl. *hrúga* 'hög, lager' och ej till fsv. *roka* 'råga, fylla' och isl. *hroke* 'råge' [1].

Svag (ä. nsv. *swaker* [2], fsv. *swagher*) [3] är snarast lån från da., det ä. nsv. *swaker* däremot (liksom det danska ordet) lån från mlty. *swak* (jfr dock III, 432).

Dessutom inträdde *k* > *gh* (numera *g* eller *j*) före *b*, då detta genom association bibehölls i stället för att, såsom man skulle vänta sig, efter den perspirerade konsonanten *k* (jfr § 53) övergå till *p* [4], t. e. *Bejby* (fsv. *Bæk-*, *Bægby*), *Bragby* (fsv. *Brakaby*), *Häggeby* (fsv. *Ek-*, *Egby*), *Stojby* (fsv. *Stok-*, *Stogby*), *Viggeby* (fsv. *Vik-*, *Vighby*).

B. Fsv. *ch* fortlevde ännu i ä. nsv. i följande ställningar:

1. I förbindelsen *chw* ännu hos Bureus [5], t. e. i *hvadh* o. d. Under det att detta *ch* i rsp. blivit *h* och sedan bortfallit (jfr ovan § 55, C, 1), har det, åtminstone på 1600-talet, i Gästrikland [6] övergått till *k* såsom nu i vissa nordsv. och transbaltiska dialekter, t. e. *kvem* 'vem'; jfr nutida *gwit*, *gvit* 'vit' o. d. i flera dialekter.

2. I förbindelsen *cht* [7], åtminstone i ty. lånord, t. e. *macht*, *prachtigh* 'präktig' o. d.; möjligen ock i sv. ord (jfr § 60, B, 1), t. e. *Sichtunum* 'Sigtuna' hos Bureus (jfr danskans vacklan mellan *cht* och *kt*). Uttalet *ch* anges av Ol. Petri och Bureus [8], Aurivillius och Lagerlööf [9], men enligt

---

[1] Se Noreen, *Sv. etymologier*, s. 62, och jfr Kock, *Undersökningar i sv. språkhistoria*, s. 19 not.

[2] Se Kock, *Studier öfver fsv. ljudlära*, s. 39 not.

[3] Ett av Söderwall anfört neutr. *swakt* kan (enligt § 60 A, 1 här ovan) lika väl höra till *swagher* som till ett av Söderwall och efter honom Hellquist uppfört, men i fsv. ej hittills anträffat *swaker*.

[4] Se Noreen, Minnesskrift till Erdmann, s. 3 ff.; Lindroth, Namn och bygd III, 37 ff.; Hellquist, *De sv. ortnamnen på -by*, s. 42.

[5] Se Lindroth, a. st., s. 167 ff.

[5] Se Lindroth, a. st., s. 168 not 2.

[7] Se Lindroth, a. st., s. 172 ff.

[8] Se Lindroth, a. st., s. 170.

[9] Se Noreen, *Inledning* till Columbus ordeskötsel, s. XIII.

Hof och flera hans samtida[1] fanns det på deras tid blott hos dem som (t. e. i Stockholm) ville tala fint[2]. Sedan dess har väl allmänt brukats *k*.

3. I andra ställningar förekom uti ty. lånord i ä. nsv. till en tid *ch*, men redan sedan 1700-talet substitueras i dess ställe det genuint svenska *k*, t. e. *ack* (mlty. *ach*), *dock* (mlty. *doch*), *durk*(driven o. d.; mlty. *durch*), *nackdel*, *-spil* (i ä. nsv. även *nachspel*; ty. *nach-*), ä. nsv.[3] (och ännu vanligt i dialekter) *nock* (*noch*; mlty. *nōch*) 'nog', *prackare* (mlty. *pracher*), *rocka* (mlty. *roche*).

4. Även i några inhemska ord synes *ch*[4] ha i ä. nsv. förekommit i trycksvagt slutljud, t. e. *och* (jfr ovan A, 3) — ännu brukligt i skrift, men aldrig i tal — *jach, mich, sich*[5].

C. »*ng*»-ljudet kan, såsom redan i fsv. tid[6], sporadiskt övergå till *m* före *b* och till *n* före *s* och *t*, t. e. *Rimbo* (fsv. *Ringbo*); *Måns* (fsv. *Māngs* 'Magnus'), *Färentuna* (fsv. *Færingatūna*). Då fsv. *Lingkōpunger* nu uttalas *Linntjöping*, så visar väl detta, att dess *k* redan vid tiden för övergången *ng* > *n* uttalats som *tj* (jfr ovan A, 1).

[1] Se Beckman, a. st., s. 165 f.

[2] Jfr nutida vacklan mellan t. e. sällsynt och »fint» *préférence* med fra. nasalvokal och det vanliga *preferangs* med svenskt »*ng*»-ljud.

[3] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 55 r. 20; Lindroth, a. st., s. 189 not 5.

[4] Om vars uppkomst i dessa fall se Noreen, *Altschwed. gramm.* § 254, 3.

[5] Se Lindroth, a. st., s. 189 f.

[6] Se Noreen, a. st. § 281.

2. Konsonanterna i yngre lånord.

FÖRSTA KAPITLET.

Franska ljud.

§ 62. **Naso-orala vokaler**[1].

Dessa (*a*, *å*, *ä*, *ö*), som numera i Sverge endast träffas i »snobbigt» tal, men i Finlands svenska fortfarande äro mycket vanliga[2], äro genomgående utsatta dels för en ortoepisk behandling, dels för ljudsubstitution[3]. I förra fallet (se nedan b) återges den fra. vokalen med de sv. ljud som närmast svara mot de bokstäver som förekomma i det fra. ordet (t. e. *momänt*: fra. *moment*), i sednare fallet (nedan a) däremot med närmast liknande sv. vokal, följd av »ng»-ljud (t. e. *momang* : fra. *moment*). Vacklan mellan båda uttalen (nedan c) är mycket vanlig. Exempelsamling:

1. Nasalerat *a*:

a) *chateaubriand, genre, harang, komplimang* (men *komplimentera* efter b), *lavemang, rang* m. fl. på *-ang*[4]; *assemblé, emballera, embarra, embellera, emblem, ensembel*; *gendarm, gurmand, landå, pendang, rendezvous*; *engagera*; *enlevera*; *sensmoral*; *empir, remplacera*; *allians, assistans* 'pantlånekontor'

---

[1] I tyskan oftast levande, varför det ofta är omöjligt att avgöra, om ett ord lånats närmast från ty. eller direkt från fra.

[2] Se Bergroth, *Finlandssvenska*, s. 33 f. och 55.

[3] Om dessa båda begrepp jfr III, 13 och 21 samt 425.

[4] Se Lyttkens-Wulff, *Ordskatt och ljudförråd*, s. 249.

(men *assistens*[1] 'bistånd'), *diligens, distans, ensembel, fransäs, kondoleans, nyans, patiens* m. fl. på *-angs*[2], *pensé, pension*; *orange, planschett, revansch, tranché*; *briljant, dansant, entente, entré, entuka, gentil, rentié, tolerant* m. fl. på *-angt*[3].

b) *moment* 'avdelning' (men *momang* 'ögonblick'), *present* (men i Finland *presangt*[4]), *transparent* adj. (men *transparang* subst.) m. fl. på *-änt*[5]; *ambassadör*; *empirisk, empyré*; *dimension, eminens, reverens* m. fl. på *-äns*[6], de flesta väl dock förmedlade av tyskan; *presentera, sergeant, tant* m. fl. på *-ant*[7], av vilka dock de flesta väl förmedlats av tyskan.

c) *dansör, -ös, departement, detachement, divertissement, endossement, etablissement, fallissement, guvernement, logement, signalement*; *embarkera*; *endossera, expandera, girland, grandissimo, normand, pendyl, suspendera*; *anciennitet, chance, depens, dispens, encyklopedi, essens, expektans, extravagans, instans, kadens, korrespondens, kvintessens, passevolans, preferens, romans, sensibel, stans, suspensoar, vakans*; *bransch, manschett, plansch*; *entusiasm, extravagant, flagrant, garanti, malkontent, sentera, suppleant, vakant.*

2. Nasalerat *å*:

a) *abandong, environger, salong* m. fl. på *-ång*[8], oftast dock med ty. förmedling; *aplomb, bonbonjär*; *demimond, fond, frond, mondän, plafond, sekond, sond* m. fl. på *-ångd*[9]; *nonparelj*; *annons, renons*; *allongeperuk, bonjour*; *remont.*

b) *champinjon, fason, kompanjon, reson, suspension* m. fl.

---

[1] Föres i SAOL till föreg.

[2] Se Lyttkens-Wulff, a. st., s. 251.

[3] Se Lyttkens-Wulff, a. st., s. 252 f.

[4] Se Bergroth, a. st., s. 21.

[5] Se Lyttkens-Wulff. a. st., s. 94 f.

[6] Se Lyttkens-Wulff, a. st., s. 94.

[7] Se Lyttkens-Wulff, a. st., s. 4 f.

[8] Se Lyttkens-Wulff, a. st., 249.

[9] Se Lyttkens-Wulff, a. st., 251.

på *-on*[1], ofta dock från tyskan; *bombardera*; *konselj, monströs; konträr.*

c) *feston, ponton, tampon; lomber, plomb; blond, gondol, hypokondri, kondolera, vagabond; brons, konsert, konsol; fontän, front, kontenans, konteramiral, kontur, monter, montör.*

3. Nasalerat *ä*:

a) *gobeläng, maräng, pincené, poäng, timber, träng, veläng* m. fl. på *-äng*[2], *vingtun* (fra. *vingt-et-un*).

b) *gridelin* (fra. *gris-de-lin*).

c) *bombasin, bulletin, interiör, libertin, pincett, satin, tamburin.*

4. Nasalerat *ö*:

a) *vingtun.*

§ 63. **Konsonanter.**

1. »Muljerat» *l* (se I, 398; jfr I, 444), som i fra. omkring 1800 övergått till *j*, har i sv. rsp., där detta *l* saknas, substituerats med *lj*[3], t. e. *apparelj, attiralj, bastilj, batalj, biljard, biljett, briljant, buljong, butelj, detalj, emalj, familj, flottilj, fysiljera, fåtölj, följetong, giljotin, griljera* (men *grill*, ty. lån från engl.), *kadrilj, kanalje, kodilj, konselj, mantilj, marseljäs, medalj(ong), mitraljös, paljett, papiljott, paviljong, portfölj, raljera, revelj, seralj, snilj* (fra. *chenille*), *tiraljör, vanilj*[4]. Sällan är fra. *-ill-* ortoepiskt behandlat, t. e. *gerilla*[5], *kamarilla*[5], *koschenill* (förr *-ilj*), *pastill* (oftare *-ilj*).

---

[1] Se LYTTKENS-WULFF, a. st., s. 61 och 338 f.

[2] Se LYTTKENS-WULFF, a. st., s. 92.

[3] I LYTTKENS-WULFFS yttrande, a. st., s. 238, att »franska lånord med muljerat *l* få i svenskt uttal vanligen *j*», skall väl i stället för *j* läsas *lj*; annars förstår jag det ej. Ett uttal med *j* såsom i nutida fra. har jag endast iakttagit alternativt i *bru(l)jerad, merve(l)jös* och någon gång *cedi(l)j.*

[4] Om det icke hithörande *stramalj*, se TAMM, *Granskning av sv. ord*, s. 29, och HELLQUIST, *Sv. etymologisk ordbok.*

[5] Enligt LYTTKENS-WULFF, a. st., s. 144, 221 och 234 skall här även ett uttal med *lj* förekomma.

2. »Muljerat» *n* (se I, 398; jfr I, 445 och 466) har i sv. rsp., där detta ljud ävenledes normalt saknas, substituerats med *nj*, t. e. *ackompanjera, burgogne, champagne, champinjon, chinjong, eau-de-cologne* (även *-ong*, se § 58, 13 anm.), *kampanj, kompanjon, konjak, lornjett, penjoar.* Att döma av *connjack* Åbo 1618 (se Hellquists Ordbok) har denna substitution försiggått redan i ä. nsv.

Stundom är fra. *-gn-* alternativt ortoepiskt behandlat, t. e. i *designera, ignorera, impregnera, indignerad, resignera,* (kontra)*signera,* vilka väl dock närmast lånats från ty. — som här har *gn*, icke *nj* — samt kanske [1] *magnifik.*

3. *ʒ* (se I, 474), som också saknas i sv. rsp., substitueras med *ʃ*, vårt vanliga »sje»-ljud, t. e. *ajournera, allongeperuk, arrangera, blancmangé, bonjour, burgeoasi, changera* (även *-sera* [2]), *chargera, decharge, dejeuné, diligens, energi* (men *energisk* med ortoepiskt uttal), *engagera, etagär, flageolett, gelé, gendarm, genera, geni* (men *genial, -alisk* vanligen ortoepiskt), *genre, gentil, gest, ingenjör, jakaranda, jalu(si), jardinjär, jargong, jasmin, jetong, jonglera, journal, jugera, -emang, just, -era, -is, kurage* m. fl. på *-aʃ* [3], *legär, loge, logi, manege, menageri, negligé, negligera, orangeri, page, passagerare, prestige, projektil, protegé, rangera, regi(m), sejour, sulagera, syjett.*

Icke sällan är fra. *g*, åtminstone alternativt, ortoepiskt behandlat, t. e. *elegisk* (men vacklande *elegi*), *energisk* (men jfr *energi* här ovan), *relegera* (men vacklande *religera*) och de vacklande *dirigent, fotogen* [4], *gelatin* [4], *genialisk* (oftast med *j*; jfr *geni* här ovan), *giraff* [4], *imaginär* [4], *korrigera* [4], *redigera* [4], *religiös* (vanligen *-ʃös*), *suffragett, tragedi* [1] (men *tragikomisk* och *tragisk* ortoepiskt).

[1] Enligt Lyttkens-Wulff, a. st., s. 239 och 253. I *Svensk uttalsordbok*, s. 189, uppge de dock blott uttalet *manjifik*, det enda jag känner, och som även är tyskans.

[2] Se A. Malmstedt i Moderna språk 1924, s. 92.

[3] Se Lyttkens-Wulff, a. st., s. 335.

[4] Vanligen med *f*.

4. *z*, dvs. pertonerat *s* (se I, 474), substitueras genomgående med perspirerat *s*, t. e. *ciselera, hasard, karusell, present, syffisant* osv.

5. *sc*, som i fra. uttalas som *s*, återges i sv. vanligen (ortoepiskt) med *ſ*, t. e. *fascinera, fosforescens, lasciv, oscillera, transcendent*, som dock kanske väsentligen stamma från latinet. Stundom förekommer emellertid alternativt, ehuru mindre ofta, det fra. uttalet, t. e. *ascension, discipel, disciplin, konvalescens, obscen, plebiscit, rekognoscera, reminiscens*; dock alltid i *scen* och oftast i *scepter*.

6. Ortoepiskt uttalas stundom en konsonant som i fra. är stum, t. e. *fond, legär glacis*; *habit, petit, syrtut*[1]. Omvänt kan någon gång en i fra. hörbar konsonant vara i sv. stum, t. e. *ränklo* (jfr III, 481), vulgärt *tabeldå* (fra. *table d'hôte*).

[1] I *biljard, hasard, kommunard* m. m. är slutkonsonanten hörbar redan i ty., varifrån vi väl närmast lånat orden.

ANDRA KAPITLET.

Tyska och engelska ljud.

§ 64. Tyska ljud.

1. Det pertonerade *s* substitueras liksom i de fra. lånorden (se § 63, 4) med perspirerat *s*, t. e. *saffian*, *sago*(gryn), *sits*, *soja*, *sort*, *selters* osv.

2. Om substitutionen *ch* > *k* se § 61, B, 2 och 3. Densamma har väl även ägt rum i de fall, då *schr* återges med *skr* (se 3 nedan).

3. *sch*, som allmänneligen återges med det tämligen närliggande sv. »sj»-ljudet (*ʃ*, se I, 471), har dock uddljudande före konsonant — en förbindelse som i sv. saknas — substituerats med *s* i den mån orden försvenskas (jfr I, 473 f.), t. e. *s*(*ch*)*lick*, *s*(*ch*)*nitseljakt*, *s*(*ch*)*vejtseri*, *s*(*ch*)*vung* o. d. Då emellertid förbindelsen *sr-* ej heller finns i sv., så substitueras för *schr-* i detta fall *skr-*, t. e. *skrank*(*a*), *skrofler*, *skrot*(*a*), *skräck*, *skräddare*, (*in*)*skränka*, *Schröder*, ord som dock väl till största delen utgå från lty. ord med *sch* ännu uttalat *sχ* (jfr ovan s. 323).

§ 65. Engelska ljud.

1. *w*(*h*), som numera saknas i sv. riksspråk (se ovan s. 284), ersättes allmänneligen av *v*, t. e. (ång)*vinsch*, *visky*, *vist* (spelet).

ANDRA KAPITLET.

Tyska och engelska ljud.

§ 64. Tyska ljud.

1. Det pertonerade *s* substitueras liksom i de fra. lånorden (se § 63, 4) med perspirerat *s*, t. e. *saffian*, *sago*(gryn), *sits*, *soja*, *sort*, *selters* osv.

2. Om substitutionen *ch* > *k* se § 61, B, 2 och 3. Densamma har väl även ägt rum i de fall, då *schr* återges med *skr* (se 3 nedan).

3. *sch*, som allmänneligen återges med det tämligen närliggande sv. »sj»-ljudet (ʃ, se I, 471), har dock uddljudande före konsonant — en förbindelse som i sv. saknas —
subs
f.), t
Då
stitu
skrot
dock
uttal

s. 28
vist (

DÅ FÖRFATTAREN AV DETTA verk avlidit, har detsamma blivit ofullbordat, men för att fylla en lucka i bandföljden har den utkomna texten till fjärde bandet, oaktat ej avslutad, sammanförts till band.